B 17 979

„Ne keressük máshelyt, hanem itthon, ne várjuk mástól, hanem közvetlenül magunktól a politikai irányt, melynek zsinórvonalain haladni fogunk."

Kemény Zsigmond

PÁVA ISTVÁN

JELENTÉSEK A HARMADIK BIRODALOMBÓL

A magyar diplomácia a második világháborúban

PANNÓNIA
KÖNYVEK

E könyv megjelenését
a XX. Század Intézet támogatta.

Lektorok:
Korom Mihály, a történelemtudományok doktora
Ölvedy Ignác, a hadtudomány doktora

SZTE Egyetemi Könyvtár
J000204122

SZTE Egyetemi Könyvtár SZEGED 1.

B173779

A Kiadó köszönetet mond a Magyar Országos Levéltár
főigazgatójának a dokumentumok közléséhez történt
hozzájárulásáért.

©Páva István
©Pro Pannonia Kiadói Alapítvány

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés 7

I/1. „Emelkedő nemzet” 17

I/2. Semlegesség vagy „fegyverbarátság”? 28

I/3. „Kész katasztrófába, a vesztünkbe rohanunk!” 41

II/1. Magyar hadosztályok a Don mentén 58

II/2. A vég kezdete 76

II/3. „Valahol utat vesztettünk” 88

III/1. A német megszállás 102

III/2. „Haza a mélyben” 117

Jegyzetek 137

Felhasznált irodalom 163

Mellékletek 167

Az Országos Levéltár anyagából

K 63/1941 21/5 csomó 169

A Hadtörténelmi Levéltár anyagából

Personalia. Dr. Kardos János hagyatéka 1. doboz 312

Az Országos Levéltár anyagából

M. kir. főkonzulátus 12/1943. (III. 27.) jelentése 340

A FELHASZNÁLT FORRÁSOK

Hadtörténelmi Levéltár:
Personalia Dr. Kardos János 1. doboz
Homlok vőrgy. berlini katonai attaché levelei.
Homlok Sándor altbgy. személyi adatai
(Szakály Sándor gyűjteményéből)

Országos Levéltár:
K 63/1941. 21/5 199. csomó. Homlok Sándor berlini katonai attasé jelentései
K 63 205. csomó Berlini másolatok 1943
206. csomó Berlini másolatok 1944
K 83 7. csomó Berlini jelentések 1941
13. csomó Berlini jelentések 1942
14. csomó politikai jelentések, bizalmas iratok 1943.
15. csomó követi jelentések, politikai iratok 1944.
17. csomó Hoffmann követ feljegyzései 1943-1945

Köszönet illeti:
Kohlmanné Sinkó Juditot (Csorba Győző Megyei Könyvtár, Pécs)
számos forrásmunka beszerzéséért,
Szakály Sándort (Hadtörténeti Intézet)
Homlok Sándor személyi adatait tartalmazó gyűjteménye, továbbá
Számvéber Norbertet (Hadtörténeti Intézet)
Homlok Sándornak a Kardos János hagyatékban szereplő leveleinek rendelkezésre bocsátásáért.
Az Országos Levéltár kutatási csoportját a hatalmas berlini anyag előkészítéséért, valamint főigazgatóját, Gecsényi Lajost a Homlok-hagyaték anyaga közzététele engedélyezéséért.

„Habent fata sua libelli"

BEVEZETÉS

1956 őszén szomorú napok virradtak az Országos Levéltárra.

November 4-én a második orosz támadás a Déli pályaudvar és a Krisztina-körút, valamint a Margit-híd felől zúdított gránátesőt a budai vár északnyugati szögletére. Míg a Vérmező felől inkább a Hadimúzeum előtt elhelyezett s a várfal mellvédjéről kikandikáló XVI-XVII. századi lövegmatuzsálemeket vették tűz alá, addig a Duna-parton koncentrált tüzérség a harcászati szempontból veszélyesnek tartott Levéltár épületét tartotta elsődleges célpontnak, feltételezve, hogy oda „felkelők fészkelték be magukat". A Levéltárnak a III. emeleti — az Állami Nyomdára néző — része rövidesen kigyulladt. A tűzoltókkal egyidejűleg érkeztek meg az eredményes tüzérségi előkészítés után az orosz harckocsik. A szűk utcákon fel-alá száguldozó páncélosok többször is szétrombolták a tűzoltóknak a Bécsi-kapu térről bevezetett oltócsövét s lehetetlenné tették tevékenységüket. Így napokig tombolt a tűz a Levéltár számos munkatársának helytállása és minden erőfeszítése ellenére. „A magyar múlt máglyája világította be 1956 novemberének sötétségét" — emlékezik vissza az Országos Levéltár munkatársa.

Megsemmisült számos minisztérium, a debreceni Kormány és sok közintézmény iratanyaga, a Rákóczi, Teleki, Tisza és egyéb történelmi családok irattára. A tűz, az oltással járó beázás súlyos károkat okozott a megmaradt iratok jelentékeny részében.[1]

Megrongálódott, elázott, helyenként olvashatatlan az a vékony, 161 lapot és vázlatokat tartalmazó iratcsomó, mely Homlok Sándor ezredes, majd vezérőrnagy illetve altábornagy berlini katonai attasé, valamint néhány fő konzulátus (München, Bécs, Prága) jelentéseinek másolatát tartalmazza az 1941. január és 1941. november közötti időből.

A titkos és sürgős jelentések három példányban a m. kir. honvéd vezérkar főnökének szóltak — a Vkf. 2. osztály vezetője vagy helyettesének sajátkezű felbontására —, s a vezérkar főnöke rendeletéből küldötte át a Vkf. 2. a másodpéldányt a m. kir. külügyminiszternek szíves tudomásulvétel céljából.

Vitéz Homlok (eredetileg Holmok) Sándor 1892. május 3-án született a Szepes megyei Késmárkon, a családnak második gyermekeként, Irma nővére egy esztendővel volt idősebb nála. Apja Homlok Simon a dobsinai születésű (1845) postai és távírdai segédellenőr német eredetű volt. (Szülei Holmok Mihály és Fleischer Karina.) Anyjának adatai nem ismeretesek, feltehetően magyar volt, mert Homlok Sándor is magyar anyanyelvűnek vallotta magát, noha szóban és írásban kifogástalan volt a német nyelvtudása is.

Középiskoláit a nyolcosztályos budapesti VIII. kerületi főgimnáziumban jó eredménnyel végezve 1911-ben nyert felvételt a Ludovika Akadémiára. Apja 2200 ko-

rona évi nyugdíjára való tekintettel teljes tandíjmentességet élvezett.[2]

Az első világháború kitörése megzavarta a Ludovika Akadémia megszokott rendjét, a harmadik évfolyambeliek nem augusztus 18-án, az uralkodó Ferenc József születésnapján lettek felavatva, hanem már augusztus 1-jén, s utána rögtön a frontra indultak.[3]

Homlok Sándor gyalogos hadnagy lett, s az 1912-es véderő és honvédelmi törvény alapján 1913 tavaszán felállított — az I. honvédkerülethez tartozó — három zászlóaljas 30. budapesti honvédgyalogezredhez került. Az I. honvédkerületből lett 1914. július 25-én, a mozgósítás során a 40. honvéd hadosztály.[4] Ez a hadosztály Sarajevo helyőrségéhez tartozott, s így természetszerűleg részt vett — Tabajdi tbk. parancsnoksága alatt — a sikertelen 1914. őszi Potiorek offenzívában Szerbia ellen. 1915-ben az orosz hadszíntérre került, kitüntette magát az 1915/16 fordulóján vívott újévi csatában. 1916 nyarán Nagy Pál vezérőrnagy parancsnoksága alatt Kirlibaba térségében harcolt, majd 1917 nyarán a moldvai támadó előnyomulásnak volt részese.[5]

Homlok Sándor honvédezredéhez négy év alatt hű maradt, ennek tagjaként végzett 1918. márciusban Belgrádban vezérkari tanfolyamot. 1918-ban az összes haderők pótlásügyi főnökénél volt beosztott tiszt Bécsben, a vezérkari tanfolyam után a 70. honvéd hadosztálynál szolgált. A 70. honvéd hadosztály eredetileg erdélyi népfelkelő alakulatokból lett a háború alatt felállítva és egy sor szerencsétlen csatában került bevetésre. Így 1916 nyarán súlyos veszteségeket szenvedett a Bruszilov offenzívában, többször áttörték frontját, s majdnem teljesen felmorzsolódott. 1917 nyarán Ojtoznál, majd Ocnánál harcolt.[6]

Homlok Sándor a déli és keleti fronton szolgálva nem szerezhetett harctéri ismereteket a jóval fejlettebb technikai felszereléssel rendelkező nyugati hatalmak hadseregeiről. A háború során 21 hónapon át volt arcvonalban, négy hónapi szolgálatot töltött ki mint hadrakelt, és 27 hónapig mögöttes területen volt. Háborús értékelése az 5. fokozat volt.

Főbb kitüntetései:

3. osztályú katonai érdemkereszt a kardokkal
ezüst katonai érdemérem a kardokkal kétszer
bronz katonai érdemérem a kardokkal
Károly csapatkereszt
Sebesülési érem két sávval

Későbbi kitüntetései:

Kormányzói dicsérő elismerés 1925
Honv. Főparancsnoki dicsérő elismerés 1928
Magyar érdemrend tiszti keresztje 1934
Magyar érdemrend középkeresztje 1939

Idegen kitüntetései:

Francia becsületrend tiszti keresztje
Zvoinimir királyi koronarend I. osztálya
Svéd kardrend II. osztályú parancsnoki keresztje
Német sasrend érdemkereszt I. fokozat

Katonai pályafutása:

23 évesen 1915. V. 1. főhadnagy
29 évesen 1921. IX. 1. százados
38 évesen 1930. V. 1. őrnagy
42 évesen 1934. XI. 1. alezredes
46 évesen 1938. XI. 1. ezredes
50 évesen 1942. IV. 1. vezérőrnagy
52 évesen 1944. I. 1. altábornagy

Minősítése:

1931–1935 kiváló
1936–1938 kimagasló
1939–1940 kiváló

Beosztásai:

Az első világháborút követően 1921. X. 1-ig a kormányzó katonai irodájának beosztott munkatársa, 1921-ben lett hallgatója a Hadi Akadémiának.
1927. XI. 5.–1934. IV. 15. Katonai attasé Párizsban
1935. IV. 6. (V. 1.?)—1940. III. 1. HM. VI-5. vkf. osztályvezető
1940. III. 1.–1940. V. 1. Vkf. 2. osztály beosztott tisztje
1940. V. 1.–1944. XI. 1. Katonai és légügyi attasé Berlin
1940. V. 1.–1941. XI. 15. Katonai attasé Stockholm
1941. II. 1.–1941. XI. 15. Katonai attasé Helsinki
1941. XII. 1.–1943. XII. 1. Katonai attasé Bern
1944. XI. (X. 16.?)–1945. V. Német internálás

A nyilas hatalomátvétel után lemondott. A német fogságból Ausztriában az amerikaiak szabadították ki. Nemzetközi menekültügyi szervezetnél dolgozott Európában, majd 1951-től az Egyesült Államokban. 1952–1956 között a Magyar Nemzeti Bizottság alkalmazottja. Az akkor létrehozott Szabad Európa rádióban elmondja a háború idejéről szóló visszaemlékezéseit. 1963. április 5-én halt meg New-Yorkban.[7]

Az 1921-ben az akadémiára kerülő újdonsült százados tipikus képviselője volt a két világháború közötti magyar katonai elitnek. Pályafutását még az Osztrák-Magyar Monarchia fennállásának éveiben és hadseregében kezdte el. Hadi tapasztalatait az első világháború csataterein szerezte. Kiváló háborús minősítéssel és kitüntetésekkel rendelkezett. Tagja lett a Vitézi Rendnek s feltehetően ezzel kapcsolatosan változtatta magyarosra nevének írásmódját. Születési évét tekintve ahhoz a generációhoz (1887–1894) tartozott, melynek tagjai a katonai elit 55 százalékát adták. Születési helye kívül esett a trianoni határokon, mint a katonai felső vezetés közel 54 százaléká-

SZTE Egyetemi Kö... SZEGED

nak. Hozzá hasonlóan evangélikus vallású volt a magasabb katonai vezetésnek 13,8 százaléka, több mint kétszerese az országos átlagnak. Családi származása, mint a katonai elit döntő többségének, kispolgári, a középosztály alsó-középső rétegéből származó értelmiségi eredetű. Apjának a postán betöltött alacsony beosztásából és a nyugdíja összegéből ítélve a katonai elit azon 78 százalékához tartozott, mely vagyontalannak volt tekinthető, tehát még saját lakóházzal sem rendelkezett. Ebből származóan fordult többek között az alacsonyabb jövedelmű kispolgárság érdeklődése a katonai iskolák felé, mivel a katonai tanintézetekben az állami ingyenes, illetve félingyenes helyek lehetővé tették a biztos továbbtanulást. A tiszti hivatással járó egészséges életmód, a társadalmi presztízs nagy vonzerőt jelentett a társadalmi ranglétrán előrelépni kívánó családok szemében.[8]

A békeszerződés Magyarország számára nem engedélyezte a vezérkart, így a vezérkari tisztképzést sem. Ezért csak rejtve folyhatott, először két, majd három éves turnusokban. A „Hadiakadémia" nevet is csak 1939-től kezdve lehetett nyilvánosan használni, az 1920-as évek elején a Ludovika Akadémia tiszti továbbképző tanfolyam nevet viselte. Ebben a vezérkari kiképzésben döntő többségükben négy évi csapatszolgálat után 25-30 éves főhadnagyok vagy századosok részesültek, többnapos felvételi vizsgán bizonyítva felkészültségüket. A felvétel egyik követelménye volt a német nyelv kiváló ismerete, továbbá a francia nyelv megfelelően biztos alkalmazása, használata. Homlok Sándor mindkét említett nyelvet tökéletesen beszélte. A Ludovika Akadémián a német mellett franciát, olaszt illetve angolt lehetett illetve volt kötelező tanulni. A Hadi Akadémiára kerülő fiatal tisztnek valamelyik szomszédos ország nyelvét is bizonyos fokig el kellett sajátítani. A magyar katonai felső vezetés mintegy 80 százaléka beszélt két idegen nyelvet, közel 50 százaléka legalább három nyelvet ismert. Legáltalánosabb volt a német (98%), a francia (67%), az olasz (22%) és az angol (21%).[9]

A Hadiakadémia hallgatója volt 1921-1923 között Homlok Sándor mellett Aggteleky Béla, Bakay Szilárd, Decleva Zoltán, Dömötör János, Faragho Gábor, Gyimesy Frigyes, László Dezső, Major Jenő, Máthé Kálmán, Platthy Pál, Ruszkiczay-Rüdiger Imre, Vattay Antal, Vargyassy Gyula és Vörös János. Valamennyien jelentős szerepet játszottak két évtizeddel később a második világháborús magyar királyi honvédség vezetésében. Ha figyelembe vesszük, hogy tanáraik voltak — hosszabb-rövidebb ideig — Csatay Lajos, Jány Gusztáv, Lakatos Géza, Rátz Jenő és Werth Henrik, máris látjuk, hogyan alakult ki már a húszas évek elején az a katonai elit, mely bár a hivatásos tisztikarnak csak 3-4 százalékát adta, de ebből a csoportból származott a honvédség vezetésének mintegy 50 százaléka.[10]

Homlok Sándor generációja a második nemzedéket képviselte a világháborút és a forradalmak korát követően kialakult új magyar hadseregben. Alacsony beosztású csapattisztként harcolták végig az első világháborút, s az önálló magyar honvédség kiépítésével párhuzamosan megnyílt előttük a katonáskodás mellett a diplomáciai pálya is. A megelőző generáció (Werth 1881, Rátz 1882, Jány 1883, Nagy Vilmos 1884, Bartha 1884, Csatay 1886, Szombathelyi 1887, Beregfy 1888, Náday 1888) még kizárólag bécsi szemüvegen keresztül szemlélték a világot, ismeretlen volt előttük a katonai attasé szerepköre, az új nemzedékben a vezérkari és csapattiszti szolgálatot teljesítők mellett igen nagy számban tűntek fel az újonnan megszervezett diplomáciai posztokon is katonatisztek.

A diplomáciai szolgálat előmozdította a katonai ranglétrán való további emelkedést és a magasabb beosztások elérését.

A katonai elit részvétele a diplomáciai posztok betöltésében

név	*szül. év*	*diplomáciai állomáshely*	*elért legmagasabb beosztás*
Sztójay Döme vezérezredes	1883	kat. szakelőadó Berlin kat. attasé Berlin rk. követ és meghatalmazott min. Berlin	miniszterelnök és külügyminiszter
Ruszkay Jenő vezérezredes	1887	kat. szakelőadó kat. attasé Ankara Szófia Bukarest	hadtestparancsnok
Hennyey Gusztáv vezérezredes	1888	beo. tiszt Párizs kat. szakelőadó Belgrád–Athén	gyal. felügyelő külügyminiszter
Béldy Alajos vezérezredes	1889	kat. szakelőadó Varsó kat. attasé London Washington	Ifjúsági orsz. vez. Nemzetőrség orsz. parancsnoka
Domaniczky Ödön altábornagy	1889	kat. attasé Bukarest	hadtestparancsnok
Veress Lajos vezérezredes	1889	kat. attasé Bécs	hadseregparancsnok „Homo regius"
Faragho Gábor vezérezredes	1890	kat. attasé Moszkva	csendőrség felügy. miniszter
Lakatos Géza vezérezredes	1890	kat. attasé Prága	hadseregparancsnok miniszterelnök
Miklós Béla vezérezredes	1890	kat. attasé Berlin	hadseregparancsnok miniszterelnök
Stomm Marcel altábornagy	1890	kat. attasé London Washington	hadtestparancsnok
Bakay Szilárd altábornagy	1892	kat. attasé Belgrád Athén, Szófia	hadtestparancsnok

Hardy Kálmán vezérfőkapitány	1892	beo. tiszt Róma Apponyi Albert titkára Genf kat. attasé Berlin	folyamőrség főpak.
Rakovszky Gyula altábornagy	1892	kat. attasé Párizs Bern	hadsereg-vezérkari főnök
Ujszászy István vezérőrnagy	1894	kat. attasé Varsó Prága	vkf. osztályvezető
Álgya-Pap Zoltán altábornagy	1895	kat. attasé London Washington	hadtestparancsnok
Szabó László altábornagy	1895	kat. attasé Róma rk. követ és meghatalmazott miniszter Saloi köztársaság	hadosztály-parancsnok
Lengyel Béla altábornagy	1897	kat. attasé Tallin, Riga Vilna, Varsó, Helsinki	hadtestparancsnok
Vasváry József altábornagy	1898	kat. attasé Belgrád Athén	hadtestparancsnok
Deseő László vezérőrnagy	1893	kat. attasé Moszkva	hadt. tü.parancsnok[11]

A fenti táblázatban foglaltakat összevetve Homlok Sándor élete menetével egy, de annál lényegesebb különbséget találunk:

A diplomáciai pályán tevékenykedő katonák az attasé szerepét csak átmeneti beosztásnak tartották, melynek végeztével visszatértek eredeti hivatásukhoz.[12] Homlok Sándor viszont hatéves vezérkari közjátéktól eltekintve 1927-1944 között katonai attaséként tevékenykedett, s csak Sztójay volt, aki nálánál hosszabb időt töltött volna diplomáciai szolgálatban.

A XIX. század óta egy állam diplomáciai képviselője mellé beosztott tiszt az attasé nevet viselte. Ez az intézmény a napóleoni háborúk után alakult ki. A hadi intézmény nagyarányú változásai, melyek abban az időben történtek, általános érdeklődést keltettek a külországi fejleményekkel szemben. Ezen célból küldtek ki a külföldi képviseletek mellé katonai szakértőket. Az attasé állását és megbízatását az 1815. évi bécsi szabályzat foglalta össze. A feladatához tartozott a követség fejének támogatása a katonai kérdésekben, a hadseregének képviselete a fogadó államban, továbbá törvényes hírszerzés.[13] Ezeket a katonai megfigyelőket Franciaország 1806-tól, Poroszország 1817-től, Oroszország 1838-tól küldte ki követségeire. A Habsburg birodalomban 1810-ben került sor első ízben ilyen ún. attachierter Offizier kivezénylésére. A Metternich és Radetzky által jóváhagyott utasítás megkívánta a megfigyelendő ország teljes katonai potenciáljának felderítését, de kifejezetten megtiltotta a kémkedés fogalma alá tartozó eszközök felhasználását.[14] A század második felében az attasék tevékenységének egyre fokozódó mértékben a hadseregek fejlődésének a megfigyelése került a középpontjába, számuk is egyre növekedett, s kiegészült először a tengerészeti, majd (a XX. században) a légügyi attaséval is.[15]

Az attasé a nemzetközi jog szerint a követ hivatalos kíséretéhez (gens d'uniforme) tartozik és így megilletik a diplomáciai kiváltságok és mentességek, eundo, morando és redeundo, azaz a beléptetés, az ott-tartózkodás és távozás során.[16] Az attasé felelőssége kettős. Egyrészt képviseli hazája hadseregét, másrészt meg kell ismerkedjék a fogadó ország katonai helyzetével. Munkája középpontjában a katonai kérdések állanak, de mivel a politikai, gazdasági és egyéb problémák szorosan összetartoznak az ország katonai helyzetével, bizonyos fokig ezekkel a kérdésekkel is foglalkoznia kell.

A katonai attasénak a követhez hasonlóan előzetesen meg kellett kapnia a fogadó ország beleegyezését (agrément). A követségen a követ beosztottja volt, másfelől munkájáért hazája katonai vezetőségének felelt. Tevékenységéről köteles volt tájékoztatni a követet is, ez a tájékoztatás kölcsönös.[17]

A Monarchia 1873-ból származó előírása az alábbiakban szabályozta az attasé funkcióit:

1. Tájékoztatási tevékenység a hadügyminisztériummal szemben.
2. Katonai referens a külképviselet vezetője mellett.
3. Egyéb — zömében katonai — diplomáciai természetű megbízások teljesítése.

A munka irányítása a vezérkar nyilvántartó irodájának az Evidenzbüronak a hatáskörébe tartozott. Conrad v. Hötzendorf tábornok vezérkari főnök különös gondot fordított arra, hogy a kimondottan politikai kérdésekről is közvetlenül tájékozódjék a katonai attasék útján, a külügyminisztérium megkerülésével. Ebben az időben lett szokás, hogy az attasé gyakran „magánlevélben" küldte hozzá az ilyen természetű jelentését.[18]

A hagyományoknak ez az ereje hatott az önálló magyar katona-diplomáciai szolgálat létrejöttére és működésére is, csak megerősítette ezt a tendenciát a „Fővezérség" kezébe került tényleges hatalomnak túlsúlya a kérészéletű, bizonytalankodó polgári kormányzatokkal szemben.[19]

A tulajdonképpeni szervezet létrehozója Sztojakovics (Sztójay) Döme nevéhez fűződik. Már az Evidenzbüroban is jó szakembernek tartott vezérkari tiszt és minőségi munkát megkövetelő „nagyszerű hírszerző főnök" volt.[20] A hadügyminisztérium hírszerző osztályát vezette a Károlyi-kormány alatt s a Vörös Hadseregben is a hírszerző és kémelhárító osztály vezetője volt, de ezen a területen folytatta munkáját a Tanácsköztársaság bukása után is.[21] Munkájában az Evidenzbüro szervezetét tartotta szem előtt, ezt ismerte személyesen s tanulmányozta utólag is rendszeres bécsi látogatásai során.[22] Az 1920. januárban a minisztériumban elkészített utasítás szerint a katonai szakelőadó (így kellett leplezni a békeszerződés tilalma folytán a katonai attasét!) a külképviselet vezetőjének katonai szaktanácsosa, munkaköréből kifolyólag szoros együttműködésre kötelezett, s szakszolgálati szempontból közvetlenül a hadsereg vezérkari főnöke illetve a honvédelmi miniszterhez van utalva, s tőle veszi utasításait is.

Ténykedésüket Sztójay körrendeletben szigorúan titkosnak minősítette. „Azon körülményt, hogy katonai szakelőadók külföldön egyáltalában léteznek, megemlíteni semmi esetre sem szabad."[23]

A kiküldött attasék a Vkf. 2. osztályvezetőjének voltak alárendelve. Jelentéseiket ide küldték, s innen kapták utasításaikat, a vezérkari főnök rendelkezései szerint. Innen történt anyagi szükségleteiknek ellátása is.[24]

Jelentéseiket a NYIL (nyilvántartó alosztály) dolgozta fel és értékelte. A berendelt attasékkal évenként a Vkf. 2. szokásos attaséértekezletet tartott.[25] Ezt közös vacsora zárta be, melyre a külföldi katonai attasék is hivatalosak voltak. Az attasét tulajdonképpen hírszerzőnek tekintették. Joga és kötelessége volt mindenről jelentést tenni, ami csak a tudomására jutott, elsősorban főleg katonai téren. Noha beszervezett hírszerzőket alkalmaznia kifejezetten tilos volt, gyakorlatilag minden állomáshelyen igyekezett „informátorokhoz" jutni. Személyében a diplomáciai mentesség védelmében veszélytelenül dolgozhatott, legfeljebb a visszahívását kérhették, amennyiben „persona non grata"-vá változott.[26]

A kormányzó nagyon fontosnak tartotta külpolitikai elképzeléseinek megvalósítása érdekében a katonai szakelőadók rendszerét, magának tartotta fenn kinevezésük jogát, s szolgálati berendelésük során évenként meghallgatta személyes jelentésüket.[27]

A rejtetten tevékenykedő szakelőadók — először konzul, majd követségi titkár illetve követségi tanácsos címen — nem képviselhették idegen országban a saját hadsereget s nem tarthattak fenn hivatalos kapcsolatot a fogadó ország képviselőivel. Ilyenformán nagyobb lehetőségük maradt a katonai intézmények tanulmányozására a szolgálati utasításuknak megfelelően.

Ilyen feladat volt az illető állam

a) katonai szervezetének, fejlődésének s a katonai életet befolyásoló politikájának tanulmányozása, figyelemmel kísérése,

b) Magyarország és a magyar érdekek ellen irányuló politikai és katonai törekvések megállapítása,

c) különféle viszonyainak megfigyelése katonai szempontból,

d) föld- és néprajzi viszonyok, nemzetiségi kérdés vizsgálata,

e) katonai erődítések megállapítása.

A gyűjtött anyag biztonságos továbbítása külügyi futárok útján történt lepecsételt csomagban.[28]

A katonai körök a szakelőadók személyén át közvetlen befolyást akartak gyakorolni a külképviselet tevékenységére.

Bár a szakmai tevékenységük feltétlenül hozzájárult, hogy a vezető katonai és politikai körökben felülkerekedett a nemzetközi erőviszonyok józan értékelése és háttérbe szorultak a kalandor elképzelések, a katonai vezetés lépései azonban számos esetben megelőzték a hivatalos külpolitikát. Mindez többször okozott feszültséget, ellentétet a külképviselet vezetője és katonai szakértője között.[29]

Az egyik ilyen legismertebb feszültség Barcza György londoni követ és Utassy Lóránd ezredes között alakult ki. Amikor a második világháború kitörését követően a köztük lévő feszültség tovább mélyült, Ujszászy ezredes, a Vkf. 2. vezetője azzal nyugtatta meg beosztottját, hogy „ez nem csupán Nálad van így, kivétel az a katonai attaséi hely, ahol teljes a politikai összhang". Utassy ennélfogva tovább járta a maga „független útját", hajmeresztőnek minősítette a követségen belüli viszonyokat, s rejtjeles táviratban panaszkodott amiatt, hogy a követ tudatosan helytelen képet jelent.[30] A katonai attasé nem feletteseinek, hanem közvetlenül Berlinnek juttatta el 1940 őszén jelentéseit az angol fővárost ért német légitámadások hatásairól, sőt javaslatot tett még egyéb célok bombázására.[31]

Barcza terjedelmes visszaemlékezéseiben gondosan igyekszik, hogy mellőzze a „nácibarátnak" minősített Utassynak az említését is. 1941 tavaszán, amikor annak lehetősége merült fel, hogy az angol–magyar diplomáciai kapcsolatok megszakadását követően a dublini követség vezetését fogja átvenni, még arra a szokatlan lépésre is vállalkozott, hogy a Foreign Office főtitkárához fordult és Cadogant kérte, minden lehetséges eszközzel gátolja meg, hogy attaséját, akit az angolok megfigyelés alá akartak vonni, utánaküldjék Írországba.[32]

Barcza a bárdolatlan német diplomácia hatására vezeti vissza, hogy a magyar külügyi szolgálatban is akadtak nagyra törő s törtető diplomaták és katonai attasék, kik főnökeik ellen intrikáltak s csak azt írták, illetve hangoztatták, amiről előre tudták, hogy az otthoni vezetők azt szívesen hallják. Barcza a katonai attasékat kivétel nélkül kifejezetten németbarát felfogásúaknak tartotta, kik állomáshelyükön a német katonai attasékkal legszorosabban együttműködtek, s egyébként a magyar diplomatákat ellenőrizték politikai munkájukban, titokban megfigyelvén a követeket.[33]

Állandóan panaszkodott attaséjára a madridi követ is, mert az őt „ellenséggel cimboráló, háborús érdekeink ellen dolgozó" egyénnek titulálta.[34]

Különösen Szabó László, a Rómában 1932 óta tevékenykedő katonai attasé volt az, aki tárgyalásai során még a legmagasabb szinten is a magyar külpolitika vezetőinek nézeteitől eltérő véleményét hangoztatta. (Érdekes módon nem a követség vezetőjét, hanem őt, a katonai attasét használta fel Budapest 1938 novemberében, hogy Mussolinit rábeszélje Kárpátalja elfoglalásának engedélyezésére.) A későbbiek során is olyan megbeszéléseket folytatott olasz tábornokokkal magyar támaszpontok átengedéséről, hogy azokat el kellett hallgatni a magyar külügyi szervek elől.[35] 1940. július 30-án kelt levelében panaszt emelt a Vkf. 2. vezetőjénél a római magyar követ ellen, mert az nem tájékoztatta őt a Ciano gróffal folytatott megbeszéléseiről.[36] Személyére legjellemzőbb, hogy 1944 őszén Veesenmayer őt jelölte a nyilas kormányba külügyminiszternek.[37]

Hasonlóképpen a kormány tudta nélkül utasította 1939. szeptemberben Werth Henrik Deseő László moszkvai katonai attasét, hogy kezdjen tárgyalásokat a Vörös Hadsereg vezérkarával a románok ellen történő együttműködés ügyében.[38]

Ez a kettősség, véleményeltérés az ország sorsának irányításáért felelős mi-

niszterelnök és a honvéd vezérkar főnöke között olyan méreteket öltött, hogy Teleki Pál 1940. szeptember 1-jén a kormányzóhoz intézett lemondási levelében részletesen kitért — eme lépését indokolandó — a katonai attasék magatartására is. Telekit kellemetlenül érintette a hadsereg illegális külpolitikai tevékenysége. Miniszterelnöksége kezdetétől irritálta a katonai attasék működése, a hadsereg legfőbb vezetőinek német kapcsolata s a vezérkarnak a tárgyalásai, melyek csak elkésve jutottak a kormány tudomására. Nehezményezte, hogy a kormány nem kapott információt a katonai attasék működéséről, nem látta azok jelentéseit, s még kevésbé a vezérkari főnöknek az attasékhoz intézett politikai természetű utasításait.[39]

A katonai szakelőadók helyzetének legalizálására 1927-ben került sor, a Szövetségközi Katonai Ellenőrző Bizottság magyarországi tevékenységének megszűnése után. Az elsőnek beszerzett londoni agrémentet követte a római és a párizsi is. 1927. november 1. hatállyal megalakult a nagy-britanniai és olaszországi, egy hónappal később a franciaországi és a kis-antantnál létrehozott magyar katonai attaséi szervezet.[40]

Ugyancsak 1927. november 1-jén lett katonai attasé Berlinben a korábban ugyanott már több mint két éve katonai szakelőadóként tevékenykedő Sztójay Döme ezredes.

Homlok Sándor századosként, majd őrnagyként 1927. december 5-től 1934. április 16-ig töltötte be a katonai attasé tisztét Párizsban. Tevékenységével a francia Becsületrend Tiszti Keresztjét és a Magyar Érdemrend Tiszti Keresztjét érdemelte ki.

A kiküldetés általában négy évre szólt, de meg lehetett hosszabbítani.

Az attasék kiválasztása különös gonddal történt, vezénylésük előtt többnyire egy-két éven át nyelvtanulás céljából külföldön tartózkodtak.[41]

I/1.

„...erős a fegyver és nagy hatalmasság,
de leghatalmasabb mégis az igazság."
Babits Mihály

„EMELKEDŐ NEMZET"

Homlok Sándor párizsi vezénylésének befejezésekor már új szelek kezdtek fújni a Honvédelmi Minisztériumban. 1928. szeptember 5-én államtitkár lett Gömbös Gyula, aki egy évre rá a tárca birtokosa lett, s hét esztendőn át töltötte be a honvédelmi miniszter székét.[42]

Nacionalista politikájához logikusan kapcsolódott az államigazgatás militarizálása. Meggyőződése volt, hogy a vezérkari képzés a legszélesebb körű és legmagasabb fokú műveltségnek a forrása és minden közszolgálat ellátására alkalmas képesítést ad. Helyes kormányzatot és közigazgatást szerinte nem lehetett katonák nélkül elképzelni. Ezért minden minisztériumhoz, állami főhatósághoz, intézethez — postához, vasúthoz —, nagyobb iparvállalatokhoz katonatiszteket vezényelt. Súlyos időkre, háború vagy háborús veszély esetére teljes katonai kormányzatot és igazgatást tartott szükségesnek.

Keresztes-Fischer belügyminiszter felkérésére az igazságügy-minisztérium 1942. júliusban emlékiratban foglalta össze a katonai visszaéléseket, amelyek abból az elképzelésből származtak, hogy az egész ország hadműveleti területnek tekintendő, és ennélfogva a katonaságot, közelebbről a vezérkar főnökét mindazon joghatóság megilleti, melyet a honvédelmi törvény a hadműveleti területre megállapított. Ezen a címen avatkozhatott be a vezérkar főnöke a közigazgatásba, sajtóellenőrzésbe, a posta és közlekedés polgári vonatkozású ügyeibe, a mezőgazdasági és ipari termelésbe. Letartóztattak, internáltak polgári személyeket, s az egész ország területére kiterjesztették a honvéd vezérkar főnöke bíróságának hatáskörét.[43]

Természetes, hogy a katonai vezetés ezt az irányítást a diplomácia terén is érvényesíteni akarta. Már a genfi leszerelési tárgyalások során kezdte magát önállósítani a katonadiplomácia, a felvetődött kérdések megválaszolása előtt legritkábban kértek politikai döntést.[44]

Teleki Pál miniszterelnök szükségesnek tartotta a kormányzóhoz intézett, s fentiekben már idézett írásában hangsúlyozni, hogy a kormánynak a katonai attaséktól befutott, különösen politikai természetű jelentéseiről tudomással kell bírnia, s a vezérkar által a katonai attaséknak kiadott utasítások csak a felelős kormánnyal egyetértésben, a miniszterelnök vagy a külügyminiszter előzetes tudomásával adhatók ki.[45]

Az egész magyar katona-diplomáciára Sztójay személye nyomta rá a bélyegét. Werth Henrik baráti köréhez tartozott, éveken át együtt dolgozott vele a vezérkarban, ahol együtt voltak osztályvezetők. A katonailag kiválóan képzett Werth lényegében a Monarchia első világháborús hadszíntereinek térségében gondolkodott, nem tartotta sokra ennélfogva az olasz és a román hadsereget, s a német támogatást elegendőnek vélte az orosz veszély ellen. Idegenül mozgott a távolabbi országok, elsősorban a nyugati nagyhatalmak megítélésében. A polgári demokráciát olyan dekadens rendszernek tartotta, mely nem alkalmas arra, hogy megfelelően erősítse országának hadseregét. Feltétlenül megbízott Sztójay véleményében, akinek eredményes hírszerző munkáját, az önálló magyar vezérkar kialakításában kifejtett szervező képességeit közvetlenül is tapasztalhatta. Sztójay tekintélye az idők folyamán egyre nőtt a szemében, maradéktalanul elfogadta széles politikai látókörrel ötvöződő katonai szakértelmét, elfogadta, s tevékenysége meghatározójaként vette figyelembe véleményét. Sztójay lett Werth Henrik előtt az „étalon", a katonai attasék elé kitűzött példa, életkorban, beosztásban, gyakorlati eredményekben is rangidős katona-diplomata, akit magatartásban, politikában és az ezt szolgáló — akár a tárgyilagosság rovására is menő — jelentésekkel követni kellett. Sztójay szolgálata első percétől kezdve mindent megtett a német orientációjú magyar külpolitika előmozdítása érdekében. Optimista helyzetjelentéseivel és a személyes megbeszélések során kifejtett kifogyhatatlan ötletekkel kívánta megerősíteni és továbbfejleszteni a baráti kapcsolatokat Magyarország és a Harmadik Birodalom között.[46]

Homlok Sándor pályafutása is szorosan kapcsolódott Sztójaynak a tevékenységéhez, hiszen a legtermékenyebb és politikai szempontból a legfontosabb éveit Berlinben, Sztójay védőszárnyai alatt töltötte el.

Diplomáciai pályafutása azonban nem volt folyamatos, 1934 áprilisától, amikor befejeződött Párizsban a katonai attaséi vezénylése, közel öt esztendőn át mint vezérkari szolgálatot teljesítő alezredes a VKF 5. osztályának volt a vezetője. Ezen osztály feladata volt a vkf. hatáskörébe tartozó elvi katona-politikai ügyek ellátása és elemzése.[47]

Mint arra majd az események utalnak, ez az elnevezés igen tágan volt értelmezhető, s gyakorlatilag sok mindent foglalt magába. Ilyennek volt tekinthető a harcban álló hadseregekhez megfigyelőként alkalmazott tisztek kiküldetése. Már az olasz-abesszin háború során kivezényelte a magyar vezérkar Németh József vk. ezredest, aki azután szigorú titoktartás leple alatt az Országos Tiszti Kaszinó nagytermében számolt be tapasztalatairól.[48]

A spanyol polgárháborúban Szabó László ezredes, római katonai attasé volt szemtanúja 1936-ban a Guadalajara mellett indított olasz hadművelet katasztrofális kudarcának, s észlelte „saját bőrén" az eseményeket. Két feljegyzésben taglalta az olasz katonai vezetés által elkövetett hibákat, s levonva a következtetést: „elengedhetetlen a németekkel való együttműködés" — vélte.[49]

Az olaszok már Németh ezredesnek — tudomásukra jutott — beszámolója

miatt is megorroltak, s most Szabó vezénylését nemcsak hogy újak nem követték, de elzárkóztak az elől, hogy magyar tiszteket fogadjanak Spanyolországban. Homlok Sándornak kellett Berlinbe repülnie, hogy a Krupp-cég segítségével rábírja Canaris tengernagyot, az Abwehr vezetőjét két magyar megfigyelő kijuttatására. Canaris szoros kapcsolatokat tartott a magyarokkal — még a kormányzóval is vadászott —, de jó viszonyban volt Francóval is és sűrűn látogatott Spanyolországba, igen értékes információkat adott át az ott kipróbált fegyvertípusokról.[50]

Így került a polgárháború frontjára — német segítséggel — a magyar légierő képviseletében András Sándor, valamint Stefán Valér vezérkari százados, hogy ott a kiserődök leküzdésének lehetőségeit és a harcokba bevetett páncélosok típusait megismerje.[51]

A külföldön észlelteket hamarosan „életben" is lehetett idehaza kamatoztatni. A magyar királyi honvédség első fegyveres bevetésére 1938 nyarán a csehszlovákiai feszültséggel kapcsolatosan került sor. Egy húsz főből álló, s válogatott katonákból álló csoport a kisbodaki táborból kiindulva ladikokkal átkelt a Dunán, behatolt a legközelebbi határőrsig, elkergetve az ott talált fegyvereseket, a telefonvezeték elvágása után hazatért. Ez a váratlan akció megzavarta a csehszlovák határőrséget, s napokig tartott, amíg a normális helyzet helyreállt.[52]

Sokkal nagyobb szabású — s egyben eredménytelenebb — volt az év október 6-án az Esztergomnál végrehajtott vállalkozás. Egy főhadnagy 80 katonával megkísérelte az átkelést a Dunán, azzal a céllal, hogy Párkánynál hídfőt foglalva megakadályozza a Mária-Valéria hídnak felrobbantását. Az akció nem volt kellőképpen előkészítve, azt feltételezték, hogy a csehszlovák oldala a Dunának nem lesz védelmezve. Az átkelő egységet húsz méter távolságról géppuska-, golyószóró- és aknavető-tűzzel fogadták, a vállalkozás összeomlott. A második világháborúnak tulajdonképpeni első magyar áldozatait utólag hősi halottaknak nyilvánították.[53]

Ezzel a szerencsétlen akcióval párhuzamosan indult meg a Rongyos Gárda „felkelőinek" bevetése a Felvidéken.

Imrédy Béla miniszterelnök október 1-jén magához kérette Kozma Miklós volt belügyminisztert, s a legnagyobb titokban megbízta irreguláris — későbbi közkedvelt kifejezés szerint diverzáns — alakulatnak a megszervezésével. A kormányfő elfogadta szükség esetén illegális és erőszakos módszerek alkalmazását is. Kalandvágy, hazafias jelszavak, ígéretek csábították az embereket e csapatokba.[54]

Kozma Miklós a politikai részt intézte a vállalkozásból, a katonai a vezérkarfőnökség 5. osztályának hatáskörébe került. Homlok Sándor osztályvezető mellett szakértőként Stefán Valér tevékenykedett, s számos tényleges tisztet is alkalmaztak polgári ruhában. Imrédy személyesen igazította el a párthívei közé tartozó Stefánt, hogy az október 6-án megalakítandó szabadcsapattal törjön be Kárpátaljára, s hozzon létre általános felkelést. Homlok már korábban azt javasolta az Abwehrnek, hogy az első cseh repülőtér elfoglalása után német gépek dobjanak le cseh bombákat Magyarországra, mert ez Kányát és a többi „civilt" arra kényszerítené, hogy hozzájáruljanak valamilyen megtorláshoz.[55]

Az események gyors tempója miatt nem lehetett az önkénteseket előzetes kiképzésben részesíteni, ahogy azt a vezérkar metodikusan elképzelte. Az első hatszáz felkelő Nyírbátor és Vásárosnamény térségében koncentrálódott Héjjas Iván parancsnoksága alatt, s ezeket október 5-től kezdődően dobták át a határon romboló tevékenység végrehajtása céljából.[56]

Kozma Miklós szeme előtt nagyobb szabású akció képe lebegett, meg akarta oldani a rutén kérdést, s azt javasolta Imrédynek, hogy összefogva a szabadcsapatokat, kezdjenek egy nagyobb támadást „egy-két ellopott tüzérüteg" bevetésével.[57]

A valóságban a szabadcsapatok „siralmasan" szerepeltek. Bebizonyosodott, hogy a lelkesedés és egyéni elszántság nem elegendő. A kiképzetlen, s kizárólag könnyű fegyverekkel, így a német Bergman géppisztollyal ellátott és sebtében felállított, távolról irányított kis csoportok nem voltak kellő ellenfelei a helyi terepet is jobban ismerő, s Európa egyik legkiválóbban felszereltnek tartott hadseregének. Mindössze öt csoport érte el a biztonságot jelentő lengyel határt. A többit szétszórták és közülük nagyon sokat (cseh adatok szerint 300 főt) fogságba ejtettek, majd kemény kézzel teremtettek rendet. Kozma, Homlok és Stefán fejére vérdíjat tűztek ki, a foglyok életéért Róma közbenjárását kellett igénybe venni.[58]

Héjjas Iván ebben az időszakban miniszteri tanácsos volt, a Kereskedelem és Közlekedési Minisztériumban a repülési ügyek vezetője, a kormányzó környezetéhez tartozó, hozzá feltétlenül hű, s németellenessége mellett jobboldali irányt követő politikus. Úgy tűnik, az egész akcióhoz már kora miatt is inkább csak a nevét adta. A tulajdonképpeni parancsnok, Homlok Sándor megkísérelte „saját gyalázatos szervezését és vezetését menteni és tovább szélhámoskodni" — írja Andorka, a Vkf. 2. vezetője. „Megpróbált arról lebeszélni, hogy az áruló (feltehetően magukat megadó — P.I.) felkelők ellen eljárást indítsak, sőt még kitüntetésre is fel akarja őket terjeszteni."[59]

A bécsi döntés nem elégítette ki Magyarország területi igényeit, a német kormány leghatározottabban ellenezte Kárpátalja Magyarországhoz való csatolását, jól látta a lengyel–magyar határ németellenes tendenciáját. A magyar kormány ezért a lengyelek és olaszok támogatásában bízva elhatározta, hogy egyoldalúan hajtja végre a vitatott országrész katonai megszállását és kész tények elé állítja a nagyhatalmakat. November 6-án megállapodtak az akció általános irányelveiben és 18-án a Minisztertanács határozatot hozott, november 20-án virradóra tűzte ki a támadás időpontját. Levonták a kellő tanulságot a szabadcsapatok korábbi felhasználásából, s a vállalkozást a debreceni vegyes dandár csapatainak alkalmazásával egészítették ki. A terv szerint az akció a Rongyos Gárda alakulatainak részvételével kezdődik, a magyarbarát Ruszin Nemzeti Tanács a Kozma Miklóstól kapott titkos jelre segélykérelemmel fordul Magyarországhoz, erre a határon készenlétben álló honvédcsapatok bevonulnak Kárpátalja területére. Mint Kozma november 17-én naplójába bejegyezte, a kormány nem mondott ugyan igent a vállalkozásra, de a „lényeg az, hogy mehetek". Homlok Sándor Beregardón meg is kapta a szükséges parancsokat.[60]

Kozma november 20-án már a helyszínen folytatott hosszú megbeszélést Homlokkal és Stefán Valérral, de a debreceni 6. vegyes dandár parancsnoka és Homlok egyaránt azzal érvelt, hogy a felvonulásban kifáradt csapatoknak 24 óra pihenésre van szükségük. A késedelemről nem tudó Ruszin Nemzeti Tanács a terveknek megfelelően behívta a magyar csapatokat. A vállalkozás így idő előtt kitudódott, s le kellett állítani. (Homlok a későbbiekben is változatlanul úgy vélekedett, hogy képtelenség lett volna a megadott időpontban elindulni.) A vezérkar a csapatokat visszarendelte — Homloknak minden „parancsnoki presztízsét" fel kellett használnia, hogy az önkéntesek vállalkozását leállítsa. Csak annyit tudott elérni, hogy a csapatok egy része — térképhelyesbítő szolgálat címén — a határszélen maradhatott.[61]

Ezen lépés szerencsés húzásnak bizonyult.

1939. január 6-án hajnalban fegyveres határsértés történt Munkácson. Két századra tehető csehszlovák sorkatonaság, csendőrökkel és pénzügyőrökkel megerősítve, páncélgépkocsik támogatása mellett megtámadta, s átmenetileg birtokba is vette Oroszvéget. A munkácsi helyőrség és a Rongyos Gárda fegyveresei még a délelőtt folyamán visszaszorították őket. Homlok embereinél feltűnő nagy volt a tiszti veszteség. A Rongyos Gárda története szerint 3h40-kor három páncéljármű támogatása mellett két cseh század indult támadásra, továbbá három zászlóalj még tartalékban volt. Az első összecsapásban elesett két magyar határőr, de elnémítottak egy cseh golyószórót. Sikerült továbbá harcképtelenné tenni az egyik támadó páncélkocsit is, de ennek során — továbbá egy géppuska elleni harcban — elesett a Rongyos Gárda tagjai közül négy tartalékos tiszt, egy további halálosan megsebesült.

A csehek a szándékos támadás vádja ellen tiltakoztak, a helyszíni szemle nem vezetett eredményre, de végül mégis hajlandók voltak bocsánatot kérni, s kártalanítást fizetni. Az incidens ügye ad acta került, azzal történetírásunk a mai napig alig foglalkozott.[62] Andorka feljegyzéseiben egyáltalában nem leplezi, hogy kezdettől fogva elhatárolta magát Homloktól, Stefán Valértól és „derék felkelőitől".[63] Werth Henrik bizalmát azonban nem lehetett megingatni. Homlok Sándor ott volt a környezetében, amikor Kárpátalja elfoglalását követően 1939. március 23-án hadműveletek kezdődtek Szlovákia ellen, s amikor szűkebb megbeszélésen vitatták meg a német–lengyel konfrontáció esetén követendő magyar eljárást. (Március 29. és május 1-jén.)[64]

Meg kell jegyezzük, hogy az a Werth Henrik, aki olyan könnyű szívvel indítja majd el a honvédséget Szovjetoroszország ellen, rendkívül óvatos és megfontolt politikát követett a felvidéki kérdés megoldása során. 1938. októberben a Rongyos Gárda felkelőire bízta a kárpátaljai helyzet destabilizálását, s bevetés előtt kellő kiképzésben is kívánta részesíteni őket. Novemberben csapatainak metodikus felvonulásával, pihenőnap közbeiktatásával készült feladata megoldására, melyre ily módon nem is kerülhetett sor. (A történeti irodalomban ezzel kapcsolatban felmerül a vezérkar németbarát tisztjei által elkövetett szabotázs vádja is.)[65]

Werthnek fenntartásai voltak 1939 márciusában is, egy hetet kívánt a kárpát-

aljai vállalkozás előkészítéséhez illetve a felvonuláshoz, s a legnagyobb kétségek között adta ki parancsát a hadműveletek megindítására, egy héttel később pedig kalandor-jellegűnek minősítette a Szlovákia elleni fegyveres fellépést.[66]

Kárpátalja visszacsatolása, s ezzel a magyar–lengyel határ megteremtését követően a Reich megkísérelte, hogy benyújtsa a számlát. Canaris először Andorkát sürgette, majd Homlokot „szorongatta", s még Budapesten is járt, hogy Kárpátalját felhasználhassa a lengyelek ellen indítandó propaganda céljaira. A továbbiakban még gazdasági, elsősorban bányászati kutatási igényt támasztott erre a területre. A magyar kormány ezen kívánságok teljesítését megtagadta.[67]

Ez a „németellenes zamat" nyilvánult meg abban a belpolitikát érintő lépésben is, hogy — pángermán források szerint — az 1939. május végi választások előtt az ún. „néma héten" (ma kampánycsendnek lehetne nevezni) bevetették a bonyhádi választókerületben a Rongyos Gárda csaknem száz tagját, hogy a német lakosságot terrorizálva megakadályozzák jelöltjüknek megválasztását. Még a fegyverhasználattól sem riadtak vissza, s Majson tüzet nyitottak a sváb gyülekezetre.[68]

Erre a lépésre vezethető vissza, hogy a Szatmár megyei sváb lakosság körében nagy riadalmat okozott a Rongyos Gárda állítólagos megjelenése, de Werth Henrik megnyugtatta a német követséget, hogy Rongyos Gárda igénybevételét nem tervezi, s ilyen alakulatok nem tevékenykednek a határon.[69]

Homlok Sándornak ekkor már elváltak útjai a „rongyosoktól". Werth Henrik 1939. május 8-án javasolta a miniszterelnöknek „különleges műveletek" megkezdését Románia ellen. Egy sejtrendszer felépítését terjesztette elő, javaslata kitért a

1. szabotázsra a) közlekedés és híradószervek
   b) ipari berendezések ellen,
2. önvédelemre a) a magyar javak elhurcolása ellen
   b) segítség és közreműködésre a majdani magyar katonai közigazgatás mellett,
3. baktériumháború előkészítésére a legszigorúbb titoktartással.

Mindehhez összekötőket kívánt szervezni, s megindítani a propaganda tevékenységet, külpolitikai feszültség, mozgósítás és háborús időszakra egyaránt.[70]

A szervező munkát a Vkf. 5. osztálya a már Felvidékről ismert „térképhelyesbítő csoport" közreműködésével kellett, hogy megkezdje, a „túloldalon". A miniszterelnök által összehívott szűk körű értekezlet hozzájárult a terv végrehajtásához. Sajnálatosan nemcsak a személyi adottságok voltak azonosak, de a szervezkedés sorsa is hasonlított a felvidéki szabadcsapatokéhoz. 1939. szeptemberre a románok az összeesküvést leleplezték, s a kiépített hálózatot teljesen felgöngyölítették. Teleki ingerülten fordult Werth ellen, amikor a Vkf. 5. osztálya által szervezett tevékenységre fény derült. A miniszterelnök haragját a katonaság dilettantizmusa keltette fel, amellyel a szervezkedést mozgatták. Csáky külügyminiszter a vezérkar főnökét figyelmeztette

azokra a mozzanatokra, melyeknek be nem tartása kellemetlen volt a külpolitikai vonalvezetés számára, s meggyengítette az erdélyi magyarság erejét.[71]

Homlok Sándor ezredes ezzel a kudarccal fejezte be pályafutását a Vkf. 5. osztálya élén. Crutescu, a jól értesült budapesti román követ decemberben már a magyar kormánynak a vezérkar ellenében kivívott eredményeként jelentette, hogy az összeesküvés irányítóját, Homlok ezredest más beosztásba helyezték. A dolog pikantériájához tartozott, hogy Homlok elmozdítása titkos vezérkari ügynek számított, s Teleki megdöbbenésének adott kifejezést, amiért a titoktartás megtörésével a románok tudomást szereztek róla. Werth hasztalanul indított az ügyben vizsgálatot, eredményt nem tudott felmutatni.[72]

Homlok Sándor életrajzának adatai szerint 1940. március 1-jén került át a Vkf. 2. osztályának beosztásába, ott töltött két hónapot, s ezután vezényelték újból diplomáciai beosztásba.

A vezérkar értett ahhoz, hogy ezt a nyilvánvalóan kudarcnak tekintendő személyi változást is győzelemmé változtassa. Visszahívták Berlinből Hardy Kálmán katonai attasét, s a többször is csődöt mondott Homok Sándort küldték helyére.

Ezt a fontos posztot, Sztójay utódaként, először Miklós Béla töltötte be (1933–1937). Nem volt olyan sima modorú katonadiplomata, s a németek iránt sem érzett különös, csodálattal vegyes rokonszenvet, így nem is tudott olyan szoros kapcsolatokat kiépíteni. Magyaros kiejtése miatt sem tartották a németek annyira magukénak, mint Sztójayt, s meg is érezhették, hogy érzelmileg egy nem feltétlenül németbaráttal állnak szemben. Megbízatása lejártával Hardy Kálmán váltotta fel. Ő Bethlen, Teleki, Kánya körében sokkal népszerűbb volt, mint a hadseregben. Sohasem vakították el a német sikerek, meggyőződéses konzervatívként elvetette a nácizmust is. Kitartóan küzdött a lelkes németbarátokkal, óvott a felelőtlen elkötelezettségtől. Sztójaynak és a vezérkarnak ezért egyaránt alkalmasabb volt a kincstári optimizmust sugárzó, s a németek katonai kilátásait a követéhez hasonlóan megítélő új katonai attasé. Amikor Ghyczynél, a külügyminisztérium politikai osztálya vezetőjénél bemutatkozó látogatásra jelentkezett, Ghyczy szójátékkal fogadta: „Mi van a homlok mögött?" Akkor még nem volt válasz e kérdésre.[73]

Röviddel később már a tárgyalások sűrűjében találkozunk vele. Mint Halder 1940. május 7-én kelt naplóbejegyzéséből értesülünk, Homlok Sándor magyar katonai attaséval a Wehrmacht és a magyar honvédség esetleges közös fellépéséről tárgyalt — informatív jelleggel — egy Romániában megtörténhető angol–francia partraszállás esetére.[74]

Halder a nyugati hadjárat előestéjén a korábbinál közlékenyebbnek mutatkozott. Szükségesnek tartotta leszögezni, hogy nincsen szó a magyar kormányfő által javasolt német–olasz–magyar, háromoldalú tárgyalásokról. A balkáni nyugalom megőrzése csak teoretikus jellegű előkészületeket tehet szükségessé. Ilyenek lehetnek Magyarországgal szemben a német csapatok felvonulásának biztosítása, különféle berendezések, objektumok használata. A honvédség legyen készen, hogy amíg a németek

délen, a honvédség a sávhatárt jelentő Bihar-hegységtől északra nyomuljon be Romániába, azonban német támogatásra nem számíthat. Halder utalt arra, hogy feltehetően Bulgária is részt vesz ezen akcióban. Az együttműködés diszkrét természete folytán semmiféle írásbeli megállapodásra nem lesz szükség. Kérte az attasét, hogy az elhangzottakról kizárólag a vezérkar főnökét értesítse.

Halder üzenete megfelelt Werth Henrik elképzeléseinek, s várta a konkrét értesítéseket. Német meghívásra utazott azután május közepén Kéri Kálmán vezérkari őrnagy, a magyar katonai szállítások irányítója a főhadiszállásra, s a német kívánalmak alapján meg is kezdődött az előkészítő munka, melynek során folyamatosan mozgósították a II., a VIII. és a gyorshadtestet. Ezeket követte a III. és IV. hadtest alakulatainak állományfelemelése is.[75]

A román kormány szokásosan ügyes diplomáciájával elejét vette a közös német–magyar katonai fellépés szükségességének; a nyugati fronton történt katonai események hatására meglepő gyorsan feladta az évtizedeken át követett francia orientációt, s megpróbált közeledni Németországhoz. Május 27-én Weizsäcker már úgy nyilatkozott Halder előtt, hogy Magyarország kezd szemtelen lenni, ha nem paríroz, protektorátus lesz belőle.[76]

A német–magyar katonai együttműködés, tekintettel a két fél erőviszonyaira, egyébként sem lett volna egyszerűen megoldható. Homlok Sándor érdeklődésére azt a választ kapta, hogy „védelemre berendezett ellenséggel szemben döntést kereső támadásnál egy hadosztály keretében legalább egy páncélos ezred bevetése szükséges". A magyar katonai elmélet ugyanakkor a gyalogságtól, különösen annak nehéz fegyvereitől és a rohamjárőröktől várt döntő eredményt.[77] A román, helyesebben az erdélyi kérdés megoldása mégsem került le a szőnyegről. A Szovjetunió kormánya 1940. június 26-án jegyzékben fordult Bukaresthez, s a besszarábiai, valamint bukovinai területeket követelve megbontotta a trianoni statusquót. A Ribbentrop–Molotov-paktum értelmében Németország nem emelt kifogást a besszarábiai kérdés felvetése ellen, de teljesen új tényező volt számára, hogy az oroszok még Bukovina átengedését is követelik.[78] (Sztójay jelentéseiben először találkozunk a fokozódó kölcsönös bizalmatlanság fogalmával a német–szovjet viszonyban.)[79]

Románia — bár engedett Moszkva nyomásának, június 28-án elrendelte az általános mozgósítást, világosan kifejezésre juttatva, hogy „fegyverrel akar szembeszállni minden más irányból várható erőszakos fellépéssel szemben". A német diplomácia mégis tartott attól, hogy a magyar kormány, kihasználva Románia nehéz helyzetét, katonai akcióra szánja el magát.[80]

Berlin ezért erőteljes diplomáciai offenzívát indított Teleki kormánya ellen, s erre a célra felhasználta az új katonai attasét is.

A háborúval fenyegető helyzetben Homlok Sándor 1940. július 4-én részletes helyzetelemzést intézett Werthhez.

Homlok az alábbi alaptételeket fogalmazta meg:

1. Magyarország jelenleg önálló külpolitikát nem folytathat.

2. Be van ékelve a két nagyhatalom, a Német Birodalom és Szovjetoroszország közé, jó viszonyban van az Olasz Birodalommal.

Ezek közül:

a) A Német Birodalommal való viszonya általában jó, vele politikai vagy katonai szerződése azonban nincsen. Külpolitikai viszonylatban a Német Birodalomhoz szükséges igazodnia.

b) Az Olasz Birodalommal való viszony szívélyes, azonban tőle, mivel háborút visel, revíziós politikájának jelenlegi megvalósítását illetően tényleges segítséget nem várhat. Ígéretet kaphat későbbi időpontra vonatkozólag.

c) A Szovjetoroszországgal való együttműködés lehetősége ki van zárva, miután Szovjetoroszország változatlanul bolsevisztikus alapon áll.

d) Jugoszlávia, Románia már megszűntek önálló külpolitikát folytatni, s igyekeznek az adott új helyzethez alkalmazkodni. Szlovákia nem számít.

Előbbiek alapján Magyarországnak kizárólagosan a Német Birodalom terveihez kell alkalmazkodnia és vele szemben függő viszonyba került külpolitikai céljai megvalósításának tekintetében, mivel tőle úgyszólván semmit sem várhat, mindaddig, míg Angliával nem végzett.

3. A Német Birodalom kontinentális nagy győzelmei után Angliával készül leszámolni. Mindent és mindenkit, aki ebben késleltetné — amennyiben az tőle függ —, meg kell önérdekből akadályoznia.

Amennyiben Magyarország a Német Birodalom szempontjából oly fontos kelet-európai és balkáni békét megbontaná, úgy német szempontból bűnös is lesz, mert a Német Birodalom érdekei ellen cselekedett.[81]

Drámai szavakkal ecsetelte továbbá egy magyar–orosz összeütközés lehetőségeit és annak hatását. A németek áldozatok árán is elkerülnék egy orosz háború kitörését, így fennáll Moszkva részéről a zsarolás veszélye. Harc nélkül engednék át — az olaszokkal egyetértésben — Kárpátalját. Nem számíthatunk ezért segítségükre, de nyíltan tisztázni kellene, hogy orosz támadás esetén milyen támogatásra számíthatunk. A harc a lét vagy nemlét kérdése lesz, hiszen a légi uralom az oroszoké, akik így lehetetlenné tudják tenni felvonulásunkat, hadiiparunkat, s még a csapatok alkalmazása is fenyegetve lesz. Az attasé megfelelő ellenintézkedéseket javasolt, főleg páncélelhárítás terén, de szükségesnek tartotta az egyszemélyes vezetés bevezetését is.[82]

Homlok Sándor a német vezérkar főnökével — Werth Henrik kérésére — június 30-án folytatott megbeszélés figyelembevételével rögzítette fenti álláspontját, s intett Ribbentrop tanácsainak megszívlelésére.[83]

A berlini külképviselet jó csapatmunkáját dicséri, hogy Sztójay ezzel egyidőben szükségesnek tartotta Csáky külügyminiszter figyelmét felhívni Homlok jelentésére, s hangsúlyozni, hogy az attasé katona-politikai helyzetelemzésével egyetért, s javaslatait megfontolásra ajánlja.[84] Riasztó hatású jelentéseiben önkényesen arra is utalt, hogy a német fél kétségessé teheti az ország nyugati határait.[85]

Érdekes fintora a történelemnek, hogy amíg Németország mindent megtett, hogy Magyarországot visszatartsa egy Románia elleni támadástól, helyi orosz rádióállomások felszólították a magyar csapatokat, hogy nyomuljanak előre, s egész Erdélyt elfoglalván találkozzanak a Kárpátok gerincén a Vörös Hadsereggel. Az egyik ilyen üzenet szerint Magyarország nyugodtan előnyomulhat, mert a román haderő teljes mértékben le van kötve Keleten, majd arra történt utalás, hogy ha a magyarok meg nem indulnak, Romániát a németek gyarmatként fogják kezelni és oltalmazni. Egy pontosan lefordított szöveg szerint Erdély „jogosan Magyarországhoz tartozik, s reméljük, hogy a vitéz magyar huszárokkal a Kárpátokban fogunk találkozni". Mindez — utólag — propaganda szólamnak tűnik, még 1944-ben is találkozunk majd ehhez hasonló buzdításokkal a Makarov-levelek formájában, de van olyan forrás is, mely szerint Sztálin személyesen kérdezte meg a magyar követet, hogy miért nem támadja meg Magyarország Romániát, mert ennek most volna az ideje.[86]

A magyar külpolitika kettős vonalvezetésének további bizonyítéka volt a Werth által július 6-án elkészített hosszú, németnyelvű tanulmány, mely feltehetően a német vezérkar részére készült.[87]

A külügyminiszter csak egy másolati példányból értesült arról, hogy a vezérkar főnöke mondanivalóját kizárólagos német győzelemre alapítja, biztosra veszi továbbá, hogy a tengely külpolitikai és stratégiai érdeke az egész Kárpát-medencét birtokló erős középhatalom, a történelmi Magyarország újjászületése.[88] Néhány nappal később (július 18.) Homlok ezredes a Vkf. 2-nek küldött jelentése már a Werth-féle országgyarapító terveknek németországi visszhangjáról számolt be. A revíziós követelések tekintetében elsősorban a katonák részéről mutatkozott bizonyos fokú megértés, csak az adott időpontot nem találták alkalmasnak a magyar revízióra. Megerősítve látta korábbi helyzetelemzését, mely szerint Magyarország önálló külpolitikát nem folytathat, s a revíziós törekvései sem valósíthatók meg a magyar kormány által önkényesen megválasztott időpontban. A tengelyhatalmak megértő és jóindulatú álláspontja a békés megoldást támogatja, mert a féltve őrzött balkáni béke megbontásának fejleményei beláthatatlanok.[89]

A háború katonai eseményeit mérlegelve megjegyezte, hogy Anglia ellen befejeződött a felvonulás, az invázió megkezdését még júliusra várta. Felhívta ugyanakkor a figyelmet a Birodalomból, sőt a megszállt francia területekről Lengyelországba irányuló csapatszállításokra, Werth a német tisztek beszélgetéseiből következtetett arra, hogy Anglia után Németország a Szovjetunió ellen fordul.[90]

Az önálló útra tért katonai vezetés a kormány tudtán kívül olajszállítások kilátásba helyezésével, s a szabad magyar hadiipari kapacitás átengedésével kívánta tárgyalási pozícióit megerősíteni, s Telekivel szemben nem találta elvetendőnek Erdély kérdésében egy döntőbírósági határozat elfogadását sem.[91]

Teleki változatlanul kitartott az önálló magyar politikai vonalvezetés mellett, s joggal jelentette Erdmannsdorff a turnu-severini magyar–román tárgyalások megszakadása után, hogy Magyarország minden valószínűség szerint egy héten belül katonai akciót kezd Románia ellen — amennyiben a tengelyhatalmak nem avatkoznak be.[92]

Kialakult egy akut magyar–román fegyveres összetűzés veszélye, a külügyminisztériumban Szegedy-Maszák utasítást kapott, hogy készítsen megfelelő indoklást a hadüzenet esetére.[93]

A német diplomaták riasztó jelzései arra késztették Hitlert, hogy feladja eddigi passzivitását a magyar követelésekkel szemben. Feltételezte, hogy a magyarok által kirobbantott háborúba Oroszország is be fog avatkozni. A viszonylag gyenge és erőtlen Magyarország fegyveres akcióval való fenyegetése, valamint a vélt vagy valódi szovjet veszélytől való félelem arra kényszerítették az 1940-ben legyőzhetetlennek tűnő német diktátort, hogy újdonsült román védence kárára és a magyarok javára hozzon döntést.[94]

Teleki a második bécsi döntést „történelmi katasztrófának" tartotta. Előre látta, hogy annak eredményét úgy fogják értelmezni, hogy a tengelytől ajándékot fogadott el az ország, pedig ő Erdélyt nem akarta senkitől sem ajándékba kapni. Amíg a Bécsből visszatérő különvonat Komáromban vesztegelt, gyógyszertárból kellett a „szörnyen feldúlt állapotban lévő" miniszterelnök számára gyógyszert beszerezni. Teleki Pál összezúzva, lelkileg összetörve érkezett haza.[95]

Másnap a minisztertanácsnak tudomásul kellett vennie, hogy a tengelyhatalmak garantálták Románia új határait, s revíziós propagandát sem Románia, sem Szlovákia irányába a jövőben nem szabad folytatni.[96]

A miniszterelnök, a tudós státusférfi meg volt győződve arról, hogy a Németország segítségével végrehajtott revízió nem lesz tartós életű, mert a győztes hatalmak érvénytelennek fogják azt nyilvánítani, noha ez a döntés sokkal kevésbé volt egyoldalú, mint a szövetségesek által 1920-ban kikényszerített és 1946-ban helyreállított határvonal.[97] Erre utalt már akkor az emigráns Benes tevékenysége és befolyásának látható növekedése. A BBC román osztálya szabadon uszíthatta a románokat a magyarok és a bécsi döntés ellen.[98]

A második bécsi döntés nem láncolta még Magyarországot a Harmadik Birodalomhoz, de olyan feltételeket és körülményeket teremtett, hogy a kulcshelyzetben lévő berlini követség téves helyzetmegítéléseivel, rosszul értelmezett öntevékenységével, ügybuzgalmával sorozatosan helytelen állásfoglalások hozatalát mozdította elő. Csáky nem ismerte az angolszász mentalitást, a Barczának küldött tájékoztatásai nem voltak alkalmasak az angolok megnyugtatására, Teleki pedig ekkor már csak kevéssé reménykedett abban, hogy a háborút nagyobb baj nélkül lehet átvészelni.[99]

I/2.

„Most gyűrd be, magyar, a süveged taraját,
s amint büszke voltál harcaidra hajdan,
légy büszke békédre e nagy zivatarban."
Babits Mihály

SEMLEGESSÉG VAGY „FEGYVERBARÁTSÁG"?

Az ország diplomáciai és katonapolitikai történetének a második belvederei döntést követő tíz hónapjában szinte a legmozgékonyabb szereplője Sztójay Döme volt. Kifogyhatatlan ötletekkel dolgozott a német–magyar barátság megszilárdításán. (Már júliusban javasolta, hogy táviratilag üdvözölje az ország vezetése Hitlert, Göringet és Ribbentropot, a sajtó pedig méltassa a német hadsereget.) Werth Henrikre gyakorolt hatását csak fokozták beosztottjának, Homlok attasénak a győzelmes német haderő köreiből származó értesüléseire támaszkodó terjedelmes jelentései.[100]

Sztójay Csáky külügyminiszterhez 1940. szeptember 10-én intézett jelentésében körvonalazni kívánta az ország politikájának további irányítását. Amikor beszámolt a kitűnő színben és jó hangulatban lévő Hitlerrel ötnegyed órán át folytatott megbeszéléséről, rámutatott arra, hogy Hitler tulajdonképpen Erdélynek nagyobb részét szánta volna Magyarországnak, s csak rajta kívülálló okok szabtak határt elhatározásának. A Führer elgondolkozva azon elmélkedett, hogy országok és határok múlékonyak, de a népek és nemzetek megmaradnak, „célzást tett, legalábbis némi biztonsággal véltem megállapítani, hogy célzást tett arra nézve, hogy az új magyar–román erdélyi határt, dacára a garanciáknak, nem tekinti véglegesnek." A magyar nemzetiségi politikáról szóló véleményében is — úgy látta Sztójay — azt akarta mondani, hogy az a további revíziós törekvések realizálására előnyös befolyást gyakorolhatna. Mivel a Führer szerint Németország a háborút katonailag úgyszólván már megnyerte, s teljesen bizakodva és teljes elszántsággal ítélte meg a német haderő küszöbön lévő sorsdöntő küzdelmét, a magyar követ szükségesnek tartotta megállapítani, hogy Magyarország politikai orientálódása sziklaszilárdan Németország és Olaszország mellett áll. Megemlítette ezért, hogy az ország már korábban is bizonyos korlátozásokat vezetett be, s szükség esetén továbbiakat is szívesen vállalni fog, csakhogy barátainak támogatására lehessen. Hitler az összbenyomásait summázva — Sztójay szerint — érzi, hogy az új erdélyi határ nem felel meg teljesen a jogos magyar követelményeknek, s ezért azt nem tekinti „abszolúte véglegesnek". A háború befejeztével az összkérdések rendezésénél szóba kerülhet ennek ésszerű revíziója. Ennek azonban első feltétele a sziklaszilárd helytállás Németország mellett, továbbá — többek között — megelégedés és hála a bécsi döntést illetően, valamint Németország támogatása az egyezményeken

felül, még áldozathozatal (liszt- és kenyérjegy) árán is. E tekintetben meg kell előzzük Romániát. Reformok terén és a zsidókérdésben feltétlenül radikális lépések szükségesek — hiszen amint arra már az augusztus 1-jén kelt jelentés is utalt, a németek nincsenek megelégedve a magyar belpolitikai és szociális viszonyokkal, Ribbentrop pedig a zsidókérdés súlyosságát hangoztatta.[101] Ehhez a Sztójay vágyálmait kifejező jelentéshez kapcsolható a végzetes kimenetelű versenyfutásnak a megindulása Romániával — kisebb méretben Szlovákiával is — a németek jóindulatának a megnyeréséért — ehhez azonban hozzájárult a bécsi döntés fagyos nyugati fogadtatása és Benes emigráns kormányának elismerése is.[102]

Ezalatt Homlok ezredes sem tétlenkedett. A hivatalos német körök titkolózása ellenére igen bizalmas értesüléseket szerzett a berlini olasz katonai attasé, Marras tábornoktól, valamint a német Mellethin alezredestől, a katonai attasé csoport vezetőjétől, hogy német katonai misszió indul Bukarestbe, a román hadsereg átszervezésére és ezen túlmenően megszállják az olajvidéket minden fenyegetéstől megvédendő.[103]

Amikor Magyarországnak a Háromhatalmi Egyezményhez való csatlakozása került az előtérbe, a szerződés szövegének téves értelmezése Sztójay — rendkívül kifogásolható — túlbuzgalma folytán úgy jelent meg Homlok attasé 1940. október 17-én Werth Henrikhez küldött jelentésében, mint egyetlen lehetőség. A „tengely győzelme ezáltal Magyarország győzelmévé, veresége Magyarország vereségévé fog válni"— vélekedett. Az ország ily módon jogot fog nyerni, hogy a kontinens újjárendezése során előadja követeléseit. A paktum politikai és gazdasági együttműködést jelent, aláíró nagyhatalmai kötelezik magukat Magyarország katonai megvédésére, ha fegyveres támadás érné. Homlok az ügy sürgősségét hangoztatta, meg kell ezáltal előzni Szlovákiát, Romániát, Bulgáriát, Finnországot és Jugoszláviát. (Sztójayval ellentétben nem látta megvalósíthatónak a Romániával szembeni további területi követeléseket.) Jugoszláviával kapcsolatban „menetkészültségben" kívánt tartani bizonyos honvéd alakulatokat, hogy le ne késsenek egy esetleges gyorsított eljárásról, a közös német–magyar offenzíváról, hiszen ha Jugoszlávia nem lép be a hármas paktumba, izolált helyzete folytán katonai ellenállása nem tarthat sokáig.

Információi alapján Homlok Sándor bizonytalannak tartotta a német–orosz viszonyt. Az ellentét eredetét a balkáni kérdésben látta, mivel a Kárpátok vonala, s az újonnan átszervezett román hadsereg útját állja a szovjet térnyerésnek a Balkán-félszigeten. Semmi jel nem utal egy orosz támadásra, de a németek végső esetben még háborútól sem fognak visszariadni, hogy a Szovjet-Oroszország kérdéses és tisztázatlan magatartása miatti tétlenségre kárhoztatástól megszabaduljanak. Jelentésében nagyban-egészben megjövendölte a német–orosz háborút, ennek során a honvédség feladatát egy Jugoszlávia elleni hadműveletben és a Kárpátok védelmének előkészítésében látta.[104]

Amíg a katonák a magyar–jugoszláv konfrontáción dolgoztak, addig Teleki Pál a vitás kérdések elnapolásával a kapcsolatok megjavítására törekedett. A fokozó-

dó német nyomás, a jobboldal erőteljes belpolitikai tevékenysége, a Sztójay által befejezett tények elé állított kormány külpolitikai mozgásterének összeszűkülése magyarázza a jugoszláv–magyar örök barátsági szerződés megkötésének a szükségességét, melyet érzelmi szempontokból támogatott Horthy kormányzó is.[105]

A háborúból való kimaradás Belgrádnak is érdekében állott, míg a magyarok szemében a Délvidék érzelmileg kevesebbet jelentett, mint a Felvidék vagy Erdély. Bakách-Bessenyey belgrádi követ arra következtetett egyébként, hogy jugoszláv tárgyaló partnerei hajlandók „bizonyos méretű területi igények teljesítésére". Homlok már egy évvel korábban arról adott hírt, hogy a jugoszláv vezérkari főnök katonai szempontból nem emel kifogást a baranyai háromszög és Szabadka körzetének visszaadása ellen.[106]

A nyugati gondolkodású Pál régensherceg megfelelő partnernek bizonyult. (Már akkor látta, hogy „jugoszláv nép nincs, vannak szerbek, horvátok és szlovének. Jugoszláv legfeljebb egyvalaki van, az én volnék, de én meg angolnak érzem magam".)[107]

Románia 1940. október 3-án felmondta a kisantant és a Balkán-paktumból származó kötelezettségeit, így Jugoszlávia is visszanyerte teljes cselekvési szabadságát, melynek hiányára hivatkozva tér ki még 1926-ban is a magyarokkal való megegyezés elől.[108]

Talán az sem lehet véletlen, hogy éppen ezekben a hónapokban (1940. november és 1941. március között) ritkultak meg Sztójay találkozásai a német vezetőkkel, s Homlok Sándor, aki a stockholmi katonai attasé megbízása mellett 1941. februártól Helsinkiben is képviselte a magyar kir. honvédséget, Skandináviában tett kéthetes tájékozódó jellegű utazást. 1941. február elején Homlok Budapesten a vezérkar előtt tartott előadást a német haderőről, s február 20-án futárral is küldött jelentést a várható német katonai akciókról. Homlok ezredes ugyanis, amikor a Vkf. utasítása alapján tájékoztatta Haldert, elég konkrét benyomásokat szerzett a német hadműveleti elképzelésekről, melyek általában fedték Sztójay megállapításait is. Sztójay ekkor még a Haushofer professzor nevével fémjelzett, s a Ribbentrop által végrehajtani kívánt koncepció bűvöletében élt, s változatlan meggyőződéssel hirdette, hogy a formális győzelem már csak hónapok kérdése. A tengeri hatalmakkal szemben az euro-ázsiai tengely megvalósítását vélte lehetségesnek. A Haushofer által javasolt német–japán–orosz blokk nagymértékben átrajzolva a világnak térképét, biztosíthatta volna Németország részére a szükséges teret és nyersanyagforrásokat.

Teleki és Csáky azonban 1940. november 20-án Hitlertől arról értesült, hogy Oroszország fenyegető felhőként lebeg a látóhatár felett. A müncheni konzul egy német vezérkari tiszttel folytatott beszélgetésre hivatkozva jelentette, hogy nincs kizárva a szovjet–német háború közeli kitörése. Homlok Sándor is szorgalmasan gyűjtögette az orosz háborúval kapcsolatos információkat. Finnországi úti tapasztalatait abban foglalta össze: a finnek reményei abban rejlenek, hogy a Német Birodalom katonailag is a Szovjetunió ellen fordul. Szegedy-Maszák németországi ismerősétől értesült arról,

hogy Hitler tavasszal meg akarja támadni az oroszokat.[109]

Maga Hitler a nála bemutatkozó Bárdossy László külügyminiszternek hozta a tudomására, hogy az óriási bolsevista birodalommal nem lehet ezer esztendeig békében élni. Létrejött ugyan egy egyezmény, de a bolsevista aknamunka nem szűnt meg. Ő (a Führer) nem annyira az egyezményre, sokkal inkább arra a 250 hadosztályra hagyatkozik, mely Németországnak a rendelkezésére áll. Jelentőségteljes szemvillanással jelentette ki, hogy „a tavasz különösen meleg lesz 1941-ben". Szent-Iványi feljegyzései szerint Hitler a háborút befejezettnek tekintette, melyet már csak likvidálni kell. Moszkva kommunista és pánszláv veszélyt jelent, melyre a választ — ha aktuális — a német hadosztályok adják majd meg. Ez esetben Szovjet-Oroszország néhány hét múlva nem létezik többé.[110]

A magyar vezérkar már a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozást követően megkereste német bajtársait, kérve őket, hogy legyenek segítségére a katonai felszerelésében mutatkozó hiányok pótlásában. Werth levélben hívta fel a figyelmet a hadsereg szükségleteire, különösen 10,5 cm-es lövegeket és modern harckocsikat kívánt beszerezni. Anyagbeszerző tiszteket is küldött Németországba. A légierő felszereléséhez légvédelmi lövegeket, fényszórókat, lehallgató készülékeket, továbbá páncélosokat, tüzérséget és híradó berendezéseket kértek. Cserébe magyarországi gyártási lehetőségeket ajánlottak fel. Egyidejűleg László ezredes, a hadműveleti osztály vezetője ellátogatott Zossenbe, a német hadsereg főhadiszállására, hogy megtárgyalja a magyar haderő átszervezésének, valamint gépesített és páncélos egységek létesítésének kérdéseit. Végezetül Bartha honvédelmi miniszter utazott Berlinbe (1941. január), ahol feltehetően alkalma volt a német fegyveres erők olyan beosztású vezetőivel tárgyalni, akik részt vettek a tervezett keleti hadjárat, a Barbarossa előkészítési munkálataiban. Ezek közül jó néhányan valószínűleg sejtetni engedték — esetleg közölték is — a romániai német felvonulásnak valódi célját, valamint, hogy a német hadvezetőség esetleg lehetségesnek tartja a magyar honvédség bekapcsolódását a hadműveletekbe.[111]

Hitler a magyar minisztert fogadva egy orosz támadás lehetőségeire célozva ajánlatosnak tartotta, hogy a magyarok minden esetre erősítsék meg az orosz határszakaszt, s emellett a hadsereget is, mivel a „háborút követő általános rendezés során Magyarország elképzelhetően előnyökhöz juthat majd". A honvédség felszerelésére vonatkozó magyar kérésnek azonban nem tudott eleget tenni. Előadta továbbá, hogy Sztálinnal a viszonya jó, de a kommunizmus és pánszlávizmus veszélye fenyegeti a Balkánt, s ezért kívánta megfelelő katonai erő átcsoportosításával biztosítani magát.[112]

A német forrásokból kiszivárgott hírek következtében Werth Henrik előtt 1941. februárban már „kétségtelen bizonyossággá" vált, hogy Hitler a Szovjetunió megtámadására készül. Bizalmasan közölte is egy Budapesten tartott harcászati megbeszélésén, hogy „rövid időn belül sor kerül egy német–orosz háborúra, amelyben nekünk is kötelességünk részt venni.[113]

Március közepén Homlok Sándor a balkáni helyzetről készített jelentést. Eszerint a romániai német hadsereg zöme Bulgárián át Görögország felé vonul fel. Romániában csak egy-egy kisebb erőcsoport marad az olajkutak biztosítására és Moldovában. A határbiztosítást a Szovjetunió felé román erők végzik. Különben megállapítást nyert, hogy más hírek ellenére az oroszok nem vonták vissza erőiket a román határról. Bulgár területen a német csapatok távol maradnak a török határtól. Az a bolgár csapatok által van biztosítva. Hasonló a helyzet a jugoszláv határ mentén is.[114]

A Barbarossa megindulásának szépen elgondolt tervezetét váratlanul felborították 1941. március végének belgrádi történései. A jugoszláv események a német vezérkart „teljesen meglepték" — jelentette március 27-én este Homlok attasé Werthnek. Magyarországot is derült égből villámcsapásként érte Belgrádnak forradalmi felkelése. A háromhatalmi egyezményhez való jugoszláv csatlakozás egyik napról a másikra érvénytelenné vált, noha hivatalosan nem tagadták meg.[115]

Az „inkább háborút, mintsem paktumot" jelszóval az utcára tóduló tömegek megmozdulása véget vetett Pál régensherceg óvatos, lavírozó politikájának. Hitler úgy döntött, hogy Jugoszláviát, mint katonai és nemzeti egységet, szét kell zúzni. Még március 27-én este aláírta a támadó hadműveleteket szabályozó 25. sz. utasítást. Az indítandó hadjáratban nemcsak passzív szerepet szánt Magyarországnak (bázisok biztosítása, csapatok átengedése), hanem aktív részvételével számolt.[116]

Még aznap magához hívatta Sztójayt, aki „szívvel-lélekkel" a beavatkozás mellett volt, ezért nem lehetett megbízható, tárgyilagos üzenetközvetítő ilyen, többféleképpen értelmezhető, kényes hírek továbbítására. Hitler üzenetére a kormányzó — Teleki és Bárdossy érvelésének hatása alatt — olyan választ adott, melyet úgy is lehetett értelmezni, hogy a szovjet veszélyre való célzással ki akarja magát menteni a jugoszláv válság rendezése során tanúsítandó passzivitás miatt. Hitlert igencsak felháborította Horthy kormányzónak „meglehetős tartózkodása". Másrészről azonban a válasz nem tartalmazta azt a határozott kijelentést, hogy az ország távol tartja magát a Jugoszlávia elleni támadástól. Olvasható volt továbbá benne az a veszélyes mondat, miszerint a kormányzó érdeklődéssel tekint a magyar–német katonai együttműködés elé.[117] Ezt az együttműködést volt hivatva előkészíteni Paulus március 30-i budapesti útja. Valószínűleg sohasem fogjuk megtudni, hogy a kormányzó vagy más valaki milyen utasításokat adott a magyar vezérkarnak, de Werth és László kész tervekkel rendelkezett arra a feltevésre, hogy Magyarország részt fog venni a hadjáratban. Ebben az értelemben állapodtak meg, s az eredményt térképeken is rögzítették.[118]

Homlok Sándor a jugoszláv események hatása alatt március 28-án hosszú emlékiratot intézett a vezérkar főnökéhez, melyben kitekintett nemcsak az aktuális eseményekre, de a német–szovjet viszonyra, Németország és a szomszédos területek kapcsolataira, az eljövendő balkáni és angliai hadműveletek várható időpontjaira. Beszámolt a német szárazföldi, tengeri és légi hadműveletekben történt változásokról, táblázatban ismertette a német szárazföldi hadseregnek tagozódását. Ismertette a skandináviai helyzetet, s utalt a német invázió megtörténte utáni Anglia, sőt az Egyesült Államok várható elképzeléseire is. Az adott helyzetben Sztójay álláspontját támogatta, megállapította, hogy „amennyiben megegyezés nem jönne létre, úgy a Német Birodalom részéről Jugoszláviával szemben fegyveres akció várható. Előtérbe látom kerülni Magyarország katonai közreműködését is... Mint katona, Jugoszlávia elleni akcióban résztvennék".[119]

Március 29-én Vasváry József, a belgrádi katonai attasé jelentette Werthnek, hogy véleménye szerint Németország a részletesen ismertetett március 27-i németellenes kilengések miatt végül mégis támadni fog. Egy ilyen támadást csak a (jugoszláv) hadsereg nagymérvű leszerelése útján lehetne elkerülni. Ilyen lépést azonban az országban uralkodó forradalmi hangulat miatt a kormány nem mer végrehajtani.[120]

Homlok két nappal később már a jugoszláv örök barátsági szerződés felbontására és ezzel a magyar közvélemény előkészítésére hívta fel a figyelmet. A további kilátásokat illetően felvetette — március 28-án — az afrikai magyar gyarmat megvalósításának a gondolatát.

Teleki Pál a kardcsörtető katonákkal csatározva másképpen látta a jövőt. „Rossz úton vagyunk — mondotta elgondolkodva. Másodszor is tévúton járunk. A németek elvesztik a háborút, utána teljes összeomlásuk következik. És akkor orosz megszállás alá kerülünk, de az sem fog örökké tartani, a bolsevizmus is összeomlik, mert embertelen és az emberi természettel ellentétes gondolat."[121]

A németek balkáni hadjárata következtében előállott az a helyzet, melyet Bárdossy úgy jellemzett: „ha a börtön, amelyben húgomat és bátyámat igazságtalanul tartják elzárva, meggyullad, akkor kiszabadításukkal nem fogok addig várni, amíg a rabőrök adnak szabad utat nekik."[122]

A kormány előtt most három lehetőség nyílott:

1. Megtagadni mindent.
2. Beleegyezni mindenbe.
3. Végül azt választották, hogy beleegyezni abba, amit a németek amúgy is kierőszakolnak és megakadályozni, amit csak lehet.

Valójában talán ez volt a legkevésbé szerencsés megoldás.[123]

Teleki e problémában erkölcsi kérdést is látott, az adott szónak a szentségét, a Belgrád által fel nem mondott örök barátsági szerződés megsértését, s mindehhez járult félelme az angol megtorlástól.[124]

Somssich László gróf visszaemlékezései szerint Teleki Pál 1941. április 2-án a déli órákban felkeresve őt a Nemzeti Bank épületében, több mint egy óra hosszat panaszkodott neki; teljes nyíltsággal feltárva a helyzetet és a reá nehezedő felelősséget. A magyar fegyveres beavatkozás a németek oldalán súlyos következményekkel járna, ha Németország elveszti a háborút. Márpedig Teleki nem hitt a német győzelemben. Bizalmas információi szerint Roosevelt kész a háborúba belépni és ez a németek vereségét fogja eredményezni éppen úgy, mint az első világháborúban. Teleki nem akart

szószegő lenni a jugoszlávokkal szemben, s háborúba vinni az országot a németek oldalán. Ellenállás a németekkel szemben ugyanakkor hadszíntérré, német gyarmattá tenné az országot. A hadsereg tiszti karában erős a német befolyás, Mussolini pedig az átvonulás engedélyezését javasolta. Werth Henrik meg is egyezett eme átvonulás ügyében a német vezérkarral. Anglia viszont hadüzenettel fenyeget. E reménytelen helyzetből nem látott kiutat, s nagyon összetörten távozott.[125]

London már 1940. december 28-án egy Cadogan által Barczának írt levélben bejelentette, hogy mivel a müncheni egyezményt nem tartották be, az első bécsi döntésért a felelősség a német–olasz, a magyar és a csehszlovák kormányt illeti, s Őfelsége kormányát ezért semmi felelősség nem terheli. (Ezek után aligha remélheti nemzeti céljainak megvalósítását Magyarország Angliától — jegyezte meg a levelezés egyik szemtanúja.)[126]

Barcza 1941. január 28-i beszámoló jelentésében szükségesnek tartotta annak közlését, hogy Angliában Romániát a németek által megszállt országnak tekintik, mely tulajdonképpen Anglia szövetségese, s ha felszabadul e megszállás alól, újból Anglia pártjára fog állni. Bár Eden élénken tiltakozott (1941. február 7.) egy új trianoni békének a vádja ellen, megjegyezte, hogy Angliának szövetségesei vannak, ezért elsősorban ezeknek jogos igényeit kell figyelembe vennie.[127]

A brit külügyminiszter március közepén a legsúlyosabb következményekkel fenyegette meg Magyarországot, ha megengedi egy Nagy-Britanniával szövetségben levő ország ellen az átvonulást a maga területén, s még sokkal inkább, ha maga is részt vesz egy ilyen támadásban.[128]

Barczának április 2-án Londonból érkező sürgönye csak megerősítette a kormányfő félelmét: német átvonulás esetén diplomáciai szakítást, a német támadásban való részvétel esetén hadüzenetet helyezve kilátásba. Ez az engesztelhetetlen angol magatartás hozzájárult Teleki Pál lelki összeomlásához, mely fegyvert adott önmaga ellen a kezébe.[129]

Nem tudott arról a miniszterelnök, hogy az angol diplomácia — megfelelő katonai erő hiányában — a megtévesztés, nyugodtan mondható, a blöffölés fegyverével élt. Barcza, amikor rövid memorandumban kifejtette Churchillnek a magyar álláspont lényegét, s arra kérte, hogy legalább a hadüzenettől tekintsen el, az alábbi választ kapta:

„Maguk magyarok olyan rokonszenves emberek, de az Istenért, miért állnak következetesen a rossz oldalra? Előre láttam, hogy hova fog a politikájuk vezetni, az örökös engedékenység a németek követeléseivel szemben olyan lejtő, melyen — mint azt már Önnek megmondtam — megállás egy ilyen hosszú háborúban nincs és nem is lehet... Ön barátunk és mi az Ön barátai vagyunk. Ön sohasem hazudott nekünk, de emellett mindig őszintén magyar maradt és lojális volt kormányával, de velünk szemben is. Ön mindig számíthat a mi barátságunkra és jóindulatunkra, bárhol van is. Kérését teljesíteni fogom, nem lesz hadüzenet, de a szakítást sajnos nem kerülhetem el, erre elvi okaim vannak."[130]

Más forrás szerint Churchill úgy vélekedett, hogy a „magyar követnek valóban igaza van; mi angolok bűnösök vagyunk, a múltban komoly hibákat és mulasztásokat követtünk el. Magyarország végül is mindig nyíltan fenntartotta revíziós igényeit, és most, amikor a magyar csapatok arra szorítkoznak, hogy csupán olyan területeket foglaljanak el, amelyek azelőtt magyarok voltak, ez emberileg érthető. Sajnálom, hogy számomra politikailag lehetetlen mást tenni, mint a diplomáciai viszonyt megszakítani, ámde amíg magyar csapatok nem kerülnek szembe harcban angol erőkkel, valóban nincs szükség hadüzenetre. Egyébként a magyarok nagyon rokonszenves nép."[131] Churchill határozottan rokonszenvezett velünk, mint egy úriember a másikkal, még akkor is, ha nem mindenben értenek egyet. Elismerte, hogy rendkívül nehéz helyzetben vagyunk, de azért hangsúlyozta, mégis kellene magunkban egy vonalat megállapítani, amelyen túl már semmi esetre se menjünk el a németek követeléseivel szemben. Ne képzeljük, hogy a háború rövid lesz. Ügyelnünk kellene arra, hogy a németek első katonai sikerei nem döntőek, mert a háborúban a végén mégiscsak Anglia és szövetségesei fognak győzni. Azt hiszi, hogy el fog jönni a perc, amikor válaszúton leszünk és akkor a jelek szerint megint a rossz oldalra fogunk egészen állani.[132]

A Jugoszlávia összeomlásából adódó további események, a délvidéki bevonulás, a diplomáciai szakítás Angliával már Bárdossy László — a „végzet embere" — miniszterelnöksége alatt történt. Bárdossy az elterjedt közhiedelemmel ellentétben nem volt elkötelezett embere a német politikának. Telekitől abban különbözött, hogy kevésbé volt meggyőződve Németország háborús vereségéről, sőt 1940-ben még hitt a német győzelemben vagy legalábbis a megegyezéses béke lehetőségében. Ezenkívül azt is tisztán látta, hogy a Benes csoport és a kisantant befolyása olyan hatással van a Seton Watson, Harold Nicolson és társai szellemi hagyatékán felnőtt angol külpolitikai elitre, hogy azt Magyarország semmiképp sem tudja ellensúlyozni. Határozottan létezett egy rokonszenv, mely az angol hivatalos és társadalmi körökben Magyarország iránt fennállott és megnyilvánult. „Minduntalan tapasztaltam — írja Barcza —, hogy minket magyarokat ott a megszokott udvariasságon túlmenő előzékenységgel, sőt rokonszenvvel fogadtak és ítéltek meg. Bethlen és Teleki határozottan népszerűek és rokonszenvesek voltak a hivatalos világ előtt, pénzügyi körökben Imrédy is rokonszenvnek örvendett, a kormányzó pedig György királytól kapott sajátkezű aláírásával ellátott fényképet. Magyarország és Budapest határozottan népszerű volt Londonban, ahol még angol–magyar társaság is alakult. Ezek a baráti szálak azonban majdnem kizárólag társadalmi, tudományos és sajtókörökből indultak el. A hivatalos tényezők, főleg a Foreign Office meglehetősen zárkózottan viselkedtek velünk szemben. Különös érdeklődést nem mutattak, csak kivételes esetekben, amikor azt az angol érdekek indokolttá tették. Ezért nagy különbséget kellett tenni az angol társadalmi életben az irántunk akkoriban tanúsított rokonszenv és a hivatalos körök magatartása között. A magyarbarát angol parlamenti csoport 1939-ben teljesen csődöt mondott, eltűnt mint a kámfor."[133]

„Bár még ma is vannak barátaink — jelentette 1941 januárjában Barcza —,

minket már teljesen Anglia ellenfeleinek oldalán állóknak tekintenek, csak esetleg arra igyekeznek mentő vagy megértő körülményeket találni."[134]

Az új miniszterelnök, ez a művelt, logikus gondolkodású, csillogó intellektusú, precíz diplomata engedni tudott, de kompromisszumot kötni nem. Kényszerhelyzetben tett lépéseit is igyekezett önkéntesnek feltüntetni. Személy szerint is vállalta a németekkel való együttműködés minden kockázatát. Világosan látta, hogy „ha a dolgok rosszul fognak menni", őt húzzák fel „az első lámpavasra". Ezt elkerülendő, igyekezett élni az egyre ritkuló lehetőségekkel. Azt az elvet követte, hogy adjuk meg a németeknek a minimumot, nehogy erőszakkal vegyék el a maximumot.[135]

Egyébként akármennyire is biztosra vehette valaki a németeknek vereségét, ugyanolyan biztos volt, hogy addig többszörösen is eltiporhatják Magyarországot, ahol olyan politikai garnitúra is állott volna rendelkezésükre, mely teljes erővel melléjük áll. Kevesen voltak, akik azt vallották, hogy jobb lenne egy-két évi német megszállás eltűrése, mint az osztozkodás Németország elkerülhetetlen végzetében.[136]

Bárdossynak számolni kellett az orosz, a román, a szlovák veszéllyel, a bekerítéssel fenyegető német nyomással, Anglia fokozódóan ellenséges magatartásával, amelyhez a szerbek engesztelhetetlen gyűlölete is társult. Amíg lehetett, próbált lavírozni. Már a Hitlernél tett bemutatkozó látogatásán azzal lepte meg vendéglátóit, hogy pohárköszöntőjében Németországot egyetlen egyszer említette meg, mint a nagy háború idejéből való régi szövetségesünket.[137]

Nem hivatalos megbízottak útján Svájcban, Portugáliában, Svédországban egy semleges államokból álló tömbnek szervezésével próbálkozott, amelybe Magyarország is beletartozna. Nem kapott támogatást, mert e semlegesek, bár rokonszenveztek a gondolattal, féltek a német reakciótól. Teleki Pál politikáját igyekezett követni a délvidéki bevonulással kapcsolatosan, mely egyébként az egész magyar politikai elit helyeslése mellett ment végbe. A hagyományos németellenes és anglofil elemek is üdvözölték az országgyarapítást.[138]

Ha a Szovjetunió elleni hadba lépés kérdését vesszük vizsgálat alá, ismeretes, hogy Werth Henrik 1941. május 6-tól kezdődően emlékiratok sorozatával igyekezett a kormányt az önkéntes csatlakozásra reábírni, hogy további érdemeket szerezhessünk. Bárdossy elutasította Werthnek — Sztójay és Homlok elképzeléseire támaszkodó — javaslatait. Még a háború kirobbanása után is napokon át eredményesen állt ellen a katonai és diplomáciai nyomásnak, s csak akkor kapitulált, amikor felismerte, hogy voltaképpen az államfő is a katonák mögé állva szükségesnek tartotta a hadbalépést. Szent-Iványi is úgy látta, hogy az adott pillanatban lehetetlen volt a semlegesség megőrzése. Szlovákia és Románia hűséges szövetségese volt Németországnak, az olaszok szerint súlyos következményekkel járt volna a háborútól való távolmaradás. A vezérkar főnöke és a vezérkar német-bámulata, a tisztikar háborús kedve, a bolsevizmustól való félelem mind hozzájárultak, hogy a kassai bombázással kész tények elé állított

országvezetéstől ki lehetett erőszakolni a hadba lépést.[139]

Amíg a külügyi vezetés örült annak, hogy Bárdossy kívül akarja tartani az országot a konfliktuson, a berlini követségen Sztójay, Homlok és társai rettenetesen méltatlankodtak azon, hogy a kormányfő nem akar a háborúba belépni. Homlok egyike volt 1941. júniusban a hadba lépés legfőbb apostolainak. „A saját fülemmel hallottam — éppen Berlinben voltam —, hogy verte az asztalt és szidta a gyáva magyar kormányt, amely nem akar hadat üzenni" — írja Szegedy-Maszák.[140]

A kassai bombázás hírére a katonai attasé úgy vélekedett, hogy a németek megvédhették volna az országot, ha az beavatkozik a háborúba.[141] A hadiállapotot kimondó magyar állásfoglalás után a külügy abban reménykedett, hogy a németek és az oroszok kölcsönösen ki fogják meríteni egymást, s akkor könnyebben érvényesül a rendezésnél az angolszász, főleg az amerikai befolyás, melytől méltányosságot vártak.[142] Ezt a taktikázást keresztezte Sztójay és a katonák okvetetlenkedése, mely felbosszantotta ugyan Bárdossyt, aki nem talált kiutat.[143]

Werth háborús terveinek legfőbb támogatója a berlini követség volt, elsősorban Sztójay, de számíthatott Homlok ezredesre is. Sztójay jelentései hívták fel a figyelmet az éleződő és előbb-utóbb robbanáshoz vezető német-orosz viszonyra, kiemelve, hogy Németország „leszámolásra" készül.[144]

1941 tavaszán rendkívül élénk tevékenységet fejtett ki a berlini magyar katonai attasé is. Eltekintve a jugoszláv ügyben küldött távirati jelentéseitől, a német vezérkartól kért és kapott hivatalos felvilágosítások alapján 1941. március 12-én és 21-én jelentette a német hadsereg tagozódását, március 20-án a skandináviai (Svéd- és Finnország) tapasztalatait és március 28-án az általános katonai helyzetről adott tanulmánynak is beillő részletes helyzetelemzést. Helyzetképet adott április 11-én, 19-én, május 2-án, 23-án (hiányzik), 30-án, június 6-án, 13-án és 20-án. A Homlok-dossziéban a várható keleti hadjáratra való első utalás v. Spányi prágai konzul 1941. január 26-án Csáky külügyminiszterhez írt 6/pol. 41. sz. jelentésében található, amikor beszámol arról, hogy Protektorátus területére egyre nagyobb számú csapategységek érkeznek a Birodalom belsejéből, majd a Balkán-hadjárat okozta rövid átmeneti csökkenés után az újabban érkező erők száma óvatos becslés szerint százezer emberre tehető. (április 16.) A csapatszállítások vég nélkül, szakadatlanul folynak az észak és északkelet vezető út- és vasútvonalakon. (május 16.)

A bécsi főkonzul februárban a légvédelmi intézkedések szigorításáról ad hírt, mely „valószínűleg a harci tevékenységnek tavaszra várható általános megélénkülésével és talán különösen a délkeleti fronton várható megoldással függenek össze." Június 10-én hír érkezett Bécsből a szigorú légvédelmi készültség életbeléptetéséről, amiből a német-orosz feszültség fokozódására lehet következtetni.

Homlok attasé 1941. március 21-én még azt hangsúlyozza, hogy Szovjet-Oroszország folytatólagosan eleget tesz vállalt nyersanyag-szállítási kötelezettségeinek, s Matsuoka japán külügyminiszter is megbeszéléseinek egyik leglényegesebb pontjának tekintette a szovjet részről hangoztatott békés szándék valamilyen formában

való „positiv" elérését az oroszok által nyújtandó tényleges biztosítékok révén. Helsinkiben folytatott megbeszéléseiről beszámolva az attasé utalt Mannerheim tábornagy azon véleményére, hogy német oldalról fennáll annak szükségessége, hogy leszámoljon Szovjet-Oroszországgal, mindenesetre az előtt, mielőtt Afrikában német hadműveletek végrehajtására sor kerülne. Az volt a benyomása a finn vezérkar főnökének is, hogy a Birodalom viszonyát az oroszokkal tisztázni fogja, éspedig huzamosabb időre. Homlok abban látta a finnek reményét, hogy a Német Birodalom katonailag is Szovjet-Oroszország ellen fordul.

Homloknak azzal a nagy jelentőségű mondattal kezdődik március 28-án este feladott távirati jelentése, hogy „erős csapatszállítások vannak folyamatban a Német Birodalom belsejéből a szovjet határokra". Ugyanaznap keltezett jelentésének első mondata szerint a „német–szovjet viszonyt változatlanul a kölcsönös bizalmatlanság jellemzi. A hármas-paktum államai keresik a Szovjetoroszországgal való tartós garancia lehetőségnek elérését. A jelentés egy hiányzó szövegrész után azzal folytatódik, hogy a „csapatszállítások amennyiben huzamosabb időn keresztül folytatódnának, úgy előreláthatóan az a cél, hogy a felvonulás tényével Szovjetoroszországot szándékoznak bizonyos garanciák megtételére bírni, amelyek létrejöttének esetén a Német Birodalom keleti arcvonala tehermentesíttetnék és Szovjetoroszország ... magatartása is tisztáztatnék". Az április 11-i jelentés úgy fogalmaz, hogy a németek nem számítanak arra, hogy Szovjet-Oroszország a jugoszláv háborút használná fel a Birodalommal szemben támadó beavatkozásra. Nem tartják ellenben kizártnak a fellépést Finnország, illetve Románia ellen. Ennek elkerülése végett német részről tekintélyes szárazföldi erők szállítása folyik, részben a Német Birodalom belsejéből, de a francia és belga megszállt területekről is a szovjetorosz határra, ahol — nem támadólagos csoportosításban ugyan, azonban — április 1-jével összesen 130 szovjetorosz hadosztály állott.

Kitérve az oroszok által bejelentett területi igényekre és az 1940. őszi Hitler–Molotov tárgyalásokra, egyénileg azt várta, hogy Hitler a jugoszláv „epizód" után tisztázni fogja Szovjet-Oroszország helyzetét és magatartását a Német Birodalommal szemben, éspedig oly módon, hogy ne legyen szükség arra, hogy a jövőben állandóan Szovjet-Oroszország magatartására is gondja legyen. „Nem hiszem, hogy háborúra kerülne a sor — írta —, mert Szovjetoroszország ma a katonailag igen hatalmas Német Birodalommal szemben fegyveres mérkőzésre nem gondolhat." A továbbiakban azt javasolta Homlok ezredes, hogy a közeljövőben bármely előre nem látott eshetőségre való tekintettel a honvédség egyes alakulatai tartassanak magasabb állományokon, hogy szükség esetén azonnal alkalmazhatók legyenek.[146] Az április 19-én kelt jelentése kiemeli, hogy „komoly hírforrások alapján mindinkább sűrűsödnek ama hírek, hogy a szerbiai háború bevégeztével a Német Birodalom viszonyát Szovjetoroszországgal huzamosabb időre rögzíteni kívánja". A német csapatszállítások folytatólagosan tartanak Kelet-Poroszország, Varsó és Krakkó körleteibe. Két héttel később, május 2-án, már azt rögzíti, hogy a csapatszállítások vagy szünetelnek, vagy befejezést nyernek. A keleti határszélen lévő német erőket 110-120 hadosztályra becsüli. „Ezen tekintélyes német haderő politikai akciók alátámasztására immár kétségen felül alkalmas, szovjet részről való támadó szándék eredményes végrehajtását pedig eleve kizárja".

A hónap végén megállapítja, hogy a német–szovjetorosz viszonyban enyhülésre továbbra sem mutat komoly jel. Angliával szemben csakis akkor lehet eredményesen fellépni, ha a Szovjet-Oroszországgal való viszony, általa nyújtott biztonság avagy erejének megtörése által előzőleg biztosítva van.[147]

Sztójay 1941. június 2-án azt jelentette Budapestre, hogy Homlok ezredes katonai vonalon arról értesült szigorúan bizalmasan, hogy a német–orosz viszony a legfeszültebbé vált. Olyan követeléseket terjesztettek elő német részről, amelyeket az orosz kormány aligha fogadhat el. Katonai körökben a Blitzkrieg lehetőségével számolnak.[148]

Az attasé fél hónappal a Barbarossa elindulása előtt úgy vélekedett, hogy a német–orosz viszony alakulása lassan a döntés stádiumába jutott.

1941. június 13-án — ugyanazon a napon, amikor Moszkvában a TASS a német–szovjet jó viszonyról jelentetett meg közleményt — a berlini magyar katonai attasé jelentése megállapítja, hogy a vasúton történő felvonulás nagyban a vége felé közeledik. A Lengyel Kormányzóság területén már úgyszólván hadiállapot van. Illetékes német tábornok magánbeszélgetésében azt mondotta, hogy nézete szerint immár minimális a valószínűsége annak, miszerint a német–orosz ellentétek békés megegyezés útján volnának megoldhatók. „Magyarország részvételét illetően inkább az a benyomás kezd bennem kialakulni, hogy német részről Magyarország támadólagos közreműködése nem terveztetik."[149]

Sztójaynak jelentéseiben június közepére a várhatóan érdemeket szerző Románia mögötti lemaradás, a revíziós követelésekről való kényszerű lemondás, sőt a megszerzett területek elvesztésének a lehetősége valóságos hisztériává fokozódott. A követ — mint katona — csodálta a Wehrmachtot, s talán eszébe sem jutott, hogy igen jelentős helyzeti energiáját, melyet a tájékozódás és értesülés terén olyan eredményesen megszerzett, a függetlenség érdekében is felhasználja. Az ő célja pusztán az volt, hogy a német hegemónia alatt megalakuló új Európában Magyarországnak biztosítsa a lehető legkedvezőbb státust.[150]

Nem képviselt más álláspontot katonai tanácsadója, Homlok Sándor attasé sem. Június 20-án kelt jelentésében kinyilvánítja, hogy „Magyarország katonai részvételét szükségesnek tartom". Eltekintve az állandóan hangoztatott okoknál, elsősorban azért, mert a jelen esetben a honvédségnek kell további területeket a Kárpátoktól északra elfoglalnia, hogy „ezek birtokában tárgyalhassunk egyéb igényeink kielégítéséről. Amennyiben pedig ezt elmulasszuk, úgy tétlen szemlélői leszünk annak, miként jön létre a közös német–román határ".

Ezen jelentés ismertette a hivatalos német véleményt a szovjet hadműveleti

egységek becsült létszámáról, amelyről később kiderült, hogy aligha volt nagyobb melléfogás a katonai hírszerzés történetében. Eme közlésével jelentős részt vállalt abban a döntésben, amely a Szovjet-Oroszország elleni magyar hadba lépéshez vezetett.[151]

A német szakértő szerint Hitler éppen úgy nem hitt a katonai részről befutó jelentéseknek, melyek az óriási birodalom haderejére vonatkoztak, így különösen a tehetséges Köstring, moszkvai német katonai attasénak, mint azon beszámolóknak, melyek a rendszer ipari teljesítőképességére és az állam szilárdságára figyelmeztettek.[152]

Göring koncentrációs táborral fenyegette azon tisztjeit, akik a kujbisevi orosz repülőgépmotor-gyár megszemlélése után azt jelentették, hogy annak terjedelme felülmúlja a hat legnagyobb német üzem együttesét. Hitler értett ahhoz, hogy indokolatlan optimizmusát rákényszerítse közvetlen katonai környezetére is, ezért az OKW és OKH oly biztosan számított a hadjáratnak a tél beállta előtti lezárására, hogy a hadvezetőség csak minden ötödik ember számára gondoskodott téli felszerelésről.[153]

Halder is egy sor téves feltételezésből indult ki a hadjáratnak a megtervezésekor. Először is abban hitt, hogy a négy páncélos csoporttal megindított villámháború már a határ menti csatákban döntő eredménnyel fog járni, s teljesen megsemmisíti a rosszul vezetett hatalmas orosz seregeket. Bízott abban is, hogy a nyugati iparvidékek védelmére az orosz főparancsnokság jelentős erőket fog bevetni, legalábbis a Düna–Dnyeper vonalán, s azokat a határ menti erőkhöz hasonlóan fel fogják szabdalni a Leningrád, Moszkva és Krím felé tartó páncélos ékek. Végezetül döntő jelentőségűnek tartotta a Moszkva előtti összecsapást, mert itt be kell vetni az utolsó orosz tartalékokat is. A szárazföldi haderő „Fremde Heeren Ost" részlegének parancsnoka, Kinzel ezredes volt elsősorban felelős Oroszország kapacitásának alábecsüléséért, joggal vonta magára az első kudarcok bekövetkeztekor Halder haragját. Brauchitsch is úgy vélekedett a balkáni villámháború után, hogy „nagy, határ menti, csaták várhatók mintegy négy héten át. A továbbiakban azonban csak kisebb ellenállással kell számolnunk".[154]

Manstein — mintegy válaszolva az újabb spekulációkra — emlékirataiban kitér arra, hogy az oroszok közvetlen támadásra nem készültek. Felvonulásuk mélyen tagozott volt, készen minden eshetőségre. Ebből rövid idő alatt offenzív felvonulás is lehetett volna, de 1941 nyarán kétségtelen, hogy Sztálin szívesen kitért volna a harc elől.[155]

I/3.

„Kurszk felett már ott csüng a hold
hasonlít egy görbe íjra,
a kecskeméti huszárok
most nyergelnek csataszíjra."
Gellért Sándor

„KÉSZ KATASZTRÓFÁBA, A VESZTÜNKBE ROHANUNK!"

Mint a fentiekből látható, a hadba lépésért személy szerint is az ország katonai vezetői voltak a felelősek. A korabeli szervezési séma szerint a honvédség hadra való alkalmazását a vezérkari főnök készíti elő, ő irányítja, s vezeti a békebeli kiképzést. Ő gyakorolja a honvédség — megszüntetett — főparancsnokának szolgálati állásából származó feladatokat is. A honvédség érdekeit a kormányban a honvédelmi miniszter képviselte, ő irányította a szervezést és a honvédség belső életét.

A hadsereg vezérkari főnöke, Werth Henrik, már életkoránál fogva is, a hadsereg „nagy öregje" volt. Képzett katona, jelentős tapasztalatokkal az első világháborúból, melyet kortársaival együtt gondosan tanulmányozott és elemzett. A szerb, az orosz, az olasz és a román fronton tapasztaltak alapján meg volt győződve a német hadsereg legyőzhetetlenségéről, mindenütt és minden alkalommal a németek tudtak segíteni az Osztrák-Magyar Monarchia bajbajutott seregein. Azt vallotta, hogy nem lesz Marne, ahol, mint ismeretes, 1914-ben a Schlieffen-féle haditerv hajótörést szenvedett. A második világháború korábbi történései csak alátámasztották elképzeléseit. A norvég és a krétai hadműveletek alapján megállapítható volt, hogy az angol flotta nem tudja felvenni a harcot a Luftwaffével, a magasabb rendű német vezetés diadalmaskodott Európa legnagyobb katonai hatalma, Franciaország felett, a Balkán hegyei, az afrikai homoksivatag sem bizonyult elegendőnek a „világverő" német páncélos erők megállítására. Az orosz hadsereg emberanyagát, vezetését, éppen az első világháború alapján nem tartotta egyenrangúnak a németekkel, a spanyol polgárháborúban bevetett orosz fegyvertípusok elmaradottsága, a Vörös Hadsereg tisztikarában folyó nagy tisztogatások, a finn téli hadjárat látványos kudarca csak megerősítette elképzeléseit.

Sztójay és Homlok — német adatokra támaszkodó — jelentései egy olyan villámháború képét keltették benne, ahonnan a „bevonultatott tartalékosok a leszerelés után még az aratásra is hazatérhetnek". Magáévá tette Sztójay politika koncepcióját, az eladdig elért országgyarapítás is könnyen elveszhet semleges magatartás esetén, míg egy fegyverbarátságban megvívott háborúval „kiérdemelhető" Dél-Erdély s a Bánság.

Politikáját teljes mértékben támogatta Bartha Károly honvédelmi miniszter. Bartha kimondottan németbarátnak volt tekinthető, teljesen Imrédy „radikális" vonalán állott, a legcsekélyebb szóra is azonnal felvetette a bizalmi kérdést, azaz lemondásával fenyegetőzött. A minisztertanács, a Legfelső Honvédelmi Tanács ülésein, de a németekkel való tárgyalások során is Werth Henrik álláspontját képviselte. A német kívánságokkal való szembeszegülést „nem nagyon támogatta", inkább túlontúl készséges támogatója volt ezeknek a kívánságoknak. Werth menesztése után Szombathelyivel állandóan hadilábon állott, sehogy sem értek össze, a súrlódások kisebb-nagyobb mértékben napirenden voltak. Még Kállay miniszterelnök bizalmas közléseit is a német követ tudomására hozta. Az ő számlájára volt írandó a honvédségben lábra kapott politizálás, a zsidóellenes szellem eluralkodása a minisztériumban, s a magasabb rendelkezéseknek szándékos nem teljesítése is.[155/1]

A végső döntés a kormányzó kezében nyugodott. Horthy 1938-ban még kereken visszautasította a kieli találkozón Hitler követeléseit. A jugoszláv krízisben — Teleki hatására — óvatosan és sok feltételhez kötötte a magyar részvételt. A szovjet rendszer elleni háború megindulását — mint a nemzeti gondolat egyik fő előharcosa — személy szerint örömmel fogadta.

Megkockáztatható az az állítás, hogy a háború katonai eseményei megingatták benne azt az alapelvet, hogy a „tengeri hatalmak" fogják a küzdelmet megnyerni. Anglia ez ideig csak vereségek sorozatát könyvelhette el. Csak az olaszokon, a szíriai francia csapatokon és az iraki felkelőkön tudott felülkerekedni, de a norvégiai, franciaországi, görögországi, krétai hadműveletek dicstelen visszavonulással, a Lutwaffe bombazáporában értek véget, amelyeknek során az angol hadiflotta súlyos veszteségeket szenvedett.

Hasonlóképpen sikertelenül próbált szembeszállni a német erőkkel Afrikában is, éppen az orosz hadjáratot megelőző hetek során omlott össze két támadó vállalkozásuk, a Brevity és a Battleaxe hadművelet.

Anglia magára maradt, az Egyesült Államok a semlegesség helyzetéből figyelte a háború menetét. A meghódított Európa népei nemcsak hogy megpróbáltak alkalmazkodni a német hegemónia követelményeihez, de jelentős (spanyol, francia, vallon, flamand, dán, norvég) önkéntes alakulatok felállításával támogatták a bolsevizmus ellen indított „keresztes hadjáratot".

A magabiztos Hitler most nem kívánta „hivatalosan" Magyarország részvételét, de természetszerűleg örömmel látta volna ezt a német hadvezetőség, s ez nem volt titok a magyar bajtársaik előtt sem. A távlati magyar célok, a további országgyarapítás érdekében akart menetelni a honvédség magasabb vezetése.

Werth és Bartha Kenderesen egyenesen a tisztikar forradalmi megmozdulásával zsarolták a kormányzót, követelvén, hogy „végre cselekedjünk".

A kassai bombázás a „nemzeti becsület" oly mértékű megsértésének minősült, hogy mint casus belli, végérvényesen eldöntötte a vitát a semlegesség és a hadba lépés hívei között.

Teleki Pál nem volt katona, „csak" a földrajznak tudós művelője, de előre megjósolta, hogy az Oroszország elleni támadás Németországnak végét fogja jelenteni.[156] Oroszországgal kapcsolatban ugyanis kevésbé volt fontos a hadászat és harcászat, sokkal inkább a tér, az idő, a logisztika és a technika kérdései játszották a főszerepet.[157]

Homlok Sándor is felismerte ezen alapigazságot. Június 27-én még sietett az OKW tudomására hozni, hogy az orosz bombázásokra a magyar légierő adja meg a választ, s azt is kifejtette, hogy az ország „mellőzöttnek" érzi magát, amikor Romániával ellentétben, nem kapott előzetes tájékoztatást a német tervekről és intézkedésekről. Kérte annak indokolását is, hogy miért lett „kirekesztve" a magyar honvédség. A hadbalépést követően még úgy vélekedett, hogy ajánlatos lenne spontán lépéseket tenni, s felajánlani a nagyobb részvételt — amire nyomatékosan figyelmeztette őt egy német „bajtársa", kitérve a korábbi passzív magatartás helytelenségére.[158] Amint azonban hétről hétre nyomon követte, s térképvázlatokon is rögzítette 1941 nyarának német győzelmi híradásait, egyre inkább felmerült benne a kétely a hadjárat katonai kimenetelével kapcsolatosan.

Az 1941. július 17-i jelentésében (a július 12-i hiányzik) még eredeti véleményével megegyezően úgy vélekedik, hogy a németek legfőbb vágya, hogy „az oroszok minél több erőt vonjanak előre a Stalin vonal védelmére, úgy látszik teljesül és így a most meginduló hadműveletek által valószínűleg sikerülni fog az oroszokat Dnyeper környékén döntően megverni és nem kell a döntés végett Távol-Keletre utánuk szaladni... A döntés most van folyamatban, s ennek megtörténte után lehetségessé fog válni, hogy a németek az orosz arcvonalról erőket tudjanak kivonni... Ha azonban az angolok a mostani, soha vissza nem térő alkalmat, a német haderő jelenlegi mértékben való lekötöttségét nem tudják kihasználni egy offenzívára, akkor amerikai és európai barátaikkal együtt eltemethetik a reményüket arra nézve, hogy a németek ezt a háborút elveszítsék."

Az egy hónappal később, augusztus 15-én készített beszámoló is optimista hangvételű, utal a német megállapításra, hogy az ellentámadó vörös erők egy része már csak kezdetleges kiképzéssel rendelkezik, s helyenként összeszedett szovjet munkásalakulatok is harcolnak — polgári ruhában, továbbá számolni lehet női csapatok bevetésével is. A „vörös haderő lassan, de biztosan elvérzik. Eddig halottakban, sebesültekben és foglyokban szerény számítás szerint négy millió embert veszített. Így nagy valószínűség szerint téli hadjáratra nem kerül sor. A vörös erők mindaddig bátran verekednek, amíg a politikai biztosok mögöttük állnak és lőszerük van. Bekerítve és elvágva legnagyobbrészt passzivak, azonban mielőtt megadnák magukat, egy részüket agyon kell verni; azaz Stalinnak sikerült az, ami Mussolininek egyáltalán nem. A német haderő alakulatai ezen szovjet harcmód következtében, amely életre-halálra megy, már nem ismernek kegyelmet." Sztójay szerint (július 9.) az orosz katona várakozáson felül, szívósan és majdnem állati halálmegvetéssel harcol. Homlok Sándor a német haderőnek veszteségeit nem tartja nagy mérvűnek s a pótlásokra bőven állnak

kiképzett emberek rendelkezésre, mindössze az SS alakulatoknál kell újabb felhívásokkal toborozni belépőket.

Más a helyzet ellenben a légi háborúban. „Berlin támadása az elmúlt héten szabállyá vált. Estéről estére pontosan megérkeznek az ellenséges bombázók... Az elhárítás... eredménye minimális... Az angolok keményen és konzekvensen támadnak". A keleti fronton sem uralja a német légierő az orosz légteret, „mert a Moszkva elleni nappali légitámadást eddig nem ismételték meg".

Ugyanebben a jelentésben olvasható az információ, hogy Boszniában, Hercegovinában, Montenegróban és Dél-Szerbiában felkelő bandák alakultak. Ezek a „horvát, olasz és német csapatoknak sok gondot okoznak, mert megközelíteni őket alig lehet... s velük szemben majdnem tehetetlenek".

Sztójay azt jegyzi meg augusztus 15-i jelentésében, hogy a Szmolenszk melletti stagnálás és a nagy veszteségek miatt a német hátországban némi türelmetlenség tapasztalható.[158]

Ezekben a napokban jegyezte be naplójába Halder — aki korábban úgy nyilatkozott, hogy „az Oroszország elleni hadjáratot tizennégy nap alatt megnyertük" —, hogy „alábecsültük az orosz kolosszusnak az erejét, nemcsak gazdasági és közlekedési téren, de elsősorban katonai szempontból. Kezdetben 200 ellenséges hadosztállyal számoltunk, s már eddig 360-at azonosítottunk. Valahányszor egy tucatot megsemmisítünk, az oroszok újabb tucatot vetnek be. Arcvonalunk a front hosszúságát tekintve nagyon vékony, nincs mélysége. Ennélfogva a megismételt ellenséges támadások gyakran eredménnyel járnak."[159]

A berlini követség anélkül, hogy Halder naplóját olvasta volna, azonos következtetésekre jutott. Sztójay már júliusban kénytelen megállapítani, hogy az orosz erőket, különösen azoknak ellenállását, technikai felkészültségét német oldalról nem ismerték fel teljes mérvben, ezen nehézségekre hívta fel a figyelmet Homlok Sándor is.[160]

Sztójay július 22-én minden kommentár nélkül továbbítja a bolgár követség egyik tagjának nézetét, mely szerint a hadjárat nem várt vérveszteségekkel járt, s rosszul is fog végződni. Ugyanezen a napon Krause, a volt moszkvai német követség gazdasági referensének állásfoglalásával kapcsolatosan feljegyzi, hogy a beavatott körökben nem ítélik meg optimistán a keleti hadjáratot. Leningrád, Moszkva és Kijev a legszélső optimista célok, a döntő csapás csak a tavaszra várható. Meddig nyomul még kelet felé a német hadsereg, az idő előrehaladottsága következtében nem tekinthető át.

Werth Henrik a harctéri helyzet alakulása, s a berlini jelentések hatása alatt arra a következtetésre jutott, hogy a magyar részvétel jelentős növelésével kell megsegíteni a németeket. A honvédségnek legalább a felét csatasorba kellene állítani, hogy jóvá tegyük azt a „hibát", amit elkésett hadbelépésünkkel, s a harcterek kiterjedéséhez viszonyított rendkívül szerény részvételünkkel elkövettünk. Werth ezért a kormány megkerülésével megígérte Canarisnak a fronton álló magyar seregtestek megnövelését, továbbá megszálló erők kiküldését nemcsak a keleti frontra, de Szerbiába is. A német katonai attasé már augusztus 5-én jelentette a Wilhelmstrassénak, hogy a Vkf. 2. vezetőjétől nyert tájékoztatás szerint Werth szándékában áll azt javasolni kormányának, hogy a magyar honvédség további szabad alakulatait ajánlja fel hadműveleti vagy megszállási célokra.[161]

Halderhez intézett levele nyolc magyar dandár rendelkezésre bocsátását tartalmazta volna. Werth 1941. augusztus 19-én kelt emlékiratában terjesztette elő javaslatát. Felelősségre vonta a kormányt, mert a magyar segítség elmaradása a németeknek a lembergi csatában igen nagy véráldozatába került, s ennek kihatását és jelentőségét csak a háború után lehet valójában megtudnunk. Négy-öt hadtest felajánlását javasolta, függetlenül attól, hogy Németország kéri-e vagy sem.[162] Politikai tárgyalásokon kívánta tisztázni az ezeréves határok visszaszerzését, s a határokon belül élő szláv és román lakosságnak, továbbá a zsidóságnak kitelepítését, s Magyarország részesedését az orosz nyersanyag-forrásokból.[163]

A német hadvezetőség változatlanul úgy tett, mintha nem lenne szüksége a magyar katonai részvétel megnövelésére, de a győzelem utáni osztozkodást továbbra is az áldozathozataltól tette függővé. Erre utal Homlok Sándor jelentése is, melyet Werth szinte szó szerint átvett emlékiratába.[164]

Bárdossy augusztus 26-án a kormányzóhoz intézett hosszú levélben fejezte ki tiltakozását a vezérkari főnök lépésével kapcsolatban, mivel az meg nem engedhető módon és hangon bírálta a kormányt. Werth állásfoglalását nem tartotta állami életünk rendjével összeegyeztethetőnek. A vezérkari főnök illetéktelenül avatkozott be az ország ügyeinek felelős intézésébe, holott arra nincs és nem is lehet semmi joga. A német hadsereg nevében emelt vádat a magyar kormány határozatai miatt. A miniszterelnök rámutatott, hogy a gyorshadtest a magyar hadsereg legjelentősebb és egy korszerű háborúban legjobban hadra fogható része. Visszaidézve Werthnek — tévesnek bizonyult — katonai helyzetelemzéseit az orosz hadjárat alakulásáról, úgy vélekedett, hogy a német hadseregnek a magyar haderő nagyobb arányú részvételére egyáltalában nincs is szüksége. A vezérkar főnökének elképzeléseit a Kárpát-medencében élő mintegy nyolcmillió embert érintő kitelepítéséről olyan fantasztikumnak minősítette, melynek gyakorlati keresztülvitele és megvalósítása nem áll az ország érdekében. Mindezek alapján megállapította, hogy nem látja biztosítottnak az együttműködést a vezérkar főnökével.[165]

Horthy kormányzó szintén tanulmányozta a hadműveletek menetét, a Londonból hazatérő Barcza kifejtette előtte, hogy a németek néhány év leforgása alatt okvetlenül el fogják veszíteni a háborút, mi a rossz oldalon állunk, s csak átmeneti előnyöket szerezhetünk. Horthy kezében volt már Szombathelyi Ferencnek a memorandum, melynek lényege azt tartalmazta, hogy az orosz háború nem lesz Blitzkrieg, hanem egy hosszan elhúzódó véres küzdelem, melynek kimenetele teljesen bizonytalan. Ezért óvatosnak kell lenni, csak annyiban engedni a német nyomásnak, amennyiben az elkerülhetetlen, csapatainkat lehetőleg vissza kell vonni, s nem jobban belemenni a háborúba.[166]

A kormányzó arra a következtetésre jutott, hogy Werth meg nem engedhető politikai vezető szerepre törekszik, ezáltal sérti az államfő hadúri jogait, s a kormány tekintélyét.

A Bárdossy álláspontját teljes mértékben magáévá tevő kormányzó megváltozott magatartásából a vezérkar főnöke levonta a helyes következtetést, s 1941. szeptember 5-én beadta lemondását.[167] Az őrségváltás és az új vezérkari főnök — Szombathelyi Ferenc — személye megnyugtató volt Bárdossy és kormánya számára, az államfő személyesen is jelen volt Szombathelyinek a minisztertanács előtt történő bemutatkozásán. A német vezéri főhadiszállásra meghívott kormányzó kíséretében is ott volt a miniszterelnök mellett a honvédvezérkar új főnöke.

A Magyarországot „alapjában véve félreismerhetetlenül angolbarát beállítottságúnak" tartó Keitelt a gyorshadtest visszavonását kérő Szombathelyi állítólagos „pökhendi kifejezéseivel és arrogáns modorával" olyannyira felbőszítette, hogy „kertelés nélkül vágott vissza". A magyar küldöttség egyébként is a német politikai és katonai vezetők össztüzébe került — akik a katonai helyzetet igen optimistán ítélték meg a „hitükben megingatott" magyar vezetőkkel szemben.[168]

A magyarok már ismerték a hivatalos német álláspontot, mely szerint a kiállított szovjet erők kétharmad részét sikerült döntően megverni; a hadműveletek harmadik hónapjában remélik, hogy a maradék egyharmaddal is nagyjából elkészülnek.[169]

Szombathelyi az erők megőrzésének a politikáját akarta folytatni, az ország érdekeinek megfelelően. Úgy vélte, hogy a fegyveres erőt a háború utáni időkre kell tartalékolni, mindig hangoztatta, hogy a feltétel nélküli német-barátság katasztrófába vezethet. Első feladatának tekintette a gyorshadtest visszahozatalát az orosz frontról. A Wilhelmstrasse csalódására a német beállítottságúnak tartott új vezérkari főnök nem ott folytatta, ahol az elődje abbahagyta, s felismerték, hogy Bárdossy is meg akarta változtatni a két vezérkar között kialakult jól kamatoztatható kapcsolatokat.[170]

A kompromisszummal végződő szeptemberi tárgyalások alatt fogalmazta meg szigorúan bizalmas jelentését a bécsi főkonzul, melynek tartalma felett nem lehet elsiklani. „Mindinkább valószínűnek látszik — írta —, hogy a hadjárat a tél beállta előtt nem nyerhet befejezést. A német hadvezetőség is számol ezzel, mert már jó előre gondoskodik arról, hogy a német csapatokat a zord időtől lehetőség szerint megvédje. Így Bécs szűcsei éjjel-nappal dolgoznak katonai célokra szolgáló bundák elkészítésén ... azonkívül a Todt-szervezet valamennyi még otthonlévő ácsot és asztalost munkaszolgálatra hívott be, hogy azután a keleti frontra dirigálja barakk és egyéb hajlékok építésére. Mindezek az intézkedések arra engednek következtetni, hogy teljes erővel folyik a téli háborúnak anyagi előkészítése." A német hivatalos körök október elején is óvatosan csak annyit közöltek, hogy amennyiben az időjárás azt lehetővé teszi, Moszkvát még a tél beállta előtt elérni remélik.[171]

Gondterhelt a benyomása Homlok szeptember 18-án kelt jelentésének, mely folytatása a szeptember 2-án Budapesten tett szóbeli beszámolójának.

A keleten kivívott győzelmek ellenére a hadműveleti célok még nincsenek elérve. A Földközi-tengeren az angol haditengerészeti fölény mindinkább erősebbé és nyomasztóbbá válik, az Afrikában lévő csapatok további erősítése emiatt egyelőre szünetel. Az angol hajóhad a Földközi-tengert csekély kivétellel teljesen uralja. A Cyreneikában lévő német–olasz erők mellékszerepet fognak kapni. A német tengeralattjáró-támadások csökkenő sikert, a német légitámadások Anglia ellen csökkenő irányzatot tüntetnek fel. Az angol légitámadások eredménye immár le nem becsülhető és megismétlődésük folytán a munkateljesítményt károsan befolyásolják. Budapest is az új amerikai bombázógépek hatástávolságába esik — jegyzi meg közbevetőleg az attasé. Az Egyesült Államok mindinkább a világháborúba való részvétel felé sodródik, s magatartása már de facto hadviselés formáját veszi fel, bár német részről a provokáció elől kitérnek. Arra sem számítanak a németek, hogy Japán még ez évben megtámadná a távol-keleti szovjetorosz erőket. Az amerikai flotta által is tehermentesített angol tengeri erők úgyszólván teljessé tették Európa blokádját. „A jelen háború immár világrészek egymás közötti háborújává nőtte ki magát, s miután ide elérkezett, hosszú lefolyásúnak ígérkezik."

A Németországban minduntalan hangoztatott pesszimisztikus megítélés, melynek a hiányzó, szeptember 26-án kelt jelentés 6. pontja is hangot adott, szükségessé tette a „belhangulat emelése céljából" Hitler október 3-án elmondott beszédét. „E beszéd visszaadta a nép bizalmát — jelenti október 10-én a katonai attasé —, kivéve az iparmágnásokat, a nagy jövedelmű entellektüelek egy részét, s természetesen a zsidókat." (E mondatból egyértelműen arra lehet következtetni, hogy a nép bizalma megelőzőleg megingott.) Hitler beszédének fontosabb részeit taglalva szomorúan állapítja meg a jelentés Románia „teljes dicséretét", mint ahogy egy hónappal később, Odessza elfoglalása utáni jelentés megállapítja: „ma a német közvéleményben a románok diadalmas haderőként élnek, ez nekünk, magyaroknak, nemcsak rosszul esik, de következtetni enged arra, hogy a jelenlegi magyar–román határ megváltoztatását vagy Németország előzetes hozzájárulásával, avagy pedig Németország akaratával szemben leszünk csak képesek javunkra megváltoztatni, amennyiben a románokkal szemben megegyezésre jutni nem tudunk." E sajtóban is megjelent, s a nyilvánosság előtt elhangzott Hitler-beszédnek további érdekes része az a megjegyzés, hogy a Führer a nemzetiszocialista állameszme alapján áll, s a jövőben is aszerint óhajt továbbműködni. Ez intő példa mindazon hangoknak, melyek a párt és a haderő közötti ellentéteket szítani igyekeznek, s intő példa egy-két magas rangú német katonai parancsnok számára, akik talán titokban egy, az ő elképzelésüknek megfelelő államforma létrehozásán fáradoznak vagy álmodnak.

Nem csoda, hogy a külügy (Szentmikósy követségi tanácsos) nyomban szigorúan bizalmas kérdést intézett Sztójayhoz, hogy „szíveskedjék megállapítani és jelenteni, milyen értesülések indították Homlok Sándort a fenti megjegyzésnek megtételére".[172]

1941. október végén Sztójay ötoldalas jelentést készített a német közhangulatról. Aggályos jelenséggel nem találkozott, de a háború előtti forrásokhoz újak is já-

rultak egyes rétegek elégedetlenségében: vérveszteségek, bombázási károk, áruhiány, magas adózás, a ruházkodás racionalizálása, újabb akciók katolikus kolostorok ellen. Mindez egy számbelileg kisebbséget jelentő körre korlátozódik. A birodalomra vetítve nem mutatkoznak az elégedetlenség növekedésének a jelei. Túlzottnak tartja azt a feltételezést, hogy a hadsereg és a párt közötti ellentét előbb-utóbb nyílt leszámolásra fog vezetni. Ezt a Führer tekintélye megakadályozza. A tábornokok magukat pusztán a Führer katonai eszközének tekintik. Mint a november 8-i Hitler-beszédet is kommentálva megállapította a követ, hogy a beszéd megnyugtatólag hatott, az abból áradó „Zuversicht" lecsendesítette az utóbbi időben érezhető pesszimizmust. Már az október 3-i szónoklatnak is az volt a célja, hogy szembeszálljon a német kishitűek körében itt-ott felbukkanó híreszteléseкkel.[173]

Az attasé jó értesüléseit jellemzi, hogy alig telt el két hónap jelentését követően, s bekövetkezett a végzetes összecsapás a hadsereg és a párt között. Eltűnt a színről Brauchitsch tábornagy, a szárazföldi erők főparancsnoka, leváltotta Hitler Rundstedt tábornagyot a Dél hadseregcsoport parancsnokát, Guderiant, a páncélos fegyvernem megteremtőjét, Höpnert, a 4. páncélos hadsereg parancsnokát (1944-ben szintén áldozata lesz a merényletet követő megtorlásnak), Förster tábornokot, a VI. hadtest parancsnokát. Hadbíróság elé került Sponeck altábornagy, hadtestparancsnok (1944-ben börtöncellájában gyilkolják majd meg). Beteget jelentett Bock hadseregcsoport és Strauss hadseregparancsnok, leváltását kérte Leeb tábornagy, hadseregcsoport-parancsnok.[174]

Sztójay december 23-i jelentése szerint Hitler elhatározása nem nélkülözött bizonyos fokú tragikumot. A követ értesülései szerint Hitler novemberben meg akarta állítani az előnyomulást, Brauchitsch forszírozta a Moszkva és a Kaukázus elleni támadást. Tévedett, és az eddigi szerencséje is elmaradt. Jött a tél, a szibériai csapatok. A hidegre hiányosan felszerelt német haderő kénytelen volt kitérni. Hitler levonta a következtetéseket és ejtette Brauchitschot. Új lendületet és lelkesedést óhajtott önteni katonáiba.[175]

Homlok Sándornak két utolsó, rendelkezésre álló, jelentése (1941. október 17. és 24.) szintén tartalmazott megszívlelendő mondanivalókat. A beszámolók nagy részére a diadalmasan megvívott brjanszk-vjazmai katlancsata győzelmi eredményei nyomták rá a bélyeget, a félmilliónál több hadifogoly, a roppant hadizsákmány. Pedig október 7-re virradóra leesett az első hó. Az utak rövid idő alatt iszaptengerré változtak. A kerekes járművek csak a hernyótalpasok segítségével tudtak megmozdulni. „Megismételtük korábbi kérésünket — írja Guderian —, de téli ruha helyett csak azt a tájékoztatást kaptuk, hogy azt majd kellő időben ki fogják osztani." Mindenekelőtt a csizmák, meleg ingek és harisnyák hiányoztak. Riasztó hírek érkeztek a parancsnokságra az orosz páncélosok eredményességéről és megváltozott harcászatukról. A T34 ellen csak kedvező körülmények között voltak hatásosak az akkori elhárító fegyverek. Az oroszok tömegesen vetették be a páncélosokat a németek levegőben lógó szárnyai ellen. A nehéz harcok hatással voltak a tisztikarra és a legénységre egyaránt. Észrevehető volt a lelki megrendültség állapota. Éppen a legjobb tisztek álltak a legújabb harcoknak hatása alatt. „Ezen el kellett gondolkodni." A korábbi anyagi fölény a páncélosok terén átcsapott az ellenkezőjébe. Eltűnt a gyors, átütő győzelmeknek időszaka. Guderian jelentést fogalmazott meg a hadseregcsoporthoz, ebben szakértői bizottság kiküldését kérte, hogy a helyszínen a kilőtt orosz harckocsik roncsainak vizsgálatából vonják le a következtetést az újabb páncélos konstrukciók létrehozatalára.[176]

Homlok Sándor ugyanakkor azt jelentette, hogy a „háború már elérkezett az üldözés stádiumához, amelyet csak a felázott, s legrosszabb állapotban lévő útvonalak befolyásolnak hátrányosan. Egy pillanatra felvetődött, hogy a katonai döntés megtörténte után megkezdődnek az előkészületek az onnan részben felszabaduló német erők visszaszállítására és ideiglenes szabadságolására. Egyetértett az attasé mondanivalójával Sztójay is. Az általános hangulatot október 18-án az alábbiakban foglalta össze: Biztosra vehető, hogy Pétervár, Moszkva és a Donec-medence rövid időn belül a német haderő kezére kerül. A balkáni egy hónapos eltolódás miatt nem érhető el az Ural-vonal. Most a hadsereg a Volga-vonal elérésével számol. A keleti veszély megszűnésével Európát be lehet rendezni, s megszervezni egy hosszú háborúra. Anglia ellen fokozott bombázás várható és a blokád megszigorítása. A német körök számolnak Amerika hadba lépésével, másrészről „nem tartanak ettől túl sokat". A hadsereg egy része visszatér a termelésbe, erre már történtek is előkészületek.[177]

Egy hét elegendő volt azonban, hogy megváltozzék az attasénak a mondanivalója.

Moszkva ellenállásra készül fel — jelenti. A leningrádi körlet fölött erős a szovjetorosz légvédelem. A félig és részben kiképzett embertömeg továbbra is rendelkezésre áll, úgyszintén a munkástömegek is. Ezekkel töltik fel a hadosztályok kereteit. Moszkva, a Don, a Donec körlet hadiipari üzemei teljes erővel dolgoznak tovább, így vadonatúj kisebb páncélos és repülőkötelékek fellépése is még gyakori jelenség. Az ellenállás és az időjárási viszonyok magyarázzák, hogy a „német előnyomulás lassúbb (sic!) ütemet vesz fel", azonban a kép nem volna teljes, ha hozzá nem vennénk azon tényezőt is, hogy a német csapatoknak, elsősorban pedig a gyalogos hadosztályoknak immár hosszabb pihenőre van szükségük, valamint azt, hogy az utánszállítás is mind nehezebben birkózik meg a reá háruló feladatokkal. Igen komoly emberektől hallom ismételten, hogy azt a körülbelül hat heti késedelmet, amelyet az előre nem látott Jugoszlávia elleni hadművelet okozott, már nem lehet Szovjet-Oroszországgal szemben ez évben behozni — jelenik meg az a vélemény, melyről a hadtörténészek még a mai napig sem jutottak egységes álláspontra, vitatván, hogy a belgrádi államcsíny által előidézett balkáni villámháború, s emiatt a Barbarossa késedelmes elindítása oka volt-e a német hadsereg Moszkva előtti vereségének.

Maga a halálra készülő Hitler a berlini kancellária bunkerében hangosan kiáltozta Nagy Frigyes képe előtt, „add vissza nekem az elvesztegetett négy hetet!".[178]

A keleti fronton egyre elkeseredettebb ellenállásba ütköző német hadvezetőség ha tudomásul is vette a magyar gyorshadtestnek kivonását, nem tudta leszállítani

SZTE Egyetemi Könyvtár SZEGED

a szeptemberi tárgyalásokon megígért páncélos hadosztály felszerelését. Októberben az érdeklődő Homlok attasé azt a választ kapta a szárazföldi erők fegyverkezési osztálya vezetőjétől, hogy e tárgyban semmiféle utasítás nem érkezett. Jellemző a német hadiipar 1941. őszi helyzetére, hogy Hitler augusztus 4-én a Közép Hadseregcsoport főhadiszállásán 300 harckocsimotort ígért a porártalmak okozta kieséseknek pótlására — az egész keleti arcvonal számára —, de harckocsit egyetlen egyet sem tudott adni.[179]

Sztójay 1941. június végén elérte külpolitikai célkitűzéseit, a honvédség együtt menetelhetett a győzelem felé német bajtársaival. Nem csoda, hogy jelentéseiben, amint már fentebb láttuk, még az év második felében is a keleti front problémái foglalták el az első helyet, a győzelmes csaták elemzése, Oroszország eljövendő sorsa, az újonnan megvonandó határok szerepelnek leggyakrabban a Budapestre küldött tájékoztatóiban. Foglalkozik a megszállt területek gazdasági kiaknázásának kérdéseivel, hamar felismeri, hogy a megszálló politikában a párt akarata érvényesül a hadseregnek sokkal enyhébb felfogásával szemben, mellőzik az orosz emigránsokat, a visszatelepülni kívánó balti németeket, ennek következtében a kezdeti felszabadulás érzése erős depressziónak adott helyet. Nagyobb távlatokból ritkán jelent. (Augusztusban Bolíviáról, decemberben Sziámról.) Teljesen hiányzik minden utalás az angol világbirodalomra, az Egyesült Államokat is csak marginálisan említi, az Atlanti Chartával kapcsolatosan, melyet Wilson 14 pontjához hasonlít. Tudni véli, hogy Roosevelt csak casus bellire vár, hogy hadba léphessen Németország ellen. A német külügyi hivatal véleménye szerint ki akarja provokálni, hogy a németek adják le az első lövést. A Wilhelmstrassén egyébként az amerikai hadba lépéstől nem várnak túl sokat.

Nagyobb figyelmet szentel Japánnak, mely egyelőre Indokínára tekint, s tárgyalásait a németek ha nem is gyanakodva, de fokozott figyelemmel kísérik. Szembeszökő, hogy a németek Japánnak az oroszok elleni hadbalépésével számolnak, aktív beavatkozással, mely előbb-utóbb bekövetkezik, annál is inkább, mert Németország sikerei mély benyomást tettek Oshima nagykövetre, aki 12 napos szemleúton győződhetett meg a nyugati tengerpart katonai erejéről.[180]

Megállapítja továbbá Sztójay, hogy az Amerikával való japán tárgyalások holtpontra jutottak, a felek időhúzásra törekszenek. Japán, ha nem lép be hamarosan az orosz elleni háborúba, elszalasztaná a történelmi pillanatot. A Woermanntól nyert értesülés szerint a Tozso-kormány megalakulása is egy további lépés a Szovjetunió elleni esetleges aktív beavatkozás felé.

Sztójayt Európában is csak a Közép- és Kelet-Európai térség foglalkoztatja. Nem tesz említést Skandináviáról, az Ibériai-félszigetről, még olasz hivatkozást is csak elvétve találunk nála. A követségnek ideiglenes ügyvivője számol be az olaszok ellen megnyilvánuló ellenszenvről, s teszi fel a kérdést, talán Magyarország tudná valamivel mérsékletre inteni az olaszokat balkáni politikájuk miatt. Olaszellenes beállítottságról tett bizonyságot a horvátországi német megbízott, Glaise-Horstenau tábornok is.

Érdekes módon Sztójay szívügyének tekintette a német-francia viszony alakulását és a korábbi gyakorlatnak megfelelően szinte havi rendszerességgel tér ki ennek a jelenségnek a fejleményeire.[181]

Természetesen a legfőbb figyelme az ország közvetlen környezetére irányul. Megkérdezi Weizsäckert, mikor adják át a németek a Bánátot, ha már egyszer Románia megszerezte magának Besszarábiát és Moldovát. Több jelentésében említi a Bánát kérdését, számos gyakorlati kérdést érint, sok utalással a probléma „magyar" megoldására. „Általános rendezésben" reménykedik, melynek során az egész erdélyi szászság is magyar fennhatóság alá kerülne.

Hasonló figyelemmel követi nyomon Horvátország belső fejlődését, nyomban feltűnik neki a horvát–szlovák együttműködés, az új Kisantant minden megnyilvánulása.[182]

Tiso és Tuka németországi látogatásával kapcsolatosan jelenti, hogy a szlovákok — Berlin közreműködésével — mintegy ötezer km²-es területet igényelnének vissza Magyarországtól (Nagysurány térségét, Kassa környékét és az Ung-völgyében 1939. márciusban elveszített területet). Berlin azt válaszolta volna, hogy egyezzenek meg a magyarokkal. Jelenti a magyarellenes pozsonyi tüntetéseket, a sajtó ellenséges cikkeit, s az együttműködésre való felvetéseket Romániával és Horvátországgal.[183]

A zsidóság problémája még nem szerepel a napirenden, egyetlen utalás van csak arra, hogy a németek megkérdezték, miért nem csinálnak gettókat Magyarországon.[184]

A fő ellenség Sztójay szemében — a bolsevista veszedelem mellett — továbbra is Románia maradt. Már július 5-én kitért a német fővárosban tevékenykedő román propagandára, s féltékenyen jelentette, hogy a Berliner Börsenzeitung barátságos és meleghangú sajtóközleményt jelentetett meg a berlini román ifjúsági rendezvényről. Augusztus 29-én újból foglalkozik a magyar–román viszonnyal. A németek a fegyveres megoldást még a háború után sem tűrnék el — idézi a politikai osztály „magyar referensének" véleményét. A németek egyre-másra kapják a feljegyzéseket mindkét oldalról, de ezeket felsőbb szinten már el sem olvassák.

Szeptember 27-én Weizsäckernek hozza tudomására a térképek, tankönyvek formájában megnyilvánuló magyarellenes propagandát, egy héttel később az Észak-Erdélyre irányuló román aspirációkra hívta fel a német államtitkár figyelmét. „Nem szabad lebecsülnünk annak az elismerésnek politikai jelentőségét, amely a románoknak, illetve Antonescunak szól háborús részvételük miatt" — figyelmeztet október 10-én, amikor Rundstedt két hadseregparancsa elismeréssel szól Magyarország katonai erőfeszítéseiről. Október 17-én Schmidt követtel a Wilhelmstrasse sajtóosztálya vezetőjével vitatta meg a román sajtó magyarellenes cikkeit, Schmidt szerint eddig minden közbenjárás eredménytelen volt. Mihail Antonescu külügyminiszter ugyan ígéretet tett, hogy mindent megtesz eme gyakorlat megszüntetése érdekében. (A románok ugyanakkor a magyar fél „kihívó magatartását" kifogásolták.) Sztójay október 30-án

a bolgár követtel az új kisantant veszélyét beszélte meg, „üdvös volna Szófiában a románok elleni bizalmatlanságot ébrentartani" — jelentette Budapestre. November 14-én hosszabb tárgyalásra került sor Weizsäckerrel és Woermannal a magyar-román kapcsolatokról. A nagykövet felhívta a Wilhelmstrasse urainak figyelmét, hogy akadályozzák meg az Odessza eleste utáni ünnepléseknek előrelátható magyarellenes tendenciáit. Szóvá tette, hogy Aradon a Keitel előtt felvonuló román csapatok „Odesszától Budapestig" feliratú táblát vittek. Amikor ezt Woermann „némiképpen csodálkozva" vette tudomásul, Sztójay elmondotta, hogy a románok nyomást akarnak gyakorolni a tengelyhatalmakra, s érdemeikre való tekintettel kérni fogják a bécsi döntésnek a revízióját. Üdvösnek tartotta volna az erdélyi románság kitelepítését Besszarábiába, Bukovinába és az azon túli területekre. Weizsäcker ezt nem is ellenezte, csak nehezen kivihetőnek tartotta, s egyben állást foglalt az ún. új kisantant megalakítására irányuló román és szlovák törekvések ellen.

Nem feledkezett meg Sztójay a németországi helyzet elemzéséről sem.

Vaskos iratcsomó foglalkozik a baltikumi németek átköltöztetésével és a Baltikum orosz megszállásának történetével. (szeptember 12.) Ismerteti Hitlernek október 3-án és november 8-án, Seyss Inquartnak november 13-án elmondott beszédét, továbbá Funk miniszternek a Berliner Börsenzeitungban november 4-én írt cikkét.

Mint már említettük, október végén ötoldalas jelentést készített a német közhangulatról, majd beszámolt Németország gumiellátásáról és a megszállt keleti területek gazdasági kihasználásáról. (november 14.)

A berlini követség jelentései nem a legkedvezőbb képet festették a német gazdasági helyzetről, s az ellátásról. Szükségük van mindenre, a konyhaedénytől kezdve a varrótűig. Ilyen cikkeket tömegesen óhajtanának kapni előszállításként. Nagy a hiány az ipari vezetőkben és munkásokban. Tőlünk is fognak munkásokat, szakembereket és szakmunkásokat kérni. (Az eddig kihozott munkások helyzete is kritikán aluli — jegyzi meg.) A megszállt keleti területekre való munkásküldést „ellenzem". Ezeken a vidékeken új nyersanyagok kitermelése két-három-négy éven belül nem lehetséges a háborús pusztítások miatt.[185]

Súlyos gondokat okoz a birodalmi kormánynak az élelmezés és az ellátás helyzete is. A megszállt orosz területeken aratott gabona mennyisége teljesen elégtelen, s távolról sem pótolja a korábbi orosz szállítások kiesését, s nem fedezi az ott harcoló seregek ellátását sem. Nagyon kérik a magyar kormányt, tegyen meg minden lehetőt, hogy a nélkülözhető feleslegük Németországba szállíttassék. (december 12.)

A nyersolaj-helyzet nagyon kritikus voltáról Clodius révén értesült Sztójay, a német szakember a magyar termelés további 20 százalékos fokozását kérte. (december 23.)

Az erősen megviselt anyag a berlini követ 1941. évi jelentéseiről azzal végződik, hogy Hitler átvette a német hadak főparancsnokságát.[186]

Sztójay nemcsak jelentéseket írt Budapestre, de változatlanul serénykedett. Mindent megtett, hogy eloszlassa a külügyi hivatalban a magyarokkal szemben tapasztalható lehangoltságot. „Íme az első szövetséges, aki megingott" — volt a német vélemény. Úgy tűnik, hogy a titkot alig tartó, s a bizalmas üzeneteket is kiszivárogtató követen keresztül akarta Bárdossy közlendőit a német illetékesek tudomására hozni.[187]

Ez a taktikázás, időnyerésre való spekulálás hosszú távon járhatatlan útnak bizonyult. Sztójay nemcsak a megszálló dandárok számának növelése körül jeleskedett, a német kívánságoknak kellőképpen kiszínezett közlendőivel jelentős szerepe volt, hogy a miniszterelnök a tengellyel való szolidaritásnak kérdésében egészen az Egyesült Államoknak való hadüzenetig is elment.

Az Amerikából 1941 őszén hazatérő Kosáry Domokos vezető politikusok előtt elmondotta, hogy nyugatról az angolszász szövetségesek, keletről az oroszok fognak jönni, s Németországot összeroppantják, mint a diót. Ezt egyedül Szekfü Gyula hitte el neki. Még Bethlen is úgy vélekedett, hogy az angolok és amerikaiak nem engedhetik meg maguknak, hogy az oroszok behatoljanak Közép-Európa szívébe.[188]

Sztójay nem vette figyelembe Anglia hadüzenetét, az Egyesült Államok beavatkozását, változatlanul a berlini perspektívából szemlélte az eseményeket.[189]

1942. január 23-án magabiztosan jelentette a német–orosz helyzet alakulásával kapcsolatosan, hogy elmúlott az a vélemény, hogy a német haderő esetleg megrendülhet. A német katonák eddigi elszántsága egy vad elkeseredettséggel párosult. Erről — véleménye szerint — a katonai attasé és Keitel bizonyára megközelítően helyes képet adtak Budapesten. A németek már túljutottak a krízisen. Brauchitsch és Hitler között komoly ellentétek merültek fel, a tábornagy akkor kérte felmentését. Rundstedt és Bock tényleg a betegség, illetve kimerültség miatt vonult vissza, Reichenau halálát szívbaja okozta. A döntést — egyébként — 1942-ben ki kell erőszakolni, állapította meg Sztójay.

Érdekes észrevételei voltak a német–japán viszonnyal kapcsolatosan is. Mint azt január 30-án feljegyezte, a japánok a várható német–angol „fehér" együttműködést, német részről a japán imperializmust tartják aggályosnak, mely majd alááshatja a fehér embernek a presztízsét. Alig pár héttel később Sztójay már a japán–német viszony megromlásáról ír. (április 3.) Japán gazdasági tervei Berlinben „bizonyos nyugtalanságot keltenek". A gazdasági imperializmussal szemben Európa a jövőben egységesen kell fellépjen. A németeknek „keserű és kellemetlen a szájíze" a japán győzelmek következtében, ha azoknak következményeire gondolnak. A japánok viszont rossz néven veszik ezen német impressziókat. Reménykedés és bizonytalanság volt észlelhető a németek között a japán–orosz viszony miatt is. További botránykő volt, hogy Japán megkezdte Kínában a német érdekeltségek kisajátítását, melynek fenntartásához pedig Berlin ragaszkodott. Mint Woermann elmondotta, tervezték egy háromhatalmi nyilatkozat kiadását Indiáról, de a japánok által elküldött módosítást, melyhez Mussolinit is megnyerték, nem fogadta el Hitler. (május 15.)[190]

Dacára e kulisszák mögött folyó német–japán huzakodásnak, 1942 első hónapjaiban mégis kellemesebb feladat volt a szövetséges japánok diadalútjáról beszá-

molni, mint a keleti arcvonalon vívott elkeseredett és rendkívül nagy veszteségekkel járó küzdelmekről jelenteni. Így Oshima Hongkong, Manila, Szingapúr meghódítása után úgy látta, hogy a német és japán csapatok Iránban előbb-utóbb találkozni fognak. Japán katonai körei kizártnak tartják, hogy az amerikai hajóhad belátható időn belül úgy megerősödhetnek, hogy támadólag léphessen fel. (február 21.) Foglalkozott a magyar követ Tozso miniszterelnöknek Szingapúr eleste után mondott (február 16.), majd Indiáról szóló (február 26.) és a parlament előtt tartott beszédével (március 11.), továbbá a japánok távlati terveivel (február 5.). Március elején Oshima már úgy vélte, hogy Japán elfoglalja Ausztrália északi részét Port Darwinnal együtt. Indiát nem támadják meg, de fellázítják, s csak Ceylont, Kalkuttát és Bombayt fogják a birtokukba venni. (március 6.) Kína is kétségbeesett helyzetbe fog kerülni. A szövetséges haderők — értsd a tengely és a japánok — találkozása Irak–Iránon át döntő hatású lehet a háború további folyamatára — ítélte meg Sztójay. Ehhez nem is szükséges nagyobb katonai akció indítása, hanem támaszpontok (Ceylon, Andaman-szigetek) birtokbavételével lehet támadni a Perzsa- illetve az Adeni-öböl irányába. Előbb-utóbb konfliktusba fog kerülni Japán a Szovjetunióval — tér vissza a régi ábránd. Ausztrália elfoglalásának terve a második helyre esett vissza. A két ütközet (ti. csata a Corall-tengeren és Midwaynél) japán részről is veszteségekkel járt, s bebizonyította, hogy az amerikai flotta egyelőre elég erős ahhoz, hogy az utánpótlást zavarja és az ausztráliai partraszállást megakadályozza. Hasonlóképpen áll ez az indiai helyzetre is. (július 2.)

Természetes, hogy a magyar kormányváltozás sem volt közömbös kérdés Berlinben. Weizsäcker „érdeklődéssel és megnyugvással" vette tudomásul Sztójay közlését (március 20.), mert az itteni kormánykörökben és külföldön súlyos kommentárokat fűztek a magyar kormányválsághoz. Kurzusváltoztatásról beszéltek, mely szerint Magyarország a tengelytől el akar távolodni, s a háborúban sem akar már aktívan részt venni. Sztójayt nem lepték meg a főleg szlovák és román körökből származó intrikák. Biztosította Weizsäckert, hogy csapataink menetkészek lesznek, s kizárólag Bárdossyn múlik, hogy vállalni fogja-e a külügyminiszteri tárca betöltését. A német külügyi államtitkár igen közvetlenül és barátságosan fogadta a közléseket, nem akarván beavatkozni a szuverén magyar állam elhatározásaiba. A katonai helyzetről Sztójay megállapította, hogy a német hadsereg a tél folyamán, bár súlyos veszteségek árán, de megtartotta állásainak nagyobb részét. Ez sokszor egy hajszálon függött. A hadseregben a hangulat igen jó, a hátországban szintén teljesen bizakodó. Az oroszokkal szemben a döntést ez évben ki kell küzdeni. A nyugati tengerparton nagyobb angol akció nem lehet sikeres, valószínűbb egy nagyobb angol–amerikai vállalkozás Afrikában. (Dakar?) Amerikai erők megjelenése várható Észak-Írországban és Skóciában. A második világháború folyamata mégis a keleti harcok kimenetelétől függ, e küzdelem elé teljes bizalommal tekinthetünk — jelentette 1942. április 25-én a követség, célzást téve a Volga-vonal elérésére és a kaukázusi olaj biztosítására.

A küszöbön álló német offenzívában már új fegyverek megjelenésére is lehet számítani (sűrített levegővel működő légiakna), de új páncéltörő löveg, könnyű- és nehézgéppuska, tüzérségi lőszer és repülőgéptípusok is elő fogják segíteni a nyári támadást. Az még a legnagyobb titok, hogy hol lesz az offenzíva. Két fő cél jöhet számításba, Moszkva és a Kaukázus térsége. A kaukázusi előretöréssel egyidejűleg Rommelnek is meg kell indulni, hiszen sokkal többet kapott, mint a kért két német páncélos és három olasz gépesített hadosztályt. A németek bíznak a szuezi akció eredményességében, ceyloni japán siker esetében találkozhatnának. A Volga vagy az Ural elérése után a megmaradt Oroszország nem képes újabb eredményes támadó vállalkozásra, hiszen elvesztette a készleteit, a nyersanyagforrásokat és olajmezőket. (május 14.)

Néhány nappal később (május 17.) Ribbentrop is arról tájékoztatta a magához hívatott magyar követet, hogy a nyár folyamán kétségtelenül sikerülni fog az orosz hadakat olyan terepszakaszok mögé (Volga vagy az Ural) visszaszorítani, melyek német részről könnyen és lényegesen csekélyebb erőkkel védhetők. Így jövő télen lényegesen könnyebb lesz a helyzet, mint az idén volt. A Szibériába visszaszorult Sztálin már nem fog veszélyt jelenteni. Remélte továbbá, hogy a burmai japán sikerek után a japán haderő ott lekötött részei másfelé (Szovjet-Oroszország?) nyerhetnek majd alkalmazást. Ribbentrop nyugodt bizakodással tekintett a jövőbe, Sztójay arról biztosította, hogy Magyarország is őhozzá hasonlóan ítéli meg a helyzetet.

A birodalmi külügyminiszter kitért a magyar–román viszony alakulására is. „Elismerte" Magyarország magatartását, „elítélte" Antonescu megnyilatkozásait, de „mintha némi szemrehányást nekünk is óhajtott volna juttatni". Hangsúlyozta, hogy amíg ő Bukarestben a magyarok érdekiért száll síkra, addig Budapesten némelykor kénytelen a román magatartás tekintetében is bizonyos fokú megértést kérni.

Sztójay már februárban riadtan jelentette, miszerint „félős, a román propaganda súlyos károkat okoz", amikor Weizsäcker bemutatta neki a románok által küldött 30-40 könyvből álló csomagot. Beszámolt arról, hogy Ribbentrop januári budapesti látogatása nagy riadalmat keltett a románoknál, akik „elkeseredetten" panaszkodnak a magyarokra. A Reich bukaresti követe, Killinger is síkra szállt Antonescu személye és politikája mellett. Amikor a román Conducator Berlinben járt, s Hitlerrel, Ribbentroppal és Göringgel tárgyalt, egy memorandumot adott át, mely tele volt panaszokkal a magyarok ellen. A legfontosabb megbeszélések egyébként négyszemközt történtek. „A románság kelet felé még nagy szerepre hivatott' — idézte Sztójay jelentése a hivatalos közös nyilatkozatot. (február 14. és 21.)[191] Ilyen előzmények után utazott Kállay Miklós, az új miniszterelnök a vezéri főhadiszállásra. A kormányfőt kísérő delegációt, Szentmiklóssy Andort, a külügyminisztérium politikai osztályának vezetőjét, a németek által hiányolt László Dezsőt felváltó Vörös Jánost mint a vezérkar hadműveleti osztályának vezetőjét, s az útról részletes beszámolót készítő Szegedy-Maszák Aladárt 1942. június 6-án magyar részről Sztójay Döme követ, Homlok Sándor attasé, s a berlini követségről Mészáros György fogadta.[192]

A töretlen optimizmust a német győzelem tekintetében változatlanul Sztójay képviselte. Kállayval azonban nem volt szerencséje, „nem tudott vele egy kétoldalú konverzációig elvergődni. Sztójay beszélt, beszélt, Kállay hosszú szivarját szívta, ki-

nézett a vonat ablakán, olykor bólintott vagy figyelmeztette őt, hogy ez a rozs elég jó, vagy az a krumpli nagyon gazos. Bárdossy tíz perc múlva nem bírta volna tovább és igyekezett volna Sztójayt meggyőzni arról, hogy milyen nagy szamár. De abból beszélgetés lett volna, és Sztójay elérte volna, amit akar. Kállay nem akart politikáról beszélgetni, illetve megelégedett Sztójay jelentéseivel az aktuális dolgokról. Homlok határozottan szkeptikus. Sztójay fejtegetéseit lekicsinylő arckifejezéssel hallgatta, de ritkán szólt bele. Négyszemközt azonban elmondotta, hogy egyáltalában nem látja ragyogónak a német helyzetet, hogy az olaj és élelmiszer kérdése változatlanul égető. „Én a tavaszi berlini szócsaták óta, mikor is Homlok az orosz háborúba való beavatkozás mellett kardoskodott, nem beszéltem vele, ezt az alkalmat sem használtam föl. Néhány megjegyzésemet azonban Sztójay címére hallotta, s a végén azzal a rejtélyes felszólítással búcsúzott el, hogy tartsam odahaza a frontot" — emlékezik vissza Szegedy-Maszák.[193] Ami a rejtélyes felszólítást illeti, tekintettel Szegedy-Maszák közismerten nyugatbarát nézeteire, az talán nem is volt annyira rejtélyes.

Ennél a hivatkozott látogatásnál semmi sem jellemzi jobban azt az új politikát, melyet Kállay személye fémjelzett.[194]

A „volt szabolcsi főispán egy percre sem volt mélyebben impresszionálva, mint annakidején, amikor talán egyszer meglátogatta Pest megye főispánját. Kánya és Teleki kivételével magyar államférfi ilyen hidegvérrel és ennyi öntudattal még nem tett látogatást Hitler Adolfnál."[195] Akkor készült az a fénykép is, amelyen jól mulatott egész Európa. Kállay ugyanis eléggé mereven nyújtott kezet, s Hitler meghajolva fogadta kézszorítását.[196] A Führer erősen meghízott vagy talán inkább megdagadt — jegyezte fel nyomban a tárgyalások után Szegedy-Maszák. Sápadtas arcából két, nagyon fáradt szem tekintett ki a mintegy negyedórás tájékoztatót tartó Kállayra.[197] Hitler elismerte, hogy 1940-ben megvertük volna a bomladozó Romániát, de figyelmeztetett, hogy a román hadsereg mostanra német kiképzést kapott, s német vezetéssel súlyos harcokban edződött meg. A román ma már nem olyan könnyű ellenfél, nem szabad lebecsülni.[198] Az orosz hadjárat őszre úgyis véget ér, vélekedett a Vezér, addigra a román, illetve a magyar katonaság befejezte a feladatát. A katonai kérdésekre Hitler nem válaszolt, sőt külpolitikai problémákról sem ejtett szót. A térképszobában tartott csak hosszú előadást, inkább a saját embereinek a hadi helyzetről. Másnap Ribbentrop beszélt a magyar kormányfőnek két óra hosszat egyfolytában, „halálosan untam s megdöbbentett ostobasága" — emlékezik vissza Kállay.[199]

A „nagy offenzíva" a beszélgetés folyamán tabu volt. Nem esett róla szó, csak különböző részletakciókról. Amikor Vörös János megkérte Pappenheim német katonai attasét, hogy együtt jegyezzék fel, amit a katonai tervekről, így az 1942-es nagy nyári támadásról is hallottak, Pappenheim elvörösödve igen határozott hangon emlékeztette őt arra, hogy a nagy offenzíváról csak egymás között beszéltek, de erről a főhadiszálláson nem volt szó.[200]

Vörös János feltétlenül hitt a németek győzelmében, de Szentmiklóssy úgy találta, hogy a hangulat távolról sem volt olyan optimista, mint az 1941. szeptemberi látogatás alkalmával. „Hét-nyolc hónappal ezelőtt mindenütt azt hallotta az ember, hogy

a háborút már megnyertük, most a világ legtermészetesebb hangján azt mondják, hogy előbb természetesen meg kell nyerni a háborút." Így aztán az optimizmusuk hipotézissé szelídült.[201]

A berlini követség 1942. évi jelentéseire a magyar-román kapcsolatok fokozatos romlása nyomja rá a továbbiak során is bélyegét. Sztójay június 19-én Weizsäcker előtt tette szóvá a dél-erdélyi rekvirálások ügyét, erről rövidesen (június 27.) jegyzéket is adott át a Wilhelmstrassén. Ez úgy látszik eredménnyel is járt, mert német–olasz demarsot adtak át Bukarestben. A románok ezt ultimátumnak fogták fel, s nyomban hevesen reagáltak. Antonescu erélyes, „sértő hangú" levélben fordult Hitlerhez, hivatkozva az országa által hozott sok áldozatra, melynek következtében nem érdemelne ilyen magatartást. A román kormány csak többszöri jegyzékváltás után fogadta el a tengely javaslatait. (Sztójay július 4-én hétoldalas jelentésben ecseteli ezen történéseket.) A rekvirálások kérdése azonban továbbra is neuralgikus pont maradt, erre többször is utalnak a berlini követség jelentései (július 20. és 24.), jegyzék készült a romániai menekültek dél-erdélyi magyaroknál történt beszállásolása, s a románok által elkövetett határsértések ügyében is. (július 23., 24.)

Sztójay a román kapcsolatok alakulásáról augusztus 7-én Münchenben is tájékoztatta a német vezetést (Frick minisztert, a polgármestert és a Gauleitert). Megelégedetten jelentette, hogy Funk miniszter is elítélően nyilatkozott a románokról, mivel gabona- és kukorica-szállításaiknak nem tesznek eleget, elismerően állította velük szembe a magyar magatartást. „Funk egyik legjobb barátaink közé tartozik." (augusztus 27.) A magyarellenes román propaganda ellensúlyozására azt javasolta, hogy helyezzék a külügyminisztérium, avagy a berlini követség egységes irányítása alá az egész magyar propagandagépezetet. (augusztus 14.)

Igyekezett a berlini külképviselet, a Wilhelmstrasse tudomására hozni a dél-erdélyi magyaroknak minden sérelmét, így a nyelvhasználat korlátozását, a személyi motozásokat (augusztus 22.), a munkatáborokban lévő magyarok súlyos helyzetét (szeptember 2.), a katonaszökevényekkel szemben foganatosított büntető intézkedéseket (október 3., 30., november 20.), a magyarellenes tüntetéseket (november 19. és december 5.). Utalt a gazdasági életben bevezetett magyarellenes intézkedésekre. (december 2.) Panaszt emelt Weizsäckernél az Antonescu-cigarettáknak terjesztése, a berlini egyetemi ünnepségek során osztogatott magyarellenes román propagandaanyag ellen. (október 7., december 18.) Nehezményezte, hogy a románok a belvederei határt csak mint demarkációs vonalat emlegették. (október 7.) Szemmel látható volt, hogy nyitva akarják tartani az erdélyi kérdést (november 25.), miközben Romániában rohamcsapatokat képeznek ki Magyarország ellen. (december 19.)

Sztójay év végén (december 17.) magánbeszélgetés során hozta Ribbentrop tudomására a határ rendezetlen voltát, a provokációkat és határsértéseket. A birodalmi külügyminiszter csak annyit válaszolt, hogy magyar részről is történtek hibák. Sztójay a román problémáról Oshimát is tájékoztatta (október 22.), s megelégedetten jegyezte fel a volt német trónörökös magánvéleményét: „valamikor együttes erővel rá kell majd törnünk Romániára". (október 13.)[202]

II/1.

„Te már mindent tudsz, halott katona!"
Gyóni Géza

MAGYAR HADOSZTÁLYOK A DON MENTÉN

Homlok Sándor vezérőrnagy, berlini katonai attasé 1942 júliusában keveredett bele abba a már régebben keletkezett, s még hosszú ideig elhúzódó ügybe, mely súlyos teherként nehezedik életpályájának megítélésére.

Heszlényi József vezérőrnagy, a H. M. III. csoportfőnöke 1942. januárban a galíciai termés és a megszállt területek gazdasági hasznosítása ügyében tárgyalt Clodiussal, a német külügyminisztérium gazdaságpolitikai osztályának helyettes vezetőjével, továbbá a Wehrmacht részéről kiküldött Becker tábornokkal és Radte őrnaggyal. Becker a német hadkiegészítési és fegyverkezési parancsnokság fegyverkezési osztályának volt a főnöke, aki gazdasági kérdésekben volt az összekötő a Wilhelmstrasséval. Német források szerint Heszlényi a magyar kormánynak azt a kívánságát adta elő, hogy az engedély nélkül Magyarországra menekült zsidókat a Dnyesztertől keletre fekvő területekre telepíthesse át.[1]

Heszlényi sem beosztását, sem rangját tekintve nem rendelkezett olyan hatáskörrel vagy illetékességgel, hogy ilyen jellegű kérdésekben tárgyalhasson a németekkel. Nincs arról tudomásunk, hogy neki erre a kormány felhatalmazást adott volna. E kérdésben a németek között folyó tárgyalásokon, melyeken a megszállt keleti területeknek a minisztériuma és az SS megbízottai voltak jelen, olyan döntés született, hogy az adott időpontban a magyar kívánság szállítási nehézségek miatt nem volt teljesíthető, az ügy további tárgyalását 1942 tavaszára halasztották.[2]

Homlok Sándor 1942. július 2-án emlékiratban tért vissza a fenti ügyre, s kérte annak végérvényes megoldását. Lépése annál kevésbé volt érthető, hiszen alig egy hónappal korábban jelentette be Kállay magának Hitlernek, hogy a zsidókérdés megoldása Magyarországon, ahol a lakosságnak csaknem tíz százalékáról van szó, egészen más megoldást kíván, mint Németországban, ahol alig fél százalékot tett ki a zsidóságnak számaránya. A zsidóság kikapcsolása a nemzeti élet rendjének felborítása nélkül csak lépésről lépésre képzelhető el és semmiképpen sem erőszakos eszközökkel.[3] Ezért szóba sem jöhetett eme tárgyalásokon a Luther alállamtitkár által 1942. június 3-án elkészített azon javaslat, melyet a magyarokkal el akart fogadtatni. (Sárga csillag bevezetése, s a magyar zsidóságnak a román, szlovák és horvát mintára történő kitelepítése keletre.)[4]

Horthy kormányzó még azt is ellenezte, hogy a szegény kis-zsidók munkásalakulatokban kerüljenek Ukrajnába, mert Magyarország ezzel munkaerőt veszít.[5]

Feltételezhető, hogy Homlok szorosabb kapcsolatban állott a nála csak két évvel idősebb, s szintén a Szepességből származó Heszlényivel, akiről a minisztériumban viselt beosztásánál fogva azt is gondolhatta, hogy magasabb katonai körök nézeteit képviseli. A magyar holocaust feldolgozója tudni véli, hogy a német külügyi hivatal oly módon gyakorolt nyomást Kállayra, hogy a miniszterelnök háta mögött a szélsőjobboldal figuráival tárgyalt. Ezek közé tartozott volna Heszlényi vezérőrnagy, a „negyedik gyalogoshadtest" (sic!) parancsnoka, Homlok Sándor, a berlini magyar katonai attasé és egy Fáy nevű külügyminisztériumi tisztviselő. Tervezetet is készítettek, hogy az Endlösung első lépéseként hogyan toloncolják ki Magyarországról a hontalan zsidókat. (Eszerint Homlok ugyanazon politikai nézeteket vallott volna, mint Heszlényi, és ambíciói is hasonlóak voltak: fizikai erőszakkal kívánta megoldani a hontalan zsidóság problémáját.[6])

Az attasé sürgetésére a német szervek, a külügy, az OKW, az RSHA és a Wehrmacht illetékesei ismételten foglalkozni kezdtek az üggyel, s Heszlényi eredeti javaslatát szerették volna összekapcsolni az egész magyarországi zsidóság deportálásával. Ezért azt a kitérő választ adták, hogy a deportálási szervezet mozgósításának csak akkor lenne értelme, ha azt az egész ország zsidóságára kiterjesztenék. A Magyarországra menekültek elszállítása miatt nem érdemes mobilizálni az egész deportációs apparátust. (Ebből is látható, hogy nem százezer, hanem „csak" 12 ezer ember sorsáról volt szó!)[7]

Sztójay augusztus 15-i jelentésében foglalkozott a kérdéssel, s rámutatott, hogy a zsidókérdés kezelésével kapcsolatosan megváltozott a hivatalos német álláspont. Korábban a kormányzat azon a véleményen volt, hogy a zsidóság problémájának megoldása a háború befejezése után lesz csak időszerű. Hitler azonban 1942. január 30-án élesen kirohant a zsidóság ellen, s bejelentette beszédében, hogy a háború a zsidóság elpusztításával fog végződni, és április 26-i beszédéből kitűnően az egész kérdés aktuálissá vált. Kiderült, hogy a németek egy éven belül egész Európát meg akarják tisztítani a zsidó elemektől. Sztójay hét oldalon keresztül részletezte a németek elgondolásait a zsidókérdés megoldására. Luther utalt arra, hogy keleten az összes zsidót el tudják helyezni, beleértve a majdnem egymilliót Magyarországról is.[8]

Eichmann az RSHA zsidó ügyek osztályának főnöke 1942. szeptember 25-én táviratban közölte a külügy illetékeseivel, hogy magyarországi részakcióra műszaki okokból nincs lehetőség. „Tapasztalat szerint az ilyen részakciók előkészítése és végrehajtása ugyanakkora erőfeszítést igényel, mint valamely ország egész zsidósága ellen irányuló általános célkitűzés. Ezért nem tartom indokoltnak, hogy csupán az annakidején Magyarországra menekült zsidók kitelepítésére az egész apparátust mozgósítsuk, majd azt anélkül, hogy a magyarországi zsidókérdés megoldásához közelebb jutottunk volna, újból leállítsuk. Itteni vélemény szerint ezért helyesebb lenne ezzel az akcióval várni mindaddig, amíg Magyarország hajlandó lesz ezt a rendszabályt a magyarországi zsidókra is kiterjeszteni."[9]

Ezzel egyidejűleg (1942. szeptember 24.) Ribbentrop utasította Luthert, hogy hivatkozva a szlovák, horvát és román példára, szorgalmazza, hogy Bulgária, Dánia és

Magyarország is tegye meg a szükséges lépéseket a zsidókérdésnek a megoldására.

Szeptember 27-én este a háromhatalmi egyezmény évfordulójának ünnepségein a birodalmi külügyminiszter — az idegesen figyelő román követ szemeláttára — egy fekete mellett elbeszélgetett Sztójayval; szemére hányta, hogy Magyarország nem bánik jól kisebbségeivel, majd úgy vélekedett, hogy a „zsidóság a legnagyobb ellenségünk". A zsidóságtól ezért meg kell tisztítani Európát, s Magyarország az egyedüli baráti állam, ahol e kérdést még nem rendezték, s ahol határozott meg nem értés mutatkozik.

Luther a kapott utasításnak megfelelően október 5-én megbeszélést folytatott Sztójayval. Először a megszállt területeken és Németországban élő magyar zsidók ügyét vetette fel, majd kifejtette okait, melyek arra késztették, hogy a magyar kormánynál is siettesse a megoldást. Sztójay rendkívül örült a zsidók keleti kitelepítésére vonatkozó német gondolatnak, s bejelentette azon szándékát, hogy az egész kérdést a miniszterelnökkel, s adandó alkalommal a kormányzóval is behatóan megtárgyalja.

Sztójay másutt is próbálkozott elképzeléseinek terjesztésével, amint Ottlik György berlini tapasztalatairól beszámolt, a magyar követ október 10-én felvetette előtte 300 ezer zsidónak kitelepítését Oroszországba, majd önmagát is lealkudva eljutott a százezres létszámig.[10]

1942. októberben Fáy-Halász, mint „Heszlényi cinkosa", állítólag újból ajánlkozott e tervvel, ezúttal a szlovákiai deportálások egyik fő szervezője, Wisliceny előtt, de Jagow nagykövet is jogosan kételkedett abban, hogy a magyar kormány egyáltalában tud-e ezekről az elképzelésekről. Erdély és Kárpátalja került volna az első ütembe, százezer emberrel, második ütem lett volna az egész ország zsidósága és a harmadik menetben lett volna elszállítva Budapest zsidósága.[11]

Időközben Luther tájékoztatta Jagow nagykövetet a Sztójayval közöltekről, s Jagow október 17-én jegyzéket adott át Ghyczy külügyminiszternek a német követelésekről. Kállay is fogadta a német nagykövetet, s rámutatott, hogy a zsidókérdés magyar belügy. Kállay meggyőzésének okából Sztójay október közepén engedélyt kért, hogy fontos ügyben jelentéstételre hazatérhessen. Ribbentrop üzenetét hozta magával. Beszámolóját azzal kezdte, hogy alapfeltétel a német javaslatok elfogadása. „Ezen áll vagy bukik, hogy megnyerhetem-e bizalmukat, személy szerint én és egyáltalában a magyar politika"— írja Kállay. „Ha nem engedek, annak végzetes következményei lehetnek. Szent meggyőződésem, hogy a német követelések teljesítése elől semmiképpen nem térhetünk ki, s hogy a fenyegetéseket komolyan kell venni. Sztójay még azt is hozzáfűzte, hogy Magyarország az egész Európában az egyetlen zsidó sziget, sehol nem fogadják be a zsidó menekülteket, egyedül Magyarország tár kaput nekik." Kállay október 22-én elmondott beszédében válaszolt azon köröknek, amelyek más problémát ebben az országban nem láttak, mint a zsidókérdést. „Sok más olyan nagy problémája van az országnak, amely mellett eltörpül a zsidókérdés."[12]

A kormány az írásbeli választ december elején Sztójay útján adta meg Berlinnek. „A zsidókérdés termelési kérdés, a termelés fenntartása pedig összeurópai érdek"

— hangoztatta a magyar jegyzék. „A zsidókérdés is összeurópai kérdés, de a megoldást egyes szuverén államoknak maguknak kell megoldaniok." A sárga csillag bevezetése szóba se jöhetett.

Luther a jegyzéket „őszinte sajnálattal" vette tudomásul. Kifejezésre juttatta, hogy a zsidók kitelepítése ügyében hajlandó volna a magyar kormánynak minden kívánságát teljesíteni, azaz teljes garanciát vállalni, hogy a zsidóknak ottani megélhetése biztosítva legyen. Ismertette Szlovákia, Románia, Bulgária, Szerbia, Horvátországnak és a franciáknak a zsidókérdés megoldására eddig tett, illetve folyamatban lévő lépéseit. Sztójay újból Budapestre utazott és drámai módon adta elő a várható fejleményeket. „Könyörgött, hogy engedjek a zsidókérdésben ... ha makacskodom, megpróbálják minden rendelkezésre álló eszközzel kikényszeríteni lemondásomat. Ha az sem jár sikerrel, akkor Magyarországot nem tekintik többé baráti országnak és úgy, vagy még csúnyábban fognak elbánni velünk, mint Csehszlovákiával vagy Lengyelországgal" — emlékezik vissza Kállay. Sztójaynak abban volt igaza, hogy a zsidókérdés „megoldatlan volta" következtében Kállay és belügyminisztere, Keresztes-Fischer gyűlölt személyekké váltak a németek szemében.[13]

1942. december 17-én Ribbentrop baráti magánbeszélgetésre kérette magához Sztójayt. Ennek során közölte vele, hogy Budapesten erős defetista propaganda van folyamatban bizonyos körökben, mely erősen befolyásolja a hangulatot. Az angolszászok híreit a zsidók terjesztik. Pedig a hadi helyzet teljesen kielégítő. Európa hatalmas erőd, mely bevehetetlen. Élelem és nyersanyag biztosítva van, úgyszólván már meg is nyerték a háborút. Sztálingrádnál az oroszok csak helyi eredményt értek el. Az elvágott 6. hadsereg felmentésére erőteljes akció indult meg. Az oroszok erőkifejtése lankadóban van. Fennáll a remény az Alsó-Volga, valamint további olajvidék elérésére. (Moszkváról és Leningrádról nem tett említést.) Afrikának nincs döntő jelentősége, a tuniszi hídfőből Algír és Marokkó visszahódítása is megindítható. Európa nyugati frontja megtámadhatatlan. Európa déli frontja szintén biztosított. Olaszország megbízhatóan küzd, Németországban bőven van emberanyag, az amerikai hadsereg egyelőre blöff. Mindezeknek következtében defetizmusra nincs ok. Kérte, hogy Magyarország ezt fékezze meg. Végleges nyugalmat azonban csak a zsidók eltávolításában látott. Sztójay is kifejezte hitét a győzelemben, hűségét a tengelyhez és teljes bizakodással tekintett a jövőbe, mert csak átmeneti megtorpanásról van szó.[14]

A birodalmi külügyminiszter Luther államtitkáron keresztül utasította budapesti követségét, állapítsa meg, hogy a magyarok hajlandók-e 100 ezer „idegen" zsidót, vagy akár az egész magyar zsidóságot deportálni. Jagow, mint erre 1943. február 18-án kelt válasza utal, továbbadta e kényes kérdés tisztázását katonai attaséjának, tudakolja meg a magyar vezérkarnál, hogy Heszlényi és Homlok a kormány megbízásából kérte-e „idegen zsidóknak" a deportálását. Hogy az attasé mit tudott meg, s mit jelentett, annak nincs semmi nyoma. Mint a Kállay-kormány egész magatartása is bizonyítja, a „szélsőjobboldali figurák" Kállay Miklós miniszterelnökségének ideje alatt semmi eredményt nem értek el.[15] Heszlényi javaslatával Himmler is foglalkozott, s

készségét fejezte ki, hogy tudományos tanácsadóként Budapestre küldje a követségre Wislicenyt.[16]

A zsidókérdés, az antiszemitizmus volt az a trójai faló, amelyen át a jobboldali eszméket becsempészték az országba. Az emberek sokaságának ekörül forgott minden gondolata, mondhatni, ebben a kórban szenvedtek.

Ennek során a legkülönlegesebb variációkkal és személyi felállásokkal is találkozunk. A fent említett Fáy-Halász 1944. március 19-én segített Kállaynak a török követségre menekülni; míg Heszlényiből hadtest-, majd hadseregparancsnok lett, Veesenmayer az egyik legjobb magyar tisztnek tartja, s a honvédelmi miniszter helyettesének szánja (ki is tart a legvégső pillanatig a németek oldalán), addig Homlok Sándor hű maradt a kormányzónak tett esküjéhez, attaséi állásáról lemondott, s a németek fogságába került. A nácizmust gátlástalanul kiszolgáló Sztójay kormányában államtitkár lett Imrédy párthíveként Mester Miklós, aki a kormányzó bizalmasaként vette ki a részét az üldözötteknek megmentésében. Szálasi kormányának külügyminisztere, az Angelo Rotta pápai nuncius bizalmát bíró (és háborús bűnösként kivégzett) Kemény Gábor báró együttműködve Raoul Wallenberggel a zsidók ezreit mentette meg menleveleknek tömeges kiállításával és több mint harminc épület védetté nyilvánításával.[17] Ilyen körülmények között csak azok tartják rejtélyesnek, hogy a kormány tudta nélkül egy éven át ismételni lehessen a deportálási javaslatokat, akik nincsenek tisztában, hogy az adott időpontban milyen erők tevékenykedtek Magyarországon.[18]

Homlok Sándor, miután jegyzékével egy egész lavinát indított el, többet nem foglalkozhatott a zsidóság problémájával, súlyos feladat nehezedett rá a 2. magyar hadseregnek a frontra való küldésével. Mint a berlini katonai attasé, ő lett a magyar vezérkar képviselője a hitleri főhadiszálláson. Ő lett tulajdonképpen a „magyar összekötő tábornok". Egyidejűleg a német hadvezetőség is kiküldötte a maga összekötő generálisát a Don mellé, Jány főhadiszállására. Ebből kifolyólag, ha a 2. magyar hadsereg parancsnokságának valami nem tetszett vagy problémája támadt, Jány telefonáltatott, többnyire a hadsereg vezérkari főnökével Berlinbe, Homlok vezérőrnagynak, ő lépett kapcsolatba Budapesttel és a vezéri főhadiszállással egyaránt. Mire mindent leegyeztettek, értékes órák, sőt napok múlhattak el.[19]

Homlok személyén keresztül történt a levelezés a német hadvezetőséggel, sok esetben ő szolgált villámhárítóként. Így pl. neki kellett kivizsgálni 1942. augusztus elején az urivi hídfő felszámolására indított első támadás kudarca után, hogy miért szerepelt a magyar hadsereg gyengébben az elvártnál.[20]

„A kivonult hadsereg gyengeségi momentumait nagy vonásokban az augusztus 9-én készített, s Homlok vezérőrnagynak átadott előadásomban rögzítettem" — írta Szombathelyinek pár nappal később (augusztus 17.) nagy terjedelmű jelentésében Kovács Gyula ezredes. „E jelentésben a hadműveleti osztály vezetője rámutatott, hogy a magyar könnyű-hadosztály sem létszámban, sem fegyverzetében, sem kiképzettségében nem azonos a német vagy szovjet hadosztállyal. Azt is leírta, hogy a korszerű harceszközök... még a kivonult magyar haderő létszámához viszonyítva is elenyésző-

en csekélyek, sőt egyesek teljesen hiányoznak. A távolfelderítő repülőgépeket kivéve egyetlenegy repülőtípusunk sem korszerű. Ami van, nevetségesen csekély a hadsereg nagyságához képest. Erre a tényre is utalva hangsúlyozta, hogy ezt a minőségi és mennyiségi hátrányt a növekvő harctéri tapasztalat sem ellensúlyozhatja. A német szemrehányásokat azzal utasította vissza, hogy ezek a gondok nem voltak ismeretlenek a német hadvezetőség előtt sem. Ő már május 3-án személyesen szóban, majd írásban is jelentette ezeket Sodenstern gyalogsági tábornoknak, a Dél hadseregcsoport vezérkari főnökének."[21]

„Úgy látszik, hogy a Don menti védelemben az eddig felsoroltakkal indokolva erőnkhöz nem illő nagyobb feladatot kaptunk. Ennek a felismert helyzetnek le kell vonni a konzekvenciáit és vagy a feladat szűkítésével vagy a bőséges korszerű támogatással kell lehetővé tenni, hogy a hadsereg helyét megállhassa."[22]

Homlok vezérőrnagy Kovács ezredes előadását át is nyújtotta Haldernek, aki elismerte a magyar hadsereg nehézségeit, egyébként kezdeti problémákkal a német hadseregnek is meg kellett küzdenie annak idején. A magyar hadsereg sávjának szűkítése is szóba került — erről előzetesen Homlok Szombathelyivel is tárgyalt — e kérdést a német hadvezetőség a megfontolás tárgyává tette. Ezt a katonai attasé augusztus 11-én 16h 10-kor folytatott telefonbeszélgetésben Kovács tudomására is hozta. 17-én már aziránt érdeklődött, hogy a felvetett sávszűkítés a B. hadseregcsoport részéről megtörtént-e már. Javasolta egyben a katonai attasé, hogy e kérdéssel a 2. hadsereg parancsnoksága tegyen lépéseket. A 2. hadsereg nem tartotta magát illetékesnek e kérés felvetésére.[23]

Szombathelyi a német katonai attaséval is tárgyalt erről a kérdésről. A vezérkar főnöke rámutatott, hogy egy orosz betörés a 2. hadseregnél fenyegetheti a Kaukázus ellen támadó német főerők oldalát és hátát. Hangsúlyozta a fegyverzeti hiányokat, főleg az orosz légi fölényre mutatott rá. Pappenheim a fentieket tudomásul véve közölte, hogy kívánságainak az OKH-val közölni fogja. Az arcvonal megrövidítésének kérdése továbbra is napirenden maradt. A 2. hadsereg folyamatosan „bombázta" Budapestet, s Berlint (katonai attasénkat) ezen problémával.[24]

A későbbiekben olyan ígéret is hangzott el, hogy a 23. könnyű hadosztály teljes arcvonalát és a 19. könnyű hadosztály déli védőkörlet német illetve olasz csapatok veszik át. Ez nem történt meg, csupán a 23. könnyű hadosztály déli szárnyával rövidült meg a hadsereg arcvonala, mivel azt október végétől megszállta az olasz Tridentina hadosztály.

1942. szeptember 5–12. között Szombathelyi vezetésével küldöttség kereste fel a 2. magyar hadsereget a Don mellett. A vezérezredes és kísérete szeptember 6-án érkezett meg, s nyomban megtartotta az első megbeszélést, melyen a hadsereg vezetői közül a megsebesült Jányt helyettesítő Csatay, a hadsereg vezérkari főnöke, Rakovszky tábornok, a hadműveleti osztály vezetője, Kovács ezredes és Homlok Sándor berlini katonai attasé vett részt. Kovács ismertette ezen alkalomra elkészített tanulmányát. Ez megragadta Szombathelyi figyelmét, tartalmával is egyetértett, de az elem-

zés vitáját „lefújta". Ugyanezen a napon váltotta fel Rakovszkyt a vezérkari főnök minőségében Kovács ezredes (november 1-től vezérőrnagy).[25]

A szemle a harmadik urivi hídfőcsata idejére esett, Szombathelyi személyesen győződhetett meg a harcok menetéről. Azt is felismerte, hogy a felszerelés és kiképzési szint nem éri el azt a nívót, melyet a németek elvártak, noha a megígért felszerelést éppen ők nem szállították le. A harcok sikertelensége és a komoly veszteségek csalódást okoztak a vezérkari főnöknek.[26]

Szeptember 11-én Szombathelyi és kísérete (Csatay, Kovács, Homlok) a főszállásmester és vezető tisztjeinek jelenlétében a hadsereg ellátásának elégtelenségét vitatta meg a hadsereg-parancsnokság törzsszállásán. „A téli anyagok előreszállítása egyelőre nem látszik biztosítottnak." A ruházat elhasználódott, az üzemanyag hiánya nem teszi lehetővé a téli készletek előreszállítását, gondok mutatkoznak a sebesültszállítással, a lőszerellátással, a téli ruházattal és a gépkocsik téli tárolásával.[27]

Szeptember 12-én Szombathelyi, Csatay, Kovács és Homlok zárt megbeszélést tartott, amelynek lényege az volt, hogy a vezérkar főnöke a hadseregnél mutatkozó gyengeségi momentum okait ugyanúgy látja, ahogy Kovács ezredes tanulmányában már lefektette. Kiemelte azonban, hogy a csapatok vezetésében és a magasabb vezetésben is hibát lát, amire nézve tiszti és tábornoki parancsban fog intézkedni. A megbeszélés az étkezőkocsiban folytatódott, amelyen jelen volt a fentieken kívül Mészöly Elemér, a Vkf. I. osztályának vezetője és Adonyi vezérkari százados. A vezérkari főnök újból leszögezte, hogy a hadsereg ütőképességének helyreállítását mielőbb el kell érni.[28]

Ezen megbeszéléseken minden bizonnyal szóba került az általános katonai helyzet elemzése is. Mint arra Homlok vezérőrnagy szeptember 29-én a vezérkar főnökéhez intézett levele rámutatott, a folyó évi hadműveleteket Szovjetoroszországgal szemben „nem kísérte szerencse. Bár a június 28-án megindított támadás ... meglepően találta az oroszokat, mégis sikerült gyors visszavonulással a megsemmisüléstől magukat megmenteniök. Nagy, bekerítő hadműveletekre és azokban az ellenség megsemmisítésére sehol sem került sor, üldöző harcokban a szovjetorosz haderő tekintélyes számú embert és anyagot vesztett ugyan, azonban nem annyit, hogy ellentálló ereje megtört volna, sőt nagyobbszabású ellentámadások megindítására is képes... Ezen hadműveleten belül az üldöző harcokat a Kaukázus felé ideiglenesen be kellett szüntetni, mivel az utánszállítás nem bírt az előrehaladással lépést tartani, aminek folytán pedig a szovjetorosz erőknek ellentállása fokozódott... Igen elhúzódnak a harcok Stalingrad körül is, aminek következtében a német főhadiszálláson a románokkal ... létrejött ama megállapodás, amely szerint Antonescu tábornagy szeptember 25-ével átveszi az ... új Heeresgruppe parancsnokságát, nem volt megvalósítható, sőt megvalósításától messze van... Betetőzésül német részről kezdték belátni azt is, hogy az angolok Nyugateurópában ez évben is blöffölték őket a második arcvonal megteremtésével."[29]

E tárgyalások után Kovács ezredes a B. hadseregcsoport tudomására hozta, hogy a hídfőcsaták eredménye nincs arányban a rendkívül súlyos veszteségekkel, ezért a magyar hadsereg a támadásokat be fogja szüntetni. Az elért vonalban védelmet rendel el és haladéktalanul elkezdi az erődítési munkákat.[30]

Szombathelyi szeptember közepén még két napot töltött Vinnicán, a Werwolfnak nevezett vezéri főhadiszálláson. Német részről határozott ígéretet tettek, hogy a magyar küldöttség által átadott jegyzékben lévő hadianyagból átadják mindazt, „melyekből készleteik vannak", s még a tél beállta előtt.[31]

Nem érdektelen itt kitérnünk a német hadvezetőség válságára, mely éppen ezekben a napokban tetőzött. A vinnicai klíma Hitlert fizikailag teljesen felőrölte. Nem hozott számára szerencsét a fenyőerdő izzó forrósága. Tűrhetetlen ingerlékenységén nem segített sem a gyógyszer, sem a bunker esőző berendezése. Minden a szó szoros értelmében a „fejébe szállt".[32] „Hitler vezér és kanzellár fölött is múlnak az évek" fogalmazott finoman az OKH-nál tartózkodó Homlok, rámutatva, hogy Halder is fáradt benyomást tett, Ribbentropot pedig idegesnek és ingerlékenynek találta, rossz testi kondícióban, mert „Ukrajnkában szenved, mint itt sokannyian".[33] Szeptember 7-én tért vissza a Kaukázusban kiküldött ellenőrző útjáról Jodl, s jelentette, hogy a hegyek között elakadt List tábornagy mindvégig teljesítette a kapott parancsokat, de csapatai az erős ellenséges ellenállás következtében erejük végéhez jutottak. Azt lehet mondani, hogy Hitler ezen a napon ébredt rá arra, hogy nem tudja megnyerni az orosz háborút. Warlimont szavaival élve „felismerte, hogy vége a halálos játszmának". Emiatt olyan dühkitörés vett erőt rajta, hogy az még a hangulati változásaihoz hozzászokott Jodlt is annyira kihozta sodrából, hogy rávágta az ajtót.[34]

Hitler ettől kezdve nem fogott kezet vezérkarának legfőbb tisztjeivel, nem ült le asztalukhoz étkezni, s külön gyorsírókat hozatott, akik minden szavát rögzítették. Ezen túlmenően szeptember 9-én felmentette List tábornagyot — ő maga vette át hadseregének az irányítását — és 24-én Haldert, az OKH főnökét, őt tévén felelőssé idegkimerültségéért, s Jodlt Paulussal akarta felváltani. Azt is bejelentette, hogy most „nemzetiszocialista lendületre van szükség, s nem hivatásbeli képességekre".[35] Homlok szerint Halder túl sok gondot okozott önmagának, túl sokat intézett ő maga. Teljesen belemerült a részletekbe, ami elhatározó képességének is rovására ment, ami ismételten megnyilatkozott a Hitlerrel való referádái alkalmával és az OKW-nál folytatott megbeszélései során.[36]

A németek addig győzhettek, amíg a német hadsereget tábornokok, az oroszt pedig népbiztosok vezették. Most megfordult a kocka. Az orosz hadseregek élére igazi tábornokok kerültek, a németből pedig SS és Gestapo vezette politikai hadsereg lett.[37]

Ilyen körülmények között a vezéri főhadiszálláson Szombathelyi előterjesztése még azt a figyelmet sem kapta meg, melyet a 2. hadsereg frontja a keleti arcvonal hosszához viszonyítva megérdemelt volna, pusztán ígéretek hangzottak el. Homlok Sándor a vinnicai tárgyalásokat követően, szeptember 19-én közölte Kovács ezredes-

sel az elért eredményeket:
1. Délről az arcvonal megrövidítése néhány napon belül bekövetkezik.
2. A magyar hadsereg az arcvonal mögé gyorsan mozgatható tüzérséget és páncélelhárító csapatrészeket kap, kicsi, gyorsan bevethető tartalékként.
3. Legfelsőbb helyen hozzájárultak, hogy a magyar hadsereg naponta 90 m^3 üzemanyagot kapjon.
4. A sereg kap három 50-50 tonna teherbírású gépkocsioszlopot.
5. A magyar hadsereg kap száz ködvetőt.
6. A kiképzéshez a németek segítséget adnak, a kiképzési terveket Szombathelyi vezérezredes beosztott vezérkari tisztje már magával vitte Budapestre.
7. A németek október elejétől hathetes tiszti tanfolyamokat tartanak a 2. hadsereg részére.
8. A hadtestparancsnokságokra német gáztisztet vezényelnek.
9. A téli elhelyezési munkákat mielőbb be kell fejezni.[38]

A honvédelmi miniszter utasítására tett lépéseket Homlok attasé a vinnicai főhadiszálláson a magyar légierő és légvédelem fejlesztése tárgyában. Eme utasítás volt Bartha Károly honvédelmi miniszter utolsó hivatali ténykedése, helyét a szeptember 21-én történt gödöllői kormányzói kihallgatás után 24-én Nagybaconi Nagy Vilmos foglalta el. Ugyanezen a napon adta át Homlok Sándor Ribbentrop külügyminiszternek a magyar kormányfő szeptember 15-én kelt levelét, s folytatott ötnegyedórás megbeszélést vele.[39]

Kállay szükségesnek tartotta közölni, hogy a „keleti fronton bevetett hadseregünkről elterjedt hírek, amelyek a súlyos veszteségeket, a hangulat depresszióját leginkább annak tulajdonítják, hogy támadásaik repülőkkel előkészítve nincsenek, sőt ilyen támadás ellen védekezni sem tudunk, igen igen rossz hangulatot teremtettek az országban. Hozzájárult ehhez a Kormányzóhelyettes Úr tragikus halála, amit szintén gépeink elavultságának tudnak be és Károlyi Gyula lezuhanása, legutóbb pedig Budapest kétszeri bombázása, ami megmutatta, hogy a főváros, annak ipari üzemei, de az egész országban szerte-széjjel lévő ipari üzemek is, teljesen védelem nélkül vannak." Ribbentrop már a levél olvasása során is nemtetszésének adott — látható, s hallható — kifejezést, s a katonai attasé tájékoztatását idegesen és ingerülten félbeszakítva személye elleni sérelemként könyvelte el a magyarok által felhozottakat. Még az attasé hatáskörét is kétségbevonva ideológiai fejtegetésekbe kezdett, mondván, hogy a magyar közvélemény nincs arról felvilágosítva, hogy jelenleg a lét és nemlét háborúja folyik és sokan még mindig az angol propaganda hatása alatt állanak, ezenkívül túl nagy a zsidóság befolyása. Az előadottakat úgy értelmezte, hogy Magyarország lakossága elvesztette a győzelembe vetett hitét, pedig Budapest esti kivilágításban ragyog és ott az élelmezés terén is bőséget látni.

A Birodalom helyzetéről és terveiről megállapította, hogy amennyiben megőrzi hidegvérét, már nem vesztheti el a háborút. Stalingrad birtokbavételét egy héten belül várta. Úgy vélte, hogy meg fogják akadályozni az oroszoknak szóló angol–amerikai hadianyag-szállítást, s a Szovjetet az Uralba fogják visszavetni. A nyugat-európai tengerparton olyan tökélyre emelik az erődítéseket, hogy ott mindenkit véres fejjel verhetnek vissza. A légierő fokozatos kiépítése révén büntető akciókkal minden angol várost el fognak pusztítani. Vázolta még az amerikai hadiipar elavultságát, s gyártmányainak a silányságát, majd a német búvárhajók eredményes tevékenységét, s azt a következtetést vonta le, hogy az idő a tengelyhatalmaknak dolgozik. Homlok Sándor a kemény szóharcban eltöltött tárgyalás lényegét abban foglalta össze, hogy „kétségtelenül nagy csalódások eredménye lehet, hogy von Ribbentrop külügyminiszter az előző évek győzelmi hangoztatásai helyett ma arról beszél, hogy a háború nem veszthető el."

Az attasé rámutatott a német pártpolitika és hadvezetőség között mind mélyebbé váló ellentétre, s külügyminiszter szavaiból a tehetetlenség dühét érezte ki, s érvelését propagandisztikusnak minősítette.[40]

Ehhez a találkozóhoz kapcsolódik, hogy a berlini követség szeptember 29-én azt jelentette, hogy német szakvélemények szerint a magyar fővárost ért légitámadás a Moszkvában tárgyaló Churchill és Sztálin közötti megállapodás eredménye volt, s a tél folyamán további támadásokkal kell számolni. Ribbentrop — a Homlok által átadott levélre válaszolva — Sztójaynak fényszórókat ígért Budapest légvédelméhez, mivel ott a hangulat igen rossz. A magyar követ nyomban közbevetette, hogy a magyar főváros nagy nyugalommal fogadta az orosz légitámadást, ezt maga a Budapesten tartózkodó Funk miniszter is megállapította.[41] (Baranyai Lipót, a Magyar Nemzeti Bank elnöke estebédet adott Funk tiszteletére, az estély a légoltalmi pincében végződött.)[42] Hangoztatta Sztójay a főváros fontosságát, mert ott vannak a legfőbb hadiüzemek, ott vezetnek az utak, ott találhatók a hidak. Ribbentropot azonban, aki rámutatott a német városokat ért sokkal nagyobb támadásokra, nem tudta meggyőzni. A birodalmi külügyminiszter szerint Budapesten nyugtalanság van, az ellenséges hírszolgálat innen nyer adatokat Sztambul és Ankara felé. Elsősorban a zsidók terjesztik a rémhíreket, s tőlük kapják a tájékoztatást a szövetségesek.[43]

Sztójay jelentései — mint a fentiekből is látszik — változatlanul a megszokott kérdéseket igyekeztek a német hivatalos álláspontnak megfelelően összefoglalni. Így a magyar–román kapcsolatok, az új kisantant megalakulásának veszélye, a német–francia viszony alakulásának kérdése mellett érdekelte a török semlegesség problémája, többször foglalkozott a fokozatosan romló német–svéd, német–dán, német–svájci kapcsolatokkal, s egyre nagyobb teret nyert beszámolóiban — a német intencióknak megfelelően — a zsidókérdés.

Világnézetileg is azonosult a német irányzattal. Amikor a magyar levente-mozgalom országos vezetője, Béldy Alajos vezérezredes az európai ifjúsági szövetség megalakulásával kapcsolatosan a magyar nevelés hármas alapjaként a családot, a vallást és a hazaszeretetet jelölte meg, állásfoglalása kedvező visszhangot váltott ki a spanyol, finn, holland és olasz delegációkban. Ezek nyomban külön deklarációt intéztek

e tárgyban az elnökséghez. A németek már előzetesen kérték a vallás említésének mellőzését. Sztójay célszerűnk tartotta volna a deklarációtól való eltekintést vagy annak későbbi, alkalmasabb időpontra való elhalasztását. Az 1942. szeptember 26-án készült 12 oldalas jelentés magába foglalja nemcsak a románok tüntető kivonulását a magyar műsorról, de Axmann birodalmi ifjúsági vezetőnek „az angol világuralmi terveket szolgáló cserkészet" elleni heves támadását is.

Sztójay katonai múltjának megfelelően összefoglaló képet nyújtott időszakonként a háború menetének általános helyzetéről, de ezek egyoldalúságuknál fogva csak részben alkalmasak arra, hogy pótolják a katonai attasénak hiányzó jelentéseit.

Hitler katonapolitikáját jelentős részben gazdasági meggondolások irányították, ezek között döntő jelentőségű volt az üzemanyag kérdése. Sztójay (július 24.) tudni vélte, hogy Hitler levelet szándékozott intézni a kormányzóhoz és a román királyhoz, kérve a nehéz ellátási helyzetre való tekintettel a benzin és egyéb nyersanyagtartalék átengedését. Sztójay úgy gondolta, hogy a tartalékok arra elegendők, hogy a németek elérjék a Kaukázust, de az oroszok fantasztikus méretű előkészületeket tesznek, hogy felrobbantsák a kutakat; a termelés helyreállítása legalább nyolc hónapba fog kerülni, ezért tartják fontosnak a németek a szintetikus benzin előállítását. (1942. augusztus 7.) Az orosz front utánpótlása a megnövekedett távolságok folytán szükségessé tette, hogy Franciaországból 35 ezer vasúti vagont indítsanak el a keleti arcvonalra. (július 31.) Katonai szakértővel való megbeszélés alapján szeptember 29-én azt jelenti, hogy a keleti területek gazdasági megszervezése sok gondot okoz Németországnak, s ezért azt feltételezi, hogy Marokkóra, Algírra és Tuniszra német igények formálódnak a „gótok öröksége" címén, annál is inkább, mert a német–francia viszony már 1942 elejére „nagyon megromlott". A „collaboration" a leggyűlöltebb kifejezés lett. (március 27.) Hitlernek bizalma erősen megingott Pétain külpolitikája őszinteségében, a helyzet „nem nyújt reményt" enyhülésre vagy kollaborálásra. Ezen az állapoton nem segített Laval visszatérése sem. (április 1., április 17., május 18.)

Nyugaton Berlin csak kisebb partraszállásokkal számolt (május 8.), s amikor az angolok hajókat vontak össze a keleti part kikötőiben, a német hadvezetőség Párizsban óriási katonai felvonulást tartott, ezzel is elrettentendő az esetleges partraszállókat. (augusztus 7.) A német sajtó inkább marokkói invázióval számolt, de változatlanul tartotta magát egy Dakar elleni amerikai támadás valószínűségének híre. Sztójay tudni vélte, hogy Itáliában erősen felütötte fejét a háborúellenes hangulat és elégedetlenség. Mussolini népszerűsége erősen csökkent volna. „Ezen rémhíreket így adom tovább, nem tulajdonítok nekik komolyságot" — írja 1942. augusztus 21-én.

Akadt azért feljegyezni való Németországban is. A Birodalomban csökkent a munkateljesítmény, ennek oka az elégtelen élelmezésben keresendő. Hivatalos körök úgy vélik, hogy Magyarországnak rejtett tartalékai vannak és többet is tudna szállítani. Hoffmann ügyvivő ezzel kapcsolatban meg is jegyzi, hogy a román búzáért jóval nagyobb árat fizetnek, s az olajért traktorokat szállítanak, a magyarok hasonló kérését pedig elutasították (szeptember 4.)[44]

Egyre érezhetőbb Németországban a légi háború terhe is. „Kisebb idegesség, jobban mondva aggodalom észlelhető." A pusztítás a városokban a történelmileg legértékesebb részeket sújtja. Mindez súlyos szociális problémákat is okoz. (Lakások pusztulása, evakuálás, ablaküveg hiánya.) Mindez kihat a fronton álló csapatoknak a hangulatára is, mely tömeges szabadság-kérelmekben nyilvánul meg. A vezető körök sem tagadják a légi háború súlyos következményeit, de felvetik a megtorlás gondolatát, majd ha egyszer a légierő keleten felszabadul. (szeptember 6.)

Ribbentropnak a háromhatalmi egyezmény évfordulóján elmondott szokásos megemlékezése arra utalt, hogy a Szovjetunió a kimerülés határához közeledik, s Németországtól a győzelem már el nem ragadható. (október 1.) Hitler szeptember végén magabiztosan jelentette ki, hogy a jelen offenzíva teljes mértékben beváltotta a hozzáfűzött reményeket, minden kitűzött célt sikerült megvalósítani. A beszéd Sztójay szerint belpolitikai enyhülést is hozott, mert cáfolta Hitler, Himmler és több magas személyiséggel kapcsolatos kósza híreket. (október 3.)

Az orosz frontot meglátogató Oshima is kedvezően ítélte meg a katonai helyzetet. A németek a télre el fogják érni az Archangelszk–Volga–Kaspi-tenger vonalát. Japán beavatkozásra azonban nem lehet számítani, mert komoly veszélyt jelent az amerikai–angol flotta, jelent meg utalás a Salamon-szigeteknél és az Aleutáknál vívott tengeri összecsapásokra. (augusztus 14.) Oshima még október végén is optimistán nyilatkozott a Salamon-szigetek és Port Moresbyért folyó harcokkal kapcsolatban. A japán hadvezetőség csak a csaták lezárása után fog majd tájékoztatást adni — közölte. Ez alkalommal fennáll a remény, hogy „súlyos csapást mérhetünk az amerikai flottára". A Szovjetunió tekintetében sok újat nem mondhatott, s nem volt várható japán katonai akció India felé sem. (október 22.) Bár a Guadalcanalnál vívott első tengeri csaták eredményei indokolták a japánok optimizmusát, mégis sokkal reálisabb képet festett Oshimánál a finn követ, amikor úgy vélekedett, hogy „nehéz tél előtt állunk". Nem látta megtörve az oroszok erejét, ezért a legnagyobb fegyelmet tartotta szükségesnek. (november 25.) Sztójay sietett megnyugtatni, ezen a télen sem fog sikerülni a keleti arcvonalnak bármely pontján való döntő megingatása. Egy héttel később arról értesített (november 26.), hogy határozottan javul a német ellátás helyzete. Jó volt a termés, megjavult a szállítási helyzet, a katonaság ellátása kitűnő, el vannak látva téli felszereléssel, csak a benzin és olajellátásban mutatkoznak hiányok.

A háború fejleményei rövidesen alaposan megcáfolták ezeket a kincstári optimizmust sugárzó véleményeket. December 18-án már azt kell jelentse, hogy Finn- és Görögország ellátásáról a németeknek kell gondoskodni, kiesett a marokkói és algíri gabonatermés és az új aratásig igen nehéz lesz a megszállt Belgium, Hollandia, továbbá a francia városok helyzete, de hasonló állapotban lesz Görögország és a Balkán egyes további részei. A hiányzó gabonát majd burgonyával kell pótolni. Szükségesnek tartja év végén megemlíteni, hogy a Birodalomban „szokatlan nyíltsággal" szólítanak fel a kudarcok elviselésére. (1942. december 18.)[45]

Homlok Sándor ekkor már nézeteiben és felfogásában azokhoz a német katonai körökhöz közeledett, amelyek — ha eredménytelenül is, de — kifogásolták a Hitler személyéhez kapcsolható katonai döntéseket. Jelentéseiben figyelmeztetett, ne tápláljanak illúziókat a németek hadianyag-szállítással kapcsolatos ígéretei iránt sem.[46]

Berlinben a német külügyminisztérium attasé osztálya naponta tartott eligazítást és tájékoztatást a szövetséges államok számára. Ezek a tájékoztatók teljesen hamis képet adtak a keleti arcvonal helyzetéről. Ezért volt, hogy eleinte Homlok Sándor és helyettese, Sziklay Ödön ezredes valami „barátságos hitetlenkedéssel" fogadta a 2. hadsereg részéről eléje terjesztett gondokat, problémákat. Úgy érezték, a hadsereg-parancsnokság túlbecsülte a bajokat. A német attasé-osztály közegei a napi rendszeres tájékoztatás során félrevezették nemcsak a magyar, de a finn, olasz és román katonai attasékat is.[47]

A keleti arcvonalon tett személyes látogatások is hozzájárultak Homlok nézeteinek megváltozásához.

Ilyen tapasztalatot jelentett számára a vezérkar főnökének már említett látogatása, de Nagy Vilmos honvédelmi miniszternek október 17-19. közötti szemleútja is. A vinnicai szállodában elhelyezett magyar minisztert elsőnek Homlok vezérőrnagy kereste fel, aki egyébként Berlinben szokott tartózkodni, de gyakran kellett jelen lennie a német főhadiszálláson. A lejelentkező attasé kísérte miniszterét a kijevi főút menti fenyőerdőben lévő, s védőhálóval beburkolt, jól biztosítható vezéri főhadiszállásra, egy nagyobb vadászházba. Útközben kérte Nagy Vilmost, hogy eredeti szándékai ellenére ne vesse fel az erdélyi kérdést, mert ezzel csak elrontaná a tárgyalások légkörét. Arra is figyelmeztetett, hogy a Führerhez nem lehet fegyverrel belépni.

A megbeszélés Hitlerrel másfél órán át tartott, egy megterített kerek uzsonnázóasztal mellett.[48]

A Führer az orosz háború problémájával kezdte a beszélgetést, melyet megelőző háborúnak minősített. Elismerőleg szólt az orosz páncélosok erejéről, az orosz katona ellenállási képességeiről. „Agyon kell ütni, mert nem adja meg magát ... ezért olyan véresek és veszteségteljesek a harcok". Dicsérte a magyar csapatok teljesítményeit, a tankpánikot átmeneti jelenségnek tartotta; csak hozzá kell szokni az ellenséges páncélosokhoz. Megígérte, hogy a 2. hadsereg megfelelő páncéltörő fegyvereket fog kapni, megrövidítik arcvonalát, s a nyugatról érkező hadosztályok kellő tartalékot alkotnak majd a front mögött.

Vázolta Oroszország fokozatos leküzdésének menetét, s kitért Moszkvára és Sztálingrádra. Moszkva nem katonai cél — vélekedett —, „bármikor elfoglalhatom". Sztálingrád pedig tulajdonképpen „a németek kezében van". A katonai helyzetet a térképeken is elmagyarázta. „A továbbiakban az a szándékom, hogy elfoglalom Asztrahanyt, Groznijt, Bakut és délen Tifliszt ... Lehet azonban, hogy erre már csak 1943-ban kerül sor".

Ezen a találkozón a magyarok számára fontos kérdéseket alig lehetett felvetni, Hitler túlfűtött önbizalommal rendelkező, erőszakos és magabiztosnak látszani akaró ember benyomását keltette. A délután során tárgyalás volt még Keitel tábornaggyal és Zeitzler tábornokkal, majd a magyar miniszter tiszteletére adott vacsora után Nagy Vilmos Homloknak társaságában elbeszélgetett még Keitellel és Zeitzlerrel. Nagy Vilmos emlékezéseiben igen jellemző tényként jegyezte fel, hogy Keitel azt magyarázta, miért kellett a keleti fronton sok magas rangú német vezetőt leváltani. „Nem azért, mert nincsenek velük megelégedve, hanem már pihenésre szorulnak életkoruk, testi törődöttségük miatt."

A miniszteri szemleút tulajdonképpen ezután következett. Meglátogatott Berdicsevben egy hadosztály-parancsnokságot, Kijevben Bakay Szilárdot, a magyar megszálló-erők parancsnokát, megvitatta a partizánok elleni hadviselést, felkeresett egy kórházat és egy hősi temetőt. Ju 52-es gépén Charkowon át érkezett Alexejevkába, ahol Jány fogadta, felgyógyulván már sebesüléséből. Itt történt, hogy Jány Gusztáv tőle kihallgatást kérve bejelentette lemondását, mert nem látta biztosítottnak, hogy a rendelkezésre álló erőkkel meg tudja oldani feladatát. Meghallgatta a miniszter a csapatparancsnokoknak a kívánságait is. Másnap további megbeszéléseket folytatott a IV. és VII. hadtest parancsnokságánál. Kifejtette véleményét a legénységgel és a munkászázadok embereivel követendő humánus bánásmód tekintetében. A IV. hadtestnél fogadta Veress Lajos jelentését a páncélos hadosztály állapotáról. Kórházat látogatott, s szóba elegyedett munkaszolgálatosokkal is. Végezetül Belgorodban Weichs vezérezredes hadseregcsoport-parancsnokkal tárgyalt.[49]

A 2. hadseregnél szerzett tapasztalatai „nem voltak megnyugtatóak. Hiány volt igen sok nélkülözhetetlen felszerelésben és fegyverzetben".

Fenti előzmények után nem csodálható, ha Szombathelyi Ferenc vezérezredes 1942. december 14–15-én tartott tábornoki és vezérkari megbeszélésen a jelenlevők meglepetésére azt hangsúlyozta, hogy a „németek villámháborús hadászatának immáron vége. Az megbukott a mérhetetlen orosz térben, a katlancsatákban és az orosz katona szívós ellenállásán, továbbá az angolszászok mérhetetlen anyagtartalékain nyugvó »ellankasztó« hadászatán. Ebben a helyzetben sokakkal ellentétben a magyar katonának már nem egy kilencvenmilliós nép fejével, hanem a saját fejével kell gondolkodnia. Figyelembe kell venni, hogy a háború befejezéséhez nemcsak fényes, szemkápráztató nagy csaták kellenek, hanem a politikai helyzetek szerencsés kihasználása, felismerése, a diplomáciai szálak ügyes szövése". Szükségesnek tartotta felhívni a résztvevők figyelmét arra, hogy amit a megbeszélésen elmondott, az őszinte, kertelés nélküli véleménye, s elvárja, hogy az a résztvevők között marad.[50]

A sok rossz hír és pesszimista vélemény után némi változatosságot jelentett a Don mellett álló 2. hadsereg számára, amikor 1943. január 3-án Homlok Sándor vezérőrnagy közölte, hogy a „jövőben megkapunk számos páncélelhárító egységet, 21 cm-es tüzérosztályt, rohamlöveg osztályt, öt páncélvadász századot — egyenként 18 löveggel —, 250 darab új mintájú, 75 mm-es páncéltörő ágyút. Beérkezésük január 14. és 19-től. Megalakul továbbá a magyar hadsereg körletében két rohamdandár. Egy-egy

ilyen dandár áll egy rohamzászlóaljból, egy rohamlöveg ütegből és egy légvédelmi tüzérosztályból".[51]

Sokkal kényelmetlenebb feladat hárult a berlini katonai attaséra, amikor két nappal később Sztójayval együtt az anhalti pályaudvaron kellett fogadja Nagy Vilmos honvédelmi minisztert. A megfelelő diplomáciai előkészítés után — Göringet születésnapján köszöntendő — Berlinbe érkező miniszter a román határincidensek ügyében a német külügyi államtitkárral akart eszmecserét folytatni. Tudomására hozta a diplomatikusan és határozatlanul felelgető Weizsäckernek, hogy a románok semmiképpen sem akarnak belenyugodni a bécsi döntés által teremtett új helyzetbe. Már elindulása előtt tudomására jutott az is, hogy a németek Jány leváltását kívánják. Amint a vezéri főhadiszállásról visszaérkező Homlok Sándor 1943. január 9-én jelentette, a megelőző napon Mellenthin vk. ezredes, a Németországgal szövetséges államok katonai ügyeinek vezetője bizalmasan tudomására hozta, hogy Weichs vezérezredes telefonon azt közölte Zeitzler tábornokkal, hogy nincs meg a teljes egyetértés közte és Jány vezérezredes között. Weichs azon benyomását ismertette, hogy a magyar hadsereg ellenálló képességének növelését szolgáló német erőfeszítéseket Jány „céltalanoknak" minősíti, nincs meg benne a teljes felelősségérzet hadseregének védőszakaszáért, nem pozitív az együttműködésben, s némi rezignáltsággal tevékenykedik. Zeitzler Mellenthin útján érdeklődött a követendő eljárást illetően. Homlok nem látta célszerűnek Kovács hadsereg-vezérkari főnök beavatását az eseményekbe, hanem azt javasolta, hogy az OKH forduljon közvetlenül Szombathelyi vezérkari főnökhöz.

Nagy Vilmos Berlinbe érkezve azonnal meg is kérdezte Homlok attasét, hogy mit tud minderről. Homlok Sándor válasza e kényes kérdésben az volt, hogy a németek azért nem akarnak Jánnyval tovább együtt dolgozni, mert kellemetlen számukra, hogy Jány állandóan erősítéseket és felszerelést kér, s még azt is bejelentette, hogy ha a kívánt harci eszközöket nem kapja meg, a továbbiakért nem hajlandó felelősséget vállalni. Nyilván ezzel függött össze az is, hogy Keitel — az orosz támadás hírére — szükségesnek tartotta a magas vendéget megnyugtatni, hogy a főhadiszálláson említett erősítéseket most már valóban gyorsan a frontra juttatják.[52]

Mindez most már elkésett. Az 1943. január 11-én végrehajtott felderítő repülésről hazatérő Lajtos vezérkari százados Jány jelenlétében tette meg jelentését a hadsereg vezérkari főnökének, hangsúlyozva, hogy küszöbön áll a szovjet támadás és most már az sem kétséges, hogy az urivi hídfőben, s egy-két napon belül.[53]

A támadás, mint ismeretes, január 12-én 9h55-kor indult meg a 2. magyar hadsereg 7. majd 20. hadosztályának szakaszán. Homlok Sándor, a hadsereg összekötője ezekben a napokban nem tartózkodott Berlinben, feltehetően a miniszteréhez csatlakozva utazott Budapestre. Kovács így 1943. január 14-én és 16-án telefonon folytatott megbeszélésein Sziklay ezredessel, a katonai attasé helyettesével ismertette a helyzetet, s csak január 17-én találkozunk ismét Homlok Sándor nevével, amikor 10.35-kor Kovács vezérőrnagy a tudomására hozta, hogy a „hadsereg nagyon kritikus helyzetben van", csodálni kell, hogy egyáltalában ellenáll még a csapat. Január 19. és

20-án azonban ismét Sziklay ezredesre hárult a rossz híreknek az átvétele.[54]

Az OKH mellett működő magyar összekötő törzs nevében Sziklay adta le azt a dátum nélküli táviratot a 2. hadsereg főparancsnokságának, hogy a véderő főparancsnokságától az alábbi táviratot kapta: „A Führer döntött, hogy a 2. magyar hadsereg erőit Bahmacs, Nyezsin, Csernyigov területén kell összegyűjteni. A kir. magyar 2. hadsereg főparancsnoksága a B. hadseregcsoportnak van alárendelve és felelős a szükséges menetmozgások vezetéséért. Ezen erők újjászervezésének irányítása a 2. kir. magyar hadseregfőparancsnokság feladata. Német részről fegyver és anyag felszereléssel időben sajnos nem lehet számolni. A helyzet megköveteli, hogy ezeket az erőket a biztosító feladatokra és egyéb szolgálatokra a B. hadseregcsoport részéről lássák el".[55]

Gyakorlatilag ezzel a 2. magyar hadsereget kivonták a tűzvonalból, további harci feladatra nem lévén alkalmas.

A hadsereg tevékenységének megítélésével kapcsolatban Homlok Sándor két „magánlevélben" foglalta össze azon tényezőket, melyeket a német katonai körök kifogásoltak. Február 25-én Sziklay ezredes társaságában találkozott a Berlinen átutazó Cramer altábornaggyal, s tőle őszinte véleményt kért.

Cramer[56] a „magyar katonának világháborús jó hírnevéből eredő kedvező elfogultsággal" érkezett a 2. hadsereghez[57], ahol azonban Witzleben német összekötő tábornok óva intette a túlzott bizakodástól, mondván, ez a magyar hadsereg nem hasonlítható össze harckészség és harcerő tekintetében az első világháború magyar csapataival. Jány hűvösen és tartózkodóan fogadta őt, sejthette, hogy a németek valamit terveznek a háta mögött, ezért bizalmatlan lett Cramerrel szemben is.[58] Ez a személyi kapcsolat is befolyást gyakorolt az eseményeknek menetére.

A német tábornok a hadosztályok túl nagy védőkörletétől és a részben hiányos fegyverzettől eltekintve a magyar hadseregtől általában többet várt. A súlyos szerencsétlenség okát első helyen a fiatal tisztek elpuhultságának és kemény helytállása hiányának tulajdonította. („Én tudom és tudtam, mint L.A. Ludovika Akadémia-pk" — jegyezte fel a levél margójára Szombathelyi vezérezredes.) Második helyen a parancsnokok és vezérkari főnökeik felváltását és a már állandóan várt (sic!) támadás dacára engedélyezett szabadságolásokat sorolta fel (A jó Jány — volt Szombathelyi megjegyzése). Végül harmadik helyen a 12 zászlóalj felváltásának kihatásait jelölte meg. Szerinte igen súlyos következménye volt, hogy a felváltott, harcedzett 12 zászlóalj némileg hátrább állott, de fegyver nélkül, míg az első vonalban minden harci tapasztalat híján a 12 új zászlóalj, melyek fegyvereikkel nem tudtak mit kezdeni és természetesen pánik következett be. Jánynál nem látott bátrabb magasabb parancsnokot, de szerény nézete szerint a változott hadi helyzetben a felváltást nem lett volna szabad végrehajtania. Teljes őszinteséggel feltárva a helyzetet, szerinte a hadsereg zöme nem állott helyt (fegyverét eldobálva szétszaladt).[59]

Mint arra az attasé március 10-én kelt levele is utal, a magyar 2. hadsereg összekötő törzsében szolgáló német Wagner ezredes — aki sokkal enyhébb és szelí-

debb hangot ütött meg — lényegében Cramer vezérőrnaggyal azonos megállapításokat tett.[60]

A doni vereség és a magyar 2. hadsereg kivonása által keletkezett katonapolitikai helyzet megvitatására 1943. február 1-jén fontos megbeszélés volt a vezéri főhadiszálláson. Szombathelyi azzal az elhatározással utazott oda, hogy több erőt nem adhatunk. Elérkezettnek látta az időt, hogy a németekkel opponálhassunk, de szakításra még nem mert gondolni. Említette a magyar szélsőjobboldalt — kitért Sztójay vészes szerepére is —, mely hajlandó lenne minden német követelésnek eleget tenni.[61] A tárgyalások során a Wilhelmstrasse egy töredékesen megfejtett távirata szerint — jelen lett volna Homlok Sándor attasé is[62], s feltehetően Kovács vezérőrnagy, a 2. hadsereg vezérkari főnöke.[63] Szombathelyi jóformán szóhoz sem jutott, s arról győződhetett meg, hogy várható következmények nélkül nem lehet teljes egészében kitérni a német követelések elől. Hagyta magát meggyőzni Hitlertől, hogy várható a szövetségesek balkáni partraszállása, s az odaküldendő magyar hadosztályok felhasználhatók lesznek a nagy magyar célok érdekében is.[64] A német álláspontra fényt vet Sztójay 1943. február 4-én kelt jelentése: Romániát leköti az orosz háború és az erdélyi kérdés. Magyarország minden lépéséről a jól megszervezett német ellenőrzés értesül, az ország az átvonuló német csapatok útján sakkban tartható. Magyarország sohasem fog kiugrani, nemcsak azért, mert nem lehetséges, hanem azért is, mert maradt a magyarokban a régi Ritterlichkeitből (lovagiasságból) annyi, hogy helytállnak az adott szóért.[65]

Február közepén az összes magyar katonai attasé összegyűlt Budapesten. A berlini, ankarai, szófiai, stockholmi és római katonai attasék beszámolót tartottak. Homlok Sándor rendkívül borúlátóan nyilatkozott a katonai helyzetről és Németország belső viszonyairól. A külügyminisztérium képviseletében jelenlévő Ghyczy hasonlóképpen pesszimisztikusan ítélte meg a hadi helyzetet, fennáll a veszély — vélte—, hogy a szovjetoroszok a Balkánon megelőzik az angolokat.[66] Jellemző módon eme attaséi értekezleten elhangzottakat Kóbor Frigyes stockholmi magyar katonai attasé nyomban az ottani német külképviselet bizalmi emberének tudomására hozta.[67]

Ebben az időszakban — 1943. március és június között — a magyar honvédséget az OKH-nál is képviselte összekötő tiszt, a 2. hadseregtől már ismert Lajtos Árpád. Berlint útbaejtve érkezett a Mazuri-tavak mentén fekvő német főhadiszállásra, ahol közvetlen telefonösszeköttetéssel rendelkezett a fronton lévő hadsereg-parancsnokkal és a magyar vezérkar főnökségével. Megismerte a mellé beosztott német tisztek segítségével a külön őrség által védelmezett bunkerváros életét. Hamar felismerte — amire már Berlinben kezdett rájönni —, hogy az attasén át tartott kapcsolat a németekkel és a 2. hadsereggel hihetetlenül merev, úgyszólván csak magasabb elvi döntések hozatalára alkalmas, a gyakorlati kérdésekkel ritkán tudnak azok foglalkozni, akik arra hivatottak lennének. Ilyen gyakorlati ügynek tekintette pl. hogy a hadsereg maradványai továbbra is részesüljenek a hadműveleti övezetre megállapított élelmezési normában. A hozzá hasonló beosztásban lévő olasz tisztek javaslatát követve arra tett célzást Szombathelyinek, hogy a németek szívesebben vennék két új hadosztály kiküldését, mint a 2. hadsereg roncsainak ott-tartását. A gondolatnak Homlok attasét is meg kellett nyerni, s március végén sikerült Lajtosnak egy olyan találkozót létrehozni, amelyen megállapodtak a 2. hadsereg hazahozatalában.[68]

Keitel március 28-án közölte a magyar vezérkar főnökével, a Führer egyetért a 2. hadsereg maradványainak hazaszállításával, ha helyette két hadosztályt és építő zászlóaljakat szállítanak ki a keleti frontra a magyarok.[69]

II/2.

„Ki nem esmérheti német barátságát?
Leginkább magyarhoz gonosz akaratját?"
Zrínyi Miklós

A VÉG KEZDETE

Ha a berlini követség 1943-as jelentéseit lapozgatjuk, mindjárt az elején rányomja bélyegét a mondanivalókra az aggodalom. Január 15-én Göring a győzelembe vetett hit és a bizakodás némi hiányát tette szóvá, s bár hangsúlyozta a hadsereg legyőzhetetlenségét, elismerte a keleti kritikus fordulatot. Göbbels azon kis csoportok magatartását ostorozta, akik kibújnak a törvényes kötelezettségeik alól — valamint ama „nem éppen kis réteget", mely nem áll teljes mértékben a háború szolgálatában. (január 22.)

Sztójay a Don menti katonai fejlemények és a tragikus visszavonulás napjaiban is hű maradt önmagához, első helyen foglalkozva az Antonescu látogatásáról kiadott hivatalos jelentéssel, kiemelve, hogy a legnagyobb elismerés és szimpátia hangján nyilatkoznak Romániáról, a román katonát a német után első helyre emelve. „Helyzetük a német vonalon határozottan további erősödés folyamatában van." (január 22.) Ugyanakkor hivatkozik Luther államtitkárra, hogy „legádázabb ellenségünk az zsidóság". Hitler fokozottabb mértékben ragaszkodik ahhoz, hogy a zsidókérdés rendezése még a háború alatt történjen meg. Sztójay a jelentésében fájlalja, hogy pártvonalon nincs meg az intenzívebb és szívélyes kapcsolat és kölcsönös megértés a német és magyar szervezetek között, mely katonai vonalon és a hivatalos tényezők között a legjobb úton halad. E kérdés oka — ismét Luther véleménye szerint — a zsidókérdésben keresendő.

Áttérve a gazdasági helyzetre, a követ az ellátást nehéznek, de nem kritikusnak minősítette. (január 29.) Ezen nem segített a német–japán gazdasági megállapodás sem. A japánok a német vagyont változatlanul ellenségesnek tekintik, s csak a háború után oldják fel a zárlat alól. A német bizottság eddig nem tudott ezzel az állásponttal szemben produktív eredményt elérni. (január 22.) Az ukrajnai gabonaszállítás a partizántevékenység és a vasúti forgalom gondjai miatt nem volt végrehajtható. A Balkán ellátása rossz, helyenként (Görögország, Horvátország) kritikus. A román nyersolaj termelése csökkenőben. A kaukázusi Majkopba szállított értékes fúróberendezések a visszavonulás során ottvesztek. „Foldozgatásokkal kell operálni", de ez nem hiúsíthatja meg az ellátás rendes folyamatát. (január 29.) Ugyanezen a napon a szlovák állapotok, a románok szlovákiai propaganda-tevékenysége és a magyar–román függő kérdések kezelésének ügye mellett átfogó képet fest az általános helyzetről, me-

lyet igen komolynak tart. Németországban totális háborút hirdetnek meg, körbehordozzák a „véres kardot". Végső, totális és döntő erőkifejtésre hívják fel az embereket. Az új intézkedésekkel Ribbentrop négy-öt, realistább számítások három-négymillió ember felszabadulásával számolnak. Keleten általában a tavaly téli vonalat akarják megtartani. Afrikában a tunéziai hídfő megtartása tekintetében fokozódik a bizakodás, Tunisz elvesztése kritikus helyzetbe hozhatná Olaszországot. A Balkánon alapos tisztogatási akciókra kerül majd sor. Januárban a tengereken nem sikerült lényeges eredményt elérni. A szövetségesek által közzétett casablancai határozat „némi meglepetés" volt, de nem változtatja a helyzetet. Németországban komoly elszántság alakult ki, a hangulat is komoly, de bizakodó. A keleti front helyzete belátható időn belül konszolidálódni fog. A helyzetet továbbra is bizakodóan kell megítélni, fejeződik be a sztálingrádi ellenállásnak szinte az utolsó óráiban készült jelentés.

A Volga menti katasztrófa ténye elől nem lehetett elzárkózni, azt csak magyarázni lehetett. Homlok attasé február 18-án kelt levele szerint „Stalingrad eleste, főleg az azt megelőző utolsó hét ottani szomorú, de várható fejleményei ... ideiglenesen megtörték a Führer vasidegzetét is és néhány napra apatikussá vált úgy, hogy senkit sem fogadott. Valószínűleg önmagában küzdötte le azt a prestige veszteséget, mely Stalingrad elestével őt személyileg is érte ... Egyéni benyomásom, hogy Hitler Kanzellár hadvezéri működését az ugyanolyan fontos szerencse nem kísérte ... az 1942-es hadjáratot a Német Birodalom elvesztette Hitler fővezér parancsnoksága alatt ... Szemrehányásokat tenni az elszenvedett kudarcokért a románoknak, olaszoknak, magyaroknak, németeknek túlhaladott álláspont ... A Stalingrad tartására kiadott parancs elbukott, Stalingrad elesett, vele együtt elveszett 270.000 ember. Rettentő csapás, amiért egyedül a fővezér, Hitler Kanzellár viseli a felelősséget ... ekkor hagyta el őt ama Isten-i szikra és fővezéri előrelátás."[70]

Sorban léptek most a szószékre a Harmadik Birodalom vezető emberei, hogy további áldozatokat követeljenek az immár negyedfél éve harcban álló népüktől. Göring kiáltványt intézett a hadsereghez a hatalomátvétel 10. évfordulóján, „komoly és elszánt önbizalommal" hívta fel a figyelmet a bolsevizmus, a plutokrácia, valamint a zsidóság veszélyeire. (február 3.) Funk miniszter először a munkaszervezésről tartott beszédet (január 29), majd annak finanszírozási lehetőségeit ismertette. (február 11.) Hitler a gauleiterek értekezlete előtt „öntött lelket" a vezetőkbe. (február 11.) Február 18-án Göbbels élete legnagyobb szónoki alakításában megidézte a vihart, a totális háborút hirdetve meg, s bejelenté, hogy „a zsidóság marad a legfőbb és végső ellenség, ezért azt ártalmatlanná kell tenni". A zsidókérdésről a Das Reichben is megnyilatkozott. A plutokrácia és a bolsevizmus csupán a zsidó világuralmi törekvéseknek különböző módszerei — vélekedett, s a bolsevizmus veszélyével szembe az európai szolidaritást állította. (március 20.)

Hitler február 27-én kibocsátott proklamációja szerint a harc az európai zsidóság kiirtásával (Ausrottung) fog végződni. Erőkifejtésre és áldozatokra van szükség a bolsevizmus ellen a többi ország részéről is — emelte ki. A Zeughausban elmondott

beszédében meghajtva zászlóját 542 ezer elesett harcosának emléke előtt, megjósolta, hogy azon országok esnek majd a bolsevizmus áldozatául, amelyek mindinkább a zsidóság kezébe adják magukat. (március 25.)

Megpróbálkozott a nehéz helyzetbe jutott Reich új módszerekkel is. A korábbi megszálló politikáról kiderült, hogy az téves volt, a jövőben — ha a hadi helyzet megjavul — egyes népeknek különleges helyzetet szeretnének biztosítani, s rendezni óhajtják a magántulajdon helyzetét. (február 11.) Engedélyezik a politikai szervezkedést, elsősorban a Baltikumban és Ukrajnában, számolnak a lett és litván fegyveres alakulatok megszervezésével is. (február 28.) Az új megszálló keleti politika — Rosenberg és Koch éles ellenkezése ellenére — kiterjedne az oroszokra is. Hitler — az emigráció és az egyház kikapcsolása mellett — ezek szerint elismerné Vlasszov tábornok vezetése alatt álló Oroszországot, írja március 26-án a magyar külképviselet.

Az általános helyzetről írva megállapítja, hogy a német körök „törölték annak lehetőségét, hogy a Kaukázus vidékéből hasznot húzhassanak". (február 11.) A keleti front lassan kialakul (február 4.) és megszilárdult. Az oroszokat megállították, részben megsemmisítették és a közvetlen veszély elhárult. Remélik, hogy az ukrán területek nagyobb része biztosítható. Kiemelte a berlini jelentés — a tábornok nevének említése nélkül — Manstein ellencsapásának a sikerét, s az azt megelőző kritikus helyzetet. Hitler személyesen jelent meg a legkritikusabb helyeken — írja a valóságtól erősen elrugaszkodott jelentés.[71] A német nyári offenzívára számítani lehet, mintegy négymillió német férfi szabadul fel erre a célra. Ennek részletéről majd a katonai attasé fog beszámolni. (február 28.) egy héttel később a berlini jelentés azt emelte ki (március 4.), hogy a helyzet a német haderő előnyére megváltozott, a csapatok elérték a Donec vonalát. Demjanszk és Rzsev frontkiugróit tervszerűen feladva a kezdeményezés is német kézbe került, az előfeltételek biztosítottak egy bizonyosnak látszó német nyári offenzívára.

Homlok vezérőrnagy beszámolója lényegesen eltér Sztójay jelentéseitől. Szerinte Hitler „kiadott parancsa ellenére von Mannstein (sic!) vezérezredes öntevékenyen a mozgó harcra való áttérést rendelte el a Hgr. „Don" arcvonalán, amit a Hgr. „A" és „B" is követni kényszerült. (Késő volt — jegyezte fel a lapszélre Szombathelyi.)

Az események Mannsteint igazolták, a folytonosan megújuló szovjet-orosz tömegtámadások merev védelem esetén máig már az érintett német erőket is teljesen felőrölték volna, s a jelenlegi súlyos helyzet helyett már katasztrófának lennénk a szemtanúi ... Hitler Vezér és Birodalmi Kanzellár ideiglenes fővezéri kikapcsolódása folytán keletkezett interregnumban — miután Zeitzler gy. tbk. vkf-nek erre hatásköre nem volt — v. Kluge tábornagy a Hgr. Mitte parancsnoka a Hgr. Nord fölött is parancsnokolt, von Mannstein vezds. pedig a Hgr. Don pka a mozgó harcban, illetve visszavonulásban levő Hgr. „A" és „B" fölött is átvette a pságot. Ez a helyzet áll fenn ma is, miután közben ismét a Hgr. „Süd" lépett von Mannstein psága alatt a Hgr. „A", „Don" és „B" helyébe és Hgr. Mitte és Süd közötti határsávok új rendezést találtak."[72]

Mialatt a keleti fronton ezek a fontos események történtek, nem beszélve a magyar kir. 2. hadsereg sorsáról, Sztójay magyar szempontból „feltűnő sikerként" könyvelte el Lukács Bélának, a MÉP elnökének németországi látogatását. (március 18.) Javasolta jelentésében Martin Bormannak meghívását Magyarországra. Bormann — szerinte — eddig is magyar viszonylatban határozott szimpátiával viseltetett, a magyar ügynek egy ilyen látogatás csak hasznára válnék. Bormannban „rendkívül szimpatikus, egyenes, őszinte, erős, dinamikus, közvetlen" személyiséget mutatott be Budapestnek. Sztójay emberismeretét semmi sem bizonyítja jobban, mint a Harmadik Birodalom legvisszataszítóbb intrikusáról adott ezen jellemzése.

Pedig a követ másról is jelenthetett volna. Éppen ezekben a napokban készítette el 12 pol/943 sz. alatt szigorúan bizalmas jelentését Kvassay m. kir. főkonzul Münchenben. (március 27.)

„Faulhaber bíbornok, München rendkívül népszerű érseke, egyik itteni templomban a minap nagy beszédet tartott. Az érsek nagy és előkelő közönség jelenlétében tartott beszédei alkalmából nem mulaszt el egy alkalmat sem, hogy burkoltan, de annál erősebben borsot ne törjön a nemzeti szocialista rezsim orra alá. Jelenlegi beszédében az egyház és az állam egymáshoz való viszonyát fejtegette, s élesen kikelt az állam omnipotenciája ellen. Hangsúlyozta, hogy erkölcsi kérdésekben egyedül az egyház véleménye irányadó és erősen ostorozta a vallástalanságot. Az államhatalom kizárólag az igazságosságra lehet alapozva, s sohasem az erőszakra.

Az érsek beszédéről természetesen egy német lap sem emlékezett meg, a vatikáni rádió ellenben német nyelvű adásában ismertette azt és az angol rádió is megemlékezett a beszédről a német és magyar nyelvű adásban."

Nem véletlen, hogy Faulhaber bíboros a náci rendszer régi ellenfele újból felemelte szavát.

Mint azt a müncheni főkonzul már 1943. január 18-án jelentette, a népszerűtlen Geisler gauleiter beszédét a müncheni diákság lehurrogta, majd tettlegességre is sor került és a meglepett és felkészületlen rendezőséget a bajor fiatalok kiszorították az épületből. Ezt követően náciellenes demonstrációra került sor München utcáin.

„Es geht alles vorüber,
Es geht alles vorbei,
Auch der Adolf Hitler
Mit seiner Partei"

énekelték a divatos slágert kissé módosított szöveggel. Nem sokkal később feliratok jelentek meg az egyetem falain, „Freiheit, nieder mit Hitler" szöveggel. (január 18., február 5., március 4.)[73] A diákok röpcédulákat is terjesztettek, melyben nyílt felkelésre szólították fel a német ifjúságot. Mint arról Homlok Sándor is beszámol, a berlini utca népe úgy vélekedett, hogy Hitlernek legalább egy vezérkari gyorstalpaló tanfolyamot kellett volna végighallgatnia, mielőtt a német véderő tényleges vezetésére magát önhatalmúlag kinevezte és azt át is vette. Bomba robbant a Friedrichstrasse-i pályaudvaron, a német államfő személyét sértő falragaszok jelentek meg Berlin egyes ut-

cáin, sőt — állítólag — egy személye elleni összeesküvésnek is jutottak volna nyomára.[74]

A Gestapo könyörtelenül lecsapott. A Fehér Rózsának nevezett, s az egyetemi és értelmiségi körökre kiterjedő mozgalom vezetőit, a Scholl testvérpárt és egy barátjukat népbíróság elé állították, s mint azt a konzul február 19-én jelentette, ki is végezték. Hasonló sorsra jutott a szellemi mentoruk, Huber professzor és több diáktársuk. Az ellenállás lángját nem sikerült mégsem tökéletesen eltiporni, amint azt Kvassay március 26-án jelentette, a lakosság legszélesebb rétegeire kiterjedő közvélemény-kutatás szerint a polgárok a légitámadásokért nem az angolokat szidják, hanem a romokra kiírták, hogy „ezt a Vezérünknek köszönhetjük".[75]

Arról nem tudhatott a magyar diplomácia, hogy 1943. március 13-án Schlabrendorff és Tresckow, március 21-én pedig Gersdorff akart pokolgépes, illetve öngyilkos merényletet végrehajtani Hitler ellen. Bizonyára az sem jutott a magyar külképviselet tudomására, hogy a Gestapo a Rote Kapelle és a Weisse Rose után megkezdte az Abwehrben és a hadseregben lévő ellenállási csoportoknak a felszámolását, s április 5-én őrizetbe vette néhány társával H. von Dohnányit, a jeles magyar muzsikus fiát is.[76]

Homlok Sándor részben német vezérkari, részben japán forrásokból tudomást szerzett azokról a „meg nem érett" és „tervezett" változtatásokról, amelyek a legfőbb német katonai vezetésben „rövidesen várhatók" lesznek.

Amint arról Szombathelyi vezérezredeshez február 18-án írt levelében beszámol, Hitler Keitel tábornagyot és Jodl tüzérségi tábornokot január hó közepe táján a szó teljes értelmében elkergette, majd négy nappal később ismét hívatta és visszahelyezte őket állásaikba. Mindketten a birtokba vett szovjet-orosz terület merev és görcsös védelme, illetve állásharc helyett a rugalmas, a német katona egyéniségének is jobban fekvő mozgó hadviselésre való áttérést tanácsolták, javaslataikat a német Hgr. és AOK-k jelentéseire alapozva. Stalingrad eleste után a német tábornokok Hitler Kanzellár hadvezéri képességeiről való nyilatkozat helyett mély hallgatásba burkolóztak. Így került sor február 9-én vagy 10-én von Bock tábornagynak és Halder vezérezredesnek együttes megjelenésére Hitler előtt, kik neki azt tanácsolták, hogy Hitler mint államfő, a német földi főparancsnokságot engedje át, maradjon, mint 1941. december előtt továbbra is az OKW parancsnoka, maradjon kívül a felelős hadvezéri teendőkön és létesüljön egy új Oberkommado der Ostfront Mannsteinnek és egy Oberkommando der Westfront Rundstedtnek parancsnoksága alatt.

A Führer tehát adja vissza azt, amit magára vállalt 1941 telén, s ehhez kapja meg tanácsadóként a szárazföldi haderőbeli Haldert, a tengerészetnél Raedert és légügyi tanácsadóként Göringet. Azaz: állíttassék vissza az 1941. december előtti állapot, azzal a különbséggel, hogy pártpolitikai szempontok a hadviselésből teljesen kikapcsoltassanak, Hitler pedig katonai befolyását mindössze abban érvényesíthesse, amennyiben a hadműveletek folyamán és azokon belül a haderők összműködése azt szükségessé teszi.

Ilyen előfeltételek mellett teremtse meg von Mannstein vezérezredes, ki a későbbiek folyamán a Szovjet-Oroszországgal szembeni német és szövetséges erők főparancsnoka legyen, az előfeltételeket ahhoz, hogy 1943 nyárelején a támadó hadműveletek a szovjet ellen ismét felvehetők legyenek.

Nem rendszerváltozásról van szó — hangsúlyozta Homlok attasé, hanem előjátékról, amely esetleg katonai diktatúrára is vezethet. Ezek a törekvések a politikamentes hadviselés érdekeit szolgálják.

Hogy mennyiben valósulnak meg e hírek, hogy mily mértékben lesz hajlandó Hitler Vezér és birodalmi Kanzellár ezen katonai törekvéseket támogatni, azt a közeljövő fogja megmutatni" — fejezte be levelét, melynek „sértetlen állapotban való kézhezvételét" tudatni kérte, a berlini magyar katonai attasé.[77]

A fentiekben részletezett eseménysorozatnál mutatkozott meg leginkább Sztójay képességeinek korlátoltsága. Egész Németországra kiterjedő összeköttetéseire való tekintettel nyugodtan kizárhatjuk a lehetőségek köréből, hogy nem tudott ezekről az eseményekről. Elegendő lett volna elolvasni a hozzá beosztott müncheni főkonzulnak vagy pedig saját katonai attaséjának írásait. Sztójay megrögzött és makacs németbarátsága azonban nem engedte, hogy Budapestre olyan eseményekről küldjön jelentést, amelyek nem szerepelnek a német hivatalos körök által nyújtott tájékoztatásokban. Tudatosan inkább visszatartott információkat, nehogy megingassa az általa — évek óta — kialakított németbarát koncepciókat.

Bizalmas körökben ugyan a végső győzelem helyett a kompromisszumos béke lehetőségeiről beszélt, ugyanakkor azonban hatalmi szóval leállította a Berlinben ösztöndíjjal tanuló magyar egyetemi hallgatónak, Loesch professzor szemináriumában Teleki Pál nemzetiségi politikájáról szóló előadásának a megtartását, mivel abban a németek érzékenységét látta veszélyeztetettnek.[78]

Nem véletlen, hogy magatartása folytán Sztójaynak szánták — egy Kállayt felváltó jobboldali kormányban — a külügyminiszteri pozíciót.[79]

1943 közepének eseményei azonban nem voltak alkalmasak arra, hogy Magyarországon — német segítség nélkül — olyan jobboldali kormány alakuljon, mely fennakadás nélkül követte volna a hitleri politika elképzeléseit.

Így Sztójay változatlanul a korábbi hangvételben küldözgette jelentéseit a belgiumi „terrorista akciókról", a hollandiai „merényletekről" (február 4., február 16.), a magyar–szerb kapcsolatokról (február 9.), s megelégedetten jegyzi fel, hogy a Duce egészségi állapota határozottan javult, Hitleré pedig egyenesen „kitűnő". (február 18.) Bizonyos fokú közeledést vél felfedezni a két nép között a francia–német viszonyban. (március 8.) Forrásai szerint egyeztetik a balkáni felkelők elleni küzdelmet, az olaszok ugyanis megnyerni, a németek legyőzni igyekeznek Mihajlovics csetnik erőit. (március 26.) Hasonlóképpen fontos tényezőként jelenti, hogy az új keleti megszálló politika jegyében kiáltvány készül a litvánokhoz (február 24.), s elrendelték a litván mozgósítást (március 25.). Mint később (április 8.) e kérdésre visszatérve megállapítja, a német politika nem volt szerencsés. A baltikumiak felszabadulást vártak és ebben csa-

lódtak. Felkelő seregeiket feloszlatták, megszállt területként kezelték őket. A jelekből arra lehet következtetni, hogy most kívánságaikat bizonyos mértékben honorálni fogják.

A német politika a katyni kérdés felbukkanását követően a német–lengyel viszony megjavulásában is reménykedett. (április 29.) A lett problémával kapcsolatosan Hoffmann ügyvivő még azt is felkutatta volna, hogy tulajdonképpen ki a felelős a német megszálló politika hibáiért, mert a vezető körök között alig akad egy is, aki helyeselné azt, ami keleten történt. (május 5.) Ezért változatlanul nagy reményeket fűztek a Vlasszov tábornoknak kiosztott szerephez, összehasonlították a japánbarát kínai „kormány" tevékenységével (június 4.), beismerve, hogy az addigi politikájuk nem volt helyes. Attól azonban még elzárkóztak, hogy mindezt nyíltan bevallják, pedig az oroszokat csak orosz módon, oroszokkal, az orosz ember segítségével lehet legyőzni. (június 11.)

Sztójay az általános helyzetről a tavasz beálltával (április 3.) küldött jelentést. A front ekkor Taganrog–Mius–Donec–Charkow–Bjelgorod–Orel–Velikije Luki–Ilmen-tó–Ladoga-tó vonalban állapodott meg. „Nagy erővel" folynak az előkészületek a német nyári offenzívára. Bizakodással ítélte meg a jelentés a tuniszi harcok kimenetelét is. Az inváziót Norvégiában, a Balkánon vagy Portugáliában vélik bekövetkezhetőnek, a nyugati partvédelmet „sikeresnek" ítélik. A búvárhajók nagy eredményeket értek el, márciusban egymillió tonnára terjedhető hajótért süllyesztettek el. A légitámadások zavarólag hatnak, a termelés emiatt nyolc-tíz százalék csökkenést mutat. A lakosság ellenállását azonban megtörni nem lesz lehetséges. „Új kialakulások stádiumában vagyunk — hangoztatja a jelentés —, melyek előfutárjai a nyáron várható nagyobb eseményeknek."

Oshimával történt megbeszélés nyomán úgy látja, hogy a japán flotta uralja az óceánt (április 9.). India még nem érett meg a függetlenségre, ellenben jó hatást keltett Burma szuverenitásának kihirdetése. Csangkajsek viszont nem küzdhető le véglegesen. Az oroszokkal szemben a japánok viszonya „tartózkodó". Oshima bizakodik a német nyári offenzíva sikerében, ha ez eredményes lesz, optimistán ítéli meg a helyzetet, bár az oroszok végleges legyőzése alig látszik lehetségesnek.

Sztálingrád hatása alatt az olaszok bizonyos módosításokat szerettek volna elérni nemcsak a megszálló politikában, de a nemzetközi kapcsolatok terén is. Április 7–10. között tartott Hitler–Mussolini találkozón felvetődött annak a gondolata, hogy Közép–Európa népei részére bizonyos engedmények és gesztusok tétessenek kedvező atmoszféra elérésére, ebben szerepelne a produktív munka lehetősége és a szociális igazságosság megvalósítása is. (április 15.) A felvetés német részről „némi aggályokkal" találkozott, nem látták aktuálisnak. Mussolini elgondolása így — legalább is egyelőre — csak jámbor óhaj maradt. (április 22.)

Németország változatlanul a kemény kéz politikáját tartotta helyesnek. A régi iskola hagyományaihoz túlságosan is ragaszkodó Weizsäcker államtitkár a vatikáni követség nyugalmába került, Woermannt pedig a japánbarát nankingi kínai bábkormány mellé vezényelték követnek. A helyükre Steengracht, illetve Hencke lépett.

Hitler gyors ütemben kívánta eligazítani a többi szövetségesét is, egymás után fogadta Boris bolgár királyt, Antonescut, Horthy kormányzót, Quislinget, Tisot, Pavelicsot majd Lavalt. Antonescuval megállapodtak, hogy minden erő bevetésével törnek előre a kompromisszum nélküli győzelemig. (április 21.) Horthy kormányzónak súlyos szemrehányásokat kellett hallania Kállay politikája miatt, a német sajtó a keleti és nyugati háború megoszthatatlanságáról cikkezett. (április 21.)[80] A magyar katonai attasék állásfoglalása, a balkáni csapatküldés elől való elzárkózás, Szent-Györgyi Albertnek sztambuli, Barczának római missziója következtében a kormányzói látogatás Hitlernél „viharos körülmények" között telt el. Hitler politikai kalandornak, a németek első számú közellenségének deklarálta Kállayt, s követelte eltávolítását. Ribbentrop emlékeztetőben foglalta össze a magyar kormánynak defetista magatartására vonatkozó utalásokat.[81] Amikor Horthy elzárkózott Kállay leváltására irányuló német intenciók elől, s levélben utasította vissza a német vádakat,[82] Ribbentrop úgy intézkedett, hogy követe a továbbiakban ne fogadja el a miniszterelnök meghívását, mivel Hitler „nem bízik" Kállay úrban.[83]

Budapesten a külügyminisztérium hozzáfogott a békeszerződések anyagának összegyűjtéséhez, abból a feltételből kiindulva, hogy a német győzelem tekintetbevételét eleve ki lehet zárni. A külügy félhivatalos apparátus létrehozatalát javasolta Bethlen irányítása alatt, alkalmazkodva a „jelenleg divatos angolszász politikai frazeológiához", s szakemberek, illetve szakhivatalok igénybevételével kívánta kidolgozni az egyes kérdéseket.[84]

Szemmel látható volt, hogy a berlini követség, az eseményeknek a hatására, kezdte elveszteni azt a vezető pozíciót, melyet Teleki Pál halála óta birtokolt.

A kedvezőtlen hadi eseményekre utalva áprilisban megkezdődött a német közvélemény előkészítése Tunisz és vele Afrika elvesztésére. (április 9.) Afrika az utánpótlás hiánya miatt, elsősorban a tankhajók számának elégtelensége miatt veszett el — magyarázta Berndt propaganda-főnök. Ebben persze nagy szerepe volt Máltának is. Az észak-olaszok jól harcoltak, fő baj a fegyverzetük volt, a bádogdobozoknak tekinthető páncélosaik silánysága. A németek felkészültek egy Olaszország elleni szövetséges partraszállásra, mely elsősorban Szicília és más olasz szigetek ellen irányulna. Szicíliát egész várrá változtatták volna át — jelentette április 27-én Hoffmann ügyvivő —, itt most majd megmutatkozik a „vivere pericoloso" szellemében felnevelt olasz ifjúság ereje.

A korábbi optimista nyilatkozatok után mégis nem leplezhető meglepetést jelentett a német közvéleménynek Tunisz és Bizerta eleste. (május 19.) A tuniszi összeroppanás a katonai köröket is váratlanul érte. „Kínos és fájdalmas meglepetés volt" (május 27.), szembeötlött a nagy ellenséges fölény és a sok hadifogoly. „ Itália a lehetőség határain belül mindent megtesz országa védelmére" — fogalmazta óvatosan a Frankfurter Allgemeine Zeitung. A német pártkörök úgy vélekedtek, hogy az angolszászok kivárják a hadviselő szárazföldi hatalmak kölcsönös meggyengülését és utá-

na kísérlik csak meg a partraszállást Olaszországban. (május 16.) Amíg Mussolini és a párt létezik, addig bízni lehet Olaszország kitartásában. (május 25.) Afrika elvesztése német információk szerint nagy hatással volt a Ducéra, aki az olasz csapatok harci értékéről nem volt egészen helyesen tájékoztatva. Nem vállalkozott ugyanis senki, hogy őt erről teljes őszinteséggel felvilágosítsa. Az olasz haderő harci értékéről így „némileg irreális elképzelése volt" (július 8.). Nem alkottak azonban maguknak helyesebb képet a németek sem, Steengracht államtitkár július 1-jén arról biztosította Sztójayt, hogy az olaszok a „végsőkig" fognak küzdeni — noha kritikus pontoknak tartotta a berlini közvélemény az olasz csapatok által védett itáliai és balkáni partszakaszokat. (június 4.)

A Földközi-tenger medencéjében lejátszódó események miatt több figyelmet szentelt Sztójay a Balkán kérdéseinek is. A félsziget védelméről, a második frontnak esetleges ottani megvalósításáról szóló beszámolók erősen pesszimista képet festettek. A felkelők megsemmisítése nem sikerült, a sajtó erről nem ad hű képet, inkább csak a közvéleményt akarja megnyugtatni. (április 27.) Egy hónappal később a boszniai partizán-tevékenységről olvashatunk a jelentésekben. (május 25.) Nyugtalanul szemléli a berlini külképviselet a német patronátus alatt folyó román-bolgár konszenzus megnyilvánulásait, melyet a berlini bolgár követség élén bekövetkezett személycsere is előmozdított. (május 26.) Felvetődött a kérdés, hogyan reagál majd Szófia egy esetleges orosz partraszállás esetén. (június 3.)

Bár a magyar–román kapcsolatok az előző évhez viszonyítva jelentősen megjavultak — ezekben a hónapokban átmenetileg még egy közös kiugrás gondolata is kísértett —, Sztójaynak változatlanul igen nagy gondot okozott a románok jó híre Berlinben. A sajtóban szinte naponta jelentek meg román vonatkozású cikkek, melyek Romániát mint értékes, hűséges, áldozatkész és megbízható barátot, szövetségest állítják be. (május 29.) Változatlanul a lehető legjobb a vélemény a román hadseregről, Románia pedig a legtöbb nyilvános elismerést és dicséretet learató szövetséges. (június 16., augusztus 26.) Jelentős szerepet játszott a román propaganda megszervezésében a „báránybőrbe bújtatott álcázott jámborságú" Bossy, a berlini román követ. (június 9.) Sztójaynak ismételten fel kellett szavát Steeengracht előtt emelnie a román sajtóban megjelent, főleg országuknak 1919-es magyarországi szerepével kapcsolatos cikkek ellen. (június 22., július 1., július 21.)

Antonescu születésnapja, továbbá a keleti háború kitörésének második évfordulója is alkalmas ürügy volt arra, hogy a német sajtóban románbarát cikkek jelenjenek meg. Ezért jólesően jegyzi meg a magyar követség a Völkischer Beobachter június 17-i cikkével kapcsolatban, hogy Mihail Antonescuról igen rossz a németek véleménye, mivel konkurálni igyekszik az ellenzéki Maniuval.

Magyarországnak közel sem volt olyan jó a sajtója. A magyar parlament májusi elnapolása a németek számára „meglepetést" keltett. (május 13.) Sztójay szükségesnek tartotta, hogy Steengrachtnál szóvá tegye a német lapok „illojális" magatartását a magyar belpolitikai helyzet megítélésével kapcsolatosan. (május 19.)[85]

1943 koranyarán Tunisz eleste (május 13.) és a Citadellának nevezett kurszki offenzíva megindulása (július 5.) között eltelt közel két hónapban nyugodtak a szárazföldi hadműveletek. Utólag visszatekintve talán ez volt a második világháború egyetlen időpontja — eltekintve az 1940-es francia összeomlást követő hetektől —, amikor lehetőség lett volna a háború ésszerű befejezésére. Manstein charkowi győzelme jelentős mértékben kiköszörülte a sztalingrádi katasztrófa csorbáját, a nyugati szövetségesek pedig afrikai sikereikkel helyreállították katonai presztízsüket. A Festung Europa nehezen legyűrhető ellenfélnek látszott. Józan feltételek mellett elkerülhető lett volna a megostromlásával járó veszteség.

Az eljövendő harcok kimenetelét illetően bizonytalan volt Sztálin, Hitlernek pedig összeszorult a gyomra, valahányszor a kurszki támadásra gondolt.[86] Mindezek a tényezők magyarázzák azt az érdekes és alig ismert közjátékot, melyről Liddell Hart számol be. 1943. júniusban Molotov és Ribbentrop találkozott volna a német-megszállta Kirowográdban, hogy megvitassák a háború befejezésének lehetőségeit. A technikai szakértőként résztvevő német tisztek beszámolója szerint Ribbentrop feltételként azt szabta meg, hogy Oroszország mondjon le a Dnyeper vonalától nyugatra fekvő területeiről, míg Molotov csak a korábbi nyugati határ helyreállításáról volt hajlandó tárgyalni. Ezt a nagy véleménykülönbséget nem sikerült áthidalni, s mikor a megbeszélésekről kiszivárgó hírek eljutottak a nyugati hatalmakhoz, a próbálkozás félbeszakadt, s a döntés áttevődött a csatatérekre.[87]

Ez a viszonylagos nyugalom (június 4.), a vihar előtti csend, (június 30) megmutatkozott Sztójay jelentéseiben is. Nyomban a zsidókérdést látta a központba nyomulni. Csak ennek a hangsúlyozása után vázolta az általános helyzetről a képet: Európa jól megerősített ostromlott vár. Az olaszok eltökélt szándéka a kitartás. Szórványos jelenségként észlelhető csak Németországban — összefüggésben a légi támadásokkal — az elégedetlenség. A tengeri háborúban némi csökkenés mutatkozik a búvárhajók által elsüllyesztett hajók számában. (június 4.) A főellenség mégis változatlanul a zsidóság marad (június 20.), s a magyarországi zsidóság „rendezetlen helyzete" mindig alkalmas célpontja volt a német kritikáknak. (június 17.) A német haderőnél egyébként a hangulat igen jó, a legfelső hadvezetés teljesen bizakodó. A lakosság nyomott kedélyű, de a nyugalom, a rend és a fegyelem kifogástalan, a forgalom akadálytalan. (június 4.) Berlin „komoly bizakodással ítéli meg a helyzetet." (június 30.)

A légi háborúról megállapítja, hogy a terrortámadásokat megakadályozni egyelőre nem lehet. A lakosság ez ellen általában védtelen, de teljesíti kötelességét. (május 24.) Még két-három hónapig el tudják viselni, azután a Luftwaffe súlyos ellentámadásba fog átmenni, addig gyűjtik az erőket, ha mutatkozik is némi nyugtalanság a bombázások fokozódása miatt. (június 4.) A revanche előkészületei már folyamatban vannak. (július 9.) A belső hangulat — Steengracht szerint is — erős megterhelésnek van kitéve. (július 1.) A szövetségesek által bevetett repülőerődök „több ágyúja" némi meglepetést okozott (uo.).

Köln, a Ruhr- és Rajna-vidék elleni légitámadás-sorozatról még azt gondol-

hatta a követség, hogy „nem tekinthető döntő jelentőségűnek", csak zavarólag hat, mivel újabb és újabb problémákat vet fel, s fokozatosan terheli az egész háború igazgatását (július 15.).

Hamburg pusztulása elől azonban már nem lehetett elzárkózni. 1943. július 24. és 30. között mintegy kilencezer tonna bombát dobtak le e városra az angol–amerikai légierő támadó gépei. Hamburg elsőnek élte át a tűzvihar tomboló erejét, mellyel szemben tehetetlen volt minden emberi erőfeszítés. Az ezer Celsius-fokot is meghaladó hőmérsékletű és 180–250 km/óra sebességgel terjedő tűzvész dühöngésének döbbenetes erejét nem lehetett többé titokban tartani. A lángok fénye napokon át kétszáz kilométer távolságból is látható volt. A repülőgépek által ledobott ezüstpapírfólia-csíkok ezrei teljesen megvakították a német légvédelem Freya és Würzburg típusú radarberendezéseinek tájékozódását. A Ruhr-vidék felett elszenvedett súlyos veszteségek elkerülésére Churchill személyesen rendelte el a szigorú titoktartás mellett elkészített staniolcsomagok bevetését a Hansa-város felett.[88] Galland adatai szerint nyolcvanezer robbanó, ugyanannyi foszforbombát és ötezer foszfortartályt dobtak le; a lakásállománynak csaknem a fele, 250 ezer lakás megsemmisült, legalább egymillió ember vált hajléktalanná. Az ipar és szolgáltatás szinte elviselhetetlen károkat szenvedett. A halottak száma negyvenezerre volt tehető. A hamburgi rémület hulláma az egész országon végigsepert. A háború pszichológiailag talán most érkezett el a kritikus pontjához. „A politikai és katonai vezetés széles köreiben mind határozottabban fogalmazódott meg a félelem: a háborút elvesztettük".[89]

Hitler heves szóváltás után mégis elvetette a Luftwaffe javaslatait a vadászvédelem kiépítéséről, a teljesen letört Göringtől megvonta bizalmát.[90] (Göring háttérbe szorulását már június 17-én jelentette a berlini követség!)

Schmidt követ sajtóértekezleten megtiltotta, hogy külföldi újságírók beszámolhassanak a hamburgi eseményekről, a légvédelmi intézkedésekről szóló cikkeket előzetes cenzúrázásra be kellett mutatniok. (augusztus 2.)

A búvárhajó-háború, az Atlanti-csata menete is jelentős mértékben megváltozott 1943 első felében. Március első három hetében az Észak-Atlanti-óceánon 107 hajót vesztettek a szövetségesek. Dönitz joggal kapta meg április elején a lovagkeresztjéhez a tölgyfalombot. A német „U-hajók" soha olyan közel nem állottak ahhoz, hogy megszakítsák a kapcsolatokat az Ó- és az Újvilág között, mint ezekben a napokban.[91] Március végén azonban megjelentek a tengereken az első kísérő repülőgép-anyahajók, a radar hatótávolsága megnőtt, az asdic pontosan megállapította a naszádok merülési mélységét, a vízibombák mind nagyobb robbanási hatással rendelkeztek, s az amerikai légierő eredményesen alkalmazta a rakétákat a víz alatt tartózkodó búvárhajók ellen. Az újonnan bevezetett angol kódot a német B. Dienst még nem tudta megfejteni.[92]

A mérleg a szövetségesek javára billent, márciustól májusig a szövetségesek hajóvesztesége 120 darabról 58 darabra csökkent, az elsüllyesztett búvárhajók száma 16-ról 41-re emelkedett. Dönitz 1943. május 24-én kénytelen volt visszavonni naszádait az észak-atlanti hajókaravánok útvonaláról.[93]

Sztójay június 4-én az U-Bootok kudarcát az új rendszerű mérőkészülék bevetésével indokolja, megjegyezvén, hogy „érzékeny veszteség nincs"(!). Steengracht államtitkár július 1-jén és 9-én a naszádok átmeneti tétlenségéről tájékoztatott. Az augusztus 13-i jelentés is kitér arra a körülményre, hogy az ellenséges hajózással szemben nincs lényeges eredmény, dacára Dönitz igen bizakodó megnyilatkozásainak. (augusztus 19.) A követség szeptember 25-én is csak abban reménykedik, hogy „belátható időn belül" újból harcba fognak szállni a tengeralattjárók.

II/3.

„Hajdani, eltévedt lovas
vág neki új hináru utnak,
De nincsen fény, nincs lámpa-láng
És hirük sincsen a faluknak."
Ady Endre

„VALAHOL UTAT VESZTETTÜNK ..."

A hadi helyzet alakulásából Magyarország külpolitikájának irányítói hamar levonták a megfelelő következtetéseket.

Az első bizonytalan, amatőr jellegű kísérletezések után Sztambulban sikerült a magyar külképviseletnek eredményt felmutatni. Ujváry Dezső főkonzul és Veress László külügyminisztériumi sajtóreferens tárgyalásai — amint az jól ismert — 1943. szeptember 9-én a Márvány-tengeren egy brit hajó fedélzetén előzetes titkos magyar kapitulációs megállapodáshoz vezettek.[94] A magyar hivatalos körök nagy reményt fűztek ehhez a megegyezéshez.

Ezalatt Európa másik szegletében, Lisszabonban, Wodianer követ nemcsak az Egyesült Államokkal próbált óvatosan kapcsolatot teremteni, de szinte mindennapos érintkezésben volt a lengyel emigráció megbízottjaival, Kowalewski ezredessel, kapcsolatba lépett Eckhardt Tiborral és körével, de kontaktust teremtett a magyar ügyet már akkor is lelkesen pártoló Habsburg Ottóval. Amíg Sztambul az angol közel-keleti parancsnokság felé volt alkalmas kiindulási pont, Lisszabonban az algíri székhelyű „Négyes Földközi-tengeri bizottsághoz" fűztek reményeket, ez lett volna hivatva a háború utáni Európa kérdéseit megvitatni, sőt azokban dönteni. Minden dél-európai és balkáni probléma közvetlen megoldása Eisenhower tábornok hatáskörébe fog tartozni — informáltak a lengyelek. Korabeli vélemények szerint az is a feladatai közé tartozott volna, hogy megakadályozza Európának érdekszférákra történő feldarabolását.[95]

Az angol kapcsolatokat építették Stockholmból is, de itt vették fel elsőnek komolyabb formában az érintkezést Kollontaj asszony nagykövet útján a szovjet hatalommal. Különösen megnőtt a svéd főváros jelentősége, amikor 1943. augusztusban Ullei-Reviczky Antal került az ottani követi pozíciójába.

Az önálló magyar külpolitika „negyedik lába" Svájcban volt, ahol a magyar diplomáciai kar egyik legjobb „ásza", Bakách-Bessenyei, továbbá a Vatikánban és Londonban is jól ismert Barcza és a volt washingtoni magyar követ, Ghika kezdtek tevékenységbe.

Amíg a szeptemberi sztambuli események — talán a romantikus körítés miatt is — széles körökben jól ismertek, sokkal kevesebbet foglalkozott a történetírás a

Lisszabonban, s a Svájcban történtekkel. Még a szakirodalomban is megtalálható az a vélemény, hogy Kállay a Márvány-tengeri megállapodással befejezettnek tekintette a majd egy éven át húzódó diplomáciai akciót, s a feltételek végrehajtását már nem is tartotta sürgősnek.[96] Ennek a feltevésnek a rendelkezésre álló diplomáciai levelezés ellene mond.[97]

A történetírás mindinkább elfeledni látszik egyedüli igaz és kötelező módszerét, hogy igyekezzék bensőleg átélni azon időket, melyeket meg akar eleveníteni. Alig van a második világháborús történetírásunknak még egy olyan területe, amelyen az utólagos bölcsesség olyannyira eltorzítaná a valóságot, mint a Kállay-kormány külpolitikájának a históriája. Amint az események mutatják, a német hatalom— még a háború elvesztésének felismerése pillanatában is — olyan döntő tényező volt, amelyet nem lehetett figyelmen kívül hagyni.[98]

Wodianer irattárából megállapítható, hogy amerikai részről ösztönözték a rendszer demokratizálását a Független Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata párt bevonásával és sugalmazták, hogy a kormányzó, még egy esetleges német megszállás esetén is maradjon a helyén. Még ha feltételezzük is — amint azt az iratok közzétevői teszik —, hogy Habsburg Ottó és Eckhardt Tibor helytelenül értelmezték az amerikai szándékokat és pontatlanul (!) adták volna tovább a Washingtonban szerzett információkat, nem kétséges, hogy Roosevelt elnök részéről 1943 őszén volt hajlandóság a Magyarországgal való megegyezésre, s az olasz kapituláció időszakában néhány hétig meg is növekedtek az ország esélyei, hogy különbékét köthessen, az angolszász hatalmakkal.[99] Roosevelt 1943. szeptember 11-én fogadta Zita királynét és közölte vele, hogy szereti Magyarországot és meg akarja menteni. „Ha a mi oldalunkon lesz, minden lehető segítséget meg fogok adni" neki. Élesen kritizálta Trianont, hangoztatta, hogy Erdélynek „Magyarországhoz kell tartoznia, mert lényegét tekintve magyar. Én tudom, mert magam is jártam ott". Azt is elmondta, hogy bízik abban, többet tud elérni az oroszoknál, mint Churchill. Szeretné az orosz expanziót mérsékelni, de háborút nem viselhet ellenük. Biztatta a királynét, hogy változatlanul szeretné egy dunai konföderáció létrejövetelét.[100] A Habsburgok és Roosevelt kapcsolata a második világháború egyik érdekes epizódja volt, politikailag azonban nem lehetett hasznosítani. Az elnök szűkebb környezete és a külügyi hivatal sem tekintette többnek, mint az elnök egyéni kedvtelésének, még ha a chiffrejét is Ottó rendelkezésére bocsátotta. Barátságos kijelentéseiben éppen olyan kevés kötelező mag volt, mint más hasonló gesztusaiban.

Az angolok és oroszok eleve elleneztek minden Habsburg megoldást, a csehszlovákokról és jugoszlávokról nem is beszélve.[101]

Roosevelt álláspontját támogatta Sumner Welles külügyi államtitkár-helyettes, az elnök családjának barátja és meghitt tanácsadója, aki személyes kapcsolatai révén szabad bejárással rendelkezett az elnökhöz. Welles az amerikai unitárius bizottság Erdélyről szóló jelentése nyomán nagy megértéssel viseltetett az erdélyi kérdés iránt, s „meglehetős" érdeklődést tanúsított Magyarországgal szemben is.[102] Megváltozott a

helyzet, amikor Hull külügyminiszternek sikerült 1943. októberben Wellestől megszabadulnia. A külügyminiszterek moszkvai értekezletén (1943. október 19–30.) szembeötlő volt, hogy a súlyosan beteg Hull mennyire nem érdeklődött a különféle európai politikai kérdések iránt, s mikor a moszkvai követe, Harrimann, azt javasolta, hogy legfőbb ideje lenne Lengyelország és Kelet-Európa függetlenségének garanciáit megvitatni, azt válaszolta, hogy nincs szándékában „ezekkel a pisis ügyekkel foglalkozni", hanem a fő témákat kell elintézni.[103] A moszkvai értekezlet után az oroszok kihagyásával megkötendő különbéke terve illuzórikussá kezdett válni.[104]

A Svájcban tárgyaló amerikai partnerek is kezdetben bizonyos megértést mutattak a magyar kormány nehézségeivel szemben. Megértették a kiszolgáltatott helyzetét, mely elsősorban a keleten tevékenykedő magyar csapatok hazahozatalával kapcsolatosan jelentkezett. Eredetileg az angolokhoz hasonlóan úgy vélték, hogy az olasz események nyomán gyors láncreakció fog kialakulni Hitler szövetségeseinek körében, de az energikus német ellenlépés nyomán tudomásul vették a magyar kormány óvatos vonalvezetését, hiszen az a helyzet, melybe az olaszok a feltétel nélküli megadás formulája folytán jutottak, igazán nem volt kecsegtető azok számára, akiknek angolszász részről a kiugrást ajánlották.[105] Nem sürgették kifejezetten az oroszokkal való kapcsolatoknak a felvételét. „Az Angol Európának (!) nyilvánvalóan érdeke, hogy az oroszok ne jussanak rajtunk keresztül a Balkánra, s ezzel a Földközi-tengeri angol érdekszféra közelébe" — mondotta Tyler már az első találkozásuk során.[106] Nem hagytak azonban kétséget, hogy az oroszok háta mögött, s még inkább az oroszok rovására szó sem lehet megegyezésről. (Úgy tűnik, hogy egyik tárgyaló félnek sem volt tudomása a Márvány-tengeri megállapodásról.)[107] Azt hangoztatták, jobb, ha idejekorán elhagyjuk Németországot, feltétlenül jobb helyzetben leszünk a szovjettel szemben is, mint ha a háború befejezésekor a német táborban találtatunk, mert ez esetben leírhatatlan borzalmakra lehetünk elkészülve.[108] Igen nehéz lesz a magyarellenes orosz követeléseknek gátat szabni abban az esetben, ha a magyar csapatok mindvégig orosz területen maradnak, s ami alig lesz elkerülhető: ott harcba is keverednek. Még egy tót–román megszállás is eltörpülne azon borzalmak mellett, melyek abban az esetben várnak reánk, ha az oroszoknak szabad kezet engednek velünk szemben.[109]

Nyilvánvalóan ezen figyelmeztetéseknek hatására vetette fel Bakách-Bessenyei — párhuzamosan a moszkvai értekezlettel —, hogy szükséges lenne az oroszokkal való közvetlen tárgyalás.[110]

A magyar álláspont lényege az volt, hogy kockáztatható-e — biztosítékok nélkül — Magyarország teljes német megszállása, melyben esetleg a szlovákok és románok is részt vennének? Mi lenne az ide menekült lengyelek, franciák és a magyar zsidóság sorsa? Minden eszközzel igyekeztek továbbá a bombázások megindítását elkerülni vagy legalább is elhalasztani.[111]

Magyar részről elsőnek Honti Ferenc újságíró, a Kisgazda párt megbízásából folytatott tájékozódó jellegű megbeszéléseket Svájcban külföldi diplomatákkal, majd feltűnt Ghika és Barcza is. Bakách-Bessenyei kifejezést adott azon aggályának, hogy

ártalmára volna az ügynek, ha túl sokan foglalkoznak vele. Ghika „nagy lojalitása és Barcza Gyurihoz való régi és kitűnő baráti kapcsolatom talán lehetővé tudják tenni, hogy ez a triumvirátus működjék ... de a tárgyalóknak ez a túltengése szükségszerűen csak bonyodalmakat és chaotikus állapotokat okozhatna" — jelentette Budapestnek.[112]

Hangsúlyozta azt is, hogy a Tyler által kifejezett óhajtásokat mint a túloldal legminimálisabb kívánságait kellene felfogni és követni.[113]

Az olaszországi eseményekből kifolyólag a magyar kormánynak még egy kellemetlen problémával is meg kellett birkóznia, Mussolini kormányának elismerésével. A Skorzeny ejtőernyősei által kiszabadított Duce szeptember 23-án ellenkormányt alakított. Olyan kormánynak állt az élére, amelynek nem volt székhelye, se hadserege, se hivatalnoki gárdája. Igazság szerint Mussolininek még saját telefonja sem volt, egy német katonai vonal állott csak a rendelkezésére. Egyetlen tevékenységi lehetősége maradt, az újságírás és a „salói köztársaság" elvi, ideológiai, bel- és külpolitikai valamint szociálpolitikai alaptételeinek kidolgozása.[114] A magyar kormány nem nevezett ki képviselőt Mussolini mellé, Badogliónak királyi kormányát ismerte el jogfolytonosnak.[115] A németek kívánságát, szokás szerint, a repülőgépen Budapestre küldött Sztójay közvetítette, Ribbentropnak barátságos hangú, de fenyegetést sem nélkülöző üzenetével.[116]

A körülményeknek engedve Budapest elismerte a Duce kormányát de facto, mert nem felelt meg a magyar jogi felfogásnak Mussolinit mint az egyetlen legitim olasz kormányt elismerni. A királyhű tisztviselők teljes mozgási szabadságot és diplomáciai kiváltságaikat élvezték, az olasz Kultúrintézet is a Badoglio-párti olaszok kezén maradt. Ezt a magyar magatartást Dulles igen méltányolta, mert az ország ily módon kimutatta, hogy bizonyos önállóságra törekszik.[117]

A magyar kormányt rendkívül nyugtalanította az orosz fronton a német hadak visszavonulása és az ezzel kapcsolatos szovjet-orosz térnyerés. A nagy arányú „elszakadó hadműveletekben" politikai okot láttak, egy német–orosz megegyezésnek lehetőségét.[118] Barcza meg is kérdezte Dullest, hogy mit tud a szovjet tervekről. A válaszból kiderült, hogy sem Roosevelt, sem Churchill sem tudnak semmi konkrétumot mondani, legfeljebb csak annyit, hogy a rendkívül bizalmatlan Szovjet ellenzi Európában az államszövetségek létrehozatalát, s nem fogja igen erős pozícióit egy különbékével kompromittálni.[119]

Sem a State Department, sem a svájci követség nem hitt egy német–orosz megegyezés lehetőségében.

Az amerikai fél már szeptember végén felvetette annak a szükségességét, hogy egy teljesen megbízható magyar vezérkari tisztet vezényeljenek a berni magyar követségre, mivel az Egyesült Államok fegyveres erejénél nincs senki, aki ebben a kérdésben megfelelően tájékozódva lenne. Ebből is arra lehet következtetni, hogy a szövetségesek részéről katonai kérdések álltak az előtérben. Légi úton kívántak rádióval felszerelt amerikai megfigyelőket Magyarország területére eljuttatni, akik a magyaroktól kapott katonai és egyéb adatokat továbbítani tudnák. További információkat

kértek a német csapatszállításokról, a németek balkáni terveiről és Németország belső helyzetéről. A későbbiek során érdekelte volna őket a magyar hadosztályok elhelyezkedése, mozgása, ereje, a páncélos fegyvernem szervezete, a harckocsik típusa, a honvédség nehéz fegyverzete. Információkat kértek a nyugati határ, a Lajta-vonal megerősítéséről, a Duna-hidak állapotáról, s érdeklődtek a Tito partizánjaival kialakított viszonyról.[120] Távolabbi célok vagy szempontok helyett hidak felrobbantásáról, vonatok kisiklatásáról, s ehhez hasonló dolgokról beszélgettek.[121]

Érthetetlen módon Magyarországnak Svájcban nem volt külön katonai attaséja, pedig Svájc mint semleges ország, a legjobb terület volt hírszerzésre és kapcsolatok kiépítésére. Mint ismeretes, Homlok Sándor volt Bernbe is akkreditálva, ezt a szerepét azonban elhanyagolta. Reáhárult a magyar hadvezetés összekötő tiszti feladatának elvégzése, ezért — különösen a 2. magyar hadsereg harctéri bevetésének idején — túlterhelt volt. A vezérkar javaslatára Mamusich József alezredes került Bernbe azzal a feladattal, hogy tapogatózzon az érintkezés-felvétel ügyében. Mamusich nem maradt sokáig Svájcban, s nem is ért el eredményt.[122]

A szövetségesek kívánságainak eleget teendő a vezérkar az olaszországi magyar katonai attasé állásának megszüntetése után Rakolczay László vezérkari ezredest kívánta Bernbe küldeni. Rakolczay régebben elég közel állt a szélsőséges jobboldali körökhöz, utóbbi években azonban erősen „kijózanodott", s Rómában már pártatlansággal és realitással végezte munkáját. Kádár Gyula igen értelmes, eszes, széles látókörű ember ismert meg benne, aki világosan látta a bekövetkező német összeomlást.[123]

A pillanat megragadásának fontosságát hangsúlyozta Eckhardt a Wodianer által november 4-én és 6-án Ghyczyhez küldött táviratában, mely azonban az október elejei állapotokat rögzítette. Fontosnak tartotta, hogy szerződésileg biztosítsuk helyzetünket az angolszászokkal. Ha azonban továbbra is ellenségek maradunk, az amerikaiak a „békesség kedvéért" minket is feláldozhatnak. Churchill és Roosevelt a középeurópai megoldások hívének vallották magukat, s saját érdekükben is kívánatosnak tartották, hogy velük idejében megegyezzünk. Roosevelt még olyan lehetőséget is felcsillantott, hogy mivel Románia valószínűleg orosz befolyás alatt fog állni, Magyarország észszerű magatartás esetén esetleg egész Erdélyt visszaszerezheti.[124]

Ezen optimistának tekinthető híradások után nem volt megnyugtató Wodianernek november 8-án kelt jelentése a moszkvai értekezletnek a határozatairól. Igaz, hogy német forrásokra hivatkozva, de arról számolt be, hogy Moszkvában az Ausztriától keletre fekvő területek orosz érdekszférába esőknek ismertettek volna el, s angol propagandaszervek szerint az „elszigetelt béketapogatózások, mint már kiderült, nem segítenek többé". Magyarország, Románia és Bulgária közösen kell kilépjen, mégpedig mielőtt az oroszok elérnék a román határt.[125]

Egy nappal később jelentkezett Stockholmból Ullein-Reviczky. Japán kollégájától származó információi alapján 1944 tavaszára várta a nagy nyugati angolszász támadást, mivel a Balkánon nem lesznek komoly hadműveletek. Oroszország Amerikától folytatólagosan kapja a segítséget hadianyag és élelem formájában. A szövetségesek hozzájárultak ahhoz az orosz kívánsághoz is, hogy Európában nem létesül semmi olyan államcsoportosulás, melynek szovjet megítélés szerint oroszellenes éle lehetne. Jelentését mégis bizakodva zárta, úgy vélekedvén, hogy Magyarország nem tartozik a Szovjet által akár ideiglenesen is megszállandó államok sorába.[126]

Bakách-Bessenyei úgy látszik, Svájcban tisztábban látott. Az események lényeges meggyorsulásával számolt, melynek során Magyarország könnyen elmulaszthatja a kedvező időpontot. Az oroszokkal szemben az ország érdekében csak akkor lehet fellépni, ha bizonyítani lehet, hogy a magyarok szolgálatokat tesznek a szövetségesek ügyének. „Az orosz kérdés reánk nézve sorsdöntő jelentőségű és a német megoldás kudarca után csak az angolszászok támogatásával oldható meg katasztrófa nélkül." Ennek a megoldásnak szakaszai:

1. A szövetségesek által kért apróbb szolgáltatások teljesítése. (Ilyen lehetett volna pl. adatok közlése, az ejtőernyős megfigyelők fogadásának megszervezése.)
2. Szovjetellenes propaganda leállítása.
3. Oroszországban maradt csapatainknak vagy legalább is azok egy részének hazaszállítása.

„Noha mint Homloktól örömmel hallottam, hadseregünk felszerelése szépen halad, mégis gondolni sem lehet arra, hogy azzal védjük meg területünket, egyrészről mert eltörpül az orosz túlerővel szemben, másrészről mert ezzel még jobban odakapcsolnánk magunkat a németek veszett ügyéhez."

Homlok Sándor, mint a berni követ mellett is működő katonai attasé, ezen alkalommal kapcsolódott be a titkos tárgyalások menetébe. Bizalmasan figyelmeztette Bakách-Bessenyeit Rakolczay kiküldetésének a veszélyeire, hozzátéve: „jó lesz, ha vigyáztok vele!" Olyannyira meg is nyerte magának Bakách-Bessenyeit, hogy az erősen exponálta magát mellette, s „igen nyomatékosan" kérte a külügyminisztériumot, hogy „legalább a jelenlegi helyzet maradjon, vagyis Homlok tbk. megbizatása".[127]

November 18-án Bakách-Bessenyei ismételten tiltakozott Rakolczay kinevezése ellen, azzal a hivatkozással, hogy Rakolczay előbb-utóbb le fogja leplezni a szövetségesekkel való összeköttetéseiket, sőt, hogy esetleg valakiknek éppen ez a célja. Mélyen el volt kedvetlenedve, hogy háromszori kérése dacára ragaszkodtak Rakolczay küldetéséhez. A katonai vezetés azonban hajthatatlan maradt, s Csatay honvédelmi miniszter 1943. december 1. hatállyal kinevezte Rakolczayt a berni követség katonai és légügyi attaséjává. A kiküldetését elsősorban a vezérkar tartotta fontosnak, Ghyczy egyelőre óvatosságot ajánlott személyével szemben, egyik legfőbb munkatársa, Szegedy-Maszák azt állapította meg, hogy az olasz kiugrást előkészítő Ambrosio vezérkari főnökkel Rakolczay nagyon jó kapcsolatot teremtett, az olaszok teljesen megbíztak benne. Homlok Sándor aggályait nem tartotta perdöntőnek, idézte 1941 júniusát, amikor is Homlok egyike volt a hadba lépés legfőbb apostolainak.[128]

Azóta természetesen — mint arra már utaltunk is — Homlok álláspontja is megváltozott. Jelentései egyre tárgyilagosabbakká váltak, jó felismeréseket és meglátásokat közölt — amihez az adott időpontban már nem kellett élesebb megfigyelőké-

pesség. „Azt, hogy a németek erőfeszítéseik végéhez értek, már csak nálánál ostobább emberek nem akarták belátni" — foglalja elismerő véleményét némi malíciába Kádár Gyula.[129]

Rakolczay kiküldése szerencsés lépésnek bizonyult, együttműködött az amerikaiakkal való kapcsolat megteremtésében, 1944. februárban az attaséi értekezleten rendkívül reális és józan álláspontot foglalt el, s 1944. augusztusban éppen az ő segítségével tudott Bakách-Bessenyei kapcsolatot teremteni a kormányzóval és körével, információkkal szolgálva a kiugrási kísérlethez.[130]

Nem lehet véletlen, hogy Homlok Sándor a berni katonai attaséi beosztása felhasználásával szeretett volna megszabadulni a lassan elmerülő berlini követség hajójáról.

Amikor Sztójay foglalta el a berlini követség vezetőjének pozícióját, az épület bútorzatát sok mindennel kellett kiegészíteni, mivel saját berendezést nem hozott magával. A külügyminisztérium elnöki osztálya a megkövetelt antik berendezést Bécsben szerezte be, ahol nagyobb volt a választék és alacsonyabbak az árak. A bútorokat a követség ifjú alkalmazottai Sztójay személyes irányítása mellett helyezték el. Az épület fogadóterme és az ebédlő egymásba nyíltak. Az egész helyiség patkó alakú egyetlen terem volt, a vendégek az eltérő stílusú szalonokban úgy helyezkedtek el, mintha egyetlen teremben volnának és mégis külön csoportokat alkothattak. A falakat magyar festőművészek alkotásai díszítették.[131]

1943. november 22-én a követség második emeleti kultúrtermében a Németországban tevékenykedő kulturális megbízottak tartották beszámolójukat. 19^{h}30-kor légiriadó szakította félbe az értekezletet, s félórával később már a közelben felállított légvédelmi állás lövegei is megszólaltak. A követség személyzete az óvóhelyre vonult. A nagyméretű légitámadás során igen sok robbanó és gyújtóbombát dobtak le az angol repülők a német fővárosra. Először a szomszédos svéd konzulátus, majd a svájci követség is találatot kapott, s kiesett az áramszolgáltatás. 20^{h}30-kor tucatnyi gyújtóbomba és egy-két foszforbomba esett a magyar követség tetejére. A követség személyzete azonnal megkezdte a harcot a terjedő tűz ellen, de leállt a vízszolgáltatás is és csak a padláson tárolt oltóhomok és néhány vödör víz állott a rendelkezésre. Így hamar lángba borult a második, majd az első emelet. Az oltást akadályozta a kitörő tűzvihar, a beomló közfalak és a leszakadó lépcsőház. A szőnyegek és képek jelentős részét sikerült megmenteni, s később biztonságba helyezni, de teljesen elpusztult a követség irattára. A 23^{h}30-kor kezdődő újabb riadó alatt a személyzet a német kormány óvóhelyére húzódott. A tűzoltóság csak reggelre érkezett meg a helyszínre, addig a környék házai a pincesorokig kiégtek. Leállt a villamos, a gyorsvasút és a földalatti közlekedése is, ezért két napba került, amíg a követség személyzete a kijelölt „kitérő" szállását elfoglalhatta. Ribbentrop 2–3 szobát tudott biztosítani a vendégházban a magyarok számára. (Ezen az éjszakán hozzávetőlegesen félmillió ember veszítette el otthonát Berlinben.)[132]

A követség a rendelkezésre bocsátott vendégházból a Collegium Hungaricum épületébe költözött, tevékenysége teljesen megbénult. Sztójay kétségbeesetten fordult Budapesthez, iroda és légoltalmi felszerelést, valamint élelmiszereket kérve.

A külügy elnöki osztálya úgy vélekedett, hogy az esetleges küldemény, főleg a rádiókészülék, a számjelanyag és az írógépek rövid időn belül hasonlóképpen el fognak pusztulni. Barteldy Sztójaynak szemére hányta — visszatérve az elmúlt nap tragikus tapasztalataira —, hogy bőven lett volna idő biztonságba helyezni az elpusztult anyagot. Választ kért a követségtől, hogyan képzeli a felszerelésnek biztonságban tartását, s feltette a kérdést, nem maradtak-e a romok alatt épségben olyan anyagok, melyeknek őrizetéről kellene gondoskodni.

Az élelmezés ügyében Budapest megtette a szükséges lépéseket, intézkedtek a nehezen beszerezhető gyertyák és zseblámpák ügyében is, de közölték, hogy írógépet nem küldenek, használják a főkonzulátusnak gépét. Kioktatták Sztójayt, hogy kisebb baj, ha a magyar külképviselet a főkonzulátusról is kitelepül, mintha elpusztul a követségnek a mintájára. Az elnöki osztály arra is választ kért, hogy a hasonlóképpen kibombázott olasz nagykövetség példáját követve hogyan lehetne a létszámot leépíteni és kiket lenne célszerű hazaküldeni.[133]

Meg kell jegyezzük, hogy a német politika nem kívánta leépíteni a budapesti megbízottainak a számát, sőt egyre nagyobb figyelmet szentelt a magyar eseményeknek.

Sztójay már korán (1943. április 22.) figyelmeztetett, hogy amennyiben Németország jelenleg erősebb helyzetben volna, Magyarország ugyanolyan sorsra jutna, mint Dánia. A követség arról is tudomást szerzett, hogy minden előkészület megtörtént Magyarországnak a megszállására. (1943. szeptember 16.) Sztójay a Steengrachttal folytatott eszmecsere hatása alatt kívánatosnak tartotta volna, ha Kállay szeptember 27-én beszédében tenne megfelelő kijelentéseket Németország irányába. Kállay ezúttal is mellőzte Sztójay felvetését, a háromhatalmi egyezmény évfordulóján Ghyczy külügyminiszter beszélt és a szónoklat stilisztikai felépítésével akarta elkerülni a németek felingerlését.[134]

Jagow, budapesti német nagykövet már 1943. szeptember 17-én azt javasolta a Wilhelmstrassénak, hogy amennyiben Magyarország nem kívánja tovább folytatni a fegyveres harcot Európa érdekében, ha semleges országként kíván szerepelni, az alapjaiban változtathatja meg Németország viszonyát Magyarországgal szemben. Magyarország kiválását akkor úgy „értelmezzük, hogy Magyarország lemond területi igényeiről, gyakorlatilag tehát visszaállnak trianoni határai. Levonjuk a megfelelő következtetéseket ... a Magyarországnak juttatott területeket ... megszálljuk".[135] Feine követségi tanácsos részletes jelentést készített a magyar helyzetről. Ebben rámutatott, hogy bizonyos politikusok már azt a nézetet képviselik, hogy célszerű volna kiprovokálni Magyarország megszállását, mert így kiérdemelhetnék a szövetségesek jóindulatát. Foglalkozott a katolikus és a református egyház németellenes magatartásával, mely Serédi hercegprímás és Ravasz László püspök szentbeszédeiben is megnyilvá-

nul. Véleménye szerint nagy ellenszenvet talál a lakosság körében a háború továbbfolytatása iránt. Befejezésként megállapította, hogy Magyarországban komoly erők tevékenykednek Németország ellen, s az eddigi külpolitika alapvető megváltoztatására törekszenek.[136]

A vezéri főhadiszállásra szeptember 18-án érkező Szombathelyit fagyos hangulat fogadta. Az elhangzott részletes balkáni helyzetelemzésből is a szemrehányás volt kivehető. Keitel mereven elzárkózott a magyar megszálló hadosztályok hazaszállítása elől, a magyar vezérkar főnökének távozása után Warlimont utasítást kapott Magyarország megszállásának előkészítésére.[137]

A Forschungsam jelentéseiből külön összeállítás készült a Németországtól való elszakadásra irányuló magyar törekvésekről.[138] Pappenheim attasé ingerült hangú tájékoztatót készített a magyar helyzetről. Ebben kifejtette, hogy az ingadozó magyarok alig várják, hogy kellő lehetőség esetén átálljanak, a megszálló csapatok megbízhatatlanok, tüszként kell kezelni őket egy kiugrás esetén.[139] Október 30-ra elkészült az ország megszállásának, a Margarethe-terv-nek első, és november 7-re az új változata. Kaltenbrunner Himmlerhez intézett október 26-án átiratot a magyarok külföldi kapcsolatteremtéséről, különbéke-elképzeléseiről kormányalakítási kombinációkról.[140] Veesenmayer december 10-én mellékletekkel felszerelt tanulmányt készített a magyar politikai helyzetről, s tett javaslatot új kormány kinevezésére.[141]

A honvédség helyzetét, magatartását elemezte az Abwehrnek az új német katonai attasé, Greiffenberg tábornok jelentése alapján decemberben készített összefoglalása. A január 1-jén altábornaggyá kinevezett Homlok Sándor azzal a hírrel érkezett Berlinből, hogy a németek arról beszélnek, Magyarország a kiugrás gondolatával foglalkozik, s megbeszéléseket folytat az amerikaiakkal.[142]

Sztójay szemmel láthatóan kiszorult a magyar külpolitika irányítói közül, jelentéseire 1943 második felében szinte kizárólag a csataterek eseményei nyomják rá a bélyegüket. A kurszki csata, majd a nyomában járó keleti visszavonulás, az itáliai események, a „komoly gondokat okozó" légi háború nem voltak számára „túlságosan megnyugtatóak, eme körülmények határozottan fokozták az európai népek idegességét". (augusztus 13., augusztus 25.)

Pedig kezdetben még minden szépen indult.

A német haderő rendben, kipihenve, bizakodással indult el, hogy letörje a kurszki kanyarban lévő orosz csapatösszevonások offenzív erejét. (július 1., július 9.) Támadásuk eszerint csak azt célozta volna, hogy a szovjet ne tudjon további támadásba kezdeni. Ami a Földközi-tenger medencéjét illeti, Steengracht rámutatott, hogy a partraszállásra már a közeljövőben lehet számítani a nyugati felében, de keleten is van készülődés. (július 1.) Bízott az invázió visszaverésében (július 9.), sőt azt kívánatosnak tartotta, hogy újból olyan sikert lehessen aratni, mint 1942. augusztusban a franciaországi Dieppenél. Sztójay is bízott a német hadvezetésben és a végső győzelemben. (Uo.)

Ezek a remények néhány hét alatt elhervadtak. Bár Sztójay úgy vélte, hogy keleten nem döntő kisebb-nagyobb területeknek a feladása, s a német hátország hangulata sem rosszabbodott (augusztus 19.), német részről bejelentették a Vlasszov-akció elejtését (még a látszatát is kerülni igyekezvén, hogy a német politikát befolyásolhatja a harctereken elszenvedett kudarc). Az egész vállalkozást most megpróbálták elbagatellizálni, s azt is tagadták, hogy megváltozik a politikájuk. „Vlasszov jelenleg nem bír aktualitással" — vélte Hencke alállamtitkár. (augusztus 15.) Változatlanul élt bennük a remény, hogy az orosz támadás olyannyira le fog gyengülni, hogy a téli offenzívára kifogy az ereje. (augusztus 25.) A visszavonulással és a frontmegrövidítésekkel akartak csapatokat felszabadítani, s úgy gondolták, hogy az arcvonal Leningrád–Velikije Luki–Vitebszk–Dnyeper–Zaporozse–Azovi-tenger vonalban fog megszilárdulni. (szeptember 25.)

Még inkább konkrétan megfogalmazható katasztrófa volt a szicíliai partraszállást követően Mussolini húszesztendős rendszerének látványos összeomlása. Schmidt követ az olasz helyzetet az 1918-as német állapotokhoz hasonlította. (augusztus 11.) A „Tengely" két partnere maga sem volt tisztában az egymással való viszonyukban (augusztus 13.), csak annyit láttak, hogy szövetségeseikkel együtt jelenleg „völgyben vannak". (augusztus 19.) Steengracht szépítőleg fűzte hozzá, hogy a hullámvölgy emelkedő részében. (augusztus 25.) A németek igyekeztek megnyugtatni az aggódó Sztójayt, hogy a Duce bukása nincs hatással a német párt életére. Az olaszoknál ugyanis hiányzott a katonás szellem, az olasz csapatokat harcra alig lehetett tovább alkalmazni. (augusztus 25.) Mussolini felett ott állott a király, a nép a háborút a fasizmus magánügyének tartotta, míg Németországban az egész nép sorsa függ annak kimenetelétől. Más volt az olaszok állóképessége is. A Duce egy morálisan fel nem készített néppel lépett be a háborúba. Mindezen okokból nem tartották a németek valószínűnek, hogy hasonló módon náluk is rendszerváltozás következzen be. (augusztus 19.)

Az olasz fegyverszünet bejelentése az előzmények után nem volt meglepetésszerű. (szeptember 9.) A németek harci kedve az elért sikerek hatása alatt (olasz hadsereg lefegyverezése, ellenállásának megtörése, a Duce látványos kiszabadítása, a salernoi partraszállásnál kivívott védelmi siker) csak fokozódott. (szeptember 16.) Mussolini — mint Sztójay október 28-án jelentette — „kitűnő egészségnek örvend", s nagy lendülettel fogott hozzá az új pártja megszervezéséhez. Az új kormány a rendet lassan helyre is állította, ebben segítségére volt a németeket képviselő Rahn követ, akinek „működési köre meghaladja valamennyi nagykövetét". (október 31.)

Kétségtelen tény volt azonban, hogy az olasz események miatt újabb tartalékokat kellett képezni. Ezeknek nagysága a jövő tavaszra már akkora lesz — jelenti Sztójay —, hogy a feltehetően Spezia–Ancona vonalból már támadás kezdhető az angolszászok ellen. A németek is bizakodóan ítélték meg a katonai helyzetet, s a hátország hangulata is „fellendülőben" volt, mégsem tudta Sztójay leküzdeni aggodalmát az orosz túlerő és a szakadatlan támadásuk miatt. A helyzet még mindig „hullámvölgy-

ben lévőnek minősíthető". (szeptember 25.) A müncheni főkonzul hangos kritikában megnyilvánuló elégedetlenségről és teljes nemtörődömségről számol be jelentésében. (szeptember 13.) A németek a keleti fronton bekövetkezett kudarcokat is igyekeztek az olaszok terhére felróni, az „olasz árulás" miatt kellett délre átdobni a stratégiai tartalékokat. „Ha az orosz ennek következtében át tud törni, ez Magyarország sorsára is végzetes lehet" — jelenti Sztójay október 29-én.

A harcterek eseményeit elemezve az olasz események hatásával magyarázta a keleti német visszavonulást. Azt is megállapítja, hogy az orosz erő nemcsak hogy nem tört meg, de még tartalékokkal is rendelkezik. A helyzet komolynak mondható, a veszély növekedésével kell számolni, mert a gyors orosz támadások több helyen leküzdötték a Dnyeper vízi akadályait. Kérdés, hogy lehet-e tartani a vonalat, vagy további hátrálásra kerül sor. A búvárhajóknak is változatlanul nehezen sikerül a hajókaravánokat megtalálni — írja a továbbiakban. Egyetlen pozitív tényező a légitámadások gyengülése. „Tavaszra állítólag sikerülni fog a védelmet oly fokra emelni, hogy a légitámadások hatása kiegyensúlyozható lesz." Az összbenyomás mégis: még mindig hullámvölgyben lévő helyzet. (október 31.)

A keleti orosz térnyerés nem volt feltartóztatható. A november 4-én kelt jelentés már a Krím-félsziget elvágásáról ad hírt, s közli, hogy a román hátországból (Erdélyből?) is több hadosztályt kivezényeltek a frontra félig kész vagy pedig hiányos állapotban. A német katonai körök mégis a kincstári optimizmus bizakodó hangján vallották, hogy kedvező időjárás esetén három hét alatt „kivasalják" (ausbügeln) a szovjet betöréseket. Hitler beszéde ugyancsak bizakodó jellegű volt, az idő neki dolgozik — vélte — optimistán nyilatkozott a várható nyugati partraszállás ügyében és ismét emlegette a megtorló fegyvereket. (november 8.)

Zsitomir visszavételét követően mérvadó körökben tovább nőtt a bizakodás, későbbi időpontban a Krím felmentésére is sor kerül majd — vélekedtek. Számításaik szerint az oroszok lendülete meghaladta a „kulminációs pontot", még ha nem is kizárt egy erős téli offenzíva. Elismerik, hogy az orosz stratégia kitűnő, de a középső és alsó vezetésük nem. Kitűnő a német katona hangulata is, még az 1:10 arányú túlerőtől sem riad vissza. A nép, amelyben óriási erők vannak, a legnagyobb elszántsággal fogja követni vezetőit. A hadsereg töretlen, a vezetés elszánt és erős. A példakép Nagy Frigyes. A helyzet még mindig hullámvölgy, de ebből mintha némileg felfelé emelkednénk. (november 2.)

A tengereken az U-Bootok nem tudnak kellőképpen érvényesülni, a hajók elsüllyesztésének száma a várakozás alatt maradt. (november 20., december 9.) A légitámadások elleni védekezés fokozódik, de még mindig nem kielégítő. (december 9.) Ennek egyik jele volt a berlini követség épületének fentiekben említett pusztulása november 22-én. A várt megtorlás újból kitolódott (december 9.), csak egy-két hónap múlva várható. A hangulat a küzdő csapatoknál kielégítő. (uo.) A müncheni főkonzul szerint a karácsonyi hangulatot feltűnő depresszió jelzi, a hangulat változása az összes rétegre kiterjedt. (december 30.)

A katonai események taglalása hosszú időn át a háttérbe szorította a politika történéseit, ezek jórészt csak az év utolsó hónapjaiban foglalják el újból helyüket a berlini jelentésekben.

Sztójay július 9-én a szerbiai helyzetet elemezte, majd áttolódott a súlypont Romániára. Július 15-én, 30-án, augusztus 5-én a román propagandát veszi célba. Július 22-én beszámol Antonescu nagyszebeni beszédéről, melyben Észak-Erdély visszavételére buzdított, miközben ifjú hadnagyokat avatott. A követség feljegyzésben tiltakozott a Wilhelmstrassén. Jelentette később a Ploestit ért légitámadást követően a német sajtónak Romániáról írt cikkeit (augusztus 26., szeptember 24.), emlékeztetett, hogy a német kiképzés jelentősen emelte a román hadsereg harci értékét (szeptember 23.), s figyelmeztetett a határaink mentén történő román katonai intézkedésekre. (október 14.)

November 12-én Hencke államtitkárral meg is vitatta a magyar–román viszonyt. A románok szabad kezet akarnak Magyarországgal szemben — fejtegette Sztójay —, hogy annál könnyebben átpártolhassanak. Hencke — szokás szerint — nem reagált a magyar felvetésre. Sztójay a gyulafehérvári események 25. évfordulóján Steengracht államtitkárnak vázolta a magyar–román kapcsolatok alakulását (december 9.), majd sietett jelenteni Budapestnek a román politika újabb sikeres húzását, amikor Berlin bombázását követően ötmillió cigarettából álló ajándékot szállítottak a német fővárosba. (december 15.)

A szövetséges hatalmak értekezleteiről megállapította (november 20.), hogy Anglia elejtette a balti államokat, talán Finnországot, Lengyelországot és Romániát is. Sztálin megnövekedett presztízse aggasztja még a semleges svédeket is. Véleménye szerint Törökország semlegességének megmaradása folytán nem érte el célját a kairói konferencia, a törökök a nagy nyomás ellenére is semlegesek maradnak. Bulgáriában megbíznak a németek, s a finnek is megőrzik a német szövetség politikáját. (december 9.) Teheránról Steengracht sem tudott mást, mint amit a hivatalosan kiadott kommüniké tartalmazott, így Sztójay is csak a Jugoszlávia kérdésében észlelhető ellentétekre utalt. (december 9.)

A Kállay-kormány külpolitikai vonalvezetésének ismeretében aligha csodálható, hogy Sztójay jelentéseiben egyre nagyobb szerepet játszott a magyar–német viszony alakulása.

Így beszámolt Ullein-Reviczky stockholmi kinevezésével kapcsolatos sajtóvisszhangról (szeptember 24.), majd Mussolini ellenkormányának létrejöttét és Steengracht elismerést kívánó felszólítását jelentette Budapestre. (szeptember 24. és 30.) Rövidesen ki kellett térjen arra is, hogyan vélekedik a német sajtó a magyar politikusoknak a megnyilvánulásairól. (A jelentéshez 16 db sajtókivágást mellékelt.) Steengracht szerint a magyarok magatartását az ellenség úgy értelmezi, hogy a magyarok viszonya Németországgal és a tengellyel szemben megváltozott. (október 14.) Az államtitkár a továbbiakban „zavaró momentumokra" hivatkozott és szükségesnek vélte a magyar–német viszony megjavítását, az elkedvetlenedés kiküszöbölését. A

követ méltányosnak tartotta volna, ha Budapest megfelelő intézkedéseket tenne. (október 25.) Egyidejűleg figyelmeztető cikk jelent meg a Reichben az angolbarát magyarok felé.

Chamier, a propagandaminisztérium délkelet-európai referense szerint Magyarország nagy hibát követett el, ha azt hiszi, hogy Németország elvesztette a háborút. Eljön még az idő, amikor Magyarország fizetni fog ezért a magatartásért. (november 11.) Kállay költségvetési beszédéről pedig az volt a véleménye, hogy nem okozott csalódást, mert „megszoktuk, hogy a magyar politikusok rejtvényekben beszélnek". Világos és őszinte szó nem hangzik el, maga a beszéd sem volt „egyértelmű". Az is feltűnő volt, hogy a német sajtó mennyire foglalkozott Ghyczy (december 2.) majd az ellenzéki Imrédy (december 11.) beszédével.

Az 1943-as évet a december 23-án kelt beszámoló koronázza meg, mely 19 oldalon foglalja magába a Ribbentroppal december 19-én két és fél órán át folytatott eszmecsere eredményét.[143]

A birodalmi külügyminiszter komoly hangulatban volt. Elítélte a bombázásokat, kifejezte hitét a győzelemben. Bejelentette, hogy új tartalékok állnak a rendelkezésre. Nyugaton teljes a bizalom, szinte óhajtják az invázió bekövetkeztét. Némi „érintettséggel" utalt arra, hogy ma már Magyarországon egyetlen ember sincsen, aki a német erőben és német győzelemben bízna. Kétkedve fogadta Sztójay ellenvetését. Mindenről a legaprólékosabban tájékozva vannak — folytatta —, ami Budapesten történik. Tudják, hogy onnan száz fonal megy Svájcba, Madridba, Stockholmba vagy Lisszabonba. Szerinte a zsidók politikai befolyása növekvőben van Magyarországon, s a leépített zsidók is folyamatosan visszakerülnek régi vezető állásaikba. A magyarok nem éreztek egyet a németekkel az olasz kérdésben sem, ez fájdalmas csalódást okozott Mussolininek is. Sztójay újból tiltakozott, azzal érvelvén, hogy a magyar kormány távol áll a külföldi emigránsok lépéseitől, az ország pedig a zsidókérdés teljes rendezését óhajtja és várja. Ribbentrop azonban „nem mutatott megértést fejtegetésemmel szemben". Kitért a külügyminiszter az angol rádió és sajtó Magyarországgal kapcsolatos állásfoglalására. A bizonyítékok elől „bizonyos rezignációval" kitért. Budapest nem akarja tudomásul venni azt a veszélyt, folytatta, amely az országot fenyegeti a túloldal győzelme esetén. Magyarország biztos jövője ezért csak a német fegyverek győzelmétől függ. (L. Lengyelország, Görögország és Jugoszlávia helyzetét.) Ő maga mindig Magyarország megerősödéséért dolgozott, s ma Magyarországon ő a „leggyűlöltebb ember". „Tiltakoztam" — írja Sztójay. Rámutattam Budapest teljes védtelenségére minden légitámadással szemben. Fejtegetéseimet „némi megértéssel" tudomásul vette. Várja azonban, hogy Kállay vagy Ghyczy külügyminiszter juttassa kifejezésre az Anglia és az Egyesült Államok elleni háborús állapotot.

A beszélgetés hangvétele komoly, nyugodt, barátságos volt, de néha „szemrehányóan keserű". Itten mérvadó helyen bizonyos bizalmatlanság alakult ki külpolitikai vonalvezetésünkkel és Magyarország további magatartásával szemben.

Ribbentrop szerint „lappangó bizalmatlanság" észlelhető. Azt a képet vélik látni, hogy Magyarország eltávolodni készül az eddigi útról, azaz a németbarátságtól, a közös hadviseléstől, s talán kapcsolatokat keresne a túloldallal.

Sztójay felsorolta, hogy Budapestnek a cenzúra bevezetésével

Németország mellett kiálló sajtó és rádióval
a vezető tényezők állásfoglalásával
csapatainknak a keleti fronton tartásával
a zsidókérdés szem előtt tartásával

kellene a német aggályokat eloszlatni.

Ribbentrop végezetül úgy vélekedett, hogy Németország a barátaival szemben a hálát kellőképpen dokumentálni fogja.[144]

III/1.

„Jöhet a hóditó nyiltan avagy titkon
Tied ez a föld még, te vagy itt még itthon"
Arany László

A NÉMET MEGSZÁLLÁS

1943/1944 fordulóján Kállay kormánya nem ismerhette teljes egészében a német elképzeléseket, de magatartását mindvégig az a megfontolás irányította, hogy elkerülje Németországnak provokálását. (Szombathelyi már 1943. szeptember 4-én emlékiratba foglalta elképzeléseit a várható német retorziós lépésekről.)[1] Amint Ghyczy külügyminiszter Wodianernek december 7-én és 18-án írt leveleiben kifejtette, „egy előzetes megállapodás kitudódása" a német karhatalom által való legkíméletlenebb megszállást és megtorlást vonná maga után, az ország prédája lenne a német szolgálatban lévő szomszédainak is. „Tudnunk kellene, hogy a szövetségesek az ország jövőjére nézve milyen kilátásokat, jelenére pedig milyen biztosításokat nyújtanának."[2] Egy nappal később politikájának szellemét a semlegességben jelölte meg, egyetlen útnak tartva, „amelyet esztelennek látszó áldozatok nélkül járhatónak látunk, a de facto semlegességet, illetve a non-belligerence állapotunk további fenntartását, s ezen állapotnak az angolszászok által való elismerését". Passzivitással remélte megőrizni függetlenségét, az ország rendjét és békéjét a német nyomás, a német, orosz és angolszász fenyegetésekkel szemben.[3]

Ezen cél érdekében nem is változtatott korábbi politikáján. A sajtó és rádió fenntartotta független és objektív stílusát. Mint a német Forschungsamt jelentése már korábban is hangoztatta, még a tengelybarát újságokban sem találhatók támadások a nyugati hatalmak ellen.[4] A hivatalos megnyilvánulások a lehető legóvatosabban kezeltek mindent, ami Németország melletti újabb állásfoglalásnak volna minősíthető.[5] A külügyminiszter Bakách-Bessenyeihez intézett írásában jó néhány „negatívumot" sorolt fel az ország politikájának jellemzésére. Eszerint az ország nem bocsátkozott semmiféle katonai akcióba a Duna-Dráva vonaltól délre, a légvédelme teljesen passzívan viselkedett az átrepülő szövetséges légierőkkel szemben. A kormány kivédte a szociáldemokraták ellen irányuló támadásokat. Ha csak a budapesti képviselet útján, de mégis fenntartotta a diplomáciai kapcsolatot a Badoglio-kormánnyal. November 8-án a vezérkar főnöke parancsot adott Lakatos vezérezredesnek, a megszálló erők parancsnokának, hogy kezdje meg csapatainak átcsoportosítását a határhoz közelebb fekvő területekre, s a 201., a 19. és 18. könnyű hadosztályokat azonnal indítsa útba Rovno illetve Pinszk térségébe.[6] Az OKW utasítást adott ki, hogy ha szükséges, erőszakkal is, de meg kell akadályozni az engedély nélküli magyar csapatmozgásokat.[7] Hitler vasúti

gördülőanyag híján nem tartotta lehetségesnek a túszként kezelt magyar alakulatok kivonását, csak olyan ígéretet tett a főhadiszállásra látogató Szombathelyi vezérezredesnek — feltehetően 1943. november 21-én —, hogy további orosz előnyomulás esetén e csapatok a magyar határ felé fognak visszavonatni.[8] A kormányzat lavírozó, időhúzó politikáját megnehezítette, hogy az ország közelében lévő hatalmi faktorok között nem jelentkeztek komoly és a közép-európai helyzetre tényleges befolyást gyakorolni tudó erővel az angolszászok, másfelől a magyar fél nem találkozott egy egységes angolszász véleménnyel, mely az angol–amerikai polgári és katonai erők állásfoglalását tartalmazta volna.[9] Katasztrofális hatást váltott ki Smuts dél-afrikai miniszterelnök-tábornok beszéde, melyben többek között kijelentette, hogy a világon a háború után három számottevő hatalom marad, a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia. E három nagyhatalom más-más övezetben élvezne döntő befolyást, így Európában a Szovjetunió befolyása fog érvényesülni. A vén Európa megszűnt létezni — mondotta. Franciaország letűnt, Olaszország és Németország is el fog tűnni. Oroszország lesz Európa új kolosszusa, olyan kolosszus, amely egy földrészt gyűrt maga alá. A többiek le lesznek verve, s ő lesz a kontinens ura. A japán birodalom is megsemmisül akkorára, s ennek következtében eltűnik minden fékező és egyensúlyozó erő keleten.[10]

Az oroszok ezen érvényesülésére más észrevehető jelek is utaltak. Ullein-Reviczky december 11-én jelentette, hogy a Szovjetunió gorombább hangot használ Magyarországgal szemben. Szovjet lapok arról írtak, hogy Magyarország sem menekülhet meg a büntetéstől, s nemcsak Németországnak, hanem az összes vazallusnak is munkásokat kell majd küldeni Oroszországba a pusztítások helyreállítására.[11] Nem volt megnyugtató a Szovjetuniónak Jugoszlávia, s általában véve a Balkán államok irányában folytatott politikája sem.[12] Wodianer táviratok sorozatával árasztotta el a külügyminiszterét, 1943. december 20. és 23. között öt jelentése foglalkozott azzal a problémával, hogy — Eckhardt tájékoztatása szerint — a moszkvai illetve teheráni értekezletek Románia jövőjét illetően a legkedvezőtlenebb politikai irányváltozást eredményezték. „Ha a románok most tárgyalási hajlandóságot mutatnának, úgy az országot csak angol-szász haderők szállnák meg és a román kérdés rendezése elsősorban ezeknek engedtetne át. Ellenkező esetben a megszállásban az oroszok is részt vennének és Románia sorsa felett is az orosz kívánságok szemmel tartásával döntenének.[13] (Az álcázási okokból használt „Románia" helyett természetszerűleg Magyarország értendő!)

Ghyczy karácsony estéjén válaszolt lisszaboni követének. Eszerint a kormány hajlandó minden megoldást elfogadni, amely az orosz megszállás és érdekszféra ellen megóvja, függetlenségét és alkotmányát tiszteletben tartja és jogos területi igényeit a béketárgyalásoknál figyelembe veszi. „...Mindent elkövet, de fegyverrel a németek ellen nem fordul."[14]

Az 1943-as évet magyar részről Bakách-Bessenyei december 27-én kelt követi jelentése és Ghyczynek Szilveszter napján kelt válasza fejezte be. Bakách-Bessenyei tizenegy gépelt oldal terjedelemben „Világhelyzet és kilátások 1943 év vé-

gén" címmel elemezte, hogyan látják Svájcban a háború eddigi menetét, a kialakult erőviszonyokat és 1944 várható fejleményeit.

„1943 eredményei véglegesen bizonyították, hogy a háborút Németország elvesztette. A kérdés most már az, hogy a kialakulóban lévő új európai világra az angolszászok vagy a bolsevisták fogják bélyegüket rányomni. Az oroszok egyoldalú teherviselésre, nagy sikereikre vonatkozó érveikkel szemben az angolszászok azt állítják, hogy a szállításaik nélkül, valamint Németország bombázása nélkül az oroszok nem tudták volna nagy sikereiket elérni...

Ami még döntőbb, a háború végső szakaszára mind a németek, mind az oroszok teljesen kimerülnek, s így annak idején jól felszerelt hadseregeikkel ők (ti. az angolszászok) fogják a végső döntést meghozni." Bakách-Bessenyei úgy tudta, hogy Teheránban és Moszkvában az angolszászok nem tettek elkötelező ígéretet. „Az angolok és amerikaiak természetesnek tekintik, hogy mások vérezzenek helyettük... Isten legyen irgalmas annak a kis nemzetnek, mely nemcsak nem segíti őket, hanem valamilyen formában még útba mer állani." A jelentés azzal a reménnyel zárult, hogy az angolszászok mégis képesek lesznek a háború után a szovjet expanziót gátak közé szorítani.

A jelentésre válaszoló külügyminiszter utalt arra, hogy az ország számára még egy ideiglenes orosz túlsúly is beláthatatlan következményekkel járna, másrészt elmondotta, hogy az angolszász politika a német–orosz ellentét visszafordíthatatlanságára és arra a felvetésre épült fel, hogy a németek a keleti arcvonalon fel fogják tartóztatni az orosz behatolást Európába. Maga részéről lehetségesnek tartott egy német–orosz különbékét, s annak a feltételezését is, hogy nyugati invázió esetén a németek megnyitnák az utat az oroszoknak Lengyelország és a Balkán felé. Szem elől tévesztve a hadszínterek helyzetének alakulását, arról az eshetőségről, hogy az oroszok elérnék a Kárpátok vonalát, mint viszonylag távoli veszélyről szólt. Erre az esetre csak azt az egyetlen utat látta, hogy „felálljunk a Kárpátokra, s próbáljunk meg védekezni ... Lehetőleg persze egyedül".[15]

Hasonlóképpen terjedelmes emlékiratban akarta feloldani a sok sötét és egyelőre megoldhatatlan kérdőjelet 1944 küszöbén Barcza György is. Svájci tapasztalatai szerint a szövetségesek háborús politikájának csak egyetlen célja van: a háború mielőbbi és teljes megnyerése. Aki nekik ezen cél elérésében segítségükre van, azt támogatják, tekintet nélkül arra, hogy ezáltal néha ellentétbe jutnak némely előbb hangoztatott elvi kijelentésükkel vagy célkitűzésükkel. Elemi érdekük a háború végéig megköveteli azt, hogy állandóan hangoztassák a teljes kollaborációt a Szovjetunióval a háborúban és az azt követő békében. Az angolszászoknak ezt a politikai kényszerhelyzetét rendkívül ügyesen használta fel Benes, a szovjet–csehszlovák kölcsönös támogatási szerződés Tito mellett őt tette Közép-Európában a Szovjet előretolt megbízottjává. A Szovjetnek Közép-Európában olyan befolyása lesz, mint egyetlen más hatalomnak sem. Területi hódítási céljai nincsenek, politikai és gazdasági befolyását azonban automatikusan könnyen érvényesítheti majd Benes és Tito útján, kik ott megbízható

ügynökei lesznek. Számolnunk kell a szovjet befolyás kiterjedésével a Duna medencéjében is. Cseh–magyar viszonylatban Benes tervei szerint az eljövendő békénél a trianoni határvonalból kell majd kiindulnunk. Mi leszünk a megvertek, a vesztesek, ezzel is tisztában kell lennünk. Mindaz, hogy mi tulajdonképpen de facto semlegesek vagyunk, nem egyéb, mint naiv, de veszedelmes önámítás. Világosan kell végre látnunk, hogy minden valószínűség szerint mit fog a jövő hozni, és amit lehet, megmenteni. Ez már nem lehet sok. Jobb lenne a megszállásunkból a jövőre politikai és erkölcsi tőkét szereznünk, mint azt anélkül eltűrnünk. Egy kategorikus, az egész világ tudomására hozott, tehát nyílt visszautasítás a legutolsó pillanatban még némileg enyhíti megítélésünket a háború végén. Az lesz számunkra a kérdés, hogy a győztesek minket teljesen a németekkel azonos vagy azoktól eltérő, némileg enyhébb megítélésben fognake részesíteni. Velünk szemben nem annyira érdekelt angol–amerikai hatalmak tényleg hajlandók és képesek lesznek-e minket a Szovjet és szomszédaink, csehek és románok támadásaival és követeléseivel szemben megvédeni — foglalta össze gondolatait.[16]

„Oroszország nemzetközi pozíciója egész történelme alatt Teheránban volt a legtekintélyesebb" állapította meg 1944. január 7-én Ullein-Reviczky is, az orosz veszély tárgyában írt titkos jelentésében. „Nemzetközi helyzete kitűnő, szovjet-angolszász vonatkozásban is jelenleg kétségkívül a Szovjet van felül. Az angolszászok helyzete akkor lesz erősebb, mihelyt egy tekintélyes hadsereggel is jelen lesznek a kontinensen, s még erősebb lesz, ha az oroszok addig tovább gyengülnek ... Ha mi addig baj nélkül megússzuk, már valamivel szilárdabb lesz lábunk alatt a talaj, mint e pillanatban" — találkozunk az örök magyar optimizmussal.[17]

Ezt a mentalitást kívánta cáfolni Bakách-Bessenyei, amikor egy nappal később ellenkező álláspontot foglalt el, mint a külügyminisztere. Helyesen látta, hogy az angolszászok először orosz segítséggel meg akarják semmisíteni Németország hatalmát, s csak e cél — és Japán legyőzése után — akarnak gátat vetni a Szovjet terjeszkedésének.

Még fél évszázad távlatából visszatekintve is helytállónak bizonyult világos logikával elemzi Bakách-Bessenyei a várható lépéseket, melyek 1944-ben, a nagy döntések esztendejében várhatók lesznek: A frontok meg fogják közelíteni Magyarországot. A németek közös és együttes védelemre szólítanak fel. A magyar döntés hosszú időre meghatározza a nemzet sorsát. Legnagyobb veszedelem a tartós és ellenséges orosz megszállás. Ebben őket saját erőnkből megakadályozni nem tudjuk. A németek már saját országukat sem képesek megvédelmezni, mégkevésbé Magyarországot. Az oroszok hivatalosan még nem nyilatkoztak a magyar kérdésről, de ha a németekkel együtt akarunk védekezni, csak magunk ellen hangoljuk őket. Legfőbb feladat, amíg csak lehet, folytatni az eddigi halogató politikát, csendben mozgósítani, megszállni a határokat, a német bevonulásnak fegyveresen is ellenállni. Még egy német megszállás is most már csak viszonylag rövid ideig tarthat, az esetleges orosz megszállás kevésbé lesz rosszindulatú. Célunkat csak akkor érhetjük el, ha a németek „együttes védelemre" vonatkozó kívánságának határozottan ellenállunk.[18]

Ghyczy külügyminiszter a politikai és katonai események hatására 1944. január 15-én Bakách-Bessenyei útján kérdést intézett Tylerhez, hogy mi volna a véleményük a magyar magatartásról abban az esetben, ha az oroszok elérik a Kárpátok vonalát, s legalább nagy vonásokban tájékoztatást kért az orosz elgondolásokról Magyarországgal kapcsolatban. Január 24-én kelt, s ugyancsak Bakách-Bessenyeihez írt levelében elképzelhetetlennek tartotta, hogy a magyar közvélemény, de a magyarság túlnyomó többsége is meg tudná érteni, hogy az orosz előnyomulás veszélyének hatása alatt szembeforduljunk a németekkel. Ez társadalmi forradalmat jelentene, német megszállást, harctérré változást — a románokkal a hátunkban! Kevés különbséget látott a jó vagy rosszindulatú orosz megszállásában, mivel az oroszoktól még azok is őszintén félnek, akik az angolszász orientáció hívei.[19]

Az ország vezetése általában azzal számolt, hogy az orosz előretörés márciusra éri el a Kárpátok vonalát, s a németek bizonyos fokú katonai beszivárgása ellenére még relatíve hosszú időszakot feltételezett az előrelátható német megszállásig.[20] A vezető politikai körök kiábrándítónak tartották, hogy az orosz térnyeréssel nem volt párhuzamos az angolszászok előnyomulása. Külpolitikai téren a fő veszély abban mutatkozott, hogy az oroszok megjelenése a határainkon megakadályozza Magyarország fokozatos elszakadását a németektől — amint arra fentebb Ghyczy is utalt, sőt a háború végső szakaszára Magyarországot szoros katonai szövetségre kényszeríti az összeomlóban lévő Harmadik Birodalommal.

Márpedig Bakách-Bessenyei 1944. január 27-én kelt válasza nem hagyott semmi kétséget: Tyler és Dulles egyöntetű véleménye szerint semmi kilátás nem volt arra, hogy Washington bármiféle megértést tanúsítana egy magyar-német katonai kooperációval szemben, még ha az a bolsevista veszély elhárítására is irányulna, ezen túlmenően német csapatok átvonulása esetén Magyarországot bombázni is fogják. Felvetődött annak a lehetősége, hogy az orosz megállna a magyar határokon, amennyiben a kormány kijelentené, hogy nem működik együtt a németekkel, nem enged át területén német csapatokat és kész velük fegyverrel is szembeszállni.[21]

Ghyczy a legnagyobb sajnálatára még e feltételes kérdésfelvetést sem tartotta teljesíthetőnek. „Német-orosz alternatívában nem optálhatunk a németek ellen." Az amerikai félnek azon tanácsa, hogy forduljunk szembe a németekkel, „részünkre komoly segítséget nem jelent".[22]

A Wodianernek írt leveléből is kitűnik (1944. február 3.), hogy az orosz veszedelem uralta az egész magyar magatartást és „teljesen lehetetlen volt számunkra az oroszokat az angolszászokkal, főleg az amerikaiakkal azonosítani."[23] Még világosabban fogalmazott a Barczához intézett levél (február 5.): „Egy lényegileg már defenzívában lévő Németország és egy expanzív Oroszország között mi addig is, amíg egy új rendező tényező itt meg nem jelenik, Németországhoz vagyunk kénytelenek tartani magunkat".[24]

„Az egész nemzet egységes abban, hogy az oroszok ellen minden körülmények között védekezik" — írta Ghyczy február 10-én Ullein Reviczkynek. A kormány

meg van győződve, hogy a szövetségeseknek nem avval tesz szolgálatot, hogy a Duna-medencét kiszolgáltatja az anarchiának, hanem avval, hogy Európa ebben a részében egyedül fenntartja a rendet és a nyugalmat. A magyar kormány szívesen magáévá teszi az Atlantic Charte pontjait és kész annak szellemében közreműködni. Nem áll ellen — továbbá — az ország határain megjelenő angolszász csapatoknak.[25]

A magyar kormány érvelése hiábavaló volt. A stockholmi amerikai követ felsőbb utasításra közölte Ullein-Reviczkyvel, hogy tárgyalási alapnak csak a feltétel nélküli megadás, az unconditional surrender elvét lehet tekinteni.[26]

Az Egyesült Államok külügyminisztériuma eredetileg sokkal nagyobb szerepet óhajtott játszani Kelet-Közép-Európa újjárendezésében, mint amire azután ténylegesen sort kerített. A magyar remények és elgondolások ezért nem voltak eleve olyan alaptalanok, mint amilyeneknek 1945 után bizonyultak. A mulasztás talán abban található, hogy nem számoltak azzal a fordulattal, amelyet a keleti front orosz győzelmei, a mellékhadszíntérré lefokozott olasz hadjárat elakadása, valamint a moszkvai külügyminiszteri konferencia előidézett, s melyet később Teherán végleg szentesített. Magyarországhoz nem fűződött jelentős amerikai katonai érdek, nagyok voltak a földrajzi távolságok, s Roosevelt elnök, aki „szívesen kibicelt magyar dolgokban Ottónak", semmiképpen sem akart Németországon kívül további kötelezettségeket vállalni. Így végül is az amerikai hatalom érvényesülésére nem volt mód és lehetőség, de talán szándék sem. A magyar politika legnagyobb tévedése Nyugat országai befolyásának és Kelet-Európa iránti érdeklődésének túlbecsülése és az orosz erőtényező alábecsülése volt. Tévesnek bizonyult az a feltevés is, hogy a Szovjetuniónak sokkal nagyobb szüksége van a Nyugatra, mint megfordítva, noha ezt a „Második frontot" követelő orosz propaganda is alátámasztani látszott. Túlbecsülte a vezetés annak a kritikának a jelentőségét is, mellyel az angolok, de az amerikaiak is az első világháború utáni rendezést illették. Roosevelt és Churchill részéről ismételten elhangzott az a kijelentés, hogy nem ismételik meg az 1919–1920-as hibákat, s revíziós hatalomnak lehetett tekinteni egykor a Szovjetuniót is. Budapest arról is meg volt győződve, hogy egy átfogó Kárpát-medencei együttműködés parancsoló szükségesség és erre Magyarország nélkül nem kerülhet sor.[27]

Hiába volt Tyler és Dulles jóindulata, Amerika, ha talán nem is annyira, mint Anglia, enyhe bizalmatlansággal nézte a magyar törekvéseket. Őket csak a tények, s nem azok elmaradásának okai érdekelték. Egyedül a németek legyőzését tartották szem előtt, mindent ennek a szempontnak rendeltek alá. Azt hitték, ha megvan a győzelem, a többi magától elrendeződik. A Szovjet pontosan tudta, mit akar, a Nyugatnak nem voltak célkitűzései a háború utánra.[28]

1944 első hónapjaiban a kormány még egyszer megpróbálta, hogy az események menetét kedvezőre fordítsa, ha a háború folyamatára nem is tudott kedvező befolyást gyakorolni.

Január közepén a kormányzó és Kállay megbízták a vezérkar főnökét, hogy szerezze meg a németek hozzájárulását, bízzák a Kárpátok védelmét kizárólagosan

magyar csapatokra. Ha ezt sikerült volna elfogadtatni, a szovjet hadsereg bizonyára nem tekintette volna feltétlenül szükségesnek, hogy minden áron belefogjon a Kárpátok jól védhető és téli–tavaszi hónapokban egyébként is nehezen járható gerincének megostromlásába.[29]

A megfelelően előkészített tárgyalásra január 23-án utazott el a magyar delegáció. Szombathelyi kíséretéhez tartozott Homlok Sándor katonai attasé, Hankovszky tábornok hadműveleti csoportfőnök, Nádas ezredes hadműveleti osztályvezető, Henkey ezredes anyagi osztályvezető és Kádár Gyula, a Vkf. 2. vezetője.

Kállay bízott abban, hogy a felajánlott védelmet Hitler mint ajándékot (a cadeau szót használta) elfogadja, ezzel a kormány eleget tud tenni a nyugati hatalmak kívánságának is.

Amíg Szombathelyi Hitlerrel és Keitellel folytatott tárgyalásokat, Kádár és Homlok a vezérkar helyzetnyilvántartó osztályán tájékozódott. Az ügyeletes német vezérkari ezredes rendkívül komolyan és tárgyilagosan ismertette a front eseményeit. Őszintén rámutatott a német erők elégtelenségére, a széles kiterjedéseket nem tudják uralmuk alatt tartani, ezért további visszavonulásra kell számítani. „Levert hangú előadásában semmi optimizmus nem volt található". Hitler ezalatt elutasítva a magyar javaslatot, fölényesen jelentette ki, „ha a Kárpátokig engedném az oroszt, elveszíteném a háborút. Erről szó sincs". Bejelentette, hogy ötven tartalék hadosztállyal ellentámadást indít a tavasszal keleten, s ezzel be is fejezi a háborút. A magyar csapatokra csak mint megszálló erőre van szüksége. Keitel nevetségesnek tartotta annak még feltételezését is, hogy az orosz eléri a magyar határt. (Még az invázió bekövetkezésében is kételkedett.)

Szombathelyi így elégedett hangulatban távozhatott a Vezértől. „Nincs hát semmi baj" — vigasztalta bajtársait. Kádár és Homlok együttesen számoltak be arról, amit a helyzetmagyarázatban megismertek, s egyetlen szót sem tartottak igaznak Hitler állításaiból. Kérték a vezérkar főnökét, ne higgyen neki.[30]

Szombathelyire mégis Hitler ígéretei tettek nagyobb hatást. Kádár és Homlok tapasztalatai sem tudták ezen hitét megingatni. A február elején tartott szokásos katonai attaséi értekezleten Rakolczay és társai által elmondott reális és illúziómentes beszámolókra a vezérkari főnök — általános meglepetésre — egyértelműen kiállott a német szövetség fenntartása mellett.[31]

1944. február, az önálló magyar külpolitika utolsó hónapja sem szűkölködött az eseményekben.

A kormányzó február 12-én levélben fordult Hitlerhez, megismételve a Szombathelyi által január végén előterjesztett kérését, két nappal később pedig a vezérkar főnöke Keitel elé tárta az egyre súlyosabb helyzetből eredő nyugtalanságát.[32]

Aggasztó módon megnövekedett az orosz csapatok nyomása alá került magyar megszálló erők parancsnokának, Lakatos vezérezredesnek gondja és problémája is. A február közepén Budapesten tartott megbeszéléseken belátta, hogy a helyzet minden vonatkozásban szinte kilátástalan.[33] Ez a kilátástalanság az idegekre is ránehezedett — emlékezik vissza Szegedy-Maszák. „Minden reggel azt kérdezte magától az ember, vajon ma milyen rossz hírt kapunk. Ghyczynél a reggeli megbeszélések meglehetősen nyomott hangulatban folytak le, úgy éreztük, hogy tenni kellene valamit, kiutat keresni, de hiába, nem találtuk meg. (Valahol utat vesztettünk címmel ezekben a hetekben írt cikksorozatot a Magyar Nemzetben a pesszimizmusában már fatalistává váló Szekfü Gyula.) Egyre mechanikusabban ismételtük Deák Ferenc mondását: tudok én küzdeni remény nélkül.[34] A Teherán óta nyomott hangulatot csak átmenetileg enyhítette valami, egyre ritkább, jó hír. Lassanként úgy érezte az ember, mintha valami kollektív tehetetlenség rabjai lennénk mindnyájan, minden jó szándékunk, erőfeszítésünk és igyekezetünk ellenére."[35]

A gépezet azonban még kifogástalanul működött. A Bakách-Bessenyeinek, Wodianernek, Barczának szóló utasításokat Ghyczy kivétel nélkül Kállayval személyesen beszélte meg és diktálta le.[36]

A magyar külügyminiszter politikai végrendeletének tekinthető a Barczának 1944. február 15-én és 24-én elküldött két levél.

Alaptételként állapította meg, hogy ha az orosz eléri a magyar határt, „felvonulunk a Kárpátokra és védekezünk". Ebben a felfogásban egységes az egész ország. A balti államok példája nyomán nem várható az oroszoktól jobb bánásmód megadás esetében sem. A németek csapataink hazaszállítása elől „határozottsággal" kitérnek. Angol–amerikai garancia a Szovjet ellen egyáltalában nem valószínű.

Kockázatot bármely megszállást illetően csak „úgy tudunk vállalni, ha angolszász csapatok a közelben lennének".

Újólag feltette a kérdést, hogy mi volna az angol–amerikai vélemény a magyar magatartásra nézve, ha az oroszok elérik a Kárpátok vonalát. Mi Oroszországnak „ránk vonatkozó elgondolása?" Tragikus lenne az országra, ha éppen a „háború utolsó fázisában kényszerülne egszisztenciális nemzeti érdekből Németország mellé állani".[37]

Szinte ezekre a tépelődésekre válaszolt Habsburg Ottó 1944. február 11-én és 24-én két levele, melyeket Wodianer továbbított Budapestre. (A korábbi gyakorlatnak megfelelően Magyarország helyett mindenütt Románia nevét használva.) „Magyarország szempontjából, helyzete állandó gyengülése és romlása ellenére a jövő még nincs elveszve, de az utóbbi hónapok megnövelték és közel hozták az orosz veszélyt. Magyarország csak önmaga mentheti meg magát, mert érte, helyette senki sem fog verekedni. Minden áron el kell kerülni a veszélyt, hogy idő előtti akció teljes megszállására vezessen Németország részéről. Most kellene titokban megállapodni abban a kérdésben, hogy az alkalmas időpontban minő magatartást fog Magyarország tanúsítani. Minél inkább megerősödik az angolszász haderő helyzete Európában, annál kevesebb értéket fognak a magyar erőnek tulajdonítani. Orosz megszállás ellen nincs más garancia, mint, hogy fegyvertársként az angolszász hadseregek védelme alá helyezzük magunkat. Január 16-i megbeszélésem során Roosevelt egyszer sem említette a magyar „unconditional surrender"-t, viszont ismételten „cobelligerence"-ségről beszélt.

Passzív magatartástól semmi jót nem várhatunk. Nem kétséges, hogy csak magával Roosevelttel szabad tárgyalni, akinek személye garancia is. A svájci megbeszéléseket feltétlenül le kell állítani. Dulles és Tyler megbeszélései senkit sem kötelezneknek, eredményt ezek a megbeszélések nem hozhatnak. Ha kijelentéseik komolyan vétetnek, csak zavar származhatik belőle nálunk. Javaslom, hogy küldjön a magyar kormány nekem sürgősen egy felhatalmazást arra, hogy Roosevelt előtt a nevében egy rövid kijelentést tegyek, amely szerint a kormány szilárdan el van határozva, hogy az arra alkalmas időpontban szakít a német szövetséggel és kész teljes fegyveres erejével síkra szállni." A továbbiak során irányelveket kért a megindítandó tárgyalásokra, majd leghatározottabban sürgette a cselekvést, „mert elérkezett az utolsó óra, amikor még lehet, talán még titokban megállapodni Amerikával egy külpolitikai irányváltoztatás és az azzal járó katonai kötelezettségek dolgában. Az utolsó lehetőség elmulasztása végzetes felelősséget hárítana ... a kormányra. Ebből a szempontból kérem a magyar álláspont revideálását és válaszát."

„Románia már felkínálta az unconditional surrendert Oroszországnak — folytatta az írás — Besszarábia és Bukovinán kívül egy száz kilométeres sávot is felajánlott neki, ha cserébe megkaphatja Erdélyt. Ez Maniu programja, melyet Sztálin el is fogadott. Románia már megelőzött minket, sőt arra készül, hogy orosz védelem alá helyezi magát és így orosz katonai és politikai támogatással megszerzi egész Erdélyt sőt talán a Tiszántúlt is. Nem lehetne-e megnyugtatást nyújtani Oroszországnak, hogy Magyarország semmiféle „cordon sanitaire"-ben nem vesz részt? Benes aknamunkáját ez a lépés talán gyengítené. Az orosz animozitás súlyos tehertételünk az angolszászokkal való tárgyalásaink során is."[38]

Erre a román veszélyre hívta fel a figyelmet szinte egyidejűleg Wodianer is, a március 1-jén a magyar határok védelméről írt jelentésében:

„A legkülönbözőbb oldalról érkező hírek alig engednek kétséget aziránt, hogy Románia, erősen támogatva Benes által, komoly akcióba kezdett egy orosz–román megállapodásnak a mi rovásunkra való létrejötte érdekében. Evvel a veszedelemmel szemben minden más veszedelem eltörpül. Az a feltevés, hogy egy ilyen lehetőséggel szemben a siker legcsekélyebb reményével is védekezni tudnánk, veszedelmes optimizmusnak tűnik. Nem volna-e lehetséges Amerika közreműködésének igénybevételével Moszkvában szondírozni, hogy nem volna-e hajlandó a szovjet kormány velünk katonai eszmecserét folytatni, melynek végcélja a magyar-szovjet ellenségeskedések kitörését valamiformában megakadályozni?"[39]

Barcza február 26-án és március 6-án válaszolt Ghyczy kérdéseire Magyarország „sorsdöntő órájában".

„A szovjet haderő előnyomulása határaink felé minket belátható időn belül abba a helyzetbe fog hozni, hogy határoznunk kell, vajon fel kívánjuk-e használni eme legutolsó alkalmat arra, hogy a németektől elszakadva jövőnk politikai esélyeit megjavítsuk... Katonai ellenállás akár határainkon túl, akár a Kárpátokban, teljesen kilátástalan... A szovjet előrenyomulást legfeljebb késleltetni volnánk képesek ... jövőbeli

sorsunkat azonban teljesen a németekéhez kapcsolnánk... Amint a Szovjet határainkhoz közeledik, kérjünk azonnal békét és nyíltan szakadjunk el a németektől" — közölte az amerikai fél tanácsát. „Jelen esetben a létérdekünk nem azonos az önvédelemmel ... nem az öngyilkossággal egyenlő fegyveres védekezés, hanem az azonnali és teljes megadás, fegyverletétel és kapituláció... Egy átmeneti német megszállás kevesebb kárt jelentene nekünk emberéletben és értékekben, mint a Vörös Hadsereg fegyveres harca ellenünk... A Szovjet fő célja Németország megverése, a német haderő megsemmisítése és Németország megszállása. Második célja a Románia által elvett területek ... visszafoglalása. Magyarországon, azt hiszem, területi hódítási céljai a Szovjetnek nincsenek. Ha idejében kapitulálunk, ... akkor talán elérhetnénk azt, hogy az angolszászok közben járnának Moszkvában... Rendkívül károsnak tartom azt, hogy közvéleményünket a Szovjet elleni ellenállás tervével máris annyira felajzottuk. A magyar közvélemény a külpolitikai kérdésekben teljesen érzelmileg gondolkodik."

„Politikánk első célja az ország megszállásának és hadszíntérré válásának megakadályozása... Második célja ... jobb megítélés alá kerülni a győztesek részéről, mint a németek ... akik alig fogják akarni azt, hogy harcunk a Szovjet ellen önvédelmi magyar–orosz legyen, hanem azt tengelyháborúként fogják akarni megszervezni... Ha mi ebbe belemegyünk, úgy a németektől való elszakadásunk ... lehetetlenné válna... Tehát hadszíntérré fogunk válni és ebbe teljesen bele fogunk pusztulni, ezenfelül még sorsunkat politikailag is teljesen a németekéhez fogjuk kötni... Más, mint idejében való fegyverszünet megkötése, nincs hátra ... még mielőtt a Szovjet határainkat átlépné, mert ha az már területünkre győzelemittasan behatol ... a kapitulációból semmi konkrét hasznunk nem lenne... A románok tudják, hogy Besszarábiát elvesztették, de ha átállnak, ezért valószínűleg jutalmul nekik ígérik egész Erdélyt azzal, hogy jöjjenek be és vegyék el tőlünk... Ha fegyverszünetre kerül a sor, a Szovjet magatartás lesz ránk nézve mérvadó. Különbéke ki lévén zárva, persze ... remélnünk kell, hogy majd akkor Anglia és Amerika némileg támogatni fog minket a Szovjetnél, mert az angolszász hatalmaknak nem lehet érdekük, hogy a Szovjet a Duna medencéjét elözönölve Európa szívébe behatoljon... Egy világos: a háborúnak vagy mi vetünk idejében véget, vagy pedig teljesen tönkremegyünk bele. (E mondat kiemelve!) ... Finnország nyíltan kilépni készül... Bulgária mozgolódik, a románok későbbi magatartása nem lehet kétséges, mi legyünk tehát az utolsók, sőt egyedüliek? ... Választásunk nem a jó vagy rossz között áll még nyitva számunkra, hanem (kiemelve a szövegben:) teljes katasztrófa és a kisebb katasztrófák között... Szomorú alternatíva, de jobb híján még mindig a kisebb rosszat kellene választani, semmint a legnagyobbat."[40]

Pillantást kell vetnünk eme hetek hadi helyzetére, hiszen a hadseregek karddal adtak nyomatékot a diplomaták szavának, hogy azután a tárgyalóasztalnál érvényesíthessék, amit fegyverrel megszereztek.[41]

Olaszországban három elkeseredett csatában sem sikerült a Monte Cassinonál húzódó német védelmi vonalat áttörni. Az esőben, sárban, ködben támadásra hajszolt

szövetséges csapatok szinte a lázadás küszöbéhez érkeztek el. Akadt olyan bevetett hadosztály, mely a támadás 48 órája alatt állományának hatvan százalékát veszítette el. Az anzioi hídfőben megvívott eredménytelen csaták után mindennapos látvány lett a Rómában felvonultatott szövetséges hadifoglyok hosszú sorra. Az első világháború állásharcaira emlékeztető helyzet alakult ki, s mindörökre tovatűnt annak lehetősége, hogy az angolszász csapatok eljutva a Duna-völgyébe, befolyásolni tudják a háború utáni politikai rendezést.[42]

A légi háborúban február 20-án megindult az amerikai légierő Big Week fedőnevű offenzívája, öt nap alatt elveszítve 226 nehéz bombázó gépet és 2600 pilótát, pusztító hatást ért el a német repülőgépipar, elsősorban a Lipcse környéki — ME 109-es vadászokat előállító — gyárak, továbbá a golyóscsapágyművek lerombolásával. Megsemmisült többek között mintegy hétszáz félkész állapotban lévő vadászgép, a korszerű éjszakai vadászok egész gyártóberendezése, felére redukálódott a Ju 88-as gépek előállítási kapacitása.[43] A légtérben tömegesen megjelenő P51B és P51D típusú Mustang vadászgépek biztosították a távolsági bombázók védelmét és ezzel eldöntötték a légi háború kimenetelét is. „Vadász-erőink üldözött fegyvernemmé váltak" — írja a kérdés német szakértője.[44]

A március és áprilisban folytatódó légitámadások gyakorlatilag szétzúzták a német vadászgépgyártást, majd a legyengült vadászvédelem kihasználásával egyeztetett támadások a német üzemanyaggyártó berendezéseket. Ezzel az egész légi háború legnagyobb sikerét érték el. „Ezzel érte a Luftwaffét a halálos tőrdöfés" — emlékezik vissza Galland repülőtábornok. (1944 szeptembertől a benzinhiány már elviselhetetlenné vált.)[45]

A keleti fronton 1944 január közepén az északon indított támadás végleg felszabadította a közel harmadfél évi ostrom után Leningrádot és 150-200 kilométerrel szorította vissza az Észak hadseregcsoport csapatait. Finnország nyomban megkezdte a fegyverszünet előkészítését és megindította a béketapogatózásokat.

Január végén Vatutyin és Konyev csapatai koncentrált támadásra indultak a 8. német hadseregnek oktalanul előretolt és a bekerítést szinte kihívó állásai ellen és 28-án elvágták Korszunynál két hadtestnek — német adatok szerint — közel hatvanezer emberét. Kéthetes elkeseredett harcban sikerült harmincötezer főnek az orosz páncélos és lovas alakulatok által megtizedelve, hihetetlen nehézségek között, jeges folyókat átlábalva eljutni a német vonalakig; egész fegyverzetüket, sebesültjeiket és közel húszezer halottat hagyva a csatatéren.

Március elején az 1. Ukrán Front indult támadásra és 180 kilométer szélességben áttörve a német arcvonalat átmenetileg óriási katlanba szorítva az 1. páncélos hadsereget a hónapnak végére elérte a Kárpátok előhegyeit. Már attól lehetett tartani, hogy Zsukov páncélosai megismétlik Szubutáj 1241. tavaszi vágtáját egészen Pestig, de a Kárpátokon ekkor még nem jutott át a lándzsa hegye.

Győzelmesen kelt át a Bugon, a Dnyeszteren és a Pruton Malinovszkij frontja is, felzárkózva a román határra.[46]

A keleti front eseményei nyomán február 7-én azt jelentette Bakách-Bessenyei, hogy Hitler környezetében olyan gyanú ébredt, miszerint Manstein szándékosan készített volna elő olyan katonai helyzetet, amelyből nincs más kiút, mint a teljes kapituláció. (Ezzel a katonai koncepcióval értett volna egyet — többek között — Papen és Weizsäcker.) „A felszín alatt erős mozgolódás tapasztalható, mely esetleg meglepetéseket is okozhat" — írja a jelentés, kitérve Himmler befolyásának csökkenésére is. Hitler inkább Bormannra támaszkodik, s Himmler a megszállt területek politikai, igazgatási kérdéseiben is ellentétbe került Hitlerrel.[47]

A berlini követség elsősorban a fokozatosan rosszabbodó magyar–német viszonyról adott hírt beszámoló jelentéseiben.

Ribbentropnak év végi szavait ismételte Schmidt követ, amikor a sajtókapcsolatokról megállapította, hogy minden komolyabb ok nélkül kellemetlen, ideges légkör keletkezett a két országnak sajtója között. (1944. január 6.) Pár hétre rá Baldur von Schirach a magyar cserkészetet támadta meg, mely a német felfogás szerint „hátsó kapu szerepét tölti be Anglia felé". Axmann birodalmi vezető még látni sem bírta a magyar cserkészeket. (január 25.)

A nyugati invázió aktuálissá válása folytán egyre többet foglalkozott a követség Sztójay kedvenc témájával, a francia-német kapcsolatokkal (január 17., január 26.). Románia teljesítményeinek megjelenése a német sajtóban (február 3.) ismét arra késztette Sztójayt, hogy kifejtse: túlzás lenne eme gesztusokat túlbecsülni, de nem marad mindez hatás nélkül a német vezetőkre (február 16.), még ha a beavatottak nem is bíznak meg teljesen a román rendszerben. (február 3.)

Ciano grófnak és társainak kivégzése felébresztette az olaszellenes érzelmeket is. A nagyközönség megveti őket — jelenti február 29-én Hoffmann ügyvivő. A sajtó még Mussoliniről is hallgat, csak akkor ír róla, ha muszáj. Szomorú képet nyújtanak a rongyos, piszkos, éhező olasz foglyok. „Az a benyomásom — folytatódik a jelentés —, Németország arra készül, hogy idővel és kellő pillanatban elejtse a köztársasági Olaszországot, győzelem esetén pedig továbbra is úr maradva Itáliában, érvényesíteni fogja területi igényeit." (február 29.)

Az általános helyzet ismertetése során is nyugaton van a fő hangsúly. Keleten elegendő a mozgó védelem. A németeknél teljes a nyugalom és a bizakodás. Jellemző, hogy Hitler nem vonja vissza csapatait a Krímből, Kirowográd, Krivoj Rog és Dnyepropetrovszk térségéből. A második front „eliminálása" után készül az újabb keleti előretörésre. Az inváziót a francia atlanti-partokon várják. Romániával és Bulgáriával „meg vannak elégedve", Törökország kitart az eddigi úton. Szerbiában semmi újság, változatlan az olasz, az ibériai, a francia, a finn helyzet. A terrortámadások súlya alatt Németország csak egyre keményebb lesz. (Ezzel kapcsolatban megszigorították a cenzúrát, teljes tilalmat rendeltek el a légitámadásokról, azok hatásairól, károkról, helymegjelölésekről szóló minden írásműre.) (február 8.) A Reich helyzete komoly, de nem kritikus vagy reménytelen. Még sok lehetőség áll nyitva előtte. (február 3.)

Sztójay utolsó berlini jelentésében (február 26.) bizonyos stagnálást vélt felfedezni az események menetében, még a keleti front helyzetét sem látta kritikusnak, mert a német katona fölényben van a muzsikkal szemben. Beszámolt a légibombázások fokozódásáról, s szóvá tette, hogy a tengereken zavartalanul menetelnek az angolszászok hajói.[48]

A magyar–német tárgyalások során még mindig a lassan elfogyó megszállott területek katonai kérdései töltötték be a legfontosabb helyet. Homlok attasé igazán nem volt irigylésre méltó helyzetben, amikor Lakatos vezérezredes kíséretében március közepén a berchtesgadeni „Sasfészekben" volt hivatalos. Zeitzler meghívására Lakatos részletesen kidolgozott tervezettel érkezett, mely konkrét javaslatokat tartalmazott a kellő fegyverzetet nélkülöző magyar megszálló csapatok alkalmazására. Zeitzler változatlanul reménykedett a Dnyeszter-vonal megtartásában és tíz-húsz hadosztály átdobását mérlegelte Nyugat-Európából. A magyar emlékiratban foglaltakkal egyetértett. A döntés azonban Hitler kezében volt. Március 12-én délután a „beteges, öreges kinézésű és merev tekintetű Hitler" szenvedélyes, szinte dühöngő modorban reagált Lakatos előterjesztésére. Nem értett egyet a kormányzó levelével, melyre csak betegsége miatt nem volt alkalma válaszolni. Felszólította a magyarokat, hogy mindenkit, utolsó szálig állítsanak ki a frontra, hogy így vessenek véget az árulásnak. Végezetül mégis úgy tett, mint aki beadja derekát, s felszólította Zeitzlert, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket. „Eléggé lesújtva tértem vissza Homlok altábornaggyal a berchtesgadeni szállásunkra" — emlékezik vissza Lakatos. Amikor Zeitzler visszaadta az előző napi látogatást, csodálkozott azon, hogy Lakatosnak még mindig kételyei vannak a konkrét lépéseket illetően, hiszen a Führer döntött a magyar megszálló erők visszavonásáról, csak éppen az időpontról nem tudott nyilatkozni.[49] Lakatos a látogatás eredményéről Budapesten nyomban beszámolt a kormányzónak, a miniszterelnöknek és a vezérkar főnökének egyaránt.[50]

Ezeknek a katonai tárgyalásoknak a pillanatában sem szünetelt a diplomáciai tevékenység. Kállay március 1-jén fogalmazta meg külföldi követségeinek az utolsó tájékoztatását, mely a német megszállás következtében már csak Stockholmig jutott el.[51]

A miniszterelnök, aki már február elején nagy összegű alapot helyezett el Svájcban, arra az esetre, ha a kormány emigrációba kényszerülne, kifejtette e levélben a kormánypolitika fő célját, a teljes cselekvési szabadság visszanyerését. Eredetileg abból a feltevésből indult ki, hogy az angolszász katonák előbb érik el a Duna-völgyét, mint az oroszok, ezáltal az angolszász politika, az Atlanti-Charta fogja meghatározni Közép- és Kelet-Európa sorsát. Az események azonban az angolok kárára és az oroszok hasznára tolódtak el, ezt még a közvélemény is észlelte. Más lett az angol rádiópropaganda, mint azt a „Széchenyi óta kilencven százalékban angolbarát vezetőréteg elvárná". Pedig Magyarország volt az egyedüli a kelet-európai államok között, mely ellenállott a nemzetiszocialista világnézetnek. A szomszédai valamennyien alávetették magukat a német uralomnak és a Reich által „viszonylag jól felfegyverzett Románia egyik legkomolyabb akadálya ma annak, hogy sorsunkról időnek előtte komolyan határozzunk, mert készséges eszköze lenne egy német megtorlásnak." (Kállay nem sejtette, hogy Hitler még ebben a hónapban közölni fogja Antonescu marsallal, hogy a „magyar kormány illojális magatartása miatt Németország nem ítéli célirányosnak, hogy továbbra is a bécsi döntés aláírójaként fungáljon".)

A magyar kormány nem szűnt meg követelni és sürgetni a kint lévő megszálló hadosztályok hazahozatalát, ezeket az egységeket a német politika túszként és kézizálogként tartotta a kezében. Az orosz előnyomulás felvetette a határok védelmének a kérdését. „Ha az oroszoknak saját erőnkkel nem állunk ellen, a németek biztosan megszállnak", a német fegyverek árnyékában létrejön egy Quisling-kormány, s az ország egész termelő apparátusát a német háborús erőfeszítések szolgálatába állítja, ezt követné a bombázás, s német vereség esetén elkerülhetetlenül az orosz megszállás. „Nekünk csak egyben lehet bízni, az idő nekünk ... dolgozik". Bízom abban — fejtegette tovább —, hogy az angolszász hatalmak felismerik azt, hogy „Oroszország részükre világnézeti és világhatalmi vonalon egyaránt veszélyt jelent". Fő céljának tartotta a semleges sajtónak kedvező megítélését beszivárogtatni az angolszász sajtóba és a közvéleménybe is. Meg volt győződve arról, hogy „képesek vagyunk a Kárpátokat megvédeni, feltéve természetesen, hogy az oroszok nem akarják azokat mindenáron forszírozni és nem került sor szimultán orosz és román támadásra". Bízott abban is, hogy a belpolitikai frontot tartani tudja.

„Mindezen tételek egy angolszász–orosz győzelem, részben egy kiegyezéses béke feltételezésében állíttattak fel" összegezte irányelveit utolsó üzenetében Kállay miniszterelnök.[52]

Az oly nagy reménnyel induló svájci tárgyalások szintén ezekben a hetekben jutottak el az egyetlen kézzelfogható, „konkrét" eredményhez, amerikai ejtőernyősök indultak Magyarországra. Természetesen nem ejtőernyős hadosztályokról volt szó, amint arra a magyarok eredetileg számítottak, hanem egy kis megfigyelőcsoportról. Olyan jelentéktelen volt az egész vállalkozás — még fedőnevében is a szürke kis „Veréb" (Sparrow) misszió —, hogy Bakách-Bessenyei még említésre méltónak sem tartotta március 9-én és 17-én Budapestre küldött jelentéseiben. Ghyczy külügyminiszterhez intézett levelét ehelyett azzal kezdi, hogy a Magyarországról érkező hírek megegyeznek, hogy otthon mindenki egységes abban: az orosz veszedelemmel szembe kell szállni. Felvetette a kérdést, nem volna-e ehelyett lehetséges „magukkal az oroszokkal érintkezésbe lépve megkíséreljünk velük .. megegyezésre jutni? Nem tudom magamévá tenni ... azt a felfogást, hogy az oroszokkal nem lehet és nem is szabad tárgyalásokba bocsátkozni", állapítja meg a szélesebb svájci horizontokból. Történelmi analógiákra utalva hivatkozik a tárgyalások fontosságára, s megkérdezte miniszterét, hogy hajlandó volna-e hozzájárulni ahhoz, hogy „... magam tegyek kísérletet arra, hogy valamiféle kapcsolatba jussak az oroszokkal", erre látott is némi lehetőséget. A Kárpátokban való felvonulás feltétlenül helyes intézkedés, de ha ezenkívül tárgyalni is tudnánk velük, talán volna remény a legsúlyosabb csapás elhárítására.[53]

A történelem fintora, hogy az orosz expanzió ellen nyugaton védelmet kereső

magyar diplomata 1944 tavaszán nem tudta egyéb javaslattal lezárni svájci tárgyalásait, mint azzal a tanáccsal, hogy be kellene rendezkedni az elkerülhetetlen kapcsolatfelvételre az oroszokkal.[54]

Ami az ejtőernyős vállalkozást illeti, a külügyminisztériummal történt egyeztetés után 1944. március 16-án Csáktornya közelében leereszkedett az amerikai Duke ezredes két kísérőjével. Jövetelükről megelőzőleg értesítette a külügy Kádár ezredest, a Vkf. 2. vezetőjét. A Brindisiből induló csoportot a helyszínen Király Kornél őrnagy fogadta, éveket töltvén Kanadában jól beszélt angolul. Duke ezredes az ISS Balkáni osztályfőnöke volt, Suarez őrnagy mint rádiós és Nunn százados mint tolmács alkotta kíséretét. A vállalkozás célja egy olyan megállapodás elérése volt, mely kiemeli Magyarországot a németek oldalán folyó háborúból. Király őrnagy a küldöttséget autón a fővárosba kísérte, s a Hadik-laktanyában Bajnóczy vezérezredes a vezérkar főnöke helyettesének utasítására Ujszászy István vezérőrnagy, az Államvédelmi Központ vezetője tárgyalt ismerkedési jelleggel az amerikaiakkal. Erre a találkozóra 1944. március 18-án este, órákkal a német bevonulás előtt került sor, mely azután végképp megakadályozta az akció folytatását.[55]

A Sparrow-misszió az eseményekre csak annyi befolyást gyakorolt, hogy a Gestapo az érdekelt honvédtiszteket, Ujszászyt, Kádárt és a Def. osztály vezetőjét, Kern Károlyt áprilisban letartóztatta, majd Szombathelyi és társai ellen az amerikai hírszerzők fogadása és elrejtése — ezáltal a német megszállás kiprovokálása címén bírósági eljárás indult a Lakatos kormány idején.

A klessheimi tárgyalások, majd a március 19-én bekövetkezett német megszállás gyökeres szakítást jelentett a magyar külpolitika menetében és súlyosan befolyásolta a magyar diplomáciai szolgálat munkáját. A március 22-én miniszterelnökké kinevezett Sztójay olyan hirtelenül kellett megváljon berlini munkakörétől, hogy még a nemzetközi szokásoknak megfelelő búcsúlátogatásra sem volt lehetősége a diplomáciai testület doyenjénél, a pápai nunciusnál. Utóda kellett ezért hónapokkal később (június 19.) elnézést kérjen. Sztójay Klessheimbe utazva csatlakozott a kormányzó kíséretéhez, ott Ribbentroppal folytatott tárgyalásokat, s ezáltal is igyekezett előmozdítani a „békés" őrségváltást. Homlok attasé hasonlóképpen ott volt a sorsdöntő megbeszélések színhelyén, a kormányzó őt is fogadta lakosztályában Csatay, Ghyczy és Szombathelyi társaságában, amikor beszámolt a Hitlerrel március 18-án délelőtt folytatott tárgyaláson elhangzottakról.[56] Ami ezután következett, az egy idegen hatalom katonai megszállása alatt senyvedő ország földalatti ellenállása volt.[57]

III/2.

„A Királyhágón sűrű köd gomolygott
és eltakarta Transsylvaniát"
Reményik Sándor

„HAZA A MÉLYBEN"

1944. március 19. eseményei a berlini követség életét is alaposan felforgatták. Sztójay már február vége óta távol volt, a követség ügyeit irányító gyanútlan Hoffmann Sándor katonai telefonon, a „légügyi szakközeg" útján március 21-én értesült Budapestről az ország megszállásáról és a kormány lemondásáról. Hasonló módon tudott meg néhány részletet Homlok Sándortól.

Magyarországgal még 22-én sem tudott kontaktust teremteni, a posta nem kapcsolt, táviratot sem vettek fel, még Párizsba vagy Amsterdamba sem. A követséget a németek szemmel láthatóan izolálni igyekeztek. Hoffmann ezt az értelmetlen eljárást sértőnek, sérelmesnek találta. Csak március 24-től kezdődően vettek fel táviratot a postán és beszélhetett — megszabott időben — a magyar fővárossal. Még a normális diplomáciai érintkezés felvétele is érthetetlenül sokáig elhúzódott. Csak június 14-én számolhatott be Hoffmann az illetékes szerveknél, Dörnberg bárónál, Steengrachtnál és Henckénél tett első látogatásáról. Hangsúlyozta a németek előtt a jó viszony ápolását, igyekezett megnyerni teljes bizalmukat, de ennek fejében fontosnak tartotta, hogy hallgassák meg, amikor őszintén megmondja, mi fáj és minek örülünk. Kérte, hogy a szuverenitás megsértésének még a látszatát is kerüljék, de erre vonatkozó ígéretet nem kapott.[58]

Az új kormányban Sztójay vette át a külügyek irányítását, bár később szó volt arról, hogy Bárdossynak adja át a külügyi tárcát. Ghyczy külügyminisztert leváltották, helyettesét, Szentmiklósy Andort elhurcolta a Gestapo — német fogságban halt is meg, a politikai osztály vezetője, Szegedy-Maszák Aladár szintén a németek fogságába került.

Sztójay március 25-én ebéden látta az újonnan megalakult kormánya tagjait, a németekkel szembeni lojalitás külső jeleként meghívta Veesenmayert, a Harmadik Birodalom teljhatalmú megbízottját is, akit rendkívül szívélyes hangú beszéddel üdvözölt. Sikerült is magának megnyerni Weesenmayer jóindulatát, aki így a Führernek küldött beszámolójában őt a belpolitika kérdéseiben bölcs embernek értékelte, s mint miniszterelnököt, nagyon értékes bábfigurának, aki „minden tárgyi követelésünkben nekünk dolgozik".[59]

Sztójay március 28-án körlevélben közölte a magyar követségekkel kormánya megalakulását, bejelentette, hogy Gömbös Gyula politikai célkitűzéseit fogja kö-

vetni, s legmelegebben ápolni fogja a magyar–német jóviszonyt. A követeknek feladatává tette, hogy azon munkálkodjanak, hogy a bizalom a magyar–német viszonylatban teljes mértékben helyreálljon, sőt fokozódjék.[60]

A magyar külügyi szolgálat integer, megvesztegethetetlen, jót akaró személyzetből állott. „Utolsó idegszálukkal is a magyar függetlenséget akarták megvédeni."[61] Anélkül, hogy Kállay előkészítette vagy utasítással látta volna el őket, nem voltak hajlandók az új rezsim elfogadására. Míg a katonai attaséi szolgálat teljes egészében követte az új kormányt, a semleges, sőt még a baráti országokban működő magyar külképviseletek vezetői — az Ankarában akkreditált Vörnle János kivételével elzárkóztak a Sztójay kormány elismerésétől.[62] Ellenkormány létrehozataláról nem volt szó, de a megalakuló „Követi Komité" alkotmányos alapon és a demokratikus elveknek megfelelően Magyarország függetlenségét és szuverenitását kívánta helyreállítani, továbbá tanulmányozta és támogatta az ellenállást a németekkel szemben.[63]

Jellemző a magyar külpolitikai képviselet széthullására, hogy még Berlinben sem volt — mint láttuk — hónapokon át kinevezett követ és Sztójay utóda Hoffmann Sándor rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter csak június elején adta át megbízólevelét.

Hoffmann az első világháború frontszolgálata után Berlinben (1923) és Prágában (1927) volt külszolgálaton, 1927–1934 között a külügyminisztériumban szolgált, 1934-ben Bécs, 1936-ban Szófia, 1939-ben pedig Belgrád voltak hivatalos pályájának állomásai. 1941 nyarán lett I. osztályú követségi tanácsos, majd követhelyettes Berlinben, ebben a pozícióban találta őt Sztójay távozása a követség éléről.

Tekintet nélkül a hivatalos formaságok (megbízólevél átadása) hiányára, Hoffmann a korábbi gyakorlatnak megfelelően továbbította értesüléseit Budapestre, most már a külügyi tárcát is betöltő Sztójay kezeihez.

A semlegesek szerint az invázió a küszöbön áll — írta április 24-én kelt katonai helyzetelemzésében. Az itteni közvélemény azt reméli, meg vannak győződve arról, hogy Angliát megverik, ha bemerészkedik a kontinensre. A német külügy szóvivője szerint a törökök is Canossát fognak járni, mivel leállították a Németországba irányuló krómérc szállítmányokat. (április 27.) Május végére megváltozott a követ nézete az invázió kérdésében. Egy–két hónapon belül nem fog bekövetkezni, írja május 30-án, mert többek között Angliának sem érdeke a német hadsereg megsemmisítése, hiszen nem tűrheti Németország katonai hatalmának összeomlása után az orosz túlsúlyt.

Június 7-én — egy nappal a D-day után — hatoldalas jelentésben foglalkozik Sztójay beszédével, s annak német visszhangjával, mint ami bizonyára a legfontosabb volt az adott pillanatban. Csak egy nappal később tér ki az invázió megtörténtére, mely nagy izgalmat váltott ki a német fővárosban. Berlin a déli órákban felzavart hangyabolyhoz hasonlított. Az egyébként hűvös és rezervált közönség valóságos közelharcot vívott az újságokért. Kérdéses, hogy mennyire volt őszinte a szóvivő Schmidt követ azon kijelentése, hogy megnyugvással fogadták az események hírét, mivel ezáltal vége az idegekre menő várakozási időnek.

A hadiesemények nyomták rá a bélyegüket a szövetségi tábor tagjainak a magatartására is. A Romániával szemben megnyilvánuló bizalom egy kicsit csökkenőben van a különbéke híreinek következtében. Április első fele óta Bulgáriában a helyzet már több mint labilis. Az 1941-ben visszaszerzett Macedóniát féltik a szerbektől, s ezért rossz szemmel nézik a német–szerb közeledést. Félő, hogy „a német fegyvereket a németek ellen fogják fordítani" — jelenti május 23-án, amikor a bolgár régenstanács elutasította Hitler meghívását. A francia közvéleményt az invázió aránylag hidegen hagyta — vélekedett június 15-én. Délkeleten mégis némi gondot okoznak a maquis bandák, összejátszva a vasutasokkal, s a francia rendfenntartó erőkkel, megbénították a vasúti és közúti forgalmat. Erős az átállás a francia csendőrség és milícia köréből is.[64]

Hoffmann jelentései 1944 áprilisában kezdődnek és 1944. október 11-én fejeződnek be. A személyes iratait tartalmazó anyagból ismerhető meg a berlini követségen október 15-én és az azt követő napokban történő eseménysorozat. A háború végső szakaszára csak néhány rendezetlen, s részben kézírásos papírdarabka utal.[65]

A külügyi szolgálat bomlását jelzi az iratanyag rendezetlensége is. Az 1944. évre vonatkozó politikai iratok és követi jelentéseket tartalmazó 15. csomó az első félévről csak néhány, a külügyminisztériumból származó másolatot tartalmaz.

Így január 4-én Wodianer jelentése olvasható az orosz–csehszlovák szerződés diplomáciai előzményeiről, február 8-én Vörnle jelentése a török semleges külpolitika helyzetéről, február 14-én Bakách-Bessenyei — mint arra már utaltunk — Bernből a német belső fejleményekről nyilatkozik. Végezetül májustól egy-egy bukaresti és pozsonyi, továbbá négy zágrábi jelentés nyújt támpontot a korszak kutatójának.

Bukarestben még követ sem volt, Hertelendy ui. a Komitéhoz csatlakozott. Traub ideiglenes ügyvivő jelentette, hogy a harctéri helyzet rosszabbodásával párhuzamosan bizonyos enyhülés tapasztalható a magyarokkal szemben. A sajtóból már két hónapja hiányoznak a magyarellenes cikkek, sőt objektíven számolnak be a magyarországi eseményekről. Ez talán „némi könnyítést fog hozni az agyonsanyargatott délerdélyi magyaroknak" (április 26-i jelentés másolata május 2-án). Pozsonyból május 17-én jelentette Kuhl követ Tisonak május 12-én Hitlernél tett látogatását. A vendégeknek feltűnt, hogy házigazdáik csak a bolsevizmust és a zsidóságot támadták, egyetlen zokszó sem hangzott el az angolok ellen. Tiso „tréfásan" meg is kérdezte, mi van a német-angol megegyezési készségről szállingózó hírekkel? Hitler azt válaszolta, hogy az angoloknak előbb meg kell kísérelniök az inváziót. (május 20., másolat)

Zágrábból Marosy számolt be május 5-én Sztójay üzenetének átadásáról. A horvát miniszterelnököt a magyar lépés igen megörvendeztette. A közös múlt emlékei, Kállay Béni, Thallóczy Lajos, Tisza István személye és a múltbeli kötelékek „mégis erőforrások voltak" jegyezte meg a horvát kormányfő, viszonozva a barátságos érzelmeket. (május 9., másolat)

Május 3-án, 8-án és 18-án a magyar követ a német–horvát viszony kiéleződéséről számolt be. A tengerparti sáv kiürítése során ugyanis a német Prinz Eugen SS hadosztály és a csetnikek közösen léptek fel a horvát usztasák ellen, Zenggben véreng-

zés is történt. Perics horvát külügyminiszter élesen tiltakozott, s elégtételt követelt. Berlin felháborodott a horvát reagáláson, s nyomására Pericset rögtön fel is mentették. A miniszter váratlan menesztése meglehetős visszhangot váltott ki horvát körökben. Bizonyos mértékig a miniszterelnök is azonosította magát a külügyminiszterrel. Usztasa körökben is tapasztalható lett egy németellenes frakció léte. A német követet hazarendelték, s Hitlernek rokonszenve is erősen megcsappant a horvátokkal szemben. „A további fejlődés irányát a küszöbön álló nagy háborús fejlemények fogják meghatározni."[66]

Hoffmann — mint erre már utaltunk — június 19-én tett látogatást a pápai nunciusnál, s ugyanezen a napon számolt be a hónap elején történtekről, amikor is Ribbentropnak, majd Hitlernek adta át megbízólevelét. A birodalmi külügyminiszter június 4-én a Salzburg melletti Fuschl kastélyában Dörnberg báró protokollfőnök társaságában fogadta Sztójay utódát. Ribbentrop az „ostoba angolok" ellen mennydörgött, akik húzzák a háborút és saját vesztüket készítik elő. „De mi győzni fogunk, még 1944-ben!" — tette hozzá halkabban. Előadta, hogy súlyos csapás volt számukra az olasz összeomlás, még Sztálingrádért is az olaszokat tette felelőssé. „Az olasz hadsereg ugyanis eleve meg volt fertőzve." A mintegy negyedórán át tartó találkozón megemlékezett még Teleki Pálról, emlegette Gömbös Gyulát és dicsérte Csáky külügyminisztert.

Hitler két nappal később, június 6-án délelőtt 11 körül csak tíz percre tudta Hoffmannt fogadni. „Gondolatai máshol voltak elfoglalva. Ami érthető is." (Éppen e percekben kapta a hírt a szövetségesek normandiai partraszállásáról.) Találkozott a magyar követ ezen a napon Veesenmayerrel, de még Himmlerrel is. A rendőrminiszter közölte vele, hogy szívesen áll rendelkezésére, mert ő nem olyan gonosz ember (böser Mann), mint ahogy híresztelik róla. Éppen ezt a napot, június 6-át választotta hivatalos látogatásra Sztójay is, amikor Vörös János a vezérkar új főnöke társaságában felkereste Hitlert. A Führerrel és Keitellel folytatott megbeszéléseken szeretett volna néhány olyan intézkedést visszavonatni, melyek sértették az ország szuverenitását, Hitler azonban nem tett semmiféle konkrét engedményt. A kormányzó kifejezett kérése ellenére még azt sem sikerült elérni, hogy az 1. magyar lovashadosztály ne messze északon, a Pripjaty mocsárvidékén kerüljön bevetésre, távol minden magyar alakulattól.

Sztójay nagyon leverten és csalódottan nyilatkozott arról, hogy üres tarsollyal kell hazatérnie. Azt remélte, hogy legalább néhány jelentéktelen mellékkérdésben megkönnyítik a helyzetét. Arra is kitért, hogy a sok részletintézkedéssel egyre inkább megfosztják Magyarországot önállóságától, s az ország jellegében megszállt területté válik. Nyomatékosan kérte, hogy előzékenységgel könnyítse meg a német fél az ő munkáját.

Mint arról a gyenge és betegeskedő miniszterelnök Veesenmayernek beszámolt, kérte a Biztonsági Szolgálat kivonását és tevékenységének mérsékelését, a német hatóságok korlátozó intézkedéseinek megszüntetését a kiutazásokkal kapcsolatosan, továbbá az áru- és hadianyag-szállítások teljesítését. Aggályait fejezte ki a Weiss Manfréd vagyonnak az SS kezére való kerülésével kapcsolatosan — annál is inkább, mert még bele sem tekinthetett a megkötött szerződésbe.

A berlini követ június 19-én a német megtorló fegyvereknek a közvéleményre gyakorolt hatását elemezte jelentésében. Megállapította, hogy a „berlini nép annyira fásult, hogy nagyobb szenvedély-megnyilvánulásokra nem is képes, bár nem is csügged egykönnyen". A titokzatos robbanólövedék első bevetése a magyar közvéleményt nagyobb izgalomba hozta, mint a berlinieket. Nagy találgatás folyik, mi az a titokzatos fegyver? A mai angolszász nagy légitámadás után egy berlini megjegyezte: „Kellett nekünk megtorlás!"

Az általános hadi helyzetről Homlok altábornagy rövidesen szóbeli jelentést tesz Budapesten, a „jelentésről engem tájékoztatott". Június 24-én Hoffmann a román követnél tett bemutatkozó látogatást. „Nemcsak az orosz fenyeget bennünket" — mondotta rejtelmesen a házigazda. „Nem akartam a célzást észrevenni, a követ nem alkalmas személy arra, hogy jóakarattal fogadja jóakaratunkat." A német sajtó a magyar–román viszonyt taglalva éppen e napokban állapította meg, hogy a közös veszély háttérbe szorította az ellentéteket. (július 19.) A románok Jaross Andor belügyminiszter kolozsvári beszédét „nemes gesztusnak" minősítették, de a kapcsolatok csak akkor vehetnek kedvező irányt, ha a szavakat tettek is követik. A románokban „nincs gyűlölet, a jó viszony teljesen a magyar kormány kezébe van letéve". (június 27.)

Ugyancsak június 27-én tett látogatást a magyar követ Oshima japán nagykövetnél. „Gratuláltam a japán flotta sikereihez, hangos nevetéssel köszönte meg." Jól ismerte a japán Domei iroda megbízhatatlan hírszolgálatát, mely sikerként könyvelte el a Saipan előtt megvívott nagy tengeri csatát.

Június 28-án Hoffmann Steengracht külügyi államtitkárt kereste fel, s átadta neki a Sztójay látogatásával kapcsolatba hozható magyar szóbeli jegyzéket. (Erről Veesenmayer már 16-án „bizalmas oldalról" értesülést szerzett. A követnek e találkozóról június 30-án készített jelentése csak töredékesen található az iratok között.) A magyar fél sértőnek találta már Veesenmayer teljes címét, a német hatóságok önkényes letartóztatásait, a Badoglio-kormány megbízottainak őrizetbe vételét, a Gestapo tevékenységét, a be- és kiutazások engedélyhez kötését, az önkényes lefoglalásokat és rekvirálásokat.

Ezen német magatartás „nyomasztó hatással" van az országra. Annál is inkább, mert német részről ígéretet tettek, hogy az országot nem fogják megszálltként kezelni. A kormány kész eleget tenni a német kívánságoknak, de saját tekintélyének védelmében kéri a német szervek egyoldalú fellépésének mellőzését.[67]

„Új, s talán döntő fontosságú hadieseményekről nyomják rá bélyegüket a német nép hangulatára" — kezdi június 29-i jelentését Hoffmann az általános hadi helyzetet elemezve. Beszámol a kezdődő idegességről, s megjegyzi, hogy akadnak pesszimista

elemek, akik már elfogadnának egy gyorsabb és döntő német vereséget is, csakhogy befejeződjön a háború. Keleten az oroszok gyors kezdeti sikerei nem nevezhetők a német védelem áttörésének, vélekedik. A finneket megsegítendő, erősebb páncélelhárító egységeket küldenek Karéliába és Ribbentrop helsinki útja a kishitűek felrázását kívánta elérni, bizonyítván, hogy Németország nem hagyja magára barátait.

Nyugaton Cherbourg elestével véget ért az inváziós hadművelet első fázisa. Az elfoglalt kikötőt a szövetségesek minél hamarabb használatba fogják venni. Gondot okoz és új problémák elé állítja a német hadvezetőséget a nyomasztó ellenséges légifölény. Valószínű nagy angol–amerikai erők harcbavetése, ezáltal nemsokára sor kerülhet a „várva várt" összecsapásra. Félő azonban, hogy a katonai egyensúly megbomlása egy újabb partraszállást von majd maga után, s annak elhárítására már nem áll elegendő erő a rendelkezésre. Ha Rommelnek nem sikerül a cherbourgi félszigeten lefogni az angolszász támadást, akkor mozgó hadműveletekre kerül sor, amelyben az anyagi és műszaki fölény kidomborodik. Ezzel szemben számolni lehet azzal a lehetőséggel, hogy egy nyílt csatában a németek egy gyors erőkoncentráció révén az angolszászokra döntő csapást mérnek — jelentkezik a beszámolóban a német vezérkar kincstári optimizmusa.

Az olasz arcvonalat Berlinben mellékhadszíntérnek tekintik, a harci cselekményeket itt is döntően befolyásolja a légifölény. A légi háborút egyébként egyetlen sorban elintézi, megállapítván, hogy az nagy termeléskieséseket okoz.

Hitler mégis magabiztosan mondotta július 5-i beszédében, hogy Németország nem fog kapitulálni, a nehézségeket át fogja élni és végül megnyeri a háborút. (július 12.) Az események egyáltalában nem indokolták ezt a derűlátást. Július közepén nagy nyíltsággal írtak a lapok a hadi helyzetről, s elismerték, hogy az orosz olyan helyen törte át az arcvonalat, ahol arra nem számítottak. A Közép hadseregcsoportot a délre történő nagy csapatátirányításokkal meggyengítették — jelenti július 13-án a magyar követ.

A német hadvezetőség tartalékok hiányában a korábbi gyakorlatnak megfelelően az ún. „nyugodt" frontszakaszok sávjából kivont magasabb egységekkel próbálta elreteszelni az oroszok áttörését. Így négy hadosztályt vont ki az 1. magyar hadseregnek a Kárpátokban álló szakaszáról. Amint azt Vörös János vezérkari főnök feljegyezte, az amúgy is széles kiterjedés mellett a hadsereg ellenálló ereje lényegesen meggyengült. „A berlini katonai attasét utasítottam, most már fokozatosan szorgalmazza az északon lévő magyar erők leszállítását a Kárpát-védelem megszilárdítása érdekében." (július 17.) „Ma — július 20. — levélben újból kértem a II. tartalék hadtest és a huszárhadosztály átszállítását a Visztula-vonalból az 1. magyar hadsereghez." „Homlok altábornagy jelenti a német VKF szóbeli válaszát az én július 17-i beavatkozásomra: Az üzenet így szólt: A magyar vkf. beavatkozása a német hadseregcsoport parancsnok parancsadási jogaiba ... nem fogadható el. Ha Nagyméltóságodnak ez az álláspontja ... a német vezérkar kénytelen az így adódó esetleges súlyos következményekre rámutatni." (július 24.)[68]

A Hitler elleni merénylet időszakában, amikor a kormányzó Sztójay leváltását a németekkel való fegyveres szembeszegülést mérlegelte, s főhadsegédét, Miklós Béla vezérezredest küldte kívánságaival a Führerhez, a berlini követség jelentései teljesen periférikus eseményekkel foglalkoznak. Így a német–horvát társaság megalakulása (július 12.), a szlovák propaganda-ügyi miniszternek krakkói látogatása (július 15.), a román követnek látogatása magyar kollégájánál (július 19.), az állítólagos spanyol békekísérlet cáfolata (július 19.), s a német–albán diplomáciai kapcsolatok felvétele (július 20.). Hoffmann a későbbiekben is nagy figyelmet szentel Mussolini látogatásának a vezéri főhadiszálláson, melynek következtében „szabad munkás státust" kapott a siralmas sorsban lévő félmillió Badoglio-párti olasz internált Németországban (július 24.). A két fegyvertársnak utolsó találkozásáról megállapítja, hogy az eseményekből teljesen kikapcsolt Mussolini „igen bizakodó és jó hangulatban" volt, de az olaszok már beletörődtek, hogy elvesztették a játszmát és a nagyhatalmi pozíciót. (augusztus 3.)

Külön csoportba foglalhatók össze azok a jelentések, melyek július 20. eseményeivel, Stauffenberg gróf sikertelen merényletével kapcsolatos megnyilvánulásokat, intézkedéseket taglalják.

A követ csak július 22-én tesz jelentést az államcsíny-kísérletről: július 20-án 19^h körül a kormánynegyed katonai megszállás alá került. Először gyalogos kötelékek érkeztek, majd tüzérség és páncélos csapatok. Mindenkit igazoltattak és a kisebb négyzetekre osztott tartózkodási helyét senki el nem hagyhatta. A csapatok a kormánynegyed felé állították fel géppuskáikat, s foglaltak el tüzelőállást. A kordonban ott voltak találhatók a Waffen SS egységei is. A csapatok 21^h után eltávoztak, s egy óra múlva látszatra már teljes volt a rend. A készültséget azonban még 21-én is fenntartották. Az első hírek szerint Beck vezetése alatt történt a szervezkedés, Stauffenberg Storch repülőgépen érkezett a merénylet után Berlinbe, ahol Fromm nevében riadóztatta a csapatokat. Remer őrnagyot utasította Göbbels őrizetbe vételére, de Remer átállt katonáival, elfogta Haset, Stauffenberget és Kortzfleisch tábornokot, akiket már ki is végeztek. Fromm, Olbricht és Witzleben szerepe 21-én még tisztázatlan. Fromm és Olbricht esetleg már szintén ki lettek végezve.(?) Az összeesküvők békét akartak kötni az oroszokkal(?) — erre utalt volna a korábbi hivatkozás a spanyolországi békekísérletre. A szervezkedés elszigetelt erőkből állott és a közhangulat elítéli őket. A „kisember" félti a szociális vívmányokat a „reakciós" tábornokoktól.

Megemlíti a jelentés, hogy a Berlinben tartózkodó Miklós Bélának a tiszteletére a követség július 20-án jeles társaságot hívott meg ebédre, így Steengracht államtitkárt, Erdmannsdorff követet, Kaltenbrunnert, s az összeesküvők csoportjából Haset és Olbrichtot, többen azonban nem jelentek meg.[69]

Az összeesküvő körök számításba vették Németország vereségét, politikai céljaik között szerepelt az Osztrák-Magyar Monarchia visszaállítása. (szeptember 21.)

Hitler július 25-én elrendelte a totális háború kiterjesztését. Göbbels birodalmi teljhatalmú megbízott lett. „Egyesek magánéletébe vágó még súlyosabb megszorí-

tások várhatók." (július 26.) A honi hadsereg főparancsnokává Himmlert nevezték ki, a hadsereg részére elrendelték a karlendítéssel való köszönést. (július 26.) A Birodalom vezetőit hihetetlen optimizmus tölti el — jelenti augusztus 2-án Hoffmann követ. (Titkos fegyvert emlegetnek!) Németország minden erejét mozgósítja, s pár hónapon belül olyan ereje lesz, mely megmérkőzik ellenségeivel — vélekedett. Augusztus 23.: Brauchitsch — a feledés homályából újból jelentkezve — cikket írt a Wehrmacht és SS összevonásának fontosságáról. Kelet-Poroszországban és Warthe-Gauban elrendelték a polgári erők mozgósítását. A még nem katonáskodó férfiak a Hitler Jugend nagyarányú bevetése mellett 15–65 éves korhatár között az ország határain erődítési munkálatokba kezdtek. Mivel a Warthe-Gauban a hónap elején utazási pánik tört ki, elrendelték az utazások korlátozását. A helyzet komoly, de megnyugtató — írja a követ.[70]

Hihetetlen optimizmus nyomta rá a bélyegét a magabiztos nyilatkozatokra is. Így „nyugodtan" szemlélték a finn eseményeket, pedig a finn hírügynökség berlini képviselője már úgy vélte, hogy az államelnök személyében bekövetkezett változás előkészület a háborúból való kilépésre. Finnország a háborús veszteségeket nem tudja tovább elviselni, s békét fog kötni. (augusztus 3.)[71]

Törökország magatartásával kapcsolatban július közepén jelentkezik az első pesszimista felfogás a külügyben, de még augusztus 8-án is úgy vélekednek, hogy a diplomáciai kapcsolatok megszakítását sem fogják „válasz nélkül hagyni". Különféle kombinációk is felbukkantak: Németország feladja Romániát, egyezményt köt az oroszokkal Bulgária felosztásáról, hajlandó az oroszok kezére átengedni a török támaszpontokat. Magyarországot addig tartják, amíg csak katonailag képesek erre. (augusztus 8.)

Nem hiányoztak a fantasztikus híresztelések sem. Így Berlinből jelentették (augusztus 3.) Budapestre, hogy Kaposvár mellett önkéntes légiót szerveznek törökfajú orosz hadifoglyokból.

Augusztus 23-án, aznap, amikor megnyugtató helyzetről ad számot a berlini követ a kelet-porosz térségből és a megszállt lengyel területekről, Romániában bekövetkezett a magyarok által már régóta sejtett és félt partszakadás, mely maga alá temette nemcsak Németország egész délkelet-európai hatalmi rendszerét, de egyúttal Magyarország sorsát is megpecsételte. „Ilyen hűtlenséggel nem számolt sem a német hadvezetőség, sem a hadsereg" emlékezik vissza Guderian.[72]

Amint Kádár Gyula írja, a bukaresti magyar katonai attasé, Bartha Endre ezredes, kiváló román anyagot tudott szerezni. Az „ő jelentései alapján tudtuk, hogy Románia amint erre alkalom kínálkozik, kilép a háborúból. Világosan lehetett látni, hogy a kellő pillanatban Magyarország ellen fog támadni ... Sztójay, még berlini követ korában súlyos szemrehányásokat tett, hogy a vezérkar főnökét várható román támadásról tájékoztatom ... Berlinből még magánlevelet is írt ... s újból arra kért, ne hangsúlyozzam a román veszedelmet".[73] A románok terveiről a magyar vezérkarnak már 1944 áprilisban voltak hírei, Ujpétery augusztus 3-án jelentette Lisszabonból, hogy Románia „állandó kontaktusban van az ellenséggel, végigtapogatja a lehetőségeket és

igyekszik kihúzni magát a végső harcból. Románia a háború utolsó fázisában sokkal több jól kiképzett embert tart külföldön, mint mi. Ezek nem szűnnek meg szóban és írásban Románia jelentőségét hangsúlyozni."[74]

Sztójay jelentéseiben vörös fonálként húzódott végig a magyar–román viszony alakulása, s a két ország Németországgal való kapcsolatainak elemzése. Mint már többször is utaltunk rá, jelentések, panaszok, szóbeli jegyzékek özönével árasztotta el a német hivatalos szerveket a dél-erdélyi magyarság üldöztetéséről, rekvirálásokról, diszkriminációjáról — főleg a hadseregben —, határsérelmekről, a Bánság román voltáról folyó román propagandáról. Részletesen elemezte a német sajtó magatartását Magyarországgal és Romániával szemben. Változatlanul és rendíthetetlenül hitt abban, hogy „érdemek" szerzése által érvényesíteni lehet követeléseinket Dél-Erdélyre. A román veszélyre való hivatkozást nem fogadhatta el, mert ebben a németek csak olyan kifogást láttak, mellyel Magyarország az orosz háború terhei alól kibújni igyekszik, s ezáltal elmarad az érdemek szerzésében a románok mögött.

1943 januárjában még arra is tett javaslatot a külügyminisztériumnak, hogy mivel a magyar és a román nem élhet együtt, a román lakosságot ki kellene telepíteni. A „nincstelen" hegylakónak csak előnyös lehet, ha a gazdag keleti területen földhöz jutva, idővel módos paraszt válhat belőle. A románoknak keletre — Besszarábia és Transznisztria területére — való áttelepítésének elképzeléseit öntevékeny módon kifejtette Weizsäcker államtitkár előtt is. (január 15.) Egyidejűleg azonban kénytelen volt beszámolni Antonescu marsall németországi látogatásának visszhangjáról. A német sajtó tele volt a román hadsereg vitézségének híreivel, a hegyivadászok a hősiesség valóságos csodáit hajtották végre, úgy verekedtek, mint az oroszlánok. Kiemelte a német sajtó a románoknak adott kitüntetések magas számát, s a háborúban való részvételük totális jellegét. Nem véletlen, hogy a román követség fel tudta használni ezen jó véleményeket, amikor dáko-román propagandát fejtett ki az olasz, a finn és a spanyol követségeken. (január 21.) Antonescu látogatásáról szóló kommüniké a legnagyobb elismerés és szimpátia hangját nyilatkozott Romániáról, a román katonákat a német után az első helyre emelték. Helyzetük „német vonalon" határozottan további erősbödés folyamatában van. A német sajtó megnyilvánulásairól jelentett január 28-án is, amikor Románia a rend és biztonság országaként szerepel a hatoldalas összefoglalónak a címeiben.

Sztálingrád után román körökben bizonyos pesszimizmus volt tapasztalható, ezért merész jelzésekkel igyekeztek az angolszász hatalmak szimpátiáit, illetve katonai segítségét biztosítani a rettegett orosz veszedelem ellen. (február 2.) A sajtó változatlanul írta cikkeit a német–román barátságról. Sztálingrád arra is jó alkalom volt, hogy dicsérni lehessen a román hadsereget, de tovább magasztalták a belső front szilárdságát is. A „német sajtó az összes európai szövetséges között legtöbbet Romániával foglalkozik, a románok ezeket regisztrálva mindenkor hivatkozni fognak Európa megmentése érdekében hozott nagy áldozatokra és ezek ellenében megfelelő juttatásokat is követelni fognak". (február 11.) Idézték a németek a román sajtó írásait is, az

ezeréves misszió teljesítéséről, a „Balkán koronájáról" (április 2.) stb. Ugyanakkor sorozatosan panaszkodott Sztójay a német újságokban megjelent magyarellenes cikkekről. (február 26., március 18., április 1., április 9.)[75]

A németek álláspontja a későbbiek során sem változott a románokkal szemben. Délkelet-Európa egyik legjobb szakértőjének tartott Clodius 1944. július 26-án Hoffmann magyar követtel folytatott beszélgetés során Antonescut „tadelloser Kerl"-nek, gáncstalan fickónak minősítette, aki tájékozva van a román ellenzék németellenes üzelmeiről. Nem tartott attól, hogy képesek legyenek a németek ellen valamit is tenni. Funk miniszter is csak „gazdasági problémákat" észlelt Romániában, ahol a jó termés dacára minden eltűnik. (augusztus 4.) A román katonai körök jól tudtak alkalmazkodni az eseményekhez, augusztus 16-án tüntették ki a Vitéz Mihály rend II. és III. osztályának kitüntetésével Rommel tábornagyot, a normandiai harcoknak hősét. (augusztus 29.)

Hoffmann követ csak ezen a napon reagált a román kiugrásra, jelentése már a Lakatos kormányhoz érkezett Budapestre. Sztójay — mint ismeretes — márciusban nem akarta elvállalni a kormányalakítást, de a kormányzó ragaszkodott hozzá. E lépését több ok is motiválhatta. Horthy gondolhatott arra, hogy a közel évtizedes, a németek szempontjából kifogástalan, berlini szereplése bizonyára jó ajánlólevél a Birodalom vezetői előtt. Mérlegelhette, hogy a „másik oldal" felé dokumentálni lehet, kényszerből cselekedett, azért választott hivatalnok típusú személyt. Gondolhatott arra is, hogy Sztójay katona lévén könnyebben engedelmeskedik majd neki, a belé ivódott katonai szellem erre fogja kötelezni.[76] Sztójay régi bizalmasának, Hennyeinek el is panaszolta rendkívül nehéz helyzetét, sohasem volt politikus, nem ismerte a politika buktatóit, emellett beteg is volt, csak gyógyszerekkel tudta tartani magát. Augusztus elején szanatóriumba kényszerült ápolásra. Nem volt ismeretlen az sem előtte, hogy a kormányzó már június vége óta kísérletezik a leváltásával.[77]

A román eseményekről az a német bejelentés, hogy a nép és a hadsereg a román nemzeti ellenkormány mellett állana, a követ jelentése szerint „elhamarkodott" volt. Hitler ugyan augusztus 23-án késő este parancsot adott Friessnernek a király és csoportja letartóztatására, Antonescu hivatalba történő visszahelyezésére vagy kormányalakításra. Néhány napig, amíg egy ilyen fordulatban bízott, nem engedhette meg a magyar–román ellenségeskedés kifejlődését. Augusztus 24-én Himmler kiengedte a koncentrációs táborból Horia Simát, a Vasgárda egykori vezetőjét, s németbarát kormányt alakíttatott vele. (Eme kormány egyetlen percet sem töltött román területen.) Az SS Birodalmi Vezetője elrendelte a Kárpátok hágóinak lezárását is. (augusztus 25.)

A kiugrás súlyosan érintette a keleti front déli szárnyát. Az addig legjobban harcoló román erők fordultak a németek ellen, akiknek nagyobb területek feladásával kellett visszavonulniok.

A német sajtó, melyben három éven át a román hűség és bajtársiasság szuperlatívusokban szerepelt (még augusztus 23-án is a legnagyobb elismerés hangján írtak Romániáról), most a királyt és az udvari klikket tette felelőssé az eseményekért. A

magyarok magatartását a románokkal szemben megállapított békefeltételek rendkívüli súlyosságának hangoztatásával próbálták befolyásolni.[78]

A német sajtó a továbbiak során sem vett arról tudomást, hogy a románok érvénytelenítették a bécsi döntést. Németországnak a román partnerrel még további tervei voltak, s ezért „nem szívesen látná, hogy a Duna-medencében különös vezető szerepre jutna most Magyarország" — jelentette Hoffmann követ a magyar–német viszonyról. Helyesen látta a távolból Ujpétery (szeptember 13.), hogy a „jelenlegi erdélyi határt rajtunk kívül még talán a németek sem akarják tartani". A német sajtó pusztán azt állapította meg, hogy a magyarok „a legnagyobb szükség idején a németekkel való dicső fegyverbarátság szellemében akarnak szembenézni a kihívásokkal". (augusztus 31.)[79]

A magyar ellenlépésekben újból kísértett a Rongyos Gárdához hasonló félkatonai szervezet szelleme ezúttal báró Atzél vezetése alatt.[80]

Ezekben a lázas, nyugtalan szeptemberi napokban találkozunk ismét Homlok Sándor nevével. Szeptember 8-án, a fegyverszünet kérdését megvitató minisztertanács ülését Vörös János katonai helyzetelemzése után félbe kellett szakítani, hogy Lakatos miniszterelnök fogadhassa a Homlok Sándor altábornagy, berlini katonai attasé kíséretében megjelent Greiffenberg gyalogsági tábornok német katonai attasét. Greiffenberg ismertette, melyek azok a német magasabb egységek, amelyek a napokban érkeznének Magyarországra. Ezek a hadosztályok vehetők számításba az oroszokkal szemben való védelem szempontjából. Egy héten belül öt hadosztály állana majd rendelkezésre, s ezek hajlandók volnának a Székelyföldet is megvédelmezni, ha Magyarország el van szánva a további harcra. Mint ismeretes, a minisztertanács eme ígéretek hatása alatt a harc folytatása mellett döntött, s nem kért fegyverszünetet a szövetségesektől.[81]

A kormány úgy vélekedett, hogy nem az érdem a döntő, hanem az érdek. Az angolszászoknak az az érdeke, hogy a Duna-völgyben mi védekezzünk, érdek szempontjából még meg is bocsátanak — volt a teljesen elhibázott politikai koncepció.[82]

Ez az elképzelés állotta útját annak az utolsó erőfeszítésnek, amellyel a magyar diplomácia képviselői még egyszer kísérleteztek, hogy elérjék a háborúból való kiválást.

Elsőnek Wodianer jelentkezett Lisszabonból, még augusztus 25-én. Javasolta, hogy a kormányzó kérjen azonnal fegyverszünetet az Egyesült Nemzetektől, utasítsa el a román területek elleni magyar fegyveres támadás gondolatát, s közölje, hogy hajlandó a második bécsi döntést az Egyesült Nemzetek döntőbírósági ítélete alá bocsátani.

A lisszaboni követségnek — Ujpétery útján — folytatott táviratváltása október 6-ig tartott. Wodianeren kívül kifejtette véleményét a követi komité nevében Ambró, volt madridi követ, üzenetet küldött a kormányzónak a Portugáliába kimentett Chorin és Kornfeld is. A portugál fővárosból érkező üzenetek szerint a hadiesemények alakulása folytán már nem arról volt szó, hogy meg lehet-e menteni az országot az

orosz okkupációtól, azt sem lehetett remélni, hogy a határokat meg lehet védeni az angolszász csapatok megérkezéséig a bolsevistáktól. Egyetlen problémája volt az országnak, hogyan lehetne a végpusztulással fenyegető orosz–román katonai kooperációt megakadályozni. Javasolta Wodianer a fegyverszüneti kérelemnek olyan országba való eljuttatását, ahol a fővárosban nincs Oroszországnak külképviselete (Bern, Lisszabon, Madrid), így az angolszászok mint közvetítők beléphetnének a tárgyalásokba. Kérték a kormányzót, hogy kövesse Finnország példáját a reménytelen helyzetben. A fegyverszünet feltételei minden bizonnyal enyhébbek lesznek, amíg az ország területén nincs ellenség, mintha az elkerülhetetlen összeomlás utolsó pillanatáig kitartunk.

Budapest válaszát Hennyey külügyminiszter október 6-án feladott számjeltáviratából ismerhetjük meg: „Nagyságod sürgönyeiben foglalt szuggesztiók értékes adalékokat szolgáltatnak a helyzet megvilágítására és megítélésére. A kormány elhatározása azonban olyan tényezőkből is tétetik össze, amelyben a súlyos külföldi atmoszféra nem eléggé értékelhető fel".[83]

A Bernben tartózkodó Bakách-Bessenyei augusztus 26-án vette fel a kapcsolatokat a szövetségesekkel és utolsó táviratát szeptember 21-én kapta kézhez a külügyminisztérium. Az üzenetváltás a berni magyar katonai attasé, Rakolczai László vezérkari ezredesen keresztül történt, Budapesten Lakatoson és Hennyeyn kívül Kuthy László vezérkari ezredes, a hírszerző osztály főnöke tudott az ügyről, ő végezte a rejtjelezés munkáját.[84] A svájci táviratokból kiderült, hogy teljesen reménytelen annak az elgondolásnak a megvalósítása, hogy Magyarországot csak a nyugati szövetségesek csapatai szállják meg. Ez nemcsak a szövetségközi megállapodásokból következett, de abból is, hogy szeptember 17-én vetették be a „Market-garden" hadműveletre az angolszászok szinte a teljes ejtőernyős haderőt, mely a rendelkezésükre állott. Bakách-Bessenyei utolsó távirata szerint is az ország számára csak egyetlen lehetőség maradt, a feltétel nélküli kapituláció.

Október elején a Finnországból Stockholmon át hazatérő Marosy Ferenc követ Ullein-Reviczky üzenetét tolmácsolta Hennyeynek: haladéktalanul a három szövetséges nagyhatalom elé kell terjeszteni a fegyverszüneti kérelmünket. A külügyminiszter nem bízva a korábban közismerten németbarát Marosy szándékainak őszinteségében — másfelől Moszkvában már folytak Faragho tárgyalásai —, kitérő választ adott a stockholmi indítványra. Az ugyancsak németbarát Vörnle Ankarából sürgette a külügyminisztériumot, mondván, hogy végső ideje fegyverszünetet kötni a szövetségesekkel.[85]

A román eseményekkel párhuzamosan kirobbanó szlovák felkelés is váratlanul érte a németeket. Hoffmann beszámolója szerint a német sajtóban a legtartózkodóbb magatartás volt észlelhető, melyben fontos szerepet játszott a Kárpátok áttörhetetlenségének legendája. Kifelé a Reich az egész akció jelentéktelenségét hangsúlyozta, melyben a németek szerepe csak „rendőri ténykedés". (szeptember 20.)

A Kárpátok lehet, hogy áttörhetetlenek voltak, de a román kézben lévő hágók és szorosok ellenállás nélkül nyíltak meg Dél-Erdélyben a beözönlő orosz csapatok előtt. A német csapatok ereje „arra már nem futotta, hogy a Déli-Kárpátok átjáróit is lezárják. Végzetes hiba volt ez" — emlékezik vissza Friessner vezérezredes.[86]

A berlini követség fejléces papírján fél íves, befejezetlen, géppel írt szöveg található, rajta piros ceruzával címzésként: Steengracht IX. 11. „Az orosz páncélos erők által okozott kritikus helyzetről, s a Guderian által ígért segítség elmaradásáról" szól a feljegyzés. „Erőink óráról órára fogyatkoznak, s csökken a lehetőség, hogy katasztrófa nélkül kikerüljünk a jelen helyzetből. Azonnal és döntő lépésekre van szükség. Magyarország életéről van szó."[87]

Hoffmann szeptember 20-án tájékoztatta budapesti benyomásairól Steengracht államtitkárt. „A katonai helyzet kritikus. Erőink végén vagyunk. A közvélemény is elvesztette bizalmát a németekben, a visszaözönlő csapatok, a sok tétlenkedő, mögöttes területen lévő német katona láttára. Felszerelésünk nincs, iparunk összebombázva... Kormányunk becsülettel harcol, nem követi a román példát, de úr akar maradni saját házában. Kérte a követ az államtitkárt a magyar panaszok meghallgatására és támogatására, legalább a letartóztatott képviselőházi tagok átadására, Szentmiklósy, Szegedy-Maszák, s Keresztes-Fischer szabadon engedésére, hiszen az ő sorsuk verte fel a legnagyobb port. „Az volt a benyomás, hogy Steengracht osztja véleményemet, de tehetetlen. Jegyzeteket készített, s rezignáltan közölte, „ich werde mein möglichstes tun". (Meg fogok tenni minden tőlem telhetőt.)

Hoffmann névsort kért Budapestről a letartóztatottakról, „minden követ" meg kívánt mozgatni érdekükben, hogy Himmler elé kerüljön, bizakodva annak fent hivatkozott — június 19-én jelentett — ígéretében.

Szeptemberre Németország magára maradt egy olyan világkoalícióval szemben, amelyre a történelemben alig volt példa. Összeomlottak az „európai összefogásba" vetett német remények. A német–francia kollaboráció gyakorlati lehetősége és jelentősége megszűnt. Ez a tevékenység csak a Németországban dolgozó francia munkások ügyeire és képviseletére szorult vissza. A külföldi francia munkások is „egyelőre még nyugodtak, de kétségtelen, hogy léteznek titkos áramlatok". (szeptember 28.) A visszavonuló német csapatokkal mindössze négyezer flamand menekült el, félve a felelősségrevonástól. (szeptember 27.) Észak-Olaszország várható feladása következtében az itteni olaszok hangulata nyomott és kevéssé bizakodó. (október 3.) A németek a varsói felkelés túlélő harcosait hadifogolyként kezelik, szinte megkülönböztetett bánásmóddal. Frank helytartó barátságos szavakat intézett a lengyel néphez. Tettek fogják bizonyítani, hogy a lengyelekkel való bánásmód megváltozott. Az oroszellenes érzelmekre apellálva még lengyel légiók felállítását is tervezik. „Sok hibát kellene e téren jóvátenni" — fejezte be jelentését október 5-én Hoffmann Sándor.

Ribbentrop október 3-i beszédéből már hiányzott a teljes győzelem hangoztatása, inkább elkeseredett szemrehányásokat zúdított a hűtlenné vált szövetségesekre. „A román király áruló, a bolgár kormány szószegő és vak, Mannerheim és kormánya ideggyenge." A kiugrásokért az országok vezető rétegeit, a gyáván kapituláló polgárságot okolta. Finnország, Románia és Bulgária utolsó pillanatban elhagyták a zászlót. Egyre inkább elárasztják őket a bolsevisták, akik régi kíméletlenséggel viselkednek és rabszolgájukká teszik ezeket az országokat. Magyarországra is ilyen sors vár, ha nem tart ki Németország oldalán, mondotta Hitler szeptember 13-ra virradó éjszakán Friessnernek.[88]

Hoffmann a maga szerény eszközeivel megkísérelt segíteni — ahogy lehetett — legalább is egyesek szorult helyzetén. Így szeptember 26-án vendégül látta a német élelmezésügyi minisztert, Steengracht külügyi és Stuckert belügyi államtitkárt, továbbá Kaltenbrunnert. Ebéd után e két utóbbival tárgyalt a letartóztatott magyarok ügyében. Előadta, hogy a kormánynak belpolitikai okokból sikerre van szüksége. Kérte az ismert sérelmek orvoslását, név szerint kiemelve Szentmiklósy és Szegedy-Maszák Aladár szabadon engedését. Kaltenbrunner hosszasan fejtegette a letartóztatások szükségességét. Angol ejtőernyősök ellen kell védekezni, hogy Magyarország át ne álljon. Hoffmann nem zárkózott el a német rendőrséggel való együttműködés elől, de kérte, hogy ne tegyenek olyan lépéseket, melyek egy kis nemzetre fájdalmasan hatnak. Kaltenbrunner bekérette a névsort. Megígérte, hogy nyolc–tíz, esetleg tizenkét főt, akiket nem tart különösen veszélyesnek, ki fog engedni, s még aznap referálni fog erről az ügyről Himmlernek. Apponyi György és Sigray Antal ügyében már közbenjártak ismerőseik. „Ha jól értettem" Aponyit már el is engedték és Sigrayt kórházba szállították. A követ még üdvözleteit küldte Himmlernek, bizakodva ígéreteiben.

A magyarok panaszai szerepeltek október 11-én a Wilhelmstrasse és a magyar külügyminisztérium sajtóosztályának főnökei, Schmidt és Zilahy-Sebess berlini megbeszélésén. A magyar fél ecsetelte a kritikus katonai helyzetet és a sérelmeket. Szó volt a német katonaság erdélyi viselkedéséről, a bizalmatlanságról, az ország belsejében tétlenkedő német csapatokról, a románokkal szemben folytatott elhibázott német politikáról. Schmidt, „Ribbentrop szócsöve" bizonyos rezignációval hallgatta a magyarok listáját, majd az összes fegyveres erőnek a frontra küldését javasolta. „Itt attól tartanak, hogy hirtelen megtámadnak bennünket" (ti. a magyarok) — vélte. Elmondotta még, hogy a fegyverkezési program a szövetségesek légifölénye folytán késedelmet szenved. E fölényt az új repülőprogram megvalósításával „leküzdjük", de majd csak 1945. februárban. Hangsúlyozta továbbá a német fél a szokásos formulát, hogy a németek a magyar területeket is úgy védelmezik, mint saját földjüket.

Ezen megbeszélés lefolyása híven tükrözi a német politikai mentalitást a magyarokkal szemben. A sajtóban „csak nagyon hézagosan jelennek meg cikkek. Elszórtan és főleg vidéki lapokban írnak a Kárpátokról. A Lakatos miniszterelnök által szeptember 21-én elmondott beszédet gyengének tartják, másrészt felhívásnak a szövetségesekhez, hogy közöljék a békefeltételeiket. (A sajtó négy sorban tett róla említést.)

Szeptember 29-én a Völkischer Beobachter megnevezés nélkül, de mindenki számára érthetően megfenyegette a magyar kormányt. „A cikk Schmidt sajtófőnök konyhájában készült". A német nagyközönség érthetetlennek tartotta a cikket, melyet felhasználhat majd az angol propaganda. (október 3.)

Hoffmann október elején a német helyzetről, elsősorban a Reich nyugati határainak védelméről készített beszámolót. Eszerint Hitler szeptember elején megszemlélte volna a nyugati védőövezetet és közvetlen előterét. A lakosságot itt is — kelet-porosz módra — hadimunkára fogták be, amelyből mindenki kiveszi a részét, a Todt-szervezet, a Hitler-Jugend, a Birodalmi Munkaszolgálat, a Munkafront, a kölni egyetem tanárai és hallgatói, stb. A munka tervezését és végrehajtását a párt irányítja, újból nagyobb szerepet kapott az SA, tagjaira hárul a visszavonulás során a rombolásoknak az elvégzése. A párt eredetileg a partizán-tevékenységet támogatta volna, de a hadvezetőség ez ellen felemelte a szavát, s így inkább a teljes evakuáció következik be. A párt a legszigorúbban üldözi a rémhírterjesztést, idegen rádióadóknak a hallgatását és híreiknek továbbítását. Kitért még a jelentés a szeptember 27–28-i nagy légitámadások közvetlenül is tapasztalható „eredményeire". (Telefon és vasúti forgalom szüneteltetése.)

A közeli jövőt sejteti az október 11-én Steengracht államtitkárral folytatott megbeszélésről szóló beszámoló. Kaltenbrunner ígérete ellenére a „mai napig" nem történt semmi a letartóztatottak ügyében. Hoffmann kitért a német külügyi tisztviselők rosszindulatú fecsegésére és a Völkischer Beobachter cikkére is. Steengracht válasza szerint „valami ingerült, ideges hangulat lebeg közöttünk, aminek nagyon kér az elsimítására". Némely híresztelések alkalmasak a bizalmatlanság keltésére. Bethlen állítólag Ankarában, Faragho tábornok Moszkvában tárgyal, „megengedem, hogy nem a kormány tudtával" — vélekedett az államtitkár.[89]

Október 15. romba döntötte mindazt, ami még a magyar diplomáciai szervezetből megmaradt. Még a Sztójay-kormányt elismerő követségek is, Lisszabonban, Bernben, Stockholmban, Madridban és Ankarában bejelentették, hogy változatlanul hűek maradnak Horthy kormányzóhoz, s nem ismerik el Szálasi kormányát és Kemény Gábor külügyminisztert. A „hungarista rendszer" külön katonai bíróságot állított fel, s a külföldön élő magyar diplomaták egész sorát, így a követi komité tagjait is, a vádlottak távollétében kötél általi halálra ítélte az állam iránti hűtlenség bűntette miatt.[90]

A berlini magyar követ nem volt a szélsőséges jobboldalnak az embere. Közbenjárt a Gestapo által elhurcolt magyarok érdekében, kapcsolatot tartott a Hitler elleni merénylet vezető embereivel, s amint arról őt Homlok Sándor informálta, Hitler, vagy a környezetéből valaki kifogásolta, hogy Hoffmann és a vezetése alatt álló követség nem bízik feltétlenül a német győzelemben. Utolsó, kézzel írt, hosszú feljegyzésében beszámolva a követségen az október 14. után történt eseményekről, egyáltalában nem leplezi éles kritikáját a hitleri Németország vezetőivel és vezetési módszereivel szemben.

Természetesen a leváltandók listájára került.

A fennmaradt iratok között található egy november 3. keltezésű fogalmazvány, mely a korábban szokásos formaságok korszerűvé tétele és kijavítása után arról értesít, hogy a nemzetvezető megbízott valakit — a név üresen hagyva — a berlini magyar követség vezetésével.[91]

A német hatóságok már a magyar fegyverszüneti kérelem hírére megszakították az összeköttetést a követség és Budapest között. Így Hennyeynek — Hoffmann emlékezete szerint — október 17-én kelt számjeltávirata a magyar kormány fegyverszüneti kérelméről csak november elején érkezett meg Berlinbe. A telefon-összeköttetés is megszakadt, így az október 15-ét követő napokban a külképviselet teljesen elszigetelődött. Hoffmann a követség személyzetének a tudomására hozta, hogy a kormányzó a rádióban hallott proklamáció szerint lemondott, s nincsen kormány sem, mégis mindenkinek, mint tisztviselőnek kötelessége a helyén maradni, s Németországban képviselni a magyar állampolgárok érdekeit. Október 20-án Kemény Gábor egy eskü vagy fogadalom aláírását rendelte el a követség és alárendelt szerveinek (konzulátusoknak) tisztviselői részére. A szöveg — Hoffmann álláspontja szerint — nem kívánt a tisztviselőktől politikai állásfoglalást, csak a tisztviselők kötelességteljesítésére nézve tartalmazott ígéretet.

A közvetlen élmény forrósága süt át a szövegen, amikor a német szuronyok segítségével uralomra jutott Szálasira leteendő eskünek a problémájával szembesül. „Esküt a tisztviselőktől nem vettem ki, mert azon az álláspónton voltam, hogy én, aki nem tettem le az esküt, nem is vehetem azt ki. A követség, valamint az alárendelt konzulátusok tisztviselői az eskü vagy fogadalom szövegét aláírták. Lorx, Cholnoky és én egyelőre vártunk, s külügyminiszternek e tárgyban nem jelentettem.

November 3-án felhívott Kemény Gábor és többek között megkérdezte, hogy a követség és az alárendelt hivatalok letették-e az új esküt. Megjegyezte Kemény, hogy a magyar parlament legalizálta a kormányt. Azt válaszoltam, hogy a követségen az esküt nem vettem ki, de az eskü illetve fogadalom szövegét úgy én, mint az összes tisztviselők aláírták. Azután Lorx és Cholnoky követségi tanácsossal egyeztetőleg azt az álláspontot foglaltam el, hogy feltéve a nuncius is jelen volt a Szálasi-kormány eskütételén, Magyarországnak más kormány, mint a budapesti nincs, nem állhatunk félre, hanem mint tisztviselőknek helyünkön kell maradnunk. Én félreállhatnék ugyan, mert Mecsér András részére már agrementet kértem... Félreállásom azt jelentené, hogy cserbenhagyom kollegáimat, akik nincsenek abban a szerencsés helyzetben, hogy félreállhassanak. Úgy döntöttem tehát, hogy úgy én, mint Lorx és Cholnoky ugyancsak aláírjuk a fogadalom szövegét, amint november 4-én egy táviratban a külügyminiszternek jelentettem. Ezek szerint vállaltam azért a felelősséget, hogy Lorx Tibor és Cholnoky Imre a fogadalom szövegét aláírták. A fogadalom aláírása miatt még aggályai voltak Kovács János sajtóügyi attasénak, aki ugyancsak az én tanácsomat kérte ki. Ugyanazt tanácsoltam neki, mint Lorx és Cholnoky kollegáimnak. November 4-én érkezett Berlinbe Mecsér András földbirtokos, Porzezinszky György alezredes Papp Dénes kíséretében, továbbá Pásztor (?) László és Andreánszky Jenő. A követség kulcsait

neki átadtam. Összecsapást igyekeztem velük elkerülni... November 6-án Porzezinszky „ki nincs velünk, ellenünk van" jelszóval, internálás, aknaszedés és halálbüntetéssel fenyegetve kivette az esküt a követség személyzetétől." Hoffmann Sándor többet a követségen nem jelent meg, s Lorx kivételével nem tartott kapcsolatot annak személyzetével sem.[92]

A leváltott követ november 15-én tette protokolláris búcsúlátogatását Ribbentropnál és Dörnberg bárónál Hindenburg egykori irodájában, a Wilhelmstrasse 72. sz. alatt. Ribbentrop hosszú szónoklat kíséretében átadta neki az ilyenkor szokásos kitüntetést, a Sasrend I. osztályát. „Nem lett volna így, ha Horthy Miklós kitart — hangoztatta. Évekre visszamenőleg bizonyítékaink vannak a kormányzó árulásáról. „Wir wissen alles." Horthy Miklós a feudalizmust képviselte, ugyanígy a magyar hadsereg is tisztikara miatt mondott csődöt. Közbeszólni nem lehetett, ugyanazokat ismételte el, mint amiket június 6-án az olasz hadseregről mondott. Rögeszméje lehetett, hogy a magyar tiszt és legénység között űr tátong, ezt a külön tiszti étkezdék léte is bizonyítja. Ribbentrop tárgyalásra, megbeszélésre teljesen alkalmatlan egyéniség — olvashatjuk Hoffmann gépelt fogalmazványában. Dogmái vannak. Nem tudja megérteni, hogy Magyarország nem Németország, mások a politikai célkitűzései. „Ha nem volnának súlyos következményei merevségének és idegen helyzetek helytelen megítélésének, mosolyogni kellene rajta." (november 15.)

Július 20. a végső szakasz kezdetét jelezte. A politikai élet teljesen megszűnt, a legkisebb gyanúra is le lehetett bárkit tartóztatni, elég volt, ha nem bízott vakon a végső győzelemben, már a fejével játszott. A magyar követség ilyen körülmények között tartózkodott a véleménynyilvánítástól — írja Hoffmann kéziratos beszámolójában.[93]

Ezzel Hoffmann Sándor követ el is tűnik a szemünk elől. További sorsáról nem sikerült adatokat találni. Csak egyes utalásokból értesülünk Homlok Sándor altábornagy életének további menetéről is. Azt nem tudjuk, hogy miért és milyen körülmények között került német fogságba. Nem lehetetlen, hogy idővel még további — jelenleg lappangó — jelentései is elő fognak kerülni.

A most színre lépő Mecsér András katonatiszt, földbirtokos, számos gazdasági egyesület vezetője régi szereplője volt a magyar politikai életnek. 1931 óta kormánypárti képviselő, Gömbös Gyula párthíve és bizalmasa.[94] Diplomáciai gyakorlata nem volt, ilyen munkát a követség élén sem végzett. A nyilas külképviselet tagjait a régi német hivatalnokok nem vették komolyan, már csak a diplomáciai ügyekben való teljes tájékozatlanságuk miatt sem. A „hungarista mozgalom" fogalma a követség tagjai előtt ismeretlen volt, mivel belpolitikával nem foglalkoztak, mint tisztviselők nem is foglalkozhattak. A nyilasok egyébként mindent egyetlen premisszára, a német győzelemre tettek fel.[95]

A követség katonai attaséja Makray Sándor vezérkari alezredes lett, 1944 elején az 1. magyar hadsereg vezérkari főnöki beosztását töltötte be. A külképviselet munkájára mégis Porzezinszky vezérkari alezredesből lett követségi tanácsos nyomta

rá a bélyegét. Fanatikus híve volt a német győzelemnek és Magyarország gyors felszabadulásának az orosz hadak megszállása alól. Bizalmatlan volt mindennel szemben, aki másképpen ítélte meg a helyzetet.[96] Követségi tanácsos lett Zilahy-Sebess is, aki nem tette le az esküt Szálasira, s ezért decemberben halálra ítélték. Mecsér tudott erről a helyzetről, s megkérdezése nélkül mentette ki Berlinbe a követségre, ott érte őt a háború vége.[97]

Abban az időben már a Cornelius-strassei kis követség, valamint az új követségi palota romokban hevert, a külképviselet irodája a Collegium Hungaricumban volt a törmelékek között. Siralmas képet mutatott az egész város.[98] Mecsérnek még volt telefonösszeköttetése a magyar kormánnyal. Ezt a lehetőséget a katonai jellegű jelentéseknek továbbítására is fel lehetett használni, amennyire a légitámadások azt megengedték. Berlin ekkor már éjjel-nappal bombázásoknak a célpontja volt, fűtetlen szállodákkal, melyek éttermeiben még a pincérek is télikabátban szolgálták fel az erősen leegyszerűsített, uniformizált ételeket. A légitámadások idején senki nem tartózkodott a követség épületében. A katonai attasé úgyszólván ki is volt kapcsolva az érintkezésből, mert a többi attaséval együtt Nagy-Berlinen kívül a Mellersee mellett kellett tartózkodnia. Telefonon vagy személyesen nagyon nehezen volt elérhető. Az „összekötő közeg", Nyitó vezérkari alezredes csak 10–14 óráig tartózkodott az irodájában.[99]

A nyugatra kikerült, „kihelyezett" magyar alakulatok ügyét a Honvédség németországi főfelügyelője intézte, először a berlini Hotel Esplanadeból, majd törzse Fürstenwaldban kapott állandó elhelyezést. A „kihelyezést" öt-hat hónapra becsülték, mely idő alatt Hitler majd minden előkészületet megtesz, hogy csodafegyvereit bevetve leverje összes ellenségét.[100]

A menekültek ügyeit az áttelepítési kormánybiztos intézte, külön parancsnoksággal, először Bécs, majd Berlin székhellyel. Ezzel a kérdéssel Mecsér követ is foglalkozott, s 1945. februárban átvette a kormánybiztos feladatkörét is.[101]

Adatok nem tanúsítják, de beosztásánál fogva bizonyára szerepe volt a követnek is azon magyar–német találkozás előkészítésében, mely 1944. december 4-én történt a berlini kancelláriában, egyfelől Hitler, Ribbentrop, Keitel, Guderian és Greiffenberg, másfelől Szálasi, Kemény Gábor és Beregfy között „társalgásjelleggel". A felek szűk körű reggelin és két órát meghaladó tárgyaláson vettek részt.[102] Guderian Szálasiról mint kevés adottsággal, s még kevesebb tetterővel rendelkező személyről emlékezik meg, akit Hitler a kancellária díszeitől megfosztott és sötét csarnokában fogadott. A társalgás nagyon vontatottan haladt, az új emberekről az a benyomás alakult ki, hogy nem várhatunk tőlük tetteket. Szálasi akarata ellenére felkapaszkodott szerencsefi volt.[103]

A találkozáson szokás szerint Hitler beszélt. Megjövendölte, hogy az ellenséges koalíció egy napon óriási robajjal össze fog omlani. Szidalmazta Horthy kormányzót, aki inkább Angliához húzott, mint saját országához. A galád magyar kormányzat miatt(!) lehetetlen volt a Kárpátok hágóinak megvédelmezése. Bejelentette továbbá, hogy a páncélököl, a sugárhajtású repülőgépek és a rakétafegyverek kifejlesztése révén Németország technikai téren ismét az élre fog jutni, míg az ellenség harci ereje

csökken. Lassan ismét aktivizálódik a tengeralattjáró-háború, s a felhalmozott nagy légierő is. A mostani harcot keleten támadólag fogja befejezni, eleget téve a magyar kérésnek is, hogy minél hamarabb induljon meg délkelet felé az offenzíva, mely messzemenő politikai következményeket von majd maga után.[104]

A végső összeomlást közvetlenül megelőző napokban Beregfy vezérezredes még egy hosszú szemleutat tett a németországi magyar alakulatoknál, s tárgyalt a német katonai vezetés legmagasabb irányítóival. Március 17-én érkezett kíséretével Berlinbe. Ott először a honvédségi főfelügyelővel, s annak vezérkari főnökével, majd többek között Mecsér követtel és Porzezinszky követségi tanácsossal találkozott. Utóbbival tárgyalt leghosszabban, félrevonulva, négyszemközt.[105] Másnap meglátogatta Guderiant, akitől „igen nyomott hangulatban" tért vissza. Este együtt vacsorázott Keitellel, kivel még többször is együtt volt. Keitel hangoztatta, hogy a súlyos helyzetre való tekintettel Németország még a saját emberanyagát sem képes kielégítő módon fegyverrel ellátni, még kevésbé a magyar honvédséget. Beregfy március 20-án Himmlerrel, a honi hadsereg főparancsnokával is találkozott, 21. és 22-én magyar csapatokat és a felállítás alatt álló 1. magyar hadosztályt szemlélte meg.

Ezen látogatáshoz fűződik a berlini magyar követség utolsó megemlítése a forrásanyagban. Amikor röviddel később a főfelügyelő, némi hírekre szert teendő felkereste a katonai attasét, Makray vezérőrnagyot Mellenseeben és a követet a Potsdamtól északra lévő Adlon Villában, mindkét helyen „teljes tájékozatlanságban és bizonytalanságban találta az illetőket".[106]

A magyar terület elvesztése után a katonai vezetést képviselő Beregfy a törzsével a Regensburgtól keletre lévő Metten bencés apátságba települt át. A németekkel való kapcsolatot részben a minisztérium és főparancsnokság meghatalmazott tábornoka, Kovács Gyula altábornagy, részben Makray vezérőrnagy katonai attasé (St. Gilgen am Wollgangsee) tartotta.

A hadműveletek alakulása arra késztette a magyar katonai vezetést, hogy megtegye az intézkedéseket arra az esetre, ha az angolszász és szovjetorosz csapatok találkozása két részre szakítaná Németországot. A katonai nyilvántartásokban ekkor (április 8.) kereken 300 ezer fő szerepelt, ehhez járult a becslésszerűen megállapított 100 ezerre tehető létszáma a kihelyezett szerveknek, nem beszélve a nyugatra menekült polgári lakosságról.

Beregfy döntésére az „anyagi meghatalmazott" Bor Jenő törzsével északon maradt, a Berlint április 13-án elhagyó főfelügyelő pedig a magyar alakulatok zömével a Duna-vonalától délre fekvő területekre próbált húzódni. Beregfy április 26-án kiadott parancsa úgy rendelkezett, hogy a honvédség harcképes csapatai a németek oldalán folytassák a szovjet elleni harcot, a nem harcoló kötelékek próbáljanak kitérni az Inn–Salzach vonaltól nyugatra, illetve a Villachi-medencébe. Intézkedett a megszállás alatt is érvényes alá- s fölérendeltségi viszonyokról, s elrendelte a helyreállítási munkákban való részvételt. (A főfelügyelő és törzse francia, Bor altábornagy csoportja angol fogságba került).[107]

Mecsér, amint arról Zilahy-Sebess számolt be, pár nappal Berlin eleste előtt egy délután egyszerűen kisétált a követségről, eltűnt, s azóta senki sem tudott róla.[108] Ezzel a mozzanattal lehetne lezárni a berlini magyar követség háborús tevékenységének történetét.

A magyar diplomáciai testület mindvégig megőrizte erkölcsi integritását. Megfelelő személyi kapcsolatokat hozott létre, javaslatokkal, felvetésekkel szolgálta a külügyi kormányzatot. Pontos képet rajzolt egy-egy adott pillanat erőviszonyairól és általában helyesen látta a bekövetkező események menetét. Felismerte a kínálkozó módot, a megfelelő eszközöket. Nem rajta múlott, hogy a helyes útra a kormányzat nem tudott rálépni, amikor az erőviszonyok mérlegelése után az adott pillanatban és helyzetben nem ismerte fel a cselekvés szükségességét, elkésve alkalmazkodott, s hajolt meg a tények ereje előtt.

A kormányzat ott ítélte meg helytelenül az eseményeket, amikor a magyar népet jobban szerette mint Magyarországot. Minden lehetőt megkísérelt, hogy mindvégig megkímélje az ország lakosságát a háború pusztításaitól, hogy megőrizze a közrendet és közbiztonságot, elejét vegye a rettegett polgárháborúnak. A németekkel való kapcsolatokat idejétmúlt, Mária Terézia korába való lovagias módszerekkel, az úri becsület íratlan szabályai alapján kívánta rendezni. Ebben a tevékenységében maga mögött tudta az egész állami apparátust, az ipar és kereskedelem vezető elemeit, a törvénytisztelő állampolgári lojalitású „nemzetfenntartó" középosztályt, a parasztság tehetősebb rétegét, de még az utána következő hónapok során is kevesen voltak azok, akik nem a vezető rétegek bevált gyakorlati képességeiben, s a „Buda-vár" bölcsességében látták a kibontakozás útját. Még kevesebben akadtak, akik ki tudtak szabadulni a patriarkális államrend sugallta passzivitásból.

Márpedig a kevés igazért ritkán kegyelmez az Isten. A bukásban ezek az igazak lettek a tulajdonképpeni vesztesek, amikor az ország csatatérré és temetővé változott...

JEGYZETEK

Bevezetés

1 Dr. Krizsán L.: Magyar múlt a máglyán. In Magyar Nemzet, 1996. XI. 9.
2 OL.K.63/1941 21/5 199. csomó.
Homlok Sándor személyi adatai Szakály Sándor gyűjteményéből (Hadtört. Intézet)
3 Kalavszky Gy.: Ludovika album. Bp., 1992. 15. p.
4 Barcy Zs.–Somogyi Gy.: Királyért és hazáért. Bp., é. n. 44., 46. p.
5 M. Schwarte: Der grosse Krieg. Leipzig, 1922. 54., 80., 196., 237., 243., 256., 278., 395., 398., 400. p.
6 M. Schwarte: i. m. 225., 228., 241., 248., 254., 402–405. p.
7 Szakály S.: Az ellenforradalmi Magyarország (1919–1944) hadseregének felső vezetése. Hadt. Közl. 1984/1., 1984/2., 1984/3.
Szegedy-Maszák A.: Az ember ősszel visszanéz I–II. Bp., 1996. I. 427. p.
R. L. Braham: A magyar holocaust I–II. Bp., 1988. 230. p.
8 Szakály S.: A magyar katonai elit. (A továbbiakban: Elit) Bp., 1987. 18–19., 52–53., 87–94., 59., 64., 68., 73., 79., 83., 111. p.
9 Szakály S.: Elit. 166., 167., 135., 136., 139. p.
10 Szakály S.: Elit .154. l.
11 Szakály S.: Adattár, Hadt. Közl. 1984/2., 1984/3.
12 Némi iróniával jegyezte meg a búcsúzó Stomm Marcelnek Londonban az angol vezérkar főnöke: „Itt talán többet tehet a hazájáért, mintha hazamegy zászlóalj-parancsnoknak Kecskemétre". (In Stomm M.: Emlékiratok. Bp., 1998. 94. p.)
13 Wörterbuch zur deutschen Militärgeschichte I-II., Berlin, 1985. II. 537–538. p.
14 Árokay L.: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei (1918–1919) Hadt. Közl. 1983/1. 74. p.
15 Wörterbuch uo.
16 Flachbarth E.: Nemzetközi jog. Egyetemi jegyzet. Pécs, 1949/50. 105–107. p.
17 Hennyey G.: Magyarország sorsa kelet és nyugat között. Bp., 1992. 33., 34. p.
18 Árokay L.: i. m. 74. p.
19 Árokay L.: i. m. 88. p.
20 Árokay L.: i. m. 88. p. Hennyey G.: i. m. 29. p.
21 Árokay L.: i. m. 89. p.
22 Árokay L.: A rejtett magyar katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása (1920–1923) Hadt. Közl. 1983/3. 356. p.
23 Árokay L.: A rejtett magyar katonai attasé szolgálat tevékenysége 1923–1928 között. Hadt. Közl. 1983/4. 589. p.
24 Kádár Gy.: A Ludovikától Sopronkőhidáig. Bp., 1978. 551. p.
25 Hollósy–Kuthy L.: Élményeim. Székesfehérvár, 1992. 19. p.
Kádár Gy.: i. m. 551., 561. p.
26 Kádár Gy.: i. m. 590. p.
27 Árokay L.: in Hadt. Közl. 1983/3. 358. p.
Lakatos G.: Ahogy én láttam. Bp., 1992. 27. p.
28 Árokay L.: in Hadt. Közl. 1983/3. 360., 359. p.
Lakatos G.: i. m. 24. p.

29 Árokay L.: in Hadt. Közl. 1983/3. 381., 359. p.
30 Dombrády L.: Hadsereg és politika Magyarországon 1938-1944. Bp., 1986. 67. p.
31 Vargyai Gy.: Tengelytörés. Bp., 1985. 9. p.
32 Barcza Gy.: Diplomata emlékeim I-II. Bp., 1994. I. 98., 498.; II. 303. p.
33 Barcza Gy.: i. m. I. 334., 431. p.
A katonai attasé kikerülésével Barcza javaslatára valósította meg Teleki Pál a budapesti angol követ közreműködésével magyar repülőtiszteknek kiküldetését az angol királyi légierő meghívására, s a londoni követségen ez alkalommal a RAF magas rangú vezető parancsnokai együtt ebédeltek magyar bajtársaikkal. (Barcza: i. m. I. 467. p.)
34 Kádár Gy.: i. m. 587. p.
35 Vargyai Gy.: Sisak és cilinder. Bp., 1985. 95., 125. p.
36 Vargyai Gy.: Sisak... 125. p.
37 Rozsnyói Á.: Szálasi-puccs. Bp., 1962. 66. p.
38 Dombrády L.: i. m. 58. lapon Faragho Gábort említi moszkvai katonai attaséként.
39 Horthy Miklós titkos iratai. Bp., 1963. 247–248. p.
Dombrády L.: i. m. 155. p.
40 Árokay L.: in Hadt. Közl. 2983/4. 490. p.
Lakatos G.: i. m. 25. p.
41 Árokay L.: in Hadt. Közl. 1983/4. 584. p.
Lakatos G.: i. m. 26. p.
Nemeskürty I.: Búcsúpillantás. Bp., 1995. 59–60. p.

I/1.

42 Bölöny J.: Magyarország kormányai. Bp., 1987.
43 Vladár G.: Visszaemlékezéseim. Bp., 1997. 209., 225–226. p.
„Egyoldalúan vagy hiányosan kiképzett vezérkari tisztek egy-két történelmi vagy közgazdasági könyv elolvasása után nyomban előállottak alkotmányjogi reformjaikkal vagy éppenséggel a teljes gazdasági életet kívánták átalakítani." (Kállay M.: Magyarország miniszterelnöke voltam. I-II. Bp., 1991. I. 165. p.)
44 Vargyai Gy.: Sisak... 19. p.
45. Horthy M. titkos... 247–248. p.
A későbbiek során még az is előfordult, hogy a vezérkar hadműveleti csoportfőnöke egyenesen megtiltotta, hogy a külügyminiszterrel ismertessék azokat a jelentéseket, melyeket a berlini katonai attasé a követség vezetőjének (Sztójaynak!) nem mutatott be. (Kádár Gy.: i. m. 584. p.)
46 Árokay L.: in Hadt. Közl. 1983/3. 374. p.
Dombrády L.: i. m. 21. p.
Sztójay 17 esztendőt töltött el Berlinben, kettőt mint katonai szakelőadó, hatot mint katonai attasé és kilencet mint rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. Alaposan megismerte a körülményeket, szoros barátság fűzte Hammersteinékhez, a Reichswehr főparancsnoka családjához, Blomberghez, Rundstedthez, Weizsäcker külügyi államtitkárhoz. Bizalmas együttműködést teremtett a magyar és német katonai körök között, kitűnő értesülései voltak Schleicher terveiről, a Hindenburg körül folyó udvari intrikákról, de a német–szovjet vonalon történő dolgokról is. Terjedelmes jelentéseiből nem volt megállapítható, hogy saját véleményét fejtette-e ki, vagy pedig a mérvadó német személyiségek bátorították-e fel arra, hogy álláspontjukat Magyarország, a „vonakodó csatlós" tudomására hozzák. Kánya külügyminiszternek egyik belső munkatársa volt az információk megszerzése terén. Az is köztudomású volt, hogy

szimpatikus a németek előtt, s szinte konok szívóssággal képviselte a németbarát politikát, még a saját kormányát is bírálva. Túlbecsülte a német hadseregnek erejét és a fegyverkezésnek méreteit. (A német hadsereg létszámát már 1939-ben 20 millió főben, a hadosztályok számát 150–200-ban adta meg.) Át volt itatva a nemzetiszocialista eszméktől, még arra a szokatlan feladat elvégzésére is vállalkozott, hogy Londonban Stomm Marcel katonai attasét ellenőrizze, s tájékozódjék, hogyan áll a náci propaganda terjeszkedése Angliában. Így a németek maguk közé számították. Túlzó vélemények szerint a későbbiek során a budapesti „katonai kamarilla" révén a kormány feje felett és tudta nélkül minden német követelést kieszközölt a kormányzótól, úgy hogy a miniszterelnök és külügyminiszter már a befejezett tények előtt találta magát. (Pl. belépés a háromhatalmi egyezménybe.)

Az erélyt, fegyelmet, sőt kíméletlenséget pattogó hangon hirdető Sztójay alapjában véve puha, jóindulatú, sőt a maga módján érzelmes ember volt. Közvetlen munkatársa szerint a légynek sem tudott volna ártani, még az inasa vagy gépkocsivezetője rendreutasítását is másra bízta.

Elődjét, Masirevichet nem szerették a Wilhelmstrassén, különösen nem öntudatos fellépését, beható kérdéseit és a válaszokról a beszélgetés alatt készített jegyzeteit, ezért igen erélyes formában követelték visszahívását. Sztójay mélységesen meg volt győződve arról, hogy teljesen és feltétlenül rá vagyunk utalva Németországra, s azt a következtetést vonta le elődje sorsából, hogy a kis országok követének ápolnia kell azoknak a tisztviselőknek rokonszenvét, akikkel a napi ügyeket intézi. Valóságos függőséget érzett a németekkel szemben. Nem tudott nekik ellentmondani. Képtelen volt megvédeni még közvetlen környezetét, így Hardy Kálmán katonai attasét, akit Werth angolbarátság címén rendelt haza, Almásy Pált, az attasé mellé beosztott tisztet, amikor „lengyelbarátság" címén a visszahívását kérték a németek, éppen úgy elejtette, mint 1944 nyarán a Weiss Manfréd vagyon átcngcdésc miatt tiltakozó miniszтereit.

Az előnytelen külsejű, jelentéktelennek látszó, gúnyosan csak Sztojinak nevezett, s a balkáni határszélről származó görögkeleti granicsárivadék észrevétlenül elsüllyedve a berlini követségi palota mély foteljeiben, kezében tartotta a katonapolitika egész menetét. Leváltásának lehetősége (így 1938/39 fordulóján) mindvégig csak tervezgetés szintjén maradt.

Amint Fritz von Holstein, a Wilhelmstrasse szürke eminenciása nagymértékben befolyásolta a bismarcki Németország sorsát, úgy hatott Sztójay Werth Henriken keresztül Magyarország második világháborús történetének menetére.

Szegedy-Maszák A.: i. m. I. 20., 21., 70., 78., 81., 100.; II. 172. p.
Czettler A.: Teleki Pál és a magyar külpolitika 1939–1941. Bp., 1997. 203. p.
Dombrády L.: i. m. 150.
Stomm M.: i. m. 84. p.
Barcza Gy.: i. m. II. 65. p.
Kádár Gy.: i. m. 358.
Almásy P.: Sopronkőhidai napló. Bp., 1984. 12. p.
Rónay A.: Térképezett történelem. Bp., 1989. 84. p.
47 Szakály Sándor gyűjteménye.
Andorka R.: A madridi követségtől Mauthausenig. Bp., 1978. 184. p.
48 Kádár Gy.: i. m. 278–279. p.
49 Györkei J.–Vargyai Gy.: Franco frontján. In Magyarország 1978. 43. sz.
Vargyai Gy.: Sisak... 97-99. p.
50 Hennyey G.: i. m. 32., 47. p.
51 Gosztonyi P.: Politikusok, katonák, események. München, é. n. 23–24. p.
Györkei J.–Vargyai Gy.: i. m.

52 Görgényi D.: Signum laudis. Bp., 1968. 69–70. p.
53 Vargyai Gy.: Sisak... 134. p.
54 Magyarország és a második világháború. (Továbbiakban: Magyarország.) 104. p.
Kádár Gy.: i. m. 305–306. p.
55 Dombrády L.: i. m. 165. p.
Kádár Gy.: i. m. 306. p.
Vargyai Gy.: Sisak... 136. p.
Szegedy-Maszák A.: I. m. I. 211–212. p.

Stefán Valér már 1938 nyarán elkezdte a felkészítést. A honvédségnek gondosan kiválogatott kilencven hadapródőrmesterét „Testnevelési Szaktanfolyam" fedőnév alatt a szentendrei szigeten robbantási tevékenységre, terepgyakorlatokra, gépkocsivezetésre, rádiókezelésre, vízi (utász) munkákra, Pápán pedig ejtőernyős ugrásokra képezték ki. Ez a csoport adta a Rongyos Gárdába ezrével jelentkező, de zömében csak a levente lőkiképzésen átesett önkéntesek tulajdonképpeni parancsnokságát. (In Bondor V.: Messze van a nyíregyházi kaszárnya. 87., 93., 97., 99–100. p.)

56 Magyarország 140-141. p.

Héjjas Iván és a Rongyos Gárda nem először szerepelt a XX. század magyar történéseiben. A régi — Kecskemét környéki — földbirtokos családból származó Héjjas Iván már az első világháború előtt eljutott az akkor önállósuló albán fejedelemségbe, Wied herceg testőrségébe, s ott tanulta meg a gerilla hadviselést. Albániában csapódott hozzá egy csoport szkipetár fegyveres, akik hűséges kísérői voltak az első világháború vérzivatarában. Vele együtt telepedtek meg az alföldi homokbuckák között, amikor Héjjas 1918 novemberében mint tartalékos főhadnagy, sértetlenül hazahozta a frontról repülőszázadát. Nyomban megkezdte a szervezkedést, s 1919. április 18-án az „Öreg szöllőben" programot hirdetett: harcot a vörös uralom és a pacifizmus ellen. Földreformot akart végrehajtani, „Magyarország a magyaroké" jelszavával. Vezetője lett az Ébredő Magyarok Egyesületének. Önkéntes szabadcsapatot szervezett gazdákból és gazdafiúkból, hogy fegyverrel küzdjenek az ország, a széthullóban lévő Nagymagyarországért. Ennek tagjai öntudatosan vallották egyfajta „törzsökös" magyar mivoltukat, a Rongyos Gárdának nevezett szervezet később is erősen kötődött az irredenta és fajvédő mozgalmakhoz.

Héjjas természetszerűen részt vett az ellenforradalmi megmozdulásokban, majd összegyűjtve a románok elől hátráló vöröskatonák fegyvereit, nemzeti ellenállást szervezett a rekviráló románokkal szemben. Alakulatának létszáma elérte a négyezer főt. Legkimagaslóbb fegyverténye volt a kisbéri, bugaci, debreceni ménes visszaszerzése a románok Nagyvárad melletti támaszpontjáról.

Héjjas ezekben az időkben csendőrszolgálatot is ellátott. „Kiválóan működött, nem volt vörös, hanem erősen nemzeti. Nekem nemegyszer küldött értékes jelentéseket és parancsokat kért... A kommün után azonban ő és emberei az egész Alföldre kiterjesztve garázdálkodtak és ez volt a nagy baj" — írja emlékezéseiben Shvoy Kálmán.

Az egységnek valóban kevésbé vált dicsőségére a Kecskemét melletti orgoványi erdőben elkövetett vérengzés, amikor is a románok kivonulása és a nemzeti hadsereg megérkezése közötti időben leszámoltak a proletárdiktatúra híveivel.

Ezt a csorbát köszörülték ki a nyugat-magyarországi helytállásukkal. Héjjas már 1920-ban szervezője a fürstenfeldi fegyverzsákmányolásnak, majd 1921. augusztus 21-én 120 emberrel — köztük egy albán szakasszal — Sopronban magja lesz a nemzeti ellenállásnak. Az ország nyugati végeit és Sopron városát a Szövetséges és Társult Hatalmak jóváhagyásával megszállni akaró osztrák csendőr és katonai alakulatok ellen mintegy kéthónapos eredményes gerillaháború folyt, melyből kivették részüket a soproni bánya- és erdőmérnöki kar hallgatói is. Héjjas a Bruck, Királyhida térségében tevékenykedő szabadcsapatoknak volt a parancsnoka. A felkelők katonai sikereik hatása alatt függetlenítették magukat a magyar kormánytól és október 4-én Felsőőrött kikiáltották az önálló Lajtabánságot. Ausztria — olasz közvetítéssel — tárgyalóasztalhoz kényszerült, s a velencei megállapodás alapján jött létre az ismert népszavazás (1921. december 14.) Sopron és a környékén lévő falvaknak hovatartozandóságáról. (Ez volt az egyetlen népszavazás a Kárpát-medencében!)

Részletesebben l. A Rongyos Gárda harcai. Bp., é. n.
Shvoy Kálmán naplója és emlékirata. Bp., 1983. 67. p.
Gratz G.: A forradalmak kora. Bp., 1935. 268–269. p.
Romsics I.: Bethlen István. Bp., 1991. 130–131. p.
Kecskeméti életrajzi lexikon. 1992. 111. p.
57 Magyarország 141. p.
58 Szegedy-Maszák A.: i. m. I. 223. p.
Vargyai Gy.: Sisak... 152. p.
Páva I.: Trianon–Belvedere–Hadbalépés. Pécs, 1995. 32. p.
Magyarország. 142. p.
59 Magyarország. 522-523. p.
Andorka R.: i. m. 188., 105. 92–93. p.
Serédi Jusztinián hercegprímás feljegyzései. Bp. 1991. 10. p.
60 Magyarorsz. 161–164., 183–187. p.
Karsai E.: A budai Sándor palotában történt. Bp., 1963. 324. p.
61 Magyarorsz. 183–187. p.
62 „Homlok térképészeinek őrült, buta reklámot csaptak, azt terjesztvén, hogy a honvédség nem csinált semmit." (Andorka R.: i. m. 89. p.)
A Rongyos Gárda története. (1939. I. 6-ról szóló szakasz)
Andorka R.: i. m. 85., 88., 89., 92. p.
Dombrády L.: i. m. 19. p.
63 Andorka R.: i. m. 79., 99., 102., 185. p.
64 A Rongyos Gárda a kárpátaljai hadműveletek során 31 halottat vesztett, beleértve a határon átdobott, s ott agyonlőtt felderítőket. (C. A. Macartney: Teleki Pál miniszterelnöksége. Bp. 1993. 243. p.)
Andorka R.: i. m. 120., 123., 133. p.
65 Magyarorsz. 164. p.
66 Dombrády L.: i. m. 23., 24., 26. p.
67 Andorka R.: i. m. 130–131. p.
Magyarorsz. 235. p.
Kis A.: Magyarország külpolitikája a második világháború előestéjén. Bp., 1963. 153., 154., 165. p.

Későbbi történések tisztázása szempontjából fontos annak a rögzítése, hogy Kárpátalja megszállása ellen sem Chamberlain, sem Halifax sohasem tiltakozott, Cadogan odanyilatkozott: mindenesetre jobb, hogy a magyarok szállták meg, mint a németek, akiknek ez csak újabb terület- és presztízsgyarapodást jelentett volna. Butler külügyi államtitkár már február 17-én úgy vélekedett, hogy Anglia és Franciaország saját érdekeit sértette, s „nagy diplomáciai hibát követett el", amikor nem támogatta a lengyel-magyar határ ügyét, ugyanakkor Cadogan kijelentette, hogy a kérdés tanulmányozása után felismerte, a ruszinok Magyarországhoz való csatolása a saját érdekükön kívül Anglia és Franciaországnak is érdekében áll. Bonnet francia külügyminiszter egyenesen gratulált a magyar kormánynak azt mondván, hogy a franciáktól akár Prágába is bevonulhatnánk, nehogy azt is a németek szállják meg. A washingtoni magyar követ szerint a magyar-lengyel határt az Egyesült Államok rokonszenvvel fogadta, mert tudták,

hogy Németország ellenzi azt. (Macartney: i. m. 239. l. Barcza Gy.: i. m. 498. p. Szegedy-Maszák A.: i. m. 256. p.)

Csehszlovákia szétesése után a Rongyos Gárda már katonai eszközként nemigen került szóba. Inkább az országhoz visszacsatolt területek telepítési terveinél vették számításba a „rongyosokat", illeszkedve a népi írók (Szabó Pál, Féja Géza) által is vallott faj- és nemzetvédelmi gondolatrendszerhez. Határsávokban, nemzetiségi környezetben kívánták letelepíteni őket. A háborúba sodródás lehetetlenné tette ezeknek az elképzeléseknek gyakorlati megvalósítását. Ezután a Gárda jellegzetes kucsmás egyenruhába öltözött figuráit legfeljebb ünnepségeken, díszőrségekben lehetett látni. (Varga K.: A Rongyos Gárda. In Magyar Nemzet, 1990. VII. 23.) Elszórt adatok árulkodnak csak a Gárda további sorsáról. Így utalást találunk arra, hogy a németek a lengyelországi hadjárat során a Poznan körüli harcokban a Rongyos Gárda fegyveresibe is ütköztek, akik a lengyelek oldalán harcoltak. Macartney hatezer főre teszi ezeknek a magyaroknak a számát. (Saly D.: Fekete könyv. Szigorúan bizalmas. 54–64. és 71.1., továbbá Macartney: i. m. 251. p.) Találkozunk a Rongyos Gárdával a finnországi téli háború során is. A budapesti hárshegyi Cserkészparkban gyülekezett az az önkéntes zászlóalj, melyet Kémeri Nagy Imre vezetett, ő volt egy évvel korábban a kárpátaljai „felkelés" egyik kulcsembere is. A kormány a vállalkozásról hivatalosan nem vehetett tudomást, de megfelelő téli felszerelést biztosított az önkénteseknek, akiket az indulásuk előtt maga Teleki Pál miniszterelnök búcsúztatott. Mannerheim marsall emlékiratai szerint „Magyarország, ahol a kormányzó, Horthy admirális kezdeményezte az önkéntescsapat létrehozatalát, élre került, onnan 25 ezer résztvevőről érkezett jelentés. Az ország veszélyes helyzete miatt azonban a magyar kormány úgy ítélte meg, hogy nem juttathatnak el hozzánk többet, mint ötezer embert. Ezek közül egy zászlóalj jól kiképzett katona érkezett meg Finnországba, bár nem került frontra, míg mások vagy útra sem kelhettek vagy vissza kellett fordulniok."

A hivatalos Magyarország légvédelmi eszközöket, továbbá gránátvetőket, lőszert és kézigránátokat küldött Finnország segítségére. Más finn adatok szerint 40 db 40 mm-es gépágyút tízezer gránáttal, 30 db 8 mm-es páncéltörő puskát, 300 ezer kézigránátot, a 81 mm-es aknavetőhöz 32 500 db lőszert, a 20 mm-es légvédelmi gépágyúhoz 20 ezer darab, a 37 mm-es páncéltörőhöz hatezer darab lőszert küldtek a magyarok. (Gáldonyi M.: Magyar önkéntesek a finn háborúban. In Dunántúli Napló, 1989. XII. 23. G. Mannerheim: A téli háború. 64–65., 88. p. E. Engle–L. Paananen: The winter war 156. p.)

Az önkéntes zászlóalj hosszú kerülő úton, Olasz- és Franciaországon, Anglián és Skócián, majd norvég és svéd területen keresztül érte el Finnországot. Az egész alakulatot a finn hadsereg egyenruhájába öltöztették, vállapján az arany medve jelvényével és a SI-SU feliratal, mely bátorságot és becsületet jelentett. Az önkénteseket elsősorban kiscsoportos támadásra képezték ki, ez a harcmodor volt az eredményes finn ellenállás titka.

A március 12-én megkötött fegyverszünet lehetetlenné tette a magyar zászlóalj bevetését, a békeszerződés értelmében az országot is el kellett hagyniok, most már Németországon keresztül utazhattak haza — előzőleg azonban kitüntették őket a Fehér Oroszlán Rend II. fokozatával (DIMK. V. 784. p. Gáldonyi M.: i. m.)

Kémeri Nagy Imre később a keleti fronton esett el, egyes adatok szerint a németek lőtték volna le, a „rongyosok" más csoportjai viszont a nyilasokhoz csapódva a háború végéig harcoltak. (P. a Vannay-csoport) (Varga K.: i. m.)

A háború során az erősödő német nyomás ellensúlyozására ismét felvetődött egészen titokban egy szabadcsapat megszervezésének a gondolata. A kormányzó a Rongyos Gárdát tartotta olyan ütőképes, hozzá hű erőnek, mely legalább az államvezetés közvetlen védelmét el tudta volna látni. Héjjas Ivánnak megvolt a gyakorlata, minden gyanún felül állt kormányzóhűség tekintetében, és szélsőséges nacionalizmusa miatt megfelelő személynek látszott a németbarátokkal szemben. Ismeretes volt Héjjasnak a Kecskemét környéki parasztságnál élvezett nagy presztízse, amolyan kiskirály szerepét töltötte be, neve volt, hozzá igazodtak, s csak keresztnevén emlegették. A kormányzó mindig a Duna–Tisza közöttieket tartotta az országban a hozzá leghűségesebb rétegnek. Ilyen meggondolások alapján kezdődött a szabadcsapat megszervezése. (Kádár Gy.: i. m. 519–520. p. Varga K.: i. m.)

Alföldi laktanyákban, gyakorlótereken meg is indult az újólagos kiképzés. A Héjjas által Kádár Gyulának átadott névsorokba foglalt válogatott emberek kézigránátdobásban, géppisztoly-lövészetben, roham-feladatok végrehajtásában gyakorlatoztak, s a kiképzési idő letelte után hazaküldték őket azzal, hogy szükség esetén a kormányzó által meghatározott ellenség ellen küzdjenek. Maga a honvédvezérkar főnöke is részt vett egy ilyen eligazításon. (Kádár Gy.: i. m. 521–522. p.) Kapcsolatot tartott a szervezettel ifj. Horthy Miklós és Somogyi Béla MÉP-politikus is.

Szombathelyi visszaemlékezései szerint: „szabadcsapatokat szerveztem a Duna–Tisza közén élő magyarságból. Kifelé ez a csapat úgy szerepelt, mint esetleges partizánmozgalmak letörésére való alakulat, a valóságban első feladata az lett volna, hogy a magyar szélsőjobboldali harcos elemek megmozdulását felfogja, majd pedig kellő pillanatban a németek ellen került volna bevetésre." Politikai tájékoztatást a szabadcsapatok nem kaptak. A központi utasítás úgy szólt, hogy az alakulatok felállításával és működésével kapcsolatban az embereknek semmiféle közelebbi felvilágosítást adni nem szabad. A szervezés és kiképzés csendben folyt, mintegy 1500 fő lett kiképezve és felszerelve. Ez a magyar politikusoknál, különösen a jobboldaliaknál igen nagy aggodalmat váltott ki. Gáncsolták katonai, sőt vezérkari-főnöki vonalon is. A német megszállást követően az új kormány nyomban elrendelte a különítmény feloszlatását. (Gosztonyi P.: A magyar honvédség a második világháborúban. Továbbiakban: Honvédség. 168. p. Szombathelyi F.: Visszaemlékezései 28. p.)

Így sokfajta tervezgetéshez hasonlóan gyakorlati megvalósítás ebből sem lett.

A háború után a Rongyos Gárda tagjait súlyos büntetésekkel sújtotta az új rendszer, egyik alapító tagját, Francia Kiss Mihályt 1957-ben végezték ki az orgoványi eseményekben való részvétele miatt.

A Rongyos Gárdában a Trianon utáni Magyarország és a kényszerpályán járó magyar külpolitika egyik sajátos képződményét kell látnunk, revíziós, majd egyensúlyozó törekvéseiben egyaránt. (Varga K.: i. m.)

68 Dr. J. Weidlein: A magyarországi németség küzdelme fennmaradásáért. Suevia Pannonica, 1996. 229. és 306. p.
69 DIMK. V. 279. és 305. p.
70 DIMK. IV. 229–232. p.
71 Dombrády L.: i. m. 37–38., 64–65. p.
72 Dombrády L.: i. m. 68–69. p.
73 Szegedy-Maszák A.: i. m. I. 22., 86., 303., 304. p.
74 Czettler A.: i. m. 108., 119. p.
75 Dombrády L.: i. m. 86–87., 91., 93. p.
76 Szegedy-Maszák A.: i. m. I. 313. p.
77 Vargyai Gy.: Sisak... 108–109. p.
78 Czettler A.: i. m. 125. p.
79 DIMK V. 108. p.
80 Dombrády L.: i. m. 97., 99. p.
81 Czettler A.: i. m. 133. p.
82 DIMK V. 279–284. p.

83 Dombrády L.: i. m. 102–103. p.
84 Dombrády L.: i. m. 102–103. p.
85 Czettler A.: i. m. 132. p.
86 Macartney: i. m. 118., 258. p.
Montgomery J. F.: Magyarország, a vonakodó csatlós. Bp., 1993. 118. p.
87 Dombrády L.: i. m. 104. p.
88 Dombrády L.: i. m. 105. p.
89 Dombrády L.: i. m. 115. p.
90 Dombrády L.: i. m. 116. p. DIMK V. 208., 192. p.
91 Dombrády L.: i. m. 116., 128. p.
92 Czettler A.: i. m. 148. p.
93 Szegedy-Maszák A.: i. m. 315–320. p.
94 Czettler A.: i. m. 162. p.
1940. augusztus 25-én Molotov közölte Kristóffyval, hogy Magyarország erdélyi igényei jogosak és indokoltak, továbbá, hogy a szovjet kormány a Versaillesben és Trianonban teremtett román államalakulatot sohasem tartotta reális megoldásnak. Bulgária, Magyarország és Oroszország jogosan tették vitássá ennek az államalakulatnak a létét. In Czettler A.: i. m. 149. és 153. p.
A Szent-Iványi-kézirat szerint Hitler később úgy nyilatkozott, hogy nem szívesen vállalta a döntőbíráskodást, de a románok gyors beavatkozást kértek, miután a szovjet hadsereg minden előkészületet megtett a Dunán való átkelésre, s a magyar–román helyzet is kiéleződött. In Szegedy-Maszák A. i. m. I. 330. p.
95 Szegedy-Maszák A.: i. m. I. 328., 324. p.
Teleki Pál és kora. Bp., 1992. 34–35. p.
96 Magyarorsz. 299. p.
97. Czettler A.: i. m. 163–164. p. Macartney: i. m. 145. p.
98 Czettler A.: i. m. 167. p.
99 Szent-Iványi D.: Csonka-Magyarország külpolitikája. 1919. január–1944. március 19-ig. OL. 473. cs. 466., 529. p.

I/2.

100 A Wilhelmstrasse és Magyarország. Bp., 1968.
Magyarorsz. 302. p. DIMK V. 209. p.
Ebben az időszakban Sztójay hat ízben tárgyal Hitlerrel, három alkalommal Ribbentroppal, 16 ízben Weizsäckerrel, egy ízben Woermann külügyi államtitkár-helyettessel illetve Benzler külügyi tanácsossal. (1940. IX. 9. és 1941. VI. 28. között.)
101 Magyarorsz. 300–307. p. DIMK V. 254., 309. p.
102 Szegedy-Maszák A.: i. m. I. 339. 1. Macartney: i. m. 155. p.
103 Dombrády L.: i. m. 167. p.
104 Szegedy-Maszák A.: i. m. I. 339., 349., 341. p.
Dombrády L.: i. m. 173. p. DIMK V. 425. p.
Dombrády L.: i. m. 174. p.
105 A kormányzó a kisebbségekkel kapcsolatban azt vallotta, hogy a szlovák alapvetően tisztességes magyar alattvaló, akiket a csehek félrevezettek. Szerette a horvátokat, akik „jó tengerészek". A szerbek iránt józan tiszteletet tanúsított, mondván, hogy „nagyon férfias nép". Nem szerette viszont a románokat. (In Magyarország a nyugati világ tükrében. 1938–1958. Bp., 1997. 20. p.)

106 Macartney: i. m. 271. p.
DIMK V. 152. p.
Horthy Kozma Miklós közvetítésével bizonyos üzeneteket küldött Pál hercegnek, ezekben figyelmeztette őt az olaszok bomlasztó terveire.
(In Macartney: i. m. 90. és 253. p.)
107 Barcza Gy.: i. m. I. 389. p.
108 Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 7. p.
109 Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 15., 13. p.
Miletics P.: Közép-Európa a változó geopolitikai térben. In Konfliktus, konszenzus, kooperáció. Pécs, 1996/97. 60-61. p.
Hitler 68 tárgyalása I-II., Bp., 1983. I. 163., 255. p.
Dombrády L.: i. m. 185. p.
110 Ullein-Reviczky A.: Német háború–orosz béke. Bp., 1993. 78. p.
Szent-Iványi D.: i. m. 538–539. p.
111 Macartney: i. m. 193–194. p.
Dombrády L.: i. m. 185. p.
112 Macartney: i. m. 194. p.
Dombrády L.: i. m. 184. p.
113 Dombrády L.: i. m. 186. p.
114 A Homlok-dossziéban rongált, olvashatatlan példány (OL. K/1941. 21/5. 199 csomó) Megtalálható azonban K 83. 7. csomóban (Követi jelentések 1941)
115 Ullein-Reviczky A.: i. m. 79., 81. p.
116 Czettler A.: i. m. 270., 271. p.
117 Macartney: i. m. 215–217. p.
Keitel vezértábornagy visszaemlékezései. Bp., 1997. 109. p.
Czettler A.: i. m. 274–275. p.
118 Macartney: i. m. 223–224. p.
119 OL Homlok-dosszié
120 Czettler A.: i. m. 280–281. p.
121 OL Homlok-dosszié
Teleki Pál és kora. 35. p.
122 Bárdossy L.: A nemzet védelmében. Svájc, é. n. 34. p.
123 Ullein-Reviczky A.: i. m. 82–83. p.
124 Czettler A.: i. m. 280. p.
Nincic, az új jogszláv külügyminiszter március 29-én biztosította Bakách-Bessenyeit, hogy a Magyarországgal való kapcsolat a jugoszláv külpolitika egyik alappillére, s a Németországhoz fűződő baráti kapcsolatok terén sem következett be változás. (Uo.)
125 Részletek gr. Somssich László emlékirataiból. In Somogy megye múltjából. Kaposvár, 1991. 167. p.
126 Macartney: i. m. 200. p.
127 DIMK V. 833–843. és 860–862. p.
128 Macartney: i. m. 207–208. p.
129 Czettler A.: i. m. 305. p.
130 Barcza Gy.: i. m. II. 229., 230. p.
131 Teleki Pál és kora. 30. p.
132 Szent-Iványi D.: i. m. 444–445. p. (Churchill Barczának 1940. március 8.)
Szent-Iványi feljegyzéseiben külön fejezet foglalkozik (427–557. p.) az angol-magyar viszonnyal:

1940. március 8. A vezértitkár a kormányzóról a legőszintébb tisztelet és meleg rokonszenv hangján emlékezett meg. (446.)
1940. március 16. A felvidéki sáv hovatartozandósága nem vitás, az angol kormány a müncheni megállapodást elismerte. (446.)
1940. április 2. A vezértitkár szerint az angol–magyar viszony állandóan baráti és meleg, Magyarországgal igazán semmi baj nincsen. (447.)
1940. április 28. Korlátlan a bizalom a kormányzó és Teleki iránt, (448.), de sajnos nem tudni, meddig sikerül az ország önállóságának fenntartása. (449.)
1940. május 17. Cadogan óhaja, hogy a mai magyar kitűnő rendszer akár magyar földön, akár másutt, lehetőleg fenntartassék, s utalt a megszállt Dánia londoni követének tevékenységére. (450.)
1940. augusztus 22. A vezértitkár szerint a csehszlovákok elismerése csak gesztus, mely a határkérdésekben nem prejudikál. (455.)
Még a második bécsi döntés után, az ismert angol álláspont tudatában is, Cadogan eddigi ügyességünket „a master-piece of diplomacynak" minősítette. (458.)
A háromhatalmi paktumhoz való csatlakozást követően is csak sajnálkoznak, hogy „ilyen társaságba jutottunk". (462.)
Mégis ettől a ponttól kezdve Anglia Magyarországot mint veszett ügyet kezelte, s ennek megfelelően állapította meg, hogy nem kötelezi őket az első bécsi döntés. (479–480.) Eden 1941. február 7-én hozta Barcza tudomására, hogy Anglia magatartását a háború után két meggondolás fogja megszabni Magyarországgal szemben:
1. a rendkívüli külső nyomás, továbbá
2. azon hajlandóság mértéke, mellyel eleget teszünk a német kívánságoknak — de emellett Angliának a szövetségesei érdekeit kell elsősorban tekintetbe venni. (486–488.)

133 Czettler A.: i. m. 251., 252. p.
Barcza Gy.: i. m. I. 379., 430., 361–366. p.
134 DIMK V. 559. p.
135 Macartney: i. m. 274. p.
Bárdossy L.: i. m. 145. p.
Bárdossy szilárd jellem, tipikus „széplélek" volt, igen nagy formaszeretettel. Briliáns diplomata, aki szeretett méregetni, alkudozni. Büszke volt intelligenciájára, közismert tehetségére. Az angolok szerint mint bukaresti követ a Balkán legkiválóbb diplomatája volt. Nem volt mégsem államférfi, hiányzott belőle a nyugalom, a várni tudás, a higgadtság. Gyenge fizikuma folytán idegességgel párosult erőszakosság, diktatórikus hajlam fejlődött ki benne. Mint külügyminiszter kitűnően működött, de Teleki halála után, nem lévén kire támaszkodni, összeomlott. „Mint borostyán díszíté a fát, de a tölgy pusztulása után sárba zuhant." (Szent-Iványi D.: i. m. 529., 558., 561. p.)
136 Szegedy-Maszák A.: i. m. I. 254–255. p.
137 Ullein-Reviczky A.: i. m. 77. p.
138 Macartney: i. m. 204. p.
Czettler A.: i. m. 318. p.
139 Szent-Iványi D.: i. m. 655–657. p.
140 G. Vass I.: Bakách-Bessenyei György tárgyalásai az Egyesült Államok megbízottaival Bernben 1943. augusztus 28. és 1944. március 19. között. In Levéltári Közlemények (továbbiakban. L. K.) 1994. 1–2. sz. 186. p.
141 Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 37–38. p.
Akad olyan vélemény is, hogy a „kassai provokáció" Homlok Sándor műve volt. Eszerint szoros kapcsolatban állott Canaris tengernaggyal, s mint „beszámíthatatlan kalandor" fordult az orosz háború kitörése után az Abwehrhez, s az ott szolgáló barátai gondoskodtak a támadás végrehajtásáról. (Páva I.: Trianon–Belvedere–Hadbalépés. Pécs, 1995. 221–222. p.)

142 Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 31. p.
143 Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 38. p.
144 Dombrády L.: i. m. 223. p.
145 Homlok dosszié. Jugoszláv ügyben távirati jelentései: 1941. március 27. 21h50, március 28. 13h25, március 31. 21h40, április 5. 21h40.
146 Homlok dosszié. „Mit fognak csinálni, ha a németek jönnek és megtámadják Önöket?" — kérdezte ezekben a napokban Sztálintól a jugoszláv követ. Erre az orosz diktátor vidáman azt felelte: „Csak jöjjenek!" (Czettler A.: i. m. 315. p.)
147 Homlok-dosszié.
148 Magyarorsz. 355. p.
149 Magyarorsz. 354–355. p.
150 Dombrády L.: i. m. 224–225. p.
Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 37. p.
151 Vargyai Gy.: Tengelytörés. 15. p.
152 H. Guderian: Erinnerungen eines Soldaten. Stuttgart, 1944. 137. p.
153 H. Guderian: uo. és D. Irving: Die Tragödie der deutschen Luftwaffe. Berlin, 1970. 178. p.
Milch tábornagy feljegyzéseiben is a téli ruházat hiányáról panaszkodik. Szerinte a szárazföldi hadsereg vezérkarának hiányzott a bátorsága, hogy fellépjen egy téves parancs ellen, mely csak a megszálló feladatokra kiszemelt 60 hadosztály számára gondoskodott téli felszerelésről. Milch saját felelősségére látta el a Luftwaffe egymillió emberét filccsizmával, gyapjú alsóneművel és bárányból ujjasokkal. In D. Irving: i. m. 177–188. p.
154 C. Barnett: Hitler's generals. New York, 1989. 118., 113., 121., 89. p.
155 E. von Manstein: Verlorene Siege. Bonn, 1959. 179–180. p.

I/3.

155/1 Szurmay T.: Honpolgári, honvédelmi ismeretek. Bp., 1940. 58. p. Szombathelyi F.: i. m. 50. p. Werth Henrikről legjobb összefoglalás Dombrády: i. m. 6–8., 14–18. p., de egészen a 253. p.-ig. Ennek alapján szerző: Trianon–Belvedere–Hadbalépés 111–112., 143–147., 192–200. p. és Ország a hadak útján 83–84., 106–107., 111. és 124. p.
Andorka R.: i. m. 118. p. A marnei csatáról Werth legnagyobb riválisa, Rátz Jenő külön monográfiát írt. Magyarország: i. m. 358. p.
Gosztonyi P.: i. m. 101. p. Andorka: i. m. 80. p. Dombrády: i. m. 290., 163., 59. p. Szombathelyi: i. m. 87. p. Nagy V.: i. m. 99., 97. p.
156 Macartney: i. m. 275. p.
157 L. Hart: Geschichte des zweiten Weltkrieges. Wiesbaden, 1985., 201. p.
Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 42. p.
158 Homlok dosszié.
1941. július végén Hitler azt hitte, hogy nemcsak a hadra kelt Vörös Hadsereget sikerült levernie, hanem azt is, hogy az ellenség nem kerülheti el a teljes pusztulást; el is rendelte, hogy a szárazföldi csapatok fegyverzetét át kell alakítani, s a hadi iparnak az Anglia elleni háború fokozásához kell hozzájárulni. In Keitel: i. m. 115. p.
Sztójay ezekben a napokban (1941. július 12., 18., 19., 24.) a Szovjetunió további sorsával, a területek feldarabolásának kérdéseivel foglalkozott, sorra tanulmányozta a német állásfoglalásokat. Ezek szerint Karélia és Leningrád Finnországhoz, Besszarábia és Bukovina Romániához kerül, külön terület lesz Fehér-Ruténia, Ukrajna, Moszkovia, a kaukázusi konföderá-

ció és Turkesztán. (Oroszországnak még a nevét is el akarták törölni.) In OL. Berlini jelentések. (Követjelentések 1941. K/83. 7. csomó.)
Wilhelmstrasse. 600. p. Dombrády L.: i. m. 247. p.

159 W. L. Shirer: The rise and fall of the Third Reich. New York, 1962. 1116., 1119. p.

160 Dombrády L.: i. m. 249. p.

161 OL Berlini követjelentése.
Wilhelmstrasse 611. p.

162 Wilhelmstrasse 617. p.
Dombrády L.: i. m. 250–254. p.

163 Horthy Miklós titkos 306. p.

164 Vargyai Gy.: Tengelytörés. 96. p.

165 Horthy Miklós titkos 303–308. p.
Budapesten ekkor már suttogó propaganda azt hangoztatta, hogy Németország keleten elvesztette a háborút, mert hadserege nem tudta az európai Oroszországot az előirányzott határidőn belül leverni. In Wilhelmstrasse. 611. p.

166 Barcza Gy.: i. m. II. 13–14. p.
Szombathelyi F.: i. m. 21–22. p.

167 Dombrády L.: i. m. 255. p.

168 Dombrády L.: i. m. 256., 257., 258. p.
Keitel: i. m. 98., 125. p.

169 Homlok-dosszié. (augusztus 22.)
A magyarok arról is értesültek, hogy Köstring tábornok, a volt moszkvai német katonai attasé és Schulenburg gróf német nagykövet a Szovjetoroszország elleni háború megindítása ellen foglalt állást, miután nem vártak orosz részről támadást Európa ellen. In Homlok-dosszié. (augusztus 19.)

170 Szombathelyi F.: i. m. 12., 24. p.
Dombrády L.: i. m. 261., 264. p.

171 Homlok-dosszié. (október 10.)

172 Homlok-dosszié
Ebben az összefüggésben kell feljegyezni, hogy az attasénak augusztus 29-i jelentésében megemlített Schulenburg gróf, volt moszkvai német nagykövet részese volt az 1944. július 20-i Hitler elleni merényletben kirobbant szervezkedésnek, s ezért életével fizetett.

173 OL berlini követ jelentései. 1941.

174 Keitel: i. m. 136. p. H. Guderian: i. m. 247. p. L. Hart: i.m. 312. p. P. Carell: Unternehmen Barbarossa. 1980. 266. p.

175 OL a berlini követ jelentései. 1941.

176 1941. október 9-én, amikor sikerült bekeríteni Timosenko három hadseregét, Hitler napiparancsban üdvözölte a keleti arcvonal katonáit, bejelentvén az év utolsó nagy döntő csatájának megindulását. Dietrich sajtófőnök úgy vélekedett, hogy a helyzet katonai szempontból már végleg eldőlt, s a „keleti arcvonal helyzete úgy fog alakulni a jövőben, ahogyan a német hadsereg akarja". (In Külügyi Szemle. 1942. 58. p.) A háború célja nagyjából el van érve — mondotta november 8-i beszédében Hitler.
H. Guderian: i. m. 212–216. p.

177 Homlok-dosszié.
OL berlini követ jelentései. 1941.

178 Homlok-dosszié
J. G. Stoessinger: Why nations go to war? 1990. 36. p.

179 Dombrády L.: i. m. 267. p.
H. Guderian: i. m. 171–172. p.

180 OL berlini követ jelentései 1941. VII. 22., VIII. 15., VII. 12., X. 18., VIII. 22., IX. 27.

181 OL: i. m. X. 3., X. 30., VIII. 6., VII. 31., IX. 3., X. 3., X. 31.

182 OL: i. m. VIII. 9., VIII. 21., XI. 20., XI. 22., VII. 25., VIII. 1., IX. 11., IX. 20.

183 OL: i. m. X. 15., XI. 11., XI. 14., XI. 7., XI. 11.

184 OL berlini követ jelentései 1941. XI. 7.

185 OL berlini követ jelentései 1941. Mellékelve hozzá Krause gazdasági szakértő kilenc oldalas tájékoztatója.

186 OL berlini követ jelentései 1941.

187 Dombrády L.: i. m. 263., 265. p. Zsigmondy L.: A 2. magyar hadsereg... 20. p.

188 Kodolányi Gy.: A Magyar Szemle és a fiatal nemzedék. M. Sz. 1997. XII.
A kedves, megértő, s a magyarok iránt őszinte rokonszenvet érző Pell amerikai követ, aki kieszközölte, hogy Szent István napjára barátságos üdvözlő üzenetet adjon át az elnök nevében a kormányzónak, jó emlékekkel távozott Magyarországról, elutazása valóságos politikai tüntetéssé alakult. (Barcza Gy.: i. m. II. 35–37. p.) A Reuter ezzel kapcsolatosan Magyarországnak a tengelyhatalmaktól való eltávolodására utalt. (Wilhelmstrasse 649. p.) Pell, amikor Anglia nevében kénytelen volt átadni a Magyarországnak szóló hadüzenetet, úgy vélekedett, hogy „én nemcsak a legyőzöttek között vagyok, hanem én magam szenvedtem vereséget". (Szent-Iványi D.: i. m. 671. p.) Magának Churchillnek sem volt teljesen ínyére az események ilyetén alakulása. „Azon munkálkodunk, hogy történelmi hibát kövessünk el, mégis vállalom érte a teljes felelősséget." (Charmley: Churchill. 472. p.)

189 Macartney már 1941 szeptemberében arra figyelmeztetett lisszaboni követségünk útján, hogy Magyarország két szék között a pad alá fog esni, s mindkét oldalról a legrosszabbat fogja kapni. (Szent-Iványi: i. m. 670. p.)
Valóságnak bizonyult Bárdossy próféciája, a „magyarok hiába várták a Nyugattól, hogy kielégítse a nemzet igazságnak vélt követeléseit, sőt megvédje az országot az oroszoktól, erőlködésünk csak meddő lehetett". Az európai egyensúly fenntartását Angliától váró kormányzó is téves úton járt, amikor azzal érvelt, hogy a németek veresége nem jelentheti azt, hogy az oroszt beengedik Európába. (Kállay M.: i. m. I. 32., 44. p.) A zord valóság immár az volt, hogy a németek bukása a magyarok bukását is fogja jelenteni. (Szegedy-Maszák D.: i. m. 45–47. p.)

190 Hitler mint örvendetes és egyben szomorú hírként közölte a nála vendégeskedő Antonescuval Szingapúr elestének hírét. (Hitler 68 tárgyalása I. 351. p.) Kádár Gyula szerint a budapesti japán katonai attasé „utálta a németeket". „Egyszer említettem neki, hogy a németek minket ázsiai barbároknak tartanak. Nagyon dühös lett, s kijelentette, hogy a háború elvesztése után is Japánnak, mint nagyhatalomnak még mindig lesz annyi szava, hogy az „ázsiai barbár" baráti Magyarország érdekében szót emeljen." (I. m. 583. p.)

191 Német feljegyzések szerint Antonescu előadta, hogy a januárban Budapesten elhangzott nyilatkozatok bombarobbanásként hatottak a magyarok által kitartóan fenyegetett Romániában. Antonescu most biztosítékokat követelt, hogy Magyarország sem a háború alatt, sem utána nem fog kiváltságos helyzetbe kerülni. Komoly aggodalom tölti el Romániát, hogy Magyarország roppant tartózkodó a háborús együttműködés dolgában, s hevesen ismételte követelését, hogy Magyarország minden erejét vessék be a háborúba. Hitler ismertette célját, hogy „rákényszerítse Magyarországot az áldozathozatalra, ne álljon az ország resten a harc hátterében", így Antonescu immár elégedetten térhetett vissza hazájába. Elégedettségének beszédben is hangot adott, mely „kínos feltűnést keltett Berlinben". (III. 26.) A német sajtóban megtiltották közlését, a Mittag tízezer már kiadott példányát elkobozták; a sajtókonferencián Schmidt követ nem volt hajlandó érdemben róla beszélni. Mihail Antonescu a keleti körutat tevő Oshimának is tu-

domására hozta, hogy Románia számít arra, hogy küzdelme nemcsak az ország keleti határain fog számára eredményt hozni. (V. 1.) (Hitler 68 tárgyalása. I. 345–365. p.)

192 Mint ismeretes, a német megszállás, majd a háborús események jelentősen megtizedelték a kutatók rendelkezésére álló levéltári anyagot. Homlok Sándor is 1941 októberében eltűnik a szemünk elől. Sztójay egy utalásából arra lehet következtetni, hogy 1942 januárjában Keitellel együtt Budapesten járt. A berlini követség egy megrongált jelentéséből tudjuk, hogy egy munkán dolgozott, mely „január végére készül majd el, átfogó és részletes képet fog adni az ellátási és anyagellátási helyzetről, továbbá a lehetőségekről, s amelyet bátor leszek felterjeszteni". Az attasé személyével majd csak 1942 nyarán találkozunk Szegedy-Maszák visszaemlékezéseinek lapjain. A háború menetében bekövetkezett óriási változások, háborúba bonyolódás az angolszász nagyhatalmakkal, megállapodás a 2. magyar hadsereg frontra kerüléséről, majd Bárdossynak Kállayval való felváltása eltávolította Homlok ezredest attól a németbarát politikától, melyet olyan heves vitákban védelmezett 1941 tavaszán. A keleti fronton történt katonai események is minden bizonnyal hozzájárultak álláspontja megváltozásához.

193 Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 84. p.

194 Az új miniszterelnök a kormányzó szűkebb, ún. „vadász" köréhez tartozott. Politikai érzéke nagyfokú ravaszsággal párosult. Külföldi horizontjához hiányzott a tökéletes nyelvtudása, ezért külpolitikájában környezete befolyásolni tudta. Így először a Csáky óta nagy szerepet játszó külügyi sajtóosztály Ullein-Reviczky vezetése alatt, majd amikor a kiugrási kísérleteket megindító Ullein-Reviczky Stockholmba került, felváltotta a Ghyczy külügyminiszter irányát követő politikai osztály (Szentmiklóssy, Szegedy-Maszák, Csopey, Bede). Kállay politikájának lényege a szövetségesek felé való közeledés volt, emellett baráti hangnem használata a németekkel szemben, nehogy megszállják az országot. (Szent-Iványi D.: i. m. 780–84. és 792. p.)

195 Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 83. p.

196 Kállay M.: i. m. 116. p.

197 Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 77., 88. p.

198 Kállay M.: i. m. 118. p.

199 Kállay M.: i. m. 118., 120. p.

200 Szembeötlő, hogy a német gondolkodásmód mennyire azonosan reagál az adott helyzetekben. 1918-ban az utolsó, döntőnek szánt német offenzíva előtt a török szövetséges képviselője bizalmasan azt kérdezte a német hadak legfőbb vezetőjétől, hogy milyen célt, stratégiai eredményt remélnek a támadással elérni. „Excellenciád szivart vagy cigarettát parancsol?" — válaszolta Hindenburg tábornagy mély, lassú hangján Kemál tábornoknak. (Kerekeshózy J.: Az utolsó szultán. 333. p.)

201 Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 84–85. p.

202 OL berlini követ jelentései. 1942. 13. csomó.

II/1.

1 Wilhelmstrasse: i. m. 923., 679., 675. p.
R. L. Braham: i. m. I. 230. p. Eszerint 12 ezer „hontalan" zsidóról volt szó, akik a háború alatt illegálisan szivárogtak be Magyarországra. (230–231. p.)

2 Wilhelmstrasse: i. m. 675. p.
J. Bauer feldolgozása szerint (In Freikauf der Juden 236–237. p.) Heszlényi januárban felajánlotta volna a zsidók deportálását, s Ukrajnában adtak volna át a németeknek a magyar hatóságok százezer főt. Ezt a százezer főt Szegedy-Maszák is átveszi emlékirataiban. (I. m. I. 304. p.)

3 Wilhelmstrasse. 675. p.
R. L. Braham: i. m. 232. p.
Kállay M.: i. m. I. 117. p.

4 Wilhelmstrasse 660. p.

5 Wilhelmstrasse. 682. p.

6 R. L. Braham. 196., 230. p.

7 Wilhelmstrasse. 675. p.

8 OL berlini követ jelentései. 1942.
Kállay M.: i. m. I. 140. p.

9 Wilhelmstrasse. 694. p.

10 Wilhelmstrasse 933. p.
R. L. Braham: i. m. 232. p.
OL berlini követ jelentései. 1942.

11 J. Bauer: i. m. 237. p.
R. L. Braham: i. m. 234. p.

12 Kállay M.: i. m. I. 138., 148. p.
Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 93–95. p.

13 Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 95., 96. p.
Kállay M.: i. m. 143., 144., 146. p.

14 OL berlini követ jelentései. 1942.

15 Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 93. p.
R. L. Braham I. 245. oldalon található jelen bekezdés nem szerepel a Wilhelmstrasse i. m. dokumentumkötetben.

16 R. L. Braham: i. m.

17 Kállay M.: i. m. I. 63. p., II. 279. p.
Wilhelmstrasse 847. p.
Bokor P.: Végjáték a Duna mentén. 126–182. p.
Gálfi F.: Találkozásom Raoul Wallenberggel. In Új Magyarország, 1994. VII. 28.
J. Bauer: i. m. 238. p.

18 A magyar zsidóság problémáját és az Endlösung kérdését nem tanulmányozhatjuk olymódon, hogy azt kiragadjuk a nemzetközi összefüggéseiből. Szükséges az alábbiaknak a figyelembevétele is:

Hitler egyetlen percig sem titkolta gyűlöletét a „nemzetközi zsidóság" iránt. Hatalomra jutva megfosztotta őket német állampolgárságuktól, s a puszta alattvalói státust biztosította számukra. Ehhez járult a teljes kiszolgáltatottság állapota.

Eleinte Madagaszkár szigetére akarta kitelepíteni az egész európai zsidóságot, s a béke legnehezebb kérdésének tartotta problémájuk megoldását.

Ahogy azonban a győzelmes béke csalóka ábrándjai egyre inkább távolodtak tőle, annál inkább teret nyert az embertelen megoldásoknak az eszméje. 1942. január 20-án az alig másfélórás wannseei konferencia „titkos birodalmi ügyként" rögzítette a zsidókérdés végső megoldásának, a hírhedett Endlösungnak a menetét. (Sem szóban, sem írásban sehol nem mondták ki, hogy ez a fogalom tulajdonképpen a zsidóság fizikai likvidálását jelenti!)

Horthy kormányzó csak 1944. július 2-án értesült az ún. auschwitzi jegyzőkönyv 7. példányának elolvasása után a tényleges eseményekről, addig országszerte úgy tudták, hogy a zsidókat dolgozni viszik Németországba, a vadászrepülő-program megvalósítására.

A német politika rendkívül ügyesen járt el ebben a kérdésben. Egyrészről felhasználta a különböző társadalmakban régóta fennálló zsidóellenes érzelmeket, a szegény, elnyomott tömegek elégedetlenségét, irigységét az érvényesülő, meggazdagodott, szellemi munkát végző

zsidóság ellen. A gazdag zsidó bankár, a gyártulajdonos a nemzetközi plutokrácia megtestesítőjeként lett a nacionalista propaganda célpontja. Másfelől a zsidóság lett a hagyományos gyakorlatnak megfelelően a bűnbak. Ahogyan fokozódott a szövetséges légi offenzíva, erősödött az ellenállási mozgalom, mind gyakrabban került a vádlottak padjára a zsidóság külföldi rádióadások hallgatása, rémhírterjesztés, a szövetséges repülők irányítása, árufelhalmozás és feketézés, majd szabotázs, végül pedig az ellenállás, a partizántevékenység vádjával. Ahol csak lehetett, igyekeztek a németek a „piszkos munkát" is a helyi szervekre áthárítani. Maguknak inkább csak a nagyüzemi emberirtást, s annak hatalmas szervezetét tartották fenn. Így a zsidóság „begyűjtését", a helyi pogromokat, kivégzéseket szívesen átengedték az osztrákoknak, letteknek, ukránoknak, románoknak, norvégoknak, hollandoknak, flamandoknak, franciáknak és természetesen a magyaroknak is.

A zsidóság tragédiáját csak fokozta, hogy a szövetségesek oldaláról sem kapott igazi támogatást vagy segítséget.

Közismert, hogy Sztálin kezdettől fogva antiszemita volt.

Erre tanították a cári birodalom hagyományai, de a pártban Trockij, Radek, Kamenyev, Zinovjevvel vívott küzdelmek is. Ismerte az orosz tömegek sötét zsidógyűlöletét. Felszította a nagyorosz nacionalizmust, s még puszta létükben is korlátozta azon nem orosz népeket, melyeket nem tartott megbízhatóknak.

Talán a magyarok iránti ellenszenvéhez is hozzájárult, hogy a KMP vezetői Kun Bélától Rákosi Mátyásig, fő ideológusai Lukács Györgytől Révai Józsefig valamennyien zsidók voltak.

(Sztálin magyarellenességére emlékezik vissza G. Husak, amikor felidézi 1945. februári moszkvai élményeit. „Sztálin az egyik vacsora után meghívott bennünket a Kreml vetítőtermébe. Budapest ostromának nyers, haditudósítói felvételeit vetítették. Az ostromgyűrű ágyútüzének robbanásaiba belekiabált Sztálin: „Így kell őket elintézni! Van elég vagon!")

A brit álláspontot legjobban az 1939. szeptember 2-án lezajlott esemény jellemzi. Tel Aviv előtt a Földközi-tengeren a Lorna angol őrnaszád megállította, majd megcsáklyázta a roskatag Tiger Hill teherhajót, melyen 1400 zsidó igyekezett Bulgáriából, Romániából és Lengyelországból Palesztinába. Az összetűzés során két kivándorló életét vesztette, sokan megsebesültek. A Royal Navy első fegyveres akciója a háború során tehát nem a német flotta ellen irányult, hanem tudatosan olyan emberek ellen, akik az antiszemitizmus elől menekülve hagyták el hazájukat.

Churchill a második világháborúról írt hatalmas munkájában több ezer oldalon alig, s a leglényegesebb vonatkozásokban pedig egyáltalában nem érinti a zsidóságot ért katasztrófa legtragikusabb problémáját, a megsemmisítés kérdését.

Az angolok — ellentétben az amerikai álláspontal — nem az egész zsidóságot, hanem annak csak egyes csoportjait akarták megmenteni. Az Eichmann-féle javaslatban (tízezer teherautóért egymillió zsidót) csak német–cionista összeesküvést láttak, s bejelentették, hogy minden erővel meg fogják akadályozni, hogy egymillió zsidót csempésszenek be Palesztinába. Eden ennek során még az oroszok vétójára is hivatkozott, Visinszkij ugyanis célszerűtlennek és megbízhatatlannak tartott minden kapcsolatkeresést a németekkel.

Roosevelt elnök szintén nem vette komolyan a pusztuló európai zsidóságról hozzá befutó híreket, nemigen volt szívügye ezeknek a sorsa sem. Az amerikai bevándorlási kvótarendszer szigorú korlátozásaihoz nem kívánt hozzányúlni. Gazdagnak vagy kiemelkedő entellektüelnek kellett lennie valakinek, hogy előtte Amerika kapui feltáruljanak. Amerikai közvélemény-kutatások szerint a megkérdezettek 77 százaléka ellenezte, hogy nagyobb számú zsidó száműzöttet engedjenek be az Egyesült Államokba, 83 százalék pedig a fennálló korlátozások betartását kívánta. Az elnök szokásához híven időt akart nyerni. A háború alatt, de különösen élete utolsó

szakaszában ez a szokás — a halogatás — mind jellemzőbb lett reá. Már nemcsak szokás volt, hanem módszer. Nem egyszerűen halogatta a dolgokat, hanem bizonyos problémák létezését is tagadta. Ezért azután, amikor Ben Gurion táviratban fordult hozzá, hogy ne engedje veszni az utolsó lehetőséget a maradék európai zsidóság megmentésére, az elnök még csak nem is válaszolt. Ezen a magatartáson feneklett meg a haláltáborokra intézendő légi csapás elképzelése is.

Tulajdonképpen a szövetségeseket nem érdekelte a zsidóság sorsa. A magyar kormány — bizonyos fokú naivitásból — azt hitte, hogy a maradék zsidóság megmentése olyan „jó pontot" jelent majd számára, amely pozitív módon fogja befolyásolni a háború után az ország sorsát. A kormány óriási anyagot gyűjtetett össze a német, tót, horvát, román lapok támadó cikkeiről, melyek a magyar zsidóság kedvező helyzetéről szóltak, továbbá a szomszédos államok zsidóellenes politikáját elismerő német, s kritizáló nyugati vagy semleges államokban megjelent írásokat. Ezen magyar elképzelésekre a szövetségesek a svájci titkos tárgyalások során adták meg a kiábrándító választ. Az egyébként magyarbarát, s a kormány súlyos helyzetét megértéssel kezelő Royall Tyler adta a választ a magyar érvelésre: „háború van, könyökig véres a kezünk, s néhány százezer ember ide vagy oda nem számítana". (Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 108., 330., 333. p.) In Shirer: i. m. 323. p. Szegedy-Maszák: i. m. 345. p. 1944. év históriája 22–23. és 18. p. P. J. Winters: Zum fünfzigsten Jahrestag der Wannsee-Konferenz. Deutsche Tribüne 1992. január 24. Gosztonyi P.: A zsidókérdés Magyarországon 1944-ben. Magyar Nemzet, 1994. július 28. Magyarország forró nyara. Magyar Nemzet, 1994. augusztus 11. Rosh-Jäckel: i. m. 21., 34–36., 40., 51–52., 57–58., 156–157., 160., 170–171., 190–191., 65., 92., 103., 117–119., 136-137., 141–142., 179. p. Lukács: i. m. 101. p. Dobos: Vádirat. Magyar Nemzet 1997. június 28., Piekalkiewicz: i. m. I. 149. p. Abády: i. m. 233. p. Bauer: i. m. 294., 259., 297., 284. p. Kállay: i. m. II. 295. p. Bauer: i. m. 283., 302. p. Lukács. i. m. 74. p. Karsai E.: Historia 1981. 1. sz.

19 Bujtás L.: Hogyan történt? 1989. 204. p.
20 M. Szabó M.: A m. királyi honvéd légierő a második világháborúban. 1987. 152. p.
21 Dr. Horváth M.: A 2. magyar hadsereg megsemmisülése a Donnál. 1958. 78., 58. p.
M. Szabó M.: i. m. 152. p.
22 M. Szabó M.: I. m. 152. p. Az 1942. augusztus 17-i összefoglaló jelentés nem foglalta magába eme bekezdést!
23 Dr. Horváth M.: i. m. 94. p.
Görgényi D.: Signum laudis. 1968. 196–197. p.
24 Szabó P.: Donkanyar. 1994. 123. p.
Zsigmondy L.: A 2. magyar hadsereg a Szovjetunió elleni háborúban 1942/43., 1995. 208. p.
25 Szabó P.: i. m. 275. p.
Görgényi D.: i. m. 221–222. p.
26 Zsigmondy M.: i. m. 88–90. p.
27 Dr. Horváth M.: i. m. 88–90.p.
28 Dr. Horváth M.: i. m. 74. p.
29 Hadtörténelmi Levéltár (HL) Personalia dr. Kardos János 1. doboz. Szombathelyi Ferenc vezérezredes népbíróság előtt folyó perében a védőjének (dr. Kardos J.) birtokába került iratgyűjtemény Homlok Sándor attaché leveleiből. 12., 13. p.
30 Szabó P.: i. m. 137. p.
31 P. Carell: i. m. 279. p.
Szabó P.: i. m. 148. p.
32 P. Carell: i. m. 279. p.
W. Keitel: i. m. 151. p.

33 HL 10. és 12. p.
34 C. Barnett: i. m. 167., 160-161. p.
35 W. L. Shirer: i. m. 1199–1200. p.
36 HL 12. p.
37 Kállay M.: i. m. I. 167. p.
38 Görgényi D.: i. m. 227 p.
39 OL berlini követ jelentései 1942.
40 HL 1–11. p.
41 OL berlini követ jelentései 1942.
42 Gr. Somssich L.: i. m. 169. p.
43 OL berlini követ jelentései 1942.
44 OL berlini követ jelentései 1942. „Érdemes megemlíteni — írta Kállay (HL 2. p.) —, hogy a románok nyersolajat csak aranyért és gépekért adnak, sőt legutóbb búzájukat a múlt évi árnak mégegyszereséért szállítják." (Az így nyert aranyat jórészt arra használják, hogy külföldön magyarellenes propagandát fejtsenek ki, megfelelő országokban pedig fenntartsák nexusaikat a tengelyellenes tényezőkkel.)
45 OL berlini követ jelentései 1942.
46 Vargyai Gy.: Tengelytörés 16., 61. p.
47 Lajtos Á.: Emlékezés a 2. magyar hadseregre. 216. p.
Zsigmondy L.: i. m. 184. p.
48 Nagy V.: Végzetes esztendők. 109–118. p.
49 Nagy V.: i. m. 118–129. p.
Kéri Kálmán beszámolója. In Pergőtűz. 191–192. p.
50 Dombrády L.: A Kállay-féle kiugrási politika és a magyar katonai vezetés. In Hadt. Közl. 1979/4.
51 Lajtos Á.: i. m. 93–94. p. (Ha mindez valóban és kellő időben megérkezik, talán másképpen alakult volna a 2. magyar hadsereg sorsa.)
52 Nagy V.: i. m. 139–142. p.
HL 16–18. p.
53 Lajtos Á.: i. m. 101–105. p.
54 Dr. Horváth M.: i. m. 148., 163., 166., 167., 173., 175. p.
55 Zsigmondy L.: i. m. szerint 1943. január 24-én. (156. p.)
Dr. Horváth M.: i. m. 180-181. p.
56 H. Cramer a német páncélos fegyvernem második generációjához tartozott. Eredetileg lovastiszt volt, a hadi mesterséget Rommel mellett tanulta meg Afrikában, ahol a 8. páncélos ezrednek volt a parancsnoka. A Sollum körüli harcokban 1941 tavaszán meg is sebesült. Kitüntette magát az angol Crusader offenzívával kapcsolatos küzdelmekben (1941. XI.), így a 4. angol páncélos dandár megsemmisítésében, s a német hadtörténeti irodalomban „Totensonntag" néven összefoglalt harcokban, majd az 1942. januári ellentámadásban is. Szolgált az OKH törzsében a páncélos csapatok osztályának főnökeként. Az orosz frontról távozván 1943 márciusától mint az Afrika-Korps utolsó parancsnoka volt bevetésben. 1943. májustól 1944. májusig angol hadifogságban.
57 HL 24. p.
58 Zsigmondy L.: i. m. 85–86. p.
59 HL 24., 25., 26. p.
60 HL 28. p.
61 Andorka R.: i. m. 289. p.
62 Wilhelmstrasse. I. m. 706. p.

63 Dr. Horváth M.: i. m. 189. p.
64 Dombrády L.: i. m. 300. p.
65 Szent-Iványi D.: i. m. 794. p.
66 Wilhelmstrasse. I. m. 709. p.
67 Kádár Gyula szerint (I. m. 586. p.) az említett magyar attasé „terjedelmes kimutatásokat, táblázatokat küldött, amelyekkel és írásaival azt igyekezett bizonyítani, hogy a Szovjetunió gazdaságilag és katonailag is a kimerüléshez közeledik".
68 Lajtos Á.: i. m. 215–222. p.
69 Dombrády L.: i. m. 310. p.

II/2.

70 OL berlini követ jelentései 1943.
HL 19., 20., 21. p.
71 OL berlini követ jelentései 1943.
A valóságban Hitler 1943. február 17. és 19. között tartózkodott Manstein zaporozsei főhadiszállásán. P. Carell: Verbrannte Erde. 166., 167. p.
72 HL 19., 22. p.
73 OL berlini követ jelentései 1943.
OL berlini másolatok 1943/II., 1944.
74 W. Shirer: i. m. 1328. p.
J. Piekalkiewicz: i. m. 807. p.
HL 20. p.
75 Manvell: i. m. 79. p.
OL berlini másolatok 1943/II., 1944.
76 Manvell: i. m. 79. p.
77 HL 19., 20., 22., 23. p.
Hgr. (Heeresgruppe)=Hadseregcsoport
AOK (Armee Oberkommando)=hadseregparancsnokság
78 Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 217. p.
Dr. Bédi Imre (Pécs) szíves közlése.
79 Andorka R.: i. m. 310–311. p.
80 OL berlini követ jelentései 1943.
81 Kállay M.: i. m. 206-207. p.
82 Wilhelmstrasse. 720–722. p.
83 Wilhelmstrasse. 718–719. p.
84 Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 140–146. p.
85 OL berlini követ jelentései 1943.
86 L. Hart: i. m. 610. p. M. Caidin: i. m. 88. p.
87 L. Hart: i. m. 610. p.
88 C. Bekker: Angriffshöhe 4000. Köln, é. n. 387–390. p. P. Calvocoressi–G. Wint: Total war. Penguin, 1979. 496. p.
89 A. Galland: i. m. 168–169. p.
90 A. Galland: I. m. 171. p.
91 Macintyre: The battle of the Atlantic. London, 1983. 167. p. M. Middlebrook: Konvoi. Frankfurt–Berlin–Wien, 1984. 269. p.
92 L. Peillard: Geschichte des U-Boot Krieges 1939–1945. München, 1983. 310–314. p.
93 Macintyre: i. m. 178. p.

II/3.

94 Kállay M.: i. m. II. 128., 130. p.
95 G. Vass I.: i. m. In Levéltári Közlemények. 173. p.
96 Juhász Gy.: Magyarország külpolitikája. Bp., 1969. 301. p.
97 A lisszaboni magyar követség ún. titkos levéltárát Wodianer magával vitte Argentínába, majd Eckhardt Tiborhoz került. Az ő halála után a Hoover intézet levéltárában helyezték el. A megőrzött iratanyagnak mintegy felét, 28 darabot publikált a Kritika 1985/3. számában Orbán Károly és Vida István. Ugyancsak 28 darabból álló diplomáciai anyagot ismerhetünk meg a Levéltári Közlemények 1994. 1–2. számában, ahol is G. Vass István Bakách-Bessenyei György svájci tárgyalásairól szóló iratanyagának megközelítőleg a felét tette közzé. Továbbiakban: Kritika, illetve L. Közlemények.
98 1943 szeptemberében, éppen a Márvány-tengeri megállapodásnak időpontjában órák alatt végeztek a németek az egész olasz hadsereggel. Véres kalandnak bizonyult az angol vállalkozás a Dodekanezos ellen, ez is jól példázza, hogy mi lett volna a Róma térségében ledobott ejtőernyős hadosztályoknak sorsa, ha megvalósítják Eisenhower kalandos elképzeléseit. (E. Morris: Circles of hell. New York, 1993. 116. p.)

Monte Cassinónál fél esztendeig egyhelyben topogott a szövetségesek jelentős túlereje, s Nettunónál közel négy hónapba került, amíg a partraszálló csapatok változtatni tudtak patt helyzetükön.

1944 tavaszán Titónak a főhadiszállásáról el kellett menekülnie, még Sztálin is izgatottan firtatta, milyen sors várhat a jugoszláv vezérkarra és a Tito körül csoportosult egységekre. Tito kénytelen volt — cserbenhagyva csapatait — Olaszországba, az angolok védelme alá helyezni magát, majd Vis (Lissa) szigetén az Adria közepén töltötte el 1944 véres nyarát, amíg a Vörös Hadsereg el nem érte országát. (Gyilasz: i. m. 64., 66., 67. p.)

1944 nyárutóján a megvert és rendezetlen német Közép hadseregcsoport kéthavi harc után leverte a varsói felkelést, a földdel egyenlővé téve a lengyel fővárost, majd „rendőri akciónak" minősítve az egész ügyet, felszámolta a szlovák partizánoknak és a reguláris hadsereg jelentős részeinek az egész Felvidékre kiterjedő felkelését.
99 Kritika, 23. p.
100 Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 316. p.
101 Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 325–326. p.
102 Szegedy-Maszák A.: i. m. I. 256. p. és LK. 173. p.
103 W. F Kimball: i. m. 229. p.
104 Kritika. 23. p.
105 L. Közlemények. 156., 160. p.
106 L. Közlemények. 162. p.
107 L. Közlemények. 155. p.
108 L. Közlemények. 162. p. (1943. augusztus 28.)
109 L. Közlemények. 169., 183. p.
110 L. Közlemények. 156. p. Bakách-Bessenyeit indulás előtt Kállay és Ghyczy igazította el a feladatokról, tájékoztatván a korábbi tárgyalásokról, de fogadta őt a kormányzó is. A tárgyalások 1943. augusztus 18-tól 1944. március 19-ig tartottak. A leplezés céljából Bakách-Bessenyei eleinte változatlanul Vichyben, a meg nem szállt Franciaország közigazgatási központjában Pétain marsall kormányzata mellett tevékenykedett magyar követként, csak szeptember 22-én lett berni követ. (L. Közlemények. 167. p.) A megbeszélések felváltva folytak Bernben és Genfben, ahol Dulles és Tyler laktak. Dulles az Offices of Strategic Services európai igazgatója volt, H. Tyler pedig a berni amerikai követség tanácsosa. Tyler a harmincas években Budapesten megtanult magyarul, ő lett volna jogosult, mint „hazánk barátja" a Teleki által az Egyesült Államokban letétbe helyezett pénzek felvételére. (Barcza Gy.: i. m. I. 1989. p. Szegedy-Maszák A.: i. m. I. 311. p.)

111 L. Közlemények. 163., 165. p.
112 L. Közlemények. 172. p. Szeptember 30.
113 L. Közlemények. 177. p. Október 14.
114 Ormos M.: i. m. 403. p. Kiss A.: i. m. 405–407. p.
115 L. Közlemények. 175. p.
116 „A tagadó válasz kilépésnek tekintendő, s következményei azonnaliak. Ön mint katona, tudja, hogy ez mit jelent." In Kritika. 27. p. és L. Közlemények. 175. p.
117 L. Közlemények. 175–178. p. Wilhelmstrasse: i. m. 800. p. Barcza Gy.: i. m. II. 316. p.
118 Manstein szeptember 15-én adta ki a parancsot a Dél hadseregcsoport egymillió emberének visszavonására hat Dnyeper-hídon át a nagy folyó mögé, ahol az orosz hadak támadását feltartóztatni vélték. A hátráló németekkel azonban egyidőben érkeztek az oroszok és már szeptember 22-én megszerezték az első hídfőjüket a Dnyeperen. Október közepén megindult a Dnyeper nagy kanyarulata és az Azovi-tenger között húzódó Wotan-állásnak az ostroma, mely a hónap végéra a Krím-félsziget szárazföldi összeköttetéseinek elvesztését eredményezte. P. Carell: i. m. 288., 303. p.
119 Barcza Gy.: i. m. II. 325., 327. p.
120 L. Közlemények. 177., 170., 180., 171., 176., 184., 189. p.
121 Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 189. p.
122 Kádár Gy.: i. m. 585. p.
123 L. Közlemények. 180. p. Kádár Gy.: i. m. 585. p.
124 Kritika. 25–26.
125 Kállay M.: i. m. II. 322–323. p.
126 Ullein-Reviczky A.: i. m. 265–267. p.
127 L. Közlemények. 185–186. p. Bakách-Bessenyei nyilván jobbnak tartotta, ha a rendszeresen Berlinben tartózkodó Homlok Sándorral van dolga (a Kádár által hivatkozott Mamusich alezredesről említést sem tett), hiszen Barcza és Ghika mellett szót kért a tárgyalásokon Mérey György, a berni magyar követség kereskedelmi képviselője, s a Budapestről érkezett Bertók László diplomata is. A németek gyanúját nem volt szükséges további szereplők bevonásával is felkelteni.
128 L. Közlemények. 189., 186. p.
129 Kádár Gy.: i. m. 583. p. Vörös Géza vezérőrnagy hadműveleti csoportfőnök egyenesen magához akarta vonni a Berlinből érkező jelentéseket, hogy a sűrűsödő rossz katonai híreket elhallgassa a politikai vezetés előtt. (Uo. 584. p.)
130 L. Közlemények. 187., 200. p.
131 Szegedy-Maszák A.: i. m. I. 81. p. Nagy V.: i. m. 142–143. p.
132 OL berlini másolatok 1943/II. OL politikai jelentések, bizalmas iratok 1943 (November 16., 27., 28., 29.)
133 OL politikai jelentések, bizalmas iratok 1943.
134 Szent-Iványi D.: i. m. 836–837. p.
135 Wilhelmstrasse: i. m. 732–735. p.
136 Wilhelmstrasse: i. m. 734–755. p.
137 Dombrády L.: I. m. 330–332. p.
138 Wilhelmstrasse: i. m. 736–739. p.
139 Dombrády L.: i. m. 335. p. A magyar kézre került és megfejtett jelentés volt az oka annak, hogy Pappenheimet október 8-án haza kellett rendelni.
140 Wilhelmstrasse: i. m. 740–742. p.

141 Wilhelmstrasse: i. m. 743–755. p.
142 Dombrády L.: i. m. 344., 345., 350. p.
143 Berlini másolatok 1944. 206. csomó.
144 Berlini másolatok 1944. 206. csomó.

III/1.

1 Dombrády L.: i. m. 326–327. p.
2 Kritika. 38. p.
3 Kritika 29. p. Szent-Iványi D.: i. m. 834. p.
4 Wilhelmstrasse: i. m. 737.p.
5 LK. 190. p. (Levéltári Közlemények)
6 Dombrády L.: i. m. 340. p. Veress L.: i. m. II. 104. p.
7 Dombrády L.: i. m. 340. p.
8 Dombrády L.: i. m. 341. p. LK. 191. p.
9 Kritika. 29. p.
10 LK. 191. p. Magyar Nemzet, 1943. december 4.
11 Ullein-Reviczky A.: i. m. 269. p.
12 Ullein-Reviczky A.: i. m. 270. p.
13 Kritika. 30-31. p. 1943. december 12-én C. Hull külügyminiszter intézett figyelmeztetést Magyarország, Románia és Bulgáriához, szemük elé tárva a szörnyűséges vereség következményeiben való osztozást. (Horthy M.: i. m. 275. p.) Ezekben a napokban írta Ujpétery Elemér a külügy sajtóosztályának Lisszabonból: „Magyarország a világ közvéleménye előtt népszerűtlen. Azok az emberek, akik sorsunk eldöntésébe bele fognak szólni, más fogalmakkal operálnak, s mást értenek a szavak alatt, amint mi. Irodalmunkat nem ismerik, múltunkat félreismerik, s nem tudnak különbséget tenni Magyarország és a többi balkáni állam között, semmiféle szempontból sem". (I. m. 393-400. p.)
14 LK. 193. p.
15 LK. 193. p.
16 Barcza Gy.: i. m. II. 331–338. p.
17 Ullein-Reviczky A.: i. m. 272., 278. p.
18 LK. 193–196. p.
19 LK. 196–197. p.
20 Ujpétery E.: i. m. 280–302. p.
21 LK. 198. p.
22 LK. 198. p., 199. p.
23 Kritika. 32. p.
24 Barcza Gy.: i. m. II. 338–340. p.
25 Kritika. 34. p. Az orosz veszély nemcsak a magyar politikusoknak volt rémálma, még az optimista és semleges Svédországban is „kezdtek ráeszmélni a bajra", s őket is aggasztotta az orosz előnyomulás. (Ullein-Reviczky: i. m. 281–282. p.)
26 LK. 199. p.
27 Szegedy-Maszák A.: i. m. II. 155., 163., 164., 212., 233., 232. p.
28 Kállay M.: i. m. II. 143., 145., 147. Szegedy-Maszák A.: i. m. 335. p.
29 Dombrády L.: i. m. 631. p.
30 Wilhelmstrasse 763–765. p.
Kádár február elejére teszi az utazás időpontját. I. m. 631. p.
Dombrády L.: i. m. 359. p. Kádár Gy.: i. m. 631–634. p.
A Kádárékkal tárgyaló Wagner szállásmester sem hitte sem a végső győzelmet, sem a háborút

eldöntő új fegyverek létét, mindenre csak lemondóan legyintett. (Kádár: i. m. 634. p.)
31 LK. 200. p.
32 Dombrády L.: i. m. 360–361. p.
33 Lakatos G.: i. m. 75., 76., 79. p.
34 Szegedy-Maszák A.: i. m. 362., 366. p.
35 Szegedy-Maszák A.: i. m. 367. p.
36 Szegedy-Maszák A.: i. m. 365. p.
37 Barcza Gy.: i. m. II. 340–343. p.
38 Kritika. 33., 34. p.
39 Kállay M.: i. m. II. 324–325. p.
40 Barcza Gy.: i. m. II. 343–352. p.
41 Bárdossy L.: A magyar politika a mohácsi vész után. Bp., 1943. 92. p.
42 E. Morris: Circles of hell. New York, 1993. 269., 252., 289., 263., 300., 301. p.
43 A Galland: i. m. 200. p. D. Irving: i. m. 347. p.
44 A. Galland: i. m. 200. p.
45 W. Millis: The last phase. USA, 1945. 141. p. Galland: i. m. 202–203. p.
46 P. Carell: i. m. 356–404. p. L. Hart: i. m. 712. p. K. Sz. Moszkalenko: A dél-nyugati irányban. I-II. Bp., 1982. 113–162. p. G. K. Zsukov: Emlékek, gondolatok. Bp., 1970. 400–401. p.
47 Követi jelentések, politikai iratok 1944. OL. 15. csomó.
48 Követi jelentések, politikai iratok 1944. OL. 15. csomó. (1944. január 1-jén írta emlékezetes cikkét Szvatkó Pál a kormány félhivatalos lapjában, a Magyarországban a casablancai formuláról: „hogyan adja meg magát egy ország, melynek határán nincs ellenség?" — vetvén fel a szónoki kérdést.
Követi jelentések, politikai iratok 1944. OL. 15. csomó
49 Lakatos G.: i. m. 82–86. p. Dombrády L.: i. m. 368. p.
50 Lakatos G.: i. m. 88. p.
51 Kállay M.: i. m. II. 153. p.
52 Barcza Gy.: i. m. II. 363. p. Hitler 68 tárgyalása II. 268. p.
Kállay M.: i. m. II. 154–163. p.
53 LK. 202–204. p.
54 LK. 205. p.
55 Wilhelmstrasse: I. m. 834. p. Kádár Gy.: i. m. 649–656. p. Szakály S. in Hadt. Közl. 1986. 1.
56 Magyarország és a második világháború. 455. p. Horthy M. titkos iratai.
57 Szent-Iványi D.: i. m. 865.

III/2.

58 Berlini másolatok 1944. 206. cs. OL.
59 Wilhelmstrasse: i. m. 796–798. 844., 848. p.
60 Magyarország és a második világháború. 466. p.
61 Ujpétery E.: i. m. 276. p.
62 A Komitéhez csatlakozott Madridból Ambró, a Vatikánból Apor báró, Bernből Bakách-Bessenyei, Stockholmból Ullein-Reviczky, Lisszabonból Wodianer, Helsinkiből Szabó György, Bukarestből Hertelendy, Athénből Velics, Buenos Airesből Semsey ügyvivő. A követség vezetőihez sorolható még Barcza volt londoni, Ghika és Pelényi volt washingtoni követek, a genfi, az isztambuli és a párizsi főkonzul.
63 Barcza Gy.: i. m. 354., 364–365., 357., 356. p.
64 OL. Berlini másolatok 1944. 206. csomó. Hoffmann követ feljegyzései 1943–1945. 17. csomó
65 Hoffmann követ külügyminisztériumhoz intézett jelentései a 206. csomóban találhatók.

66 Követi jelentések, politikai iratok 1944. 15. csomó. OL.

67 Berlini másolatok 1944. 206. csomó. OL. Wilhelmstrasse: i. m. 864., 870–871. lapok, 869. p. 1944. június 19. és 21. között kilenc japán és tizenöt amerikai repülőgép-anyahajó gépei csaptak össze, ez volt a második világháború legnagyobb repülőgép-hordozós csatája. A „nagy marianai pulykalövészet" során a japánok elvesztettek három anyahajót és 480 repülőgépet, az amerikai flotta 130 gépet. Az amerikai fél 76 pilóta eleste árán olyan tökéletes győzelmet aratott, hogy a japán tengerészeti légierő soha többé nem tudott egyenlő esélyekkel harcba szállni, kivéve a kamikaze egységeket. (S. E. Morrison: The two Ocean war. New York, 1972. 280., 288. p.)

Oshima Hiroshi altábornagy berlini japán követ nagy tekintélynek örvendett a Harmadik Birodalom hierarchiájában. Hitler egészen szokatlan módon bizalmasának tekintette. Nagyon kevés olyan dolog volt Németországban, amelyről ily módon Oshima ne szerzett volna tudomást. Értesüléseit a legapróbb részletekben lelkiismeretesen továbbította Tokióba a japán külügy rejtjel-rendszerével. Közleményeit ugyanolyan aprólékossággal lehallgatták az angolok és amerikaiak, akik már évek óta ismerték a japán rejtjelezés titkait. (Kenneth Macksey: The Hitler options. London, 1995. 82. p.)

68 Június 10-én a karéliai földszoroson megindult az orosz támadás, mely tíz nap alatt áttörte a finnek védelmi vonalait és elfoglalta Viipurit. Ribbentrop Helsinkiben nagyobb erősítéseket ígért a finneknek, akkor, amikor saját maguknak is a legnagyobb szükségük lett volna erősítésekre. (L. Hart: i. m. 717–718. p.)
Vörös János utasítására lásd Veress L.: i. m. 74–76. p.
A magyar II. tartalék hadtest, mintegy ötvenezer ember, német alárendeltségbe tartozott, s a régi megszálló hadosztályok szerepét töltötte be. Az 1. lovas hadosztály az orosz Bagratyion hadművelet során keveredett véres utóvédharcokba, s mintegy háromezer embert vesztett, megsemmisült nehéz felszerelésének háromnegyed része.
(Ölvedi I.: i. m. 98. p.)

69 Beck vezérezredes. 1938. augusztusig a hadsereg vezérkari főnöke. Öngyilkosságot követ el 1944. VII. 20-án.
Fromm vezérezredes. A Honi Hadsereg főparancsnoka. Kivégzik 1945. március
Hase altábornagy. Berlin városparancsnoka. Kivégzik 1944. augusztus.
Kortzfleisch tbk. Berlini Körzet parancsnoka. Nem vett részt az összeesküvésben.
Olbricht gyalogsági tábornok. Általános Hadügyi Hivatal főnöke. Kivégzik 1944. július 20.
Witzleben nyug. tábornagy. Kivégzik 1944. augusztus.
OL. Követi jelentések, politikai iratok 1944. 15. csomó.
OL. Hoffmann követ feljegyzései 1943–1945. 17. csomó.
OL. Berlini másolatok 1944. 206. csomó.
A jelentés elkészítésének időpontjában még „csak" Stauffenberg ezredes és segédtisztje, továbbá Olbricht tábornok és Mertz von Quirnheim ezredes került kivégzőosztag elé. (R. Manvell: The conspirators 20th July 1944. 131. p.)

70 OL. Követi jelentések, politikai iratok 1944. 15. csomó.

71 Ryti helyébe Mannerheim került az államelnök székébe, s ő közölte szeptember 2-án Hitlerrel, hogy befejezi a háborút.

72 H. Guderian: i. m. 332. p.

73 Kádár Gy.: i. m. 587., 589. p.

74. Nagy V.: i. m. 277. p. Ujpétery E.: i. m. 362. p.

75 Berlini másolatok 1943. 205. csomó. OL.

76 Pritz P.: Magyar diplomácia a két háború között. Bp., 1995. 355. p.
OL. Követi jelentések, politikai iratok 1944. 15. csomó.
OL. Hoffmann követ feljegyzései 1943–1945. 17. csomó.

77 Hennyei G.: i. m. 71–72. p.

78 Ravasz I.: Erdély, mint hadszíntér. Bp., 1997. 15–16. p.
OL. Hoffmann követ feljegyzései 1943–1945. 17. p.

79 Ujpétery E.: i. m. 368. p.
OL. Hoffmann követ feljegyzései 1943–1945. 17. csomó.

80 Veress Lajos megemlíti (i. m. III. k. 22–23. p.), hogy az 1944. szeptember 5-i dél-erdélyi magyar támadást megelőző éjszaka egy „zavaró és felderítő különítmény" átlépte a határt. A valóságban az alakulat már szeptember 3-án éjjel akcióba lépett. Az eredetileg szeptember 4-re kitűzött támadást 24 órával elhalasztották, erre Nádas ezredes a hadműveleti osztály vezetője szeptember 3-án $20^{h}40$-kor adta ki a parancsot.

A Jókai regényhősre emlékeztető Atzél báró az erdélyi magyarság önvédelmi küzdelmének egyik szervezője és harcosa volt. Már 1941-ben létrehozta Kolozsváron a Wesselényi-lövészegyletet, azzal a feladattal, hogy belső honvédő erőként támogassa a magyar hadsereget. Ennek ügyét Atzél a kolozsvári hadtest tisztjeivel beszélte meg, nem utolsó sorban magával dálnoki Veress Lajos hadtestparancsnokkal. Erdély nagyobb városaiban mindenütt volt tagozata az egyletnek, mely 16 évnél idősebbekből verbuválta a tagjait. Az anyagi fedezetről a hadtestparancsnokság gondoskodott. A dél-erdélyi offenzívában Atzél Ede is részt vett lövészeivel, de amikor saját szemével győződött meg a szovjet csapatok óriási erejéről, belátta, hogy az erdélyi magyarságnak alapvető érdeke, hogy ne folytassa az értelmetlen háborút. Ennek következtében ő is tagja volt — Dudás és Faust mellett — annak a delegációnak, mely elsőnek lépte át az orosz vonalakat, s vette fel a kapcsolatot a fegyverszünet érdekében az oroszokkal. (Ravasz I.: i. m. 89–90. p. Bokor P.: Zsákutca. Bp. 1985. 146–147. p. Bokor P.: Végjáték a Duna mentén. Bp., 1982. 170–171. p.)

Magáról a vállalkozásról egy magát megnevezni nem kívánó résztvevő az alábbiakban számol be a szerzőhöz intézett levelében: „Az alapegység egy ún. „hegyivezető" század volt, hegyivadászokból válogatott elit-alakulat jobb fegyverzettel és felszereléssel, mint az átlagszázadok. Ehhez csatlakozott egy kb. szakasznyi egység, önkéntes, még nem hadköteles 16–18 éves fiatalokból. Minket is ugyanúgy felszereltek és beöltöztettek, mint a hegyivezetőket. A századparancsnok báró Atzél Ede volt.

A IX. hadtest udvarán volt az eligazítás. Azután néhány napot Kolozsvár mellett Szászfenesen töltöttünk. A fiatal önkéntesek már mind harckiképzésben részesültek korábban, így gyorsan megtörtént a beilleszkedés.

Szeptember 3-án (!) éjjel a kalotaszegi Kiskapusnál léptük át a határt, helybeli lakosok segítségével, kikerülve a találkozást a román határőr-járőrökkel. Az eligazítás szerint 4-én reggel kellett volna induljon az általános támadás és a feladatunk az volt, hogy 4-én reggel a határ megszabott szakaszán hátbatámadjuk a román határőr-alakulatokat és nyissunk szabad utat a támadó csapatoknak. Mi 4-én reggel a helyünkön voltunk, de a támadás nem indult meg. Nehéz 24 óra következett. Az erdős terepen állandóan mozgásban voltunk, hogy elkerüljük a felfedezésünket. Szeptember 5-én újból a helyünkön voltunk és kora reggel megindult a támadás. A meglepetésszerű támadásunk teljes sikerrel járt, kb. kétórás ütközet után felszámoltuk a védőket. Innen számottevő ellenállás nélkül haladtunk a Járán keresztül az Aranyos menti Borrévig és onnan Torockóig.

Torockóról Nagyenyed felé az út egy szűk szoroson vezet keresztül. Itt kemény ellenállásba ütköztünk. Megérkeztek az oroszok. Mégis sikerült áttörni a szoroson és Nagyenyed lábánál voltunk. Az orosz ellentámadás azonban visszavetett, a szoros erős tüzérségi tűz alá került, a megsérült járművek elzárták az utat. Kitört a pánik, s csak nagy nehezen sikerült visszavonulni Torockóig. Itt Atzél összehívta a századot, kijelentette, hogy a további ellenállásnak nincs értelme és bennünket önkénteseket, akik nem voltunk hivatalosan besorozva, visszaküldött Kolozsvárra, ahol leszereltek és feloszlattak".

81 Homlok Sándor szerepe az ügyben tisztázatlan. A németek csak mint „nyomatékot" kívánták esetleg jelenlétét felhasználni? Hasonlóképpen passzív szerepéről értesülünk, amikor utolsó adatunk van róla. Október első felében András Sándor ezredes Vörös Jánost környezete német beállítottságára akarta figyelmeztetni, de ő szinte „tüntető módon" Homlok Sándor altábornaggyal folytatott telefonbeszélgetést. (In Gosztonyi P.: Politikusok, katonák, események. München. 27., p.)
Magyarország és a második világháború. 475–477. és 482. p.
82 Magyarország és a második világháború. 478. p.
83 Ujpétery E.: i. m. 478–503. p.
84 Hennyey G.: i. m. 101–103. p. Lakatos G.: i. m. 130. p.
85 Hennyey G.: i. m. 103–104. p.
86 OL. Hoffmann követ feljegyzései 1943–1945. 17. csomó.
H. Friessner: Árulások, vesztett csaták. Bp., 1992. 110. p.
87 OL. Hoffmann követ feljegyzései 1943–1945. 7. csomó.
Guderian Vörös Jánosnak augusztus 31-én „egyelőre" csak két SS hadosztályt tudott rendelkezésére bocsátani, de a Balkánon lévő erők tervszerű átcsoportosítása is „folyamatban" volt. Megígért minden lehető támogatást mind az 1. hadsereg, mind a póthadosztályok részére is. Greiffenberg szeptember 8-án öt hadosztályt ígért. (Veress L.: i. m. III. 82–83., 86. p.)
88 OL. Hoffmann követ feljegyzései 1943–1945. 17. csomó.
H. Friessner: i. m. 129. p.
89 OL. Hoffmann követ feljegyzései 1943–1945. 17. csomó.
90 Ujpétery E.: i. m. 511., 514. p.
91 OL. Hoffmann követ feljegyzései 1943–1945. 17. csomó
92 OL. Hoffmann követ feljegyzései 1943–1945. 17. csomó.
Porzezinszky György vezérkari alezredes döntő szerepet játszott az október 15-i kiugrási kísérlet meghiúsításában. A kormányzónak a Vörös János által is aláírt rejtjeles táviratának továbbítását a csapatokhoz a vezérkar hadihíradási főnökeként ő tiltotta meg és az vonatkozott a hadparancsra is.
(Ölvedi I.: 1. hads. 233. és 316. p.)
93 OL. Hoffmann követ feljegyzései 1943–1945. 17. csomó.
94 „Nagy nyilas, akivel sehogy sem tudtam együttműködni" — emlékezik Mecsérre Somssich László: i. m. 161. p.
95 OL. Hoffmann követ feljegyzései 1943–1945. 17. csomó.
96 Veress L.: i. m. II. 138–139., 203. III. 278. p.
97 Ujpétery E.: i. m. 379–380. p.
98 OL. Hoffmann követ feljegyzései 1943–1945. 17. csomó.
99 Veress L.: i. m. III. 253., 278., 255. p.
100 Veress L.: i. m. III. 253., 257., 252. p.
101 Veress L.: i. m. III. 278., 264. p.
102 Hitler 68 tárgyalása II. 388–391., 412. p.
103 H. Guderian: i. m. 343., 378. p.
104 Hitler 68 tárgyalása II. 392–411. p.
105 Veress L.: i. m. III. 285. p.
106 Veress L.: i. m. III. 298. p.
107 Darnóy P.: Honvédeink idegen földön. Hadak Útján. 1997. július-augusztus.
108 Ujpétery E.: i. m. 380. p.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Abády E.: A csodák hat napja. Bp., 1991.
Almásy P.: Sopronkőhidai napló. Bp., 1984.
Andorka R.: A madridi követségtől Mauthausenig. Bp., 1978.
Árokay L.: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei (1918–1919). Hadt. Közl. 1983/1.
A rejtett magyar katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása. (1920–1923) Hadt. Közl. 1983/3.
A rejtett magyar katonai attasé szolgálat tevékenysége 1923–1928 között. Hadt. Közl. 1983/4.
Barcza Gy.: Diplomata emlékeim. I-II. Bp., 1994.
Barcy Z.–Somogyi Gy.: Királyért és hazáért. Bp., é. n.
Bárdossy L.: A nemzet védelmében. Svájc, é. n.
A magyar politika a mohácsi vész után. Bp., 1943.
C. Barnett: Hitler's generals. New York, 1989.
J. Bauer: Freikauf von Juden? Frankfurt, 1996.
C. Bekker: Angriffshöhe 4000. Köln, É. n.
Bokor P.: Végjáték a Duna mentén. Bp., 1982.
Zsákutca. Bp., 1985.
Bondor V.: Messze van a nyíregyházi kaszárnya. Bp., 1998.
Bölöny J.: Magyarország kormányai. Bp., 1987.
R. L. Braham: A magyar holocaust I-II. Bp., 1988.
Bujtás L.: Hogyan történt? Bp., 1989.
A. Bullock: Hitler. Penguin, 1978.
M. Caidin: The tigers are burning. New York, 1975.
P. Calvocoressi – G. Wint: Total war. Penguin, 1981.
P. Carell: Verbrannte Erde. Frankfurt-Berlin, 1966.
Unternehmen Barbarossa. Frankfurt-Berlin, 1980.
J. Charmley: Churchill. The end of glory. London, 1993.
Czettler A.: Teleki Pál és a magyar külpolitika. 1939–1941. Bp., 1997.
Darnóy P.: Honvédeink idegen földön. In Hadak Útján, 1997. július-augusztus.
Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához. V. kötet, Bp., 1982.
Dobos L.: Vádirat. In Magyar Nemzet, 1997. június 28.
Dombrády L.: Hadsereg és politika Magyarországon 1938–1944. Bp., 1986.
A Kállay-féle kiugrási politika és a magyar katonai vezetés. Hadt. Közl. 1979/4.
E. Engle–L. Paananen: The winter war. London, 1973.
Flachbarth E.: Nemzetközi jog. Egyetemi jegyzet. Pécs, 1949/50.
D. Fraser: Rommel I-II. Bp., 1994.
H. Friessner: Árulások, vesztett csaták. Bp., 1992.
Gábor Áron munkaközösség: Magyarország a nyugati világ tükrében. 1939–1958. Bp., 1997.
Gáldonyi M.: Magyar önkéntesek a finn háborúban. In Dunántúli Napló, 1989. december 23.
Gálfi F.: Találkozásom Raoul Wallenberggel. In Új Magyarország, 1994. július 2.
A. Galland: 104 légi győzelmem. Bp., 1991.
Gosztonyi P.: A magyar honvédség a második világháborúban. Róma, 1986.
Politikusok, katonák, események. München, é. n.
A zsidókérdés Magyarországon 1944-ben. In Magyar Nemzet, 1994. július 28.
Magyarország forró nyara. In Magyarország, 1994. augusztus 11.

Görgényi D.: Signum laudis. Bp., 1968.
Gratz G.: A forradalmak kora. Bp., 1935.
H. Guderian: Erinnerungen eines Soldaten. Stuttgart, 1994.
M. Gyilasz: Találkozások Sztálinnal. Bp., 1989.
Györkei J.–Vargyai Gy.: Franco frontján. In Magyarország, 1978/43.
Harcászati Szabályzat. Bp., 1939.
L. Hart: Geschichte des zweiten Weltkrieges. Wiesbaden, 1985.
Hennyei G.: Magyarország sorsa kelet és nyugat között. Bp., 1992.
Hitler 68 tárgyalása. I-II. Bp., 1983.
Hollósy-Kuthy L.: Élményeim a második világháború alatt 1939–1945. Székesfehérvár, 1992.
Horthy Miklós titkos iratai. Bp., 1963.
Horthy M.: Emlékeim. Bp., 1990.
Dr. Horváth M.: A 2. magyar hadsereg megsemmisülése a Donnál. Bp., 1958.
D. Irving: Die Tragödie der deutschen Luftwaffe. Berlin, 1970.
Juhász Gy.: Magyarország külpolitikája 1919–1945. Bp., 1969.
Kállay M.: Magyarország miniszterelnöke voltam. I-II. Bp., 1991.
Karsai E.: A budai Sándor-palotában történt. Bp., 1963.
Miért nem bombázták az amerikaiak a náci haláltáborokat? História, 1981. 1.
Kádár Gy.: A Ludovikától Sopronkőhidáig. Bp., 1978.
Kalavszky Gy.: Ludovika album. 1992.
J. Keagan: Churchill's generals. London, 1992.
Keitel vezértábornagy visszaemlékezései. Bp., 1997.
Kerekesházy J.: Az utolsó szultán. Bp., 1940.
W. F. Kimball: Forged in war. New York. 1997.
Kis A.: Magyarország külpolitikája a második világháború előestéjén. Bp., 1963.
A Duce. Bp., 1989.
Krizsán L.: Magyar múlt a máglyán. In Magyar Nemzet 1996. november 9.
Kodolányi Gy.: A Magyar Szemle és a fiatal nemzedék. In Magyar Szemle, 1997. december.
Külügyi Szemle. 1942., 1943.
Lakatos G.: Ahogy én láttam. Bp., 1992.
Lajtos Á.: Emlékezés a 2. magyar hadseregre. Bp., 1989.
J. Lukács: 1945. Bp., 1996.
C. A. Macartney: Teleki Pál miniszterelnöksége. Bp., 1993.
D. Macintyre: The battle of Atlantic. London, 1983.
Magyarország és a második világháború. Bp., 1959.
E. von Manstein: Verlorene Siege. Bonn. 1959.
R. Manvell: The conspirators 20th July 1944. London, 1972.
G. Mannerheim: A téli háború 1939–1940. Bp., 1997.
Mérey T.: Nagy Imre élete és halála. Bp., 1989.
M. Middlebrook: Konvoi. Berlin-Wien, 1984.
Miletics P.: Közép-Európa a változó geopolitikai térben. In Konfliktus, konszenzus, kooperáció. Pécs, 1996–1997.
W. Millis: The last phase. USA, 1945.
J. F. Montgomery: Magyarország a vonakodó csatlós. Bp., 1993.
S. E. Morison: The two-ocean war. New York, 1972.
E. Morris: Circles of hell. New York, 1993.
K. Sz. Moszkalenko: A délnyugati irányban I-II. Bp., 1982.
Nemeskürty I.: Búcsúpillantás. Bp., 1995.

N. Nagy Vilmos: Végzetes esztendők. Bp., 1986.
Orbán K.–Vida I.: Dokumentumok a lisszaboni magyar követség titkos irattárából. In Kritika 1985/3.
Ormos M.: Mussolini. Bp., 1987.
Oszlányi K.–Szécsi I.: Katonai zsebkönyv. Bp., 1927.
Ölvedi I.: Az 1. magyar hadsereg története. Bp., 1989.
Páva I.: Trianon-Belvedere-Hadbalépés. Pécs, 1995.
Ország a hadak útján. Pécs, 1996.
Pataky I.–Rozsos L.–Sárhidai Gy.: Légiháború Magyarország felett. I-II. Bp., 1988.
L. Peillard: Geschichte des U-Boot Krieges. München, 1983.
Pergőtűz. RTV–Minerva, Bp., 1983.
J. Piekalkiewicz: Der zweite Weltkrieg I-III. Düsseldorf, 1986.
Pritz P.: A magyar diplomácia a két háború között. Bp., 1995.
Ravasz I.: Erdély mind hadszíntér. 1944. Bp., 1997.
(A) Rongyos Gárda harcai. Bp., é. n.
E. E. Reynolds–N. H. Brasher: Britain in the twentieth century. Cambridge, 1966.
Romsics I.: Bethlen István. Bp., 1991.
Rónay A.: Térképezett történelem. Bp., 1989.
Rónay G.: Churchill irattárából. In Magyar Nemzet, 1994. március 18.
L. Rosh–E. Jäckel: Der Tod ist ein Meister aus Deutschland. Hamburg., 1990.
Rozsnyói Á.: A Szálasi-puccs. Bp., 1962.
Saly D.: Fekete könyv. Szigorúan bizalmas. Bp., 1945
M. Schwarte: Der grosse Krieg. Leipzig, 1922.
Serédi Jusztinián Hercegprímás feljegyzései 1941-1944. Bp., 1991.
W. L. Shirer: The rise and fall of the Third Reich. New York, 1962.
Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata. Bp., 1983.
Somssich László gróf emlékirataiból. Kaposvár, 1991.
Stomm Marcel emlékiratok. Bp., 1990.
J. G. Stoessinger: Why nations go to war? New York., 1990.
M. Szabó M.: A magyar királyi légierő a második világháborúban. Bp., 1987.
Szabó P.: Donkanyar. Bp., 1994.
Szakály S.: Az ellenforradalmi Magyarország hadseregének felső vezetése. Hadt. Közl., 1984/1.
Az ellenforradalmi Magyarország hadseregének felső vezetése. Adattár. Hadt. Közl. 1984/2., 1984/3.
A magyar katonai elit. Bp., 1987.
Szegedy-Maszák A.: Az ember ősszel visszanéz. I-II. Bp., 1996.
Szent-Iványi D.: Csonka Magyarország külpolitikája 1919–1944. OL K 63. 473. csomó.
Szombathelyi F.: Visszaemlékezései. Bp., 1990.
Szombathelyi Ferenc vezérezredes és társai a honvéd vezérkar főnökének bírósága előtt 1944. október 11–12. In Hadt. Közl. 1986/1. (Szakály F.)
Szurmay T.: Honpolgári-honvédelmi ismeretek. Bp., 1940.
Teleki Pál és kora. Bp., 1992.
K. Tippelskirch: Geschichte des zweiten Weltkrieges. Bonn., 1954.
Ujpétery E.: Végállomás Lisszabon. Bp., 1987.
Ullein-Reviczky A.: Német háború – orosz béke. Bp., 1993.
Varga K.: A Rongyos Gárda. In Magyar Nemzet, 1990. július 23.
Vargyai Gy.: Tengelytörés. Bp., 1985.
Sisak és cilinder. Bp., 1984.
G. Vass I.: Bakách-Bessenyei György tárgyalásai az Egyesült Államok megbízottaival Bernben

1943. augusztus 23. és 1944. március 19. között. Levéltári Közlemények 1994. 1-2. (LK)
D. Veress L.: Magyarország honvédelme a második világháború előtt és alatt. I-III. München., 1974.
Vladár G.: Visszaemlékezéseim. Bp., 1997.
Dr. W. Weidlein: A magyarországi németség küzdelme fennmaradásáért. Suevia Pannonica. 1996.
(A) Wilhelmstrasse és Magyarország. Bp., 1968.
Wörterbuch zur deutschen Militärgeschichte. I-II. Berlin, 1985.
Zsigmond L.: A 2. magyar hadsereg a Szovjetunió elleni háborúban 1942/43. Székesfehérvár., 1995.
G. K. Zsukov: Emlékek, gondolatok. Bp., 1970.
Az 1944. év históriája. Bp., 1984.

MELLÉKLETEK *

* A mellékletben szereplő anyagok nehéz olvashatósága az eredeti dokumentumok minőségének következménye.

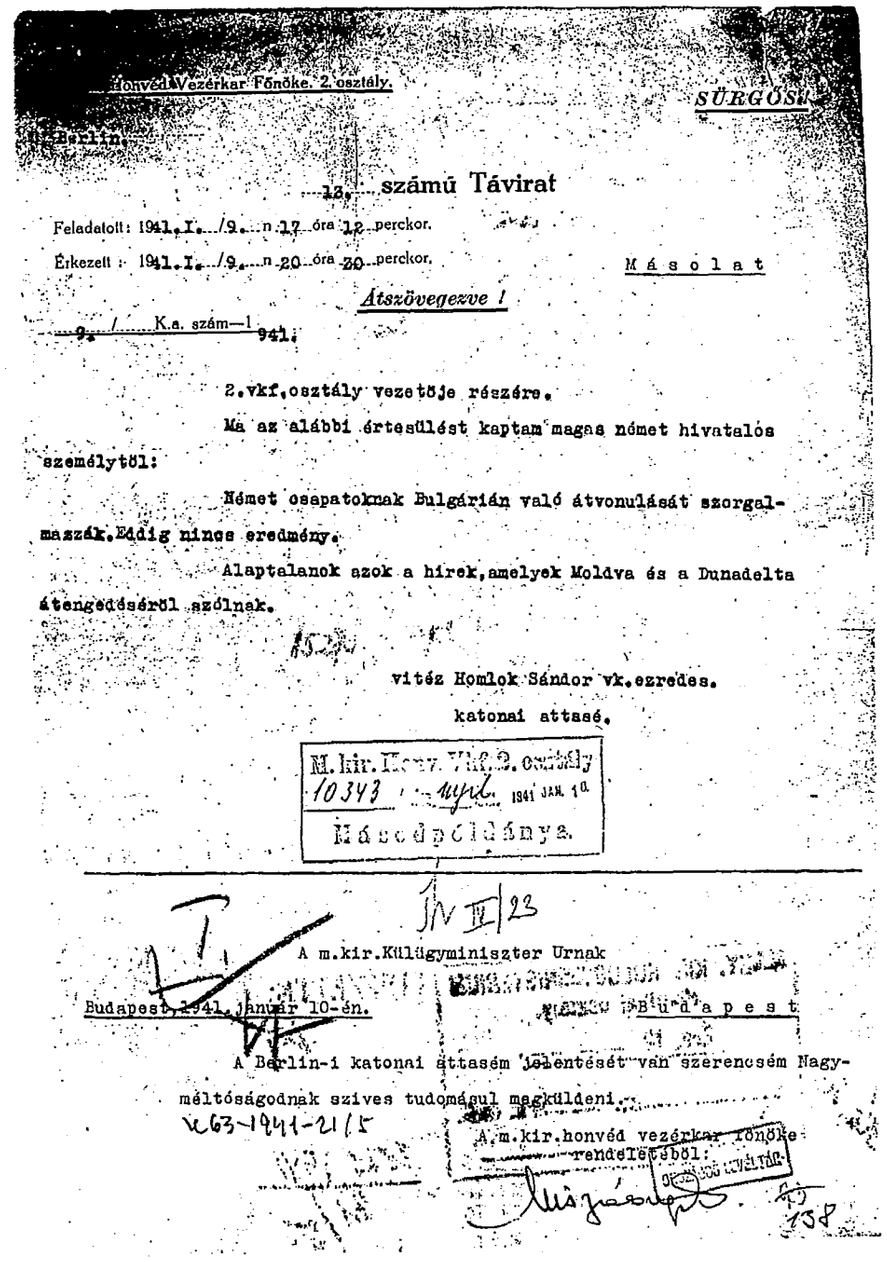

Honvéd Vezérkar Főnöke. 2. osztály.

SÜRGŐSS

Berlin.

12. számú Távirat

Feladatott: 1941.I./9. n 17 óra 12 perckor.

Érkezett: 1941.I./9. n 20 óra 30 perckor.

Másolat

Átszövegezve !

9./ K.a. szám—1 941.

2.vkf.osztály vezetője részére.

Ma az alábbi értesülést kaptam magas német hivatalos személytől:

Német csapatoknak Bulgárián való átvonulását szorgalmazzák. Eddig nincs eredmény.

Alaptalanok azok a hírek, amelyek Moldva és a Dunadelta átengedéséről szólnak.

vitéz Homlok Sándor vk.ezredes.
katonai attasé.

M. kir. Honv. Vkf. 2. osztály
10343 1941 JAN. 10.
Másodpéldánya.

JV II/23

A m.kir.Külügyminiszter Urnak

Budapest 1941 január 10-én.

Budapest

A Berlin-i katonai attasém jelentését van szerencsém Nagyméltóságodnak szives tudomásul megküldeni.

K63-1941-215

A m.kir.honvéd vezérkar főnöke rendeletéből:

138

MAGYAR KIR. FŐKONZULÁTUS
KGL. UNGARISCHES GENERALKONSULAT
MÜNCHEN

München 2,
Fürstenstraße 1 Tel. Nr. 20
Telegr.-Adr. Exung München

1.Pol/1941. 1941.január 24.

Tárgy: Készülődések a tavaszra várt angol légi offenzivára.

Bizalmas!

Információim szerint a hadvezetőség már tágkörü előkészületeket tesz a tavaszra várt angol légi offenziva ellen.

Münchenben is 200 bunkerszerü menedéképitményt fognak létesiteni, amelynek tervrajzait Gitschner irodaigazgató az épitkezésekkel megbizott mérnöknél véletlenül egy pillanatig látta. Falaik 2 méter vastag vasbetonból fognak állni, amelynek belsejében drótsodronyokkal összekötött vasrudakat alkalmaznak, az egyes emeletek közötti mennyezetek pedig 1.70 m stagságuak lesznek, ugyanezekkel a vasrud- és sodronyhetétekkel. Ez bizonyos ruganyosságot ad az épületnek és emeli ellentállóképességét.

Az épitmények, amelyek magassága egytől hat emeletig fog a szükséghez képest terjedni, hegyes tetőkkel lesznek ellátva, amelyekről a bombák könnyen lecsuszhatnak. Főleg a gyártelepek körül fogják ezeket az épitményeket létesiteni, hogy a gyári munkásság veszély esetén biztos helyre menekülhessen.

A mérnökök számitása és a megejtett próbák szerint állitólag öt tonnás bombáknak is ellentállhatnak ezek a konstrukciók.

m.kir.főkonzul.

MAGY. KIR. KÜLÜGYMINISZTERIUM

Nagyméltóságu

Gróf Csáky István

m.kir.külügyminiszter Urnak

Budapest.

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

K63 760/1941 21/5 134/5

Prága, 1941. január hó 26-án.

6/pol.
1941.

Tárgy: Csapatszállitások a Protektorátusba.

Mult évi december 16-án kelt 109/po számu jelentésemben foglaltak kiegészitésére van szerencsém tisztelettel jelenteni, hogy a protektorátus területére egyre nagyobbszámu csapat-egységek érkeznek.

A csapatokat nagyrészt a vidéki városkák és különösen a falvakban helyezik el. Értesüléseim szerint a legtöbbet a protektorátus keleti-és délkeleti részében lévő helyiségekbe irányitják. A protektorátus fentemlitett részében a vidéki iskolákban az oktatás szünetel, tekintettel arra, hogy mindenütt katonaság van elszállásolva. A csapat érkezésről szóló hirek majdnem kivétel nélkül oly helyiségekből származnak, melyek a Prágától Kelet-és Délkelet felé vezető utvonalak, vagy vasutak közvetlen közelében /három-négy kilo méterre/ fekszenek.

Az utóbbi időben a protektorátus területére érkezett csapatok számát kb. 80-100.000 emberre becsülik.

./.

K63-1941-21/5

Nagyméltóságu

Gróf Csáky István

m.kir.külügyminiszter urnak

Budapes

MAGY. KIR. KÜLÜGYMINISZTERIUM

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

755 755/1941 135 136

- 2 -

Eddigi megállapitásaim szerint a csapatok nagyrészt a birodalom belsejéből jönnek.

Vonatkozó hirek részben vidéki ismerőseim utján, részben pedig más személyes kapcsolataim révén jutottak tudomásomra.

A fővárosban és közvetlen környékén a katonai helyzetben nem észlelhető különös változás.

m.kir.konzul.

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

I+3

Tárgy: Légvédelmi intézkedések szigoritása Bécsben.

Szigoruan bizalmas!

Bécs felett már többizben jártak, különösen a mult évben, ellenséges repülők, anélkül, azonban, hogy bombákat dobtak volna, megelégedtek u.n.szellemi fegyvereknek röpcédulák formájában való szórásával. Az utóbbi időben még ezek az árt.atlan légi látogatások is megszüntek és egy a szélvihartól letépett angol záró léggömb kivételével, Bécsben és egyáltalában az osztrák terület felett nem mutatkozott ellenséges légijármü.

A német hatóságok már jóval a háboru előtt, mint a Birodalom többi részeiben, ugy Bécsben és az Ostmarkban is, elrendelték az általuk itt érvényben lévő légvédelmi intézkedéseknek foganatositását. Itt Bécsben azonban dacára, hogy ez intézkedések azonosak voltak a Birodalom többi részeiben érvényesekkel, mindig az volt a közönség körében és talán a hatóságoknál is az érzés, hogy a légvédelem tomoly alkalmazására aligha fog sor kerülni és igy a különféle rendelkezésel betartásának ellenőrzésében mintha nem teljes szigorral jártak volna el.

Nagyméltóságu

dr.bárdosi B á r d o s

m.kir.titkos tanácsos, külügym. urnak,

tb.,stb.,

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

- 2 -

midőn a cseh kérdés végleges liquidációjával az ellenséges repülő bázisok mindinkább távodoltak Bécstől, illetve az Ostmarktól. A Birodalom nagyobb városai tudvalevőleg ellenséges repülő támadásoktól való veszélyeztetésük fokozata szerint csoportokba vannak beosztva és Bécs addigelé a legkevésbé veszélyeztetett csoportba tartozott.

Legujabban azonban a bécsi hatóságok erős mozgékonyságot tanusitanak a légvédelem körül. A rendőrség illetékes közegei házról-házra járnak és nagy alapossággal vizsgálják felül az óvóhelyek berendezéseit, javitásokat rendelnek el és a fennálló vonatkozó szabályok ellen vétőket szigoruan megbüntetik.

Különösen feltünő azonban, hogy Bécs, főleg külső kerületeiben a nyilvános parkokban hatalmas óvóhelyeket épitenek. Ez épitkezéseket a legujabb tapasztalatok értékesitésével tökéletes kivitelben létesitik. Érdekes, hogy bahár jelenlegi rendeltetésük kizárólag légitámadások elleni védelem, megis már most is oly kivitelben készülnek az óvóhelyek, hogy a háboru után kisebb átalakitások árán részben földalatti tömeggarage-oknak, részben a Bécsben tervezett földalatti villamosvasut pályaudvarainak lesznek felhasználhatók.

A fenti passziv védelmi intézkedéseken kivül Bécsnek aktiv védelmi övezete is a legutóbbi időben erősen kiépült. Igy még a nemszakértőnek szeme is könnyen észreveheti a légelhárító ütegek, fényszórók stb. nagy számát. Végül értesüléseim s[illegible] t B[illegible]cs a legutóbbi hetekben a veszélyeztetési sorren[illegible] yegesen avanszirozott.

Hogy ezek az intézkedések mire vezethetők vissza, erre szabatos magyarázat nem kapható, valószinü, hogy a harci tevékenységnek tavaszra várható általános megélenkülésével és talán különösen a délkeleti fronton észlelhető mozgolódással függnek össze e rendszabályok.

Jelentésem másolatát egyben a berlini m.kir.Követségnek is felterjesztettem.

m.kir.főkonzul.

U63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

133

M. kir. követség Berlin. Katonai attaché

528/133. k. a. – 1941. 3 példányban.

T i t k o s !

Tárgy: Helyzetjelentés márc.12.-éről.

S ü r g ő s !

A m. kir. honvéd vezérkar főnökének
(A 2.vkf. Ov. vagy Ovh. s.k. felbontására!)

Berlin, 1941. évi március hó 12-n.

Budapest.

Német vk.-tól márc.12.-én kért és kapott hivatalos felvilágositás szerint:

... ma sem fo...

...iában felvonult német gyors csapatok a Dunán 3 he-... Bulgáriában márc.10.-éig általában 3 oszlopban Burgas – ...eppel) – Melnik (a Struma völgyében) vonalat érték el. ...o.-ok menetelnek. Egyes vonatrészek átkelése a ... nem ... Lybia-i angol elónyomulást megállitani s ezzel az ...ia gyarmatok elérhetését meggátolni.

...a Nyugat-Afrikából Lybia irányában előnyomuló ... szembeni ellenintézkedések, mely csapato... ...ürleté... ...ék általában el, idejébe...

...lékészitő h...
...ja még n...
...achék

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

K63 - 1941 - 21/5

MAGYAR KIRÁLYI KÖVETSÉG
KÖNIGLICH UNGARISCHE GESANDTSCHAFT

BERLIN W. 35
CORNELIUS-STRASSE 8, 1941.március 14.

35/pol.-1941.

Tárgy: Katonai helyzet a délkeleten.

III/19

A követség katonai attachéjának, Homlok vk. ezredesnek alkalma volt a közelmultban a német vezérkarnál tájékoztatást szereznie a német hadsereg a balkáni hadszintéren való katonai helyzetéről és erről 528/133.k.a. 1941. szám alatt jelentést tett. Ennek lényege az, ... had-erők zöme Bulgárián át a görög ha... mániában csak egy-egy kisebb erőcsopor... biztositására és Moldvában. A határ... ország... ...nyert, hogy ... erőket a romániai hata...

Bolgár terü... a német csapatok távo... török határról. Ez bolgár csapatok által va... Hasonló a helyzet a bolgár-jugoszláv határ...

Kérem fenti jelentésbe betekintést ...

Nagyméltóságu ...
dr. bárdosi BÁRDOSSY ...
m.kir. titkos tanác...
B u d a p e s t.

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

K63 - 1941 / 1941 - 21/5

M. kir. követség Berlin. Katonai attaché.

604. k. a. — 1941. 3 példányban. 1-1 pld Rum Mokki

159.

Titkos!

Tárgy: Helyzetjelentés márc.21.-éről.

Sürgős!

A m. kir. honvéd vezérkar főnökének

(A 2.vkf. Ov., vagy Ovh. sk. felbonrására!)

Berlin, 1941. évi március hó 21-n. Budapest.

Március 12.-én kelt 528/133.k.a.-1941.sz.jelentésem folytatásaként:

Német vk.-tól márc.21.-én kért és nyert magánjellegü felvilágositás szerint:

1.) Bulgáriában levő német erők felzárkózásukat D-i irányban még március 2o.-án is folytatták.

Határvédelmet Török - Görög és Jugoszláv határ mentén változatlanul bolgár csapatok látják el.

2.) Hirek vannak kisebb angol egységek (rep.tér védelemre, stb.) partraszállásáról görög területen. Amennyiben nagyobb angol erők Görögországban való partraszállása észleltetnék, ugy a Görögország elleni német tád.hdm. Bulgáriából haladéktalanul megindittatik.

3.) Török beavatkozást Bulgária felé, avagy Görögország megsegitésére a német vk. már egyáltalán nem vár. Ugyancsak Törökország elleni német hdm. meginditása belátható időn belül nem vár ható.

4.) Jugoszlávia a bolgár határ mentén álló megerősitett csapatait visszavonta. Az a benyomás, hogy Jugoszlávia maga sem tudja mit akar tulajdonképpen. A Hármas Paktum-hoz való csatlakozását itt várják.

5.) Albániába olasz csapatok átszállitása a tengeren tovább folyik. Az olasz téli krizis időszaka itt tulhaladott.-

K63-1941-21/5

128

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

6.) Tripolis-ba tengeren való szállitással érkező német csapatokkal elsősorban egy védelmi állást szándékoztak felvenni, általában Timmum (Tripolistól DK-re kb. 3oo km-re a tengerparton) - Misda (Tripolistól kb. 2oo km. D-re) vonalban. Erre azonban nem került a sor, miután az angolok Lybia-i hdm.-eiben legalább is hadmüveleti szünet állott be, hacsak előnyomulásukat a francia gyarmatok irányában végleg fel nem adták.

Az a benyomás, hogy Lybiában kelló német erők beérkezése után, melyek szállitása (ho.-ok gyarmati felszereléssel) emlitésreméltó angol zavarás nélkül folyamatban van, a kezdeményezés is ismét német (tengely) kézre kerül.-

7.) Amennyiben sikerülni fog Görögországot és nevezetesen Krétát a Tengelyhatalmaknak megszerezniök, ugy onnan légi támadások révén a Suez-i csatorna hatásosan és folytatólagosan elzárva lesz tartható.

8.) A német repülőerők fellépésének eddigi eredménye a Földközi Tengeren a felsoroltakon felül az is, hogy az angol kereskedelmi hajózás azon gyakorlatilag teljesen megszünt, ellentétben az ez évi januári helyzettel.

9.) Abessyniának effektiv segitséget nyujtani nem tudnak Számitanak vele, hogy rövidesen teljesen angol kézre kerül.

1o.) Szovjetoroszország folytatólagosan eleget tesz vállalt nyersanyagszállitási kötelezettségének. Mindamellett a lengyel kormányzóság területén álló és jelentett tekintélyes német haderők ott változatlanul lekötöttnek tekintendők.

Szovjetorosz-román határ mentére beérkező szovjetorosz csapatmegerősitések a német vk. részéről III.2o.-áig sem voltak megállapithatók.

11.) Az 1.-1o. pontokban jelentettekhez - melyeket a magam részéről is teljesen osztok - kiegészitőleg jelentem, hogy egyéni felfogásom szerint a Jugoszláviával való megállapodás létrejötte, Bulgária D-i részén a német felvonulás befejeztével, valamint Albániában az olasz erősbitések felvonulása után rövidesen sor kerül a Görögország elleni hadmüveletek megkezdésére, hacsak Görögország a harcot fel nem adja.-

K63-1941-21/5

129

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

12.) Az utóbbi hetekben Gibraltár elleni német katonai akcióval kapcsolatban elterjedt ama hirek, melyek szerint az küszöbön állana, változatlanul az a felfogásom, hogy ez jelenleg sem aktuális még, miután az esetlegesen uj hadszintér keletkezne Portugáliában, ami nem német érdek, azonfelül Spanyolország lakosságának élelmezése is a németekre háramlana.

13.) Angliában a német légierő továbbra is csak egyes kikötőket és hadiipari gócpontokat támad, e célokra összefogott nagy erőkkel.

Anglia körül a nap-éj egyenlőségi viharok tombolnak, melyek a német tengeralattjárók működését erősen csökkentik. A bejelentett fokozott erejü német tengeralattjáró harc még nem kezdődött el.

14.) Az U.S.A. szenátusának Anglia megsegitésére elfogadott törvénye itt meglepetést nem keltett. Ennek megtörténtét előre számitásba vették. Létrejötte még inkább előtérbe hozta az Angliával ez évben szükséges leszámolás megtörténtét.

15.) Matsuoka japán külügyminiszterének berlini látogatásával kapcsolatban japán forrásból azt hallom, hogy a leendő megbeszélések egyik leglényegesebb pontja a szovjet részről hangoztatott békés szándék valamilyen formában való positiv elérése lenne, Szovjetoroszország által nyujtandó tényleges biztositékok révén.

16.) Itt akkreditált kat.attachék utazását (III.19.-III.23) a La Manche csatorna mentére, melyen való részvételre Nagyméltóságod engedélyét megkaptam, f.hó 18.-án az OKW. indokolás nélkül lemondotta.-

Ennek oka talán az lehet, hogy az U.S.A. katonáknak, kik ugyancsak meg voltak hiva, az OKW. nem hajlandó a tengerparti védelmi berendezéseket megmutatni.-

Követ ur hivatalból távol.
Felterjesztem 3 pld.-ban.
Elküldtem Küm.futárral 1941.márc.21.-én.

K63-1941-21/5

130
131

M. kir. Honvéd Vezérkar Főnöke 2. osztály

SÜRGŐS!

Berlin

... számú Távirat

Másolat

Feladatott: 1941.III/27 n 20 óra 50 perckor.
Érkezett: 1941.III/28 n 9 óra 00 perckor.

Átszövegezve!

Szám .../... K.a. szám—1941.

Jelentem, hogy a jugoszláv események a német vezérkart teljesen meglepetésszerüen érték.

A legutolsó napokban Anglia a jugoszlávok fegyveres ellenállást követelte csaknem ellenszolgáltatás nélkül, ha szükséges - Jugoszlávia teljes kiüritését kivánva.

Az uj jugoszláv kormány tagjai nem angolbarát érzelmüek.

A Berlin-i jugoszláv katonai attasé kijelentette, hogy az esetben, ha Jugoszláviában a megegyezés nem jön létre, keresztülviszi a szlovéneknek a Német Birodalomhoz való csatlakozását és várja a németekhez való csatlakozást a horvátok részéről is.

A Berlinben tartózkodó olaszok ijedtséget mutatnak.

A német hadvezetőségnek olyan hirei vannak, melyek szerint a németellenes hangulat kezd érvényesülni Jugoszláviában.

Egy-két napon belül várható a német hivatalos állásfoglalás.

Jugoszláviában elrendelték az általános mozgósitást.

Vitéz Homlok Sándor ... kat.att.

M. kir. Honv. V.k.f. 2. osztály
14.341. ... 1941 MÁR. 28.
Másodpéldánya.

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

Praga, 1941. március

20/pol.
1941.

Tárgy: Katonai helyzet.

~~Hivatkozással folyó évi január 26-án kelt 6/pol. számu jelentésre.~~ 7/5/1941

Szigoruan bizalmas!

A katonai helyzet a protektorátusban ujabban lényegesen megváltozott. A protektorátus területén összpontositott csapatok~~/lásd fenti számu jelentést~~/ u.i. értesülésem szerint a wieni medencéből Keletre/a Balkánra/ irányitott katonaság pótlására az ottani helyőrségekbe szállittattak el ugy, hogy jelenleg az eredetileg, mint megszálló és kiképzési osztagokon kivül nagyobb egységek a protektorátusban nem találhatók, sőt egyes jelekből arra lehet következtetni, hogy még a megszálló csapatok létszáma is lényegesen alacsonynyabb mint ezelőtt volt.

Az itteni német katonaság nagyrészt második vonalu páncélos és motorizált alakulatokból áll, melyek a protektorátus kitünő uthálozatán való tekintettel feladatuk elvégzésére, mely a ren és nyugalom fenntartása, teljesen elegendőek.

./.

Nagyméltóságu
B á r d o s s y L á s z l ó Urnak
m.kir. külügyminiszter, titkos tanácsos
B u d a p e s t.

41 1013
2163 sz. — dh. evsz. 2163/941
K63-
21/5
ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

- 2 -

Gyalogság - eltekintve a kiképzéssel foglalkozó különitményektől - a protektorátusban jelenleg alig van.

Ugyanez áll a repülőkre, melyek csaknem kizárólag kiképzési formációkból állanak.

Csapatmozgások, illetőleg szállitások jelenleg nem észlelhetők.

m.kir. konzul.

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

M.kir.honvéd vezérkar főnöke

14.130/eln. számhoz.
2.vkf.nyil.1941.

A m.kir.Külügyminiszter Urnak

Budapest,1941.március hó 27-én

B u d a p e s t .

Berlini katonai attasém tuloldali jelentését van szerencsém Nagyméltóságodnak szives domásul megküldeni.

A m.kir.honvéd vezérkar főnöke
rendeletéből:

2076/1941
21/5

Katonai attaché

Budapest.

...li engedélye alapján Svéd- és Finnor-
...ást tettem. Utamra mindössze két hetet tud-
...a várható események ismét Berlin-i állomáshe-
... Sikerült is 14 nap alatt Stockholm-ot és Helsinki-
...nagy szerencsével, miután egy évszázad óta nem voltak a
...tengeren az ez évhez hasonló erejü jégzajlások, a részleges re-
...tok pedig a köd miatt ugyszólván teljesen szüneteltek.
...Igy a 14 napból 9 napot uton töltöttem, illetve egy helyb
...befagyott hajókkal, mig egy jégtörő őket esetenként ki ne
...s végül is csak akként sikerült a kitüzött időre vissza-
...gy német csapatszállitó hajóra kéredzkedtem fel, amely
...n-t (Trelleborg-Sassnitz) 42 óra alatt sikeresen be-
...t kapitánya e teljesitményért nagy ünneplésben részesü
...k utközben befagytak.
...ügyködésre Helsinki-ben, mint Stockholm-ban 2½ – 2¼ nap á
...rendelkezésemre. Igyekeztem lehetőleg hasznosan eltölteni a nap
...ult, mig az estéken meg voltam hiva, illetve azt viszonoztam.-

U63-1941-21/5

118a

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

- 2 -

F i n n o r s z á g .

Finn vezető személyiségekkel folytatott beszélgetéseim eredménye a következő:

R y t t i , a Finn köztársaság elnöke, azon ebédnél, melyet a távozó Dr. Kuhl követ és meghatalmazott miniszter bucsuztatására adott s amelyen én is résztvehettem, nekem a következőket mondotta: "Kis államnak, mint aminő Finnország, kizárólagosan reálpolitikát kell folytatnia. Finnországhoz Szovjetoroszország közel van, Németország messze, de Anglia még sokkal messzebb. Hála Istennek, hogy a Német Birodalom Szovjetoroszországot Finnország testén keresztül nem engedheti ki az Atlanti Óceánra és annak is, hogy Finnország területén nickel van, amire viszont a Német Birodalomnak, a háboru [illegible] érdekében, van szüksége."

Rytt[illegible] [illegible]ok hadiipari kérdésekben igen nagy tájékozottság[illegible] [illegible]tézett hozzám, vajjon tudunk-e Finnországnak a je[illegible] [illegible]séget szállitani, amire válaszom nemleges volt.

[illegible] kérdést i[illegible] [illegible]ben nehéz tüzé[illegible]

M a n [illegible] n e r h e i m tábornagy németül nem szeret beszél[illegible] [illegible]ztében a konversatio francia nyelven folyt. Igen el[illegible] [illegible]ek követk[illegible] [illegible]ozott a magyar királyi Honvédség világháborus telje[illegible] [illegible]merőe nyilatk[illegible] [illegible]orosz fronton, azzal, hogy ismételten volt alkalma [illegible]sitményei[illegible]ről az [illegible] [illegible], mint a cári Oroszország hadseregében szolgálatot [illegible]meggyőző[illegible] [illegible]arró[illegible] hogy a Honvédség mindenütt és mindenkor telj[illegible] [illegible]mun[illegible] [illegible]tel[illegible] [illegible]kár[illegible] [illegible] a Wien-i döntésre tért át és kijelentette azt, hogy [illegible] a [illegible]hozott döntéssel Magyarország természetszerüleg nem [illegible]nézete [illegible] megelégedve.

Folytatóla[illegible] a németek Anglia elleni inváziójára tért ki, amelyet szerinte majdne[illegible]m lehetetlenség eredményesen keresztülvinni. Ugyancsak, további nézete[illegible] szerint, fennáll a szükségessége a Német Birodalom részére annak, hog[illegible] Szovjetoroszországgal számoljon le előbb utóbb, de mindenesetre mieló[illegible]tt Afrikában német hadmüveletek végrehajtására sor kerülne.

Szükségesnek tartja Fi[illegible]nország szempontjából a háboru gyors befejezését, az állam belső bajai [illegible]k[illegible]tkeztében.

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

463-1941-21/5 ORSZÁGOS LEVÉLTÁR K. szekció 119

- 3 -

W i t t i n g finn külügyminiszter matematika professzor volt és rendkivül előzékenyen fogadott. Kijelentése szerint természetszerü, hogy ő, mint matematikus, mindent csak számit, de a jelenlegi háboru kimenetelének eredményét még eddig kiszámitania nem sikerült.

W a l d é n tábornok, honvédelmi miniszter, igen előzékeny fogadás után felszerelési gondokról panaszkodott s hadianyagszállitási készségünket előre is megköszönte.

H e i n r i c h s altábornagy, a finn vezérkar főnöke, két méter magas, igen szimpatikus óriás. Kijelentése szerint nagy erőfeszitéseket tettek a hadsereg fejlesztése terén a finn - szovjetorosz békekötés óta, ugy hogy jelenleg jobban állanak, mint a finn-szovjetorosz háboru megindítása előtt.

Finnország katonapolitikai helyzetére való tekintettel változatlanul tovább fegyverkeznek s a jelenlegi helyzet szerint szovjetorosz támadás esetén ujból fegyveresen állanak ellen. Ebben az ellenállásban Svédország közvetlen segitségére jelenleg sem számitanak.

A Német Birodalom effektiv katonai támogatása szovjetorosz ujabb támadás esetén előtte ma is kérdőjel.

Finnországban nagyobb belső bajok nincsenek.

Hadianyagot illetően természetszerüen nehézségekkel küzdenek.

Az a benyomása, hogy a Német Birodalom viszonyát Szovjetoroszországgal tisztázni fogja éspedig huzamosabb időre. Hogy ez a tisztázás a politikai vonalon történik-e meg, avagy katonai akciókra is sor kerül-e, aróll jelenleg tiszta képe nincsen.

P a a s o n n e n ezredes, a Finn köztársaság elnöke katonai irodájának főnöke és első szárnysegéde (félig magyar [illegible]mazásu) nekem tett bizalmas kijelentései szerint a finn kormány ellen jelenleg is támadások és szemrehányások hangzanak el, amelyek főként azon kérdés körül csucsosodnak ki, hogy vajjon helyesen tette-e a finn kormány, hogy az elmult évben Szovjetoroszországnak fegyveresen állt ellent. Feltette nekem teljesen őszintén azt a kérdést, vajjon miként gondolkodnak Magyarországon, hogy Finnország ellenállása helyes volt-e, vagy sem? E megdöbbentő kérdésre természetesen igenlőleg válaszoltam.

463-1941-21/5 120

További kijelentései szerint Finnország legnagyobb belső baja az, hogy gondoskodnia kell a Szovjetoroszországnak átengedett terület finn lakosságának, kb. 400.000 főnek, elhelyezéséről és megélhetéséről, mely tömeg az ország lakosságának kb. 1/8-át teszi ki.

A szovjetorosz pénz erősen dolgozik Finnországban. Főként a munkásság körében.

Az uj finn-szovjetorosz határ mentén egy uj Mannerheim vonal van már ma is félig készen, amely másfélmilliárd finn márka költséggel (kb. 150 millió pengő) épül, ennek hossza kb. 1050 km. és támpontszerüen épül, a D-i határ mentén kb. 350 km. kiterjedésben összefüggő hk.akadállyal, melyet kb. 2 m. magas, egyes kőoszlopokból hoztak létre és már el is készült.

Az egész tél folyamán minden nap tartottak egy szovjetorosz meglepetésszerü támadástól és csak most kezdenek fellélegezni, miután az olvadás közeledik és ezzel a tavak járhatatlanná válnak. Ezzel szemben nyáron egyetlen egy gyujtóbombától akár ezer négyzetkilométer nagyságu erdőségek éghetnek le s ezzel ellenállásuk erősen szenvedne.

Finn részről tapogatódzás történt politikai vonalon az országnak a Hármas Paktum-hoz való csatlakozásáról, azonban e tapogatódzásra az volt a német válasz, hogy annak még nem érkezett el az ideje.

S u n d m a n n ezredes, a hadmüveleti és kiképzési iroda főnöke:

A finn haderő jelenleg 5 hdt.-ből áll, összlétszáma kb. 100.000 fő, két éves tényleges katonai kötelezettséggel. Ezenkivül kb. 30.000 fő munkás dolgozik az uj Mannerheim vonalon, amely szükségképen már jelenleg is meglehetős védelmet nyujt.

Miután Finnország kivitelének 56%-a szállittatott a háború előtt Angliába, ami most természetszerüleg szünetel, érthető, hogy Finnország még ma is kétszinü politikát folytat, amivel szemben ő attól tart, hogy igy két szék között fognak a földre esni, azaz szovjetorosz kézre kerülni.

Szovjetorosz ujabb támadás esetén mindenesetben ujból ellenállanak, ez az általános felfogás, amennyiben azonban arra sor is kerülne, sajnos csak rövid ideig fogják birni.

Az élelmezési nehézségek mindinkább nagyobbodnak, a munkás aki háboru előtt taxin járt munkába, ma a racionalizálás, a nagy drá

K63-1941-21/5

gaság és főleg a hushiány miatt majdnem éhezik.

Amennyiben a háboru sokáig tart, ugy egyetlen reményük egy U.S.A. kölcsönben van, amelyre számitanak is, miután az Egyesült Államokkal szemben fennálló tartozásaikat eddig rendesen törlesztették.-

I s a c k s o h n ezredes, a szervezési osztály vezetője:

A finn haderőben a dd.rendszer van bevezetve s az egyes alakulatok létszáma fel van emelve.

A finn gye.-ben egy üteg 120 mm-es nehéz av. van rendszeresitve, melynek adatait és leirását mellékelten felterjesztem és reá a figyelmet külön felhivom. (1.sz.melléklet.)

M a l m b e r g tábornok, a háborubán is bevált finn Schutzkorps parancsnoka. A Schutzkorps szervezetéről szóló törvényt bocsátotta rendelkezésemre, amelyet mellékelten (2.sz.melléklet) ugyancsak felterjesztek. Vezérkari főnöke, M a r t o l a ezredes szerint igen erősen dolgoznak és igen jó eredménnyel a Schutzkorps további kiépitésén.

L u n d q u i s t tábornok, a légierők parancsnokának nagy gondjai vannak, miután Finnországgal szemben kb. 2.000 szovjetorosz repülőgép van. Igen érdeklődik, vajjon kaphatna-e Magyarországról repülőgépet, miután abban nagy hiányaik vannak.

A i r o tábornok, a haditengerészet parancsnoka, a valóságban tengerpartvédelemmel foglalkozik és lövegeinek elévült voltáról panaszkodik.

M e l a n d e r vk.ezredes, a vkf. nyilvántartó osztály vezetőjének közlése szerint Finnországgal szemben ma is 20 szovjetorosz ho. áll, nem támadáshoz csoportositva.

A szovjetorosz propaganda, mely természetszerüleg Finnország bolsevizálását tüzte ki célul, igen komoly gondokat okoz, miután azt a finn kormány kellő ellenpropagandával ellensulyozni nem meri.

Külön köszöni nyilv.vonalon az összmüködést a Honvédséggel.

A helyzet miatt nem tudja, hogy a meghivásnak mikor tehet eleget, a jelen helyzet szerint nem kap engedélyt arra, hogy Budapestre ellátogathasson.

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

- 6 -

85.244/eln.17.b.-1941.számu Honv.Min. rendelettel a finnek-nek szállitható magyar hadianyag listáját átadtam. Igen köszönik, át fogják tanulmányozni és annak eredményéhez képest fognak konkrét kérésekkel fellépni. Nickeljük jelenleg egyáltalán nincs, talán hónapok mulva igen mérsékelt mennyiségben lesz.

Összefoglalva a Finnország-i helyzetet:

Finnország nagy bajban van, de szovjetorosz támadás esetén továbbra is fegyveresen ellenáll. Az ellenállás mérve időben korlátol és a szovjetorosz propaganda és az élelmezési nehézségek miatt ezen ellenállás gyengülőfélben van.

A finn remények:

1.) A háboru gyors befejezésében és

2.) abban rejlenek, hogy a Német Birodalom Szovjetoroszország ellen fordul katonailag is.

A finn csapatok egy év óta, ma már részben az uj Mannerheim vonalban, amelyet megszállva tartanak, állanak. Innen 4-4 óránként adnak le jelentéseket a határmenti helyzetről.

Ezen 4-4 órás helyzetjelentések morális nyomása alatt dolgozik "békében" a finn nép, készen minden pillanatban arra, hogy fegyvert ragadjon.

Igen sulyos helyzet. Féló, hogy a nép elfásul.

Egyénileg Finnországban mindenütt meghatóan barátságos és szeretetteljes fogadtatásban részesültem.-

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
K. azokció

122a

- 7 -

S v é d o r s z á g .

A jelenlegi svéd külügyminiszter igen szimpatikus személyiség, akinek Matuska követ és meghatalmazott miniszter bemutatott, igen hosszasan fogadott, a nélkül, hogy egy érdemleges jelenthető mondatot mondott volna.

B o u e m a n n külügyi államtitkár, a külügyminiszter helyettese, kinek megemlitettem, hogy az események a Balkánon a németek részére kedvezően fejlődnek, eme kijelentésemet igen savanyu arccal hallgatta és midőn a németek által Anglia ellen tervezett hdm.-re került a szó, kijelentette, hogy 1917-ben, amidőn a németek kb. 17o - 18o tengeralattjáróval a teljes blokádot Angliával szemben megvalósitani igyekeztek, az már akkor sem sikerült, mivel a tengeralattjáró akciók folyamán számitani szükséges azzal, hogy a rendelkezésre álló tengeralattjárók 25%-a javitás alatt áll, 25%-a pihen, a fennmaradó 5o%-al pedig az Anglia elleni teljes tengeri blokádot nem lehet megvalósitani.

Hirei vannak arról, hogy Szovjetoroszország igen nagy pénzekkel dolgozik Finnországban, ezzel máris a háboru továbbviselésénél egy bizonyos módját választotta, aminek eredményeképpen az a benyomása, hogy a belső helyzet Finnországban akként fog változni, miszerint Finnország fél év mulva nem jelent akadályt Szovjetoroszország további terjeszkedéseivel szemben.

T h ö r n e l l gyalogsági tábornok, a svéd szárazföldi-légi- és haditengerészeti erők főparancsnoka, igen előzékenyen fogadott.

Magyarországon a világháboru folyamán járt a Kárpátokban egy svéd katonai misszióval és a Kárpátok visszatértéhez őszinte örömének adott kifejezést.

Majd a Wien-i döntést kritizálta, mely szerinte nem adott Magyarországnak annyit vissza, mint amennyit Magyarország jogosan megérdemelt volna.

A jelenlegi háboru kimenetelét nem látja előre, az a benyomása, hogy az hosszu ideig fog tartani, ami alatt még sok előre nem

K63-1941-21/5

123

látott dolog történhet.

Svédországot legjobban érdekli a szovjetorosz helyzet további mikénti alakulása és számit Finnország további ellenállásával.

Ennek következtében Svédország tőle telhetőleg mindent elkövet, hogy az elmulasztottakat pótolva, haderejének ütőképességét fokozza és beálló szükség esetén szovjetorosz terjeszkedéssel szemben fegyveresen is megállja a helyét.

Angol segitséget a jelenben Svédország nem várhat, reméli azonban, hogy szükség esetén a Német Birodalom nem fogja a svéd érctelepeket szovjet kézre juttatni engedni.

H o l m q u i s t altábornagy, a svéd szárazföldi erők főparancsnoka Magyarországról annyit árult el, hogy a magyarok nem tudnak jól skialni, valamint, hogy a Magyarországon vásárolt lovak megérkeztek Svédországba, aminek hallatára már magának egy hátaslovat ki is választott belőlük. Felhivtam figyelmét arra, hogy a magyar ló a neki szokatlan uj környezetben esetleg meg is bokrosodhatik, amit köszönettel vett tudomásul és azt válaszolta, hogy ennek tudatában a magyar lovat egyelőre sarkantyu nélkül fogja lovagolni. Ez után búcsut vettem.

F r i i s altábornagy, a légierők parancsnoka igen előzékenyen biztositott jóindulatáról és arról is, hogy amennyiben légügyi kérdésekben valamiben szolgálatunkra lehet, ugy bizalommal forduljak hozzá a berlini svéd légügyi attaché utján.

K e l l g r e n ezredes, az attaché csoport vezetője és a Főpk. vk.főnöke rendelkezésemre bocsátotta a svéd haderő tagozását és vezetésének szervezetét (3.sz.melléklet.), legfontosabb szabályzatait melyeket mellékelten felterjesztek (4.sz.melléklet) s amelyekből a svéd haderő tagozása és elhelyezése (béke) is kivehető.

Jelenleg a svéd haderő ezen békeelhelyezéstől eltérőleg, erejének egy (kisebb) részével a norvég határon, egy (kisebb) részével a finn határon és egy (nagyobb) résszel a békeállomáshelyeken van.

Katonai részről a német norvégiai erők szabadságosait Svédországon keresztül szállitják s igen korrektül viselkednek. Surlódások mindenesetre előfordulnak s a norvég-svéd határ svéd részről való nem teljes lezárásából adódnak.-

K 63-1941-21/5.

[illegible] 126

A legnagyobb előzékenységgel mutatták be kérésemre a svéd katona teljes téli- és nyári ruházatát és felszerelését, amely annyira bőséges, hogy az a Honvédség részére számitásba sem jöhet.

Ugyancsak kérésemre az 1.gárdagye.-nél bemutatták az ezredközvetlen alakulatok szállitására szolgáló taligarendszert, amely egy igen elmés szerkezettel skitalpakra is erősithető. Szabályzata mellékelve.

A d e l k r e u t z vk.ezredes, a nyilvántartó osztály vezetője igen elismerőleg nyilatkozott az összmüködésről, amely közöttük és a 2.vkf.osztály között fennáll s amelytől a továbbiakban is eredményt vár. Egyelőre a helyzet következtében a Budapestre szóló meghivásának nem tud eleget tenni.

Felhivta a figyelmemet arra, hogy a személyes érintkezésben és ismeretségkötésben egyénileg nagy óvatosságot tanusitsak, miután Svédország ma tele van minden elképzelhető állam ügynökeivel, akik elől a hosszu svéd határokat teljesen elzárni nem sikerült.

W i k m a n ezredes, a hadmüveleti és kiképzési osztály vezetője elmondotta, hogy minden erővel a tartalékosok kiképzésén dolgoznak és igy igyekeznek jóvá tenni azt a bünt, amelyet az előző kormányok elkövettek abban a tekintetben, hogy sem a tisztikar nevelésére, sem pedig az egyes évfolyamok kiképzésére megfelelő mennyiségü pénzösszeget nem bocsájtottak a haderő rendelkezésére. Kiképezett emberekben ennek folytán ma is nagy hiányok vannak. Bizik azonban, a svéd ifjuság hazaszeretetében és sportedzettségében.

Előadtam a 85.244/eln.17.b.-1941.számu H.M. rendelettel Svédországnak szállitható magyar hadianyagok jegyzékét, melyet köszönettel tudomásul vettek azzal, hogy esetleges megrendeléseiket a berlini svéd katonai attaché utján fogják Magyarországon eszközölni. Elő re is a fő nehézséget abban látják, hogy amennyiben anyagmegrendelésekre kerülne a sor, ugy a Német Birodalom a transithoz nem fogja engedélyét megadni.

Összefoglalva:

Az ország erősen svéd alapon áll. A német ipar tért nyer ni csak igen nehezen tud, ennek oka nemzeti ellenállás, ugyanis a své ipar maga akar keresni.

K 63-1941-21/5

125

- 1o -

Az ország készültségben áll, mindenfelé les, de bizalmatlan is minden irányban. Fél az orosztól, de nem segit a finn-nek.Tart a némettől, de nem meri segiteni az angolt, ahova a szive és az érdekei huzzák.

Örül, hogy kereskedelmi hajóparkjának egy része az Egyesült Államokban maradt, mert az ott ma is pénzt keres, kereskedelmi hajóparkjának Angliában visszatartott része ugyancsak pénzt keres s amennyiben elsüllyesztik, ugy az ára biztositás révén megtérül.

Az ország belállapota rendezett, munkanélküli ugyszólván nincs, aránylagosan nagy a jólét, racionalizálás nincs, egyedül a kenyér megy jegyre, de az is oly bőséges, hogy az kizárólag látszatintézkedésnek veendő.

A svédek adósságot adósságra halmoznak a Német Birodalomban, ami annak a bizonyitéka, hogy a Német Birodalom vereségével számolnak, amikor is adósságaikat olcsón fizethetnék vissza.

A svéd hadiipar részben igen jó, részben még teljesen hiányzik. Nyersanyag hiány nem áll fenn, igen nagy árukészleteket halmozott fel Angliából és Franciaországból a háboru kitörése előtt.

A svéd parlament 1938-ig bezárólag a honvédelmi kiadásokat illetően milliós svéd koronák törtrészein alkudozott, mig ma már szó nélkül szavaz meg százmilliókat és milliárdokat.

A haderő vezetőinek befolyása az államvezetésben majdnem nulla. A kedvező konjunkturális viszonyok következtében a tiszti pályára, igen csekély kivétellel csak az ment, aki sehol másutt elhelyezkedni már nem tudott.

Svédországban angol, szovjet, német eredetü pénz dolgozik, amelyek közül az angol dominál ma is és kihat Norvégia felé is.

Norvégiára vonatkozólag az általános svéd felfogás az,hogy a norvég Quisling kormány csak a német csapatok ottlétéig lesz képes magát tartani. Teljes erővel dolgoznak Norvégiában azon beállitás ellen, mely szerint a németek Norvégiát csak akként tudták legyőzni, hogy csapataik Svédországon keresztül hatoltak be előzetes svéd hozzájárulással norvég területre. Ezt ma Norvégiában dacára annak, hogy a valóságnak nem felel meg, mindenki elhiszi.

A svéd királyról a németek azt állitják, hogy ő egyuttal a svéd szabadkőmüves páholyok elnöke.

A király nem a haderő főparancsnoka. A haderő legfőbb vezetése német minta szerint vétetett át, azaz a szárazföldi-, légi- és haditengerészeti erők külön-külön főparancsnok alatt állanak, akik a nemzetvédelmi főparancsnoknak vannak alárendelve.-

K63-1941-21/5

- 11 -

A Svédországban akkreditált német katonai attaché, von Uthmann tábornok kijelentése szerint a svéd katonai erő egyáltalán nem számit, rosszul van kiképezve, s finn-orosz háboru esetén legjobban teszi, ha hadianyaggal támogatja Finnországot s nem csapatokkal (amit nem is gondol), különben blamálni fogja magát.-

Fogadtatásom Svédországban rendkivül korrekt, kis északi hüvössséggel, tiszti körökben igen barátságos. Svéd politikusoknál Magyarországnak a Hármas Paktumhoz való csatlakozásának ténye ugy látszik, nem a legjobb ajánlólevél.-

Követ urnak bemutattam..
Felterjesztem 3 pld.-ban.
Csomag melléklet az adm.futárban, csak 1 pld.-hoz.
Elküldtem Küm.futárral 1941.márc.2o.-án. Svéd futár be nem érkezése folytán 4.sz. mellékletet később terjesztem fel.-

M. kir. ... Vkf. 2. osztály
14.130 ... szám
Másodpéldánya

K63-1941-21/5

124

M. kir. követség Berlin.

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
K. szekció

Katonai attaché.

117

427. k. a. — 1941. 3 példányban.
171.

Titkos!

Tárgy: Feladatok a kat. [illegible]-knak 1941. évre.- Jelentés I.1.-re.

Sürgős

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
K. szekció

A m. kir. honvéd vezérkar főnökének

(A 2.vkf. Ov., vagy Ovh. sk. felbontására J.)

Budapest.

Berlin, 1941. évi március hó 28.-n.

F. [illegible] 17.-én kelt 2.332/eln.2.vkf.-nyil. számu rendeletre jelentem:

K63-1941-21/5

I.) A [illegible] viszony [illegible] alapszatlanul a [illegible]sönös bizalmatlanság jellemzi. A [illegible] Paktum [illegible] amai keresik Szovjetoroszor[illegible]szággal való tartós garan[illegible] a [illegible]hetőségén[illegible] elérhetését alapgondolat[illegible]ként oly módon, [illegible] való hábor[illegible] [illegible] e háboru [illegible] [illegible]ák nyujtass[illegible] a [illegible] erőkifejt[illegible] a[illegible]

- 2 -

a.) ezekkel az erőkkel egyelőre pótolni szándékozzák azon ho.-okat, melyek e területekről is részben az elmult hónapok folyamá[illegible] Romániába szállittattak s jelenleg Bulgáriában vonulnak fel,

b.) amennyiben azonban e szállitások huzamosabb időn keresztül folytatódnának, ugy előreláthatóan az a cél, hogy e felvonulás tényével Szovjetoroszországot szándékozzák bizonyos garanciák me[illegible] tételére birni, amelyek létrejöttének esetén a Német Birodalom kelet[illegible] arcvonala tehermentesittetnék és Szovjetoroszország jelenlegi ködbe burkolt s igy nem teljesen áttekinthető magatartása is tisztáztatnék.

Egyelőre Szovjetoroszország semmiféle oly aktiv nyomást nem fejt ki, amely indokoltá tenné azt, hogy a Német Birodalom Romániában területi recompenzációt lenne kénytelen nyujtani. Mindezideig nincs hirem arról, hogy német részről e gondolattal foglalkoznának, annál inkább sem, miután Szovjetoroszország Moldva átengedése esetén a háboru tartamára a Tengelyhatalmak részére elsőrendü fontossággal biró román olajterület teljes közelségébe jutna.

II.) Német-román viszony folytatólagosan jó. Antonescu tábornokot német részről továbbra is ugy politikai, mint katonai vona[illegible]lon támogatásban részesitik. A bizalom német oldalról Románia katonai ellentálló erejében nincsen meg és ezért a határvédelmet a szovjetoro[illegible] határ mentén ellátó román csapatok mögött kisebb német erők is állanak biztositásként készen.

Német részről Románia felosztásának gondolatával még -sajnos komoly helyről seholsem találkoztam. Nem is hiszem, hogy erre belátható időn belül sor kerülhetne. Sokkal inkább az a benyomásom, hogy Romániát valamilyen formában huzamosabb időre német vezetés és befolyás alatt szándékozzák tartani, német hadseregbeli alakulatok ottmaradásá[illegible] beleértve, melyek a németek részére jelenleg az egyedüli komoly garan[illegible]ciát képezik Szovjetoroszország balkáni aspirációival szemben egy nem teljes értékü román haderő, egy bizonyos mértékig részben oroszbarát bolgár lakosságra való tekintettel; ugyszintén -német szempontokat tekintve- Magyarország és Románia viszonyára is, amely mindennek, de jónak semmiképpen sem jellemezhető.

III.) A német-jugoszláv viszony márc.24.-én Jugoszláviának a Hármas Paktumhoz való csatlakozásával nyugvópontra jutott. A Tengelyhatalmak kiséró jegyzékben biztositják Jugoszlávia suverain[illegible]sát és területi integritását, valamint, hogy e háboru folyamán J[illegible]lávián át csapatszállitásokat nem hajtanak végre.

K63-1941-21/5

101

A nyugalom után márc.27.-én ide beérkezett hirek a régens herceg lemondásáról, uj kormány alakitásáról, tüntetések, letartóztatásokról a teljes meglepés jellegével birtak német katonai vezető körökre is és bizonyitékai annak, hogy Anglia nem teljesen hiába adot ki sok pénzt Jugoszláviában.

Itteni helyzetmegitélésről táviratilag ismételten jelentettem; e sorok irásakor megegyezésre kilátás van.

Amennyiben megegyezés nem jönne létre, ugy a Német Birodalom részéről Jugoszláviával szemben fegyveres akció várható.

Tekintve a balkáni helyzetet -főként azonban a Török Birodalomra való tekintettel,- amelynek esetleges beavatkozása a Bulgáriában levő német erők egy részét legalább is lekötné, ugyszintén arra is, hogy az olasz csapatok helyzete Albániában mindössze kb. 2 h óta tekinthető biztositottnak, német és olasz erőknek Horvátország, illetve Bosznián át való alkalmazása pedig huzamosabb időt igényel ugy felvonulásuk, mint alkalmazásuk esetén leküzdendő ellenállás és terepnehézségekre való tekintettel, előtérbe látom kerülni Magyarország katonai közreműködését is Jugoszláviával szemben, miután a felvonult Honvédség nemcsak jugoszláv erőket köt le, hanem déli irány ban való előnyomulása esetén ugy a Ny., mint a K. felől Jugoszláviát támadó olasz-német, illetve német-bolgár erők térnyerését is elősegiti.

Hogy ezen esetben, amikor további német csapatszállitások folynak a Lengyel Kormányzóság területére is a Magyarországnak Szovjetoroszország felé csupán biztositásra van szüksége, illetékes körök által mily elhatározások történnek, nem tartozik hatáskörömbe. Mint katona a Jugoszlávia elleni akcióban résztvennék.-

A Német Birodalom erőiből Szovjetoroszországgal szemben biztositásként áll és szükség esetén azonnal alkalmazható

55 - 58 ho.
12 - 14 ho. határvédelemben, összesen 67 - 72 ho.,

ezek megerősithetők az Anglia elleni támadás feladása nélkül

az ország belsejéből . . . . . 3o ho.-al
Románia és Bulgáriában . . . . . .2o - 21 ho.
IV.15.-évvel további . . . . . 12 ho.-al

Összesen: 139 - 145 ho.

Ezzel szemben politikai oldalról felmerülhet:

U63-1941-21/5

Igy Magyarország a Tengelyhatalmak részére lehetővé tette

1.) hogy Bulgária és Jugoszlávia véráldozat nélkül a Hármas Paktumhoz csatlakozott,

2.) hogy Bulgáriából igen kedvező stratégiai helyzetben a görög ellentállást leküzdhessék, s ezzel az angol befolyás a Balkánr immár csak igen szük keretre szoritassék,

3.) hogy a Balkán felől a jövőben nem érheti meglepésszeri támadás a Tengelyhatalmakat.-

Igy Magyarország gavallérosan fizette vissza a Tengelyhatalmaknak az ugyancsak vér nélküli Wien-i döntőbirói itéleteket.-

IV.) A német -szlovák viszony-ban változás nincs. Német részről Szlovákia gazdasági kihasználása tovább folytatódik, a tótok nem nagy örömére.

Itteni hireim szerint Szlovákiában a szovjet baráti fejlődés nem oly arányu, hogy német részről való beavatkozás szükségessé ge jelenleg fennállana.-

V.) A cseh passiv ellenállás továbbra is szükségessé teszi német rendfenntartó és karhatalmi alakulatok alkalmazását cseh és morva földön. Ezt 2 SS ho. látja el. További biztositékot nyujtanak az e területen kiképző táborokban gyakorlatozó német hadseregbeli ala kulatok és póttestek akként, hogy minden esetleg tervezett megmozdulás biztonsággal már eleve is elfojtottnak vehető. A termelésnek né hány százalékkal való visszaesése komoly következményekkel nem jár.-

VI.) A lengyel kormányzósággal további tervek egyelőre nem ismeretesek és nem is látszanak aktuálisoknak a háboru tartamára. A Német Birodalom belsejéből, legutóbb Wien és körletéből oda telepitett zsidók visszatelepitésének ténye enged egyelőre arra következtet ni, hogy esetleg a háboru után ott valamilyen, a Német Birodalomtól függő viszonyban levő államalakulat terveztetnék. Jelenleg minden esz közzel azon dolgoznak a lengyel kormányzóság területén, hogy az ut és vasuthálozatot rendbehozzák, valamint hogy minden talpalatnyi föld megmüveltessék s német részről azt várják, hogy 1941-ben már a lengyel kormányzóság területe nemcsak az ott állandóan élő lakosság megélhetési szükségletét fogja fedezni, hanem bizonyos fölösleg is el lesz érhető.

U63-1941-21/5 ORSZÁGOS LEVÉLTÁR K. szekció

- 5 -

VII.) A Német Birodalom belső gazdasági és társadalmi helyzetében lényeges változás és jelenteni való nincsen.

Céltudatos gondokodással, előrelátással és munkával minden vonatkozásban a Birodalom földjéből az elérhető maximumot préselik ki. Ennek eredményeképpen, összehasonlitva az elmult évvel, a városo (ipartelepek) lakosságának ellátásában minimális javulás jelei mutatkoznak.

A hadműveletek szünetének ideje, beleértve az egész telet, a haderő szükségleteinek, kiképzésének tökéletesbbitése jegyében telt el, s ezek oly nagy arányuak, hogy eddig ismeretlen magasságokig emelettek. Ugyancsak sikerült a téli katonai tétlenség idején beszédekkel a társadalom minden rétegét a bekövetkezendő nagy eseményekre előkészíteni oly módon, hogy a kötelességérzet mindenkiben ébren tartatott s mindenki tisztában van azzal, hogy vagy győzelem, avagy pedig a Német Birodalom léte forog kockán.-

Ebben az idegállapotban, amikor már igen rövidesen nagy katonai akciók megindítását várja mindenki, a társadalmi kérdések nem aktuálisak és háttérbe szorulnak.

VIII.) A megszállott területek ellátása és gazdasági berendezése.

Franciaország megszállott területe lakosságának ellátása tekintetében a német lapok közöltek a nyujtott segitség nagyságát. Itt tisztában kell lenni azzal, hogy Franciaország gabonatermő területének tekintélyes részét, a francia falvak lakosságának a városokba való állandó szivárgása folytán több mint egy évtized óta csak kis részben müvelte meg, annál is inkább, mert gabonát mindinkább csökkenő áron importálhatott békében tetszőleges mennyiségekben a délamerikai államokból.

Hasonló volt a helyzet a főleg gyarmataiból élő gazdag Hollandiában és Belgiumban is, hozzávéve Norvégiát és Dániát, hol gabona nem terem meg a szükségelt mennyiségben.

Ezen államokban Lengyelország németek által elfoglalt és megszállott területét beszámitva, élelmezési nehézségek következtek be, amelyen a németek részben átmenetileg segitettek, részben azonban a megszállott területek lakosságát a földmüveléshez való részleges visszatérésre szoritották.- A cél, hogy ezen államok önmagukat lehetőleg eltartsák, s csak minimális mérvben szoruljanak német segitségre.

K63-1941-21/5

104

SZTE Egyetemi Könyvtár SZEGED 1.

- 6 -

Ilymódon -részben a megszálló német csapatok tényleges bevetésével is- Franciaország megszállott területén az őszi szántást és vetést elvégezték, hosszu éveken át megmüveletlen területeken is; az elsősorban kerti veteményeket termelő Belgium ezek helyett, ahol csak a föld azt megengedte gabonát vetett, a holland tulipán hagymák helyett, rendes éti hagymákat ültettek, melyeket meg lehet enni, Dániában is felszántották a legelők egy részét és rozsot és árpát vetettek, Lengyelország véges-végig be van vetve, ott már ez évben fölösleg is várható.-

Ezekre lehet azt mondani, hogy a nem életszükségletet jelentő cikkek életszükségletet jelentőkkel (gabonával) pótoltatnak, vagy ha ugy tetszik azt, hogy Európa egyes népei visszafejlődnek a 19.század második felének nivójára.-

Ezen eljáráson felül a Német Birodalom a gazdag Románia földjeit ugyancsak kivétel nélkül megmüvelteti, számit Magyarország és Jugoszlávia gabonafölöslegével is és szerződésileg biztosit azonfelül gabonát Szovjetoroszországból.-

Ennek az előgondoskodásnak az eredménye nagy valószinüség szerint egyrészt az lesz, hogy a szükséges kiegyenlitődések után hosszu háboru esetén sem fog Európában senki sem éhen elpusztulni, de másrészt az is, hogy senki sem fog jól élni s főleg, hogy az egyes gazdag európai államoknak áldozatot kell hozniok a szegényebbek megélhetéséért.

E téren a távolabbi jövőt tekintve a megoldás Afrika megszállásával adódik, amelynek területén tulajdonképpen mindenegyes és nem csupán egyes európai államnak "Lebensraum"-ot kellene nyernie, hogy életszükségleteit minden vonatkozásban kielégithesse s ezzel kapcsolatban felvetem "az afrikai magyar gyarmat" megvalósitásának gondolatát.

Ami a németek által megszállott területek gazdasági berendezéseit illeti a katonai megszállás alatt álló Franciaország igazgatását illetően mellékelem (1.sz.melléklet) a "Die Aufgaben des Militärbefehlshabers in Frankreich" cimü közleményt, melyből a német katonai közigazgatás szervezete és müködése is kivehető, analog a helyzet Hollandiában, Belgiumban és Norvégiában, hasonló kevesebb katonai s főleg polgári szervezettel a lengyel kormányzóság területén, mig Dániában hallomás szerint egy inkább tanácsadó szervezet müködik.-

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

105

IX.) Változások a német szárazföldi, tengeri és légi haderő hadiszervezetében és hadrendjében.

1.) A szárazföldi haderő tervszerü kiépitése tovább tart. Április 15.-évei éri el menetkészültségét ujfelállitásként 18 gy. és 4 motorizált ho. A német haderő ezekkel összesen 23o - 246 ho-ból fog állani. Állományok teljesek.

Hirem van arról -mely még megerősitésre szorul-, hogy további ho.-ok ujfelállitása nem terveztetnék és a "Hinterland" munkája ezek után immár a hadrakelt alakulatok utánpótlásának megszervezésében jutna kifejezésre, mely célra f.évi március hó első napjaiban nagyobbszabásu egyéni behivások is eszközöltettek.

A motorizált ho.-ok arányszáma a haderőn belül 1:6-hoz lenne.- Ez mind a mai napig csupán elérendő célként tekinthető. A gyártás ily gyors ütemet még itt sem ért el. Positiv hireim vannak arról, hogy egyes motorizált ho.-ok gk.anyagukat mind a mai napig sem kapták meg. Egyéni megitélésem szerint a német haderő motorizált ho.-jainak (pc. + gk.gy.) össz száma ma kb. 3o, azaz az arány 1:8.

A szervezés ismert. Érdemleges szervezési változásokról, melyeket az utóbbi 3 hónapban vezettek be, tudomásom nincsen, de nem is tartom valószinünek, hogy ilyenek legyenek, miután az uj szervezés mindössze alig egy esztendős és háboruban kiválóan bevált.

A szárazföldi haderő nagysága és csoportositása a 2.számu mellékleten van feltüntetve.

2.) A tengeri haderő uj egységeinek tervszerü épitése folyik.- Suly a tengeralattjárók épitésén, melyekből immár kerek 3 hónapi épitési idő mellett naponta egy kerül vizrebocsátásra, illetve készül el, ami majdnem hihetetlen teljesitmény, de oly komoly forrásból hallottam, hogy nincs jogom benne kételkedni.

Minden U.Boot legénysége elejétől végig jelen van hajója épitésénél és berendezésénél. Ezzel is a kiképzési idő megröviditését érik el s a bizalmat fokozzák.

3.) A légi erőknél is az utóbbi hónapokban a különböző rep.gép tipusok fejlődése az eddig is ismert elvek szerint haladt.Elsősorban a gyártás egyszerüsitése és a gépek előállitásához szükséges munkaórák csökkentése terén látható nagy haladás.

A bombázó gépek bombasulyának emelése csekély változtatásokkal keresztülvitel alatt áll.

Ltó3-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

106

Itt meg kell emlitenem a még mindig igen használatos He 111-et. Ennek mint éjjeli bombázónak igen kedvelt tipusnak bombasulyát a törzsön kivül felfüggesztett bombákkal -megbizható források szerint 4.ooo kg.-ra, azaz a duplájára emelték és torpedóvetésre is alkalmassá tették.

A Ju 87-es "zubo" legujjab tipusa 1.8oo kg. bomba elvitelére képes. Ebből 8oo kg-ot vizszintes repülésből és 1.ooo kg-ot zuhanásból képes ledobni.

Miután a Ju 88-as sebessége az angol vadászok ellen nem nyujt teljes védelmet és a vadász kiséret sem bizonyult elégségesnek, a gyakorlatilag megvalósitható két-háromszoros vadász kiséret mellett sem, a nappali bombázásokat a vadászbombázók a Me 1o9 és a Me 11o, illetve annak az e célra továbbfejlesztett tipusával a Me 21o-el hajtják végre. A repgépek páncélzatára -elsősorban és ezideig csupán- a repgépvezetőnek páncélzattal való megvédésére törekszenek. A vadászgépeknél csak oly gépeket alkalmaznak, melyeknél a pilóta hátulról cca. 1o mm-es páncéllal minden lövedék ellen 8 mm-ig védve van. A régebbi tipusokon a páncélzatot utólag épitik be. A szárban beépitett fegyverzettől eltérnek uj vadásztipusaiknál. Két -a szárnyban beépitett- gépágyu helyett, inkább csak egyet épitenek be és az a légcsavar tengelyen át tüzel. A másféléves haditapasztalat igazolta azon világháborus elvet, hogy a pilótának repülési tudásával kell az ellenfelét legyőznie, amikor is oly lövési positióba kerül, hogy pár lövéssel leküzdheti ellenfelét. A lelövések csaknem kizárólag a gépágyuval történnek. A tüz megkezdése jó vadászrepülők részéről 5o méteren történik. Ez az elv a gyakorlatban annyira bevált, hogy frontbevetéseknél a pilóták a Me 1o9-esekkel a csövenkinti 1ooo gp.lövés javadalmazást a legritkább esetben viszik el magukkal. Megelégszenek 5oo töltéssel, még igy is a jó vadászrepülő eredményes légiharc után is lőszerének nagy hányadát hazahozza.

A repgép fegyverzet fejlesztésénél nem a lőgyorsaság növelésében látják a jövőt, hanem a kezdősebesség javitásában. A meglévő fegyverzetük tüzgyorsaságával pillanatnyilag meg vannak elégedve, a kezdősebességgel nem. Ezt törekszenek növelni, hogy a tüzet messzebbről meg tudják kezdeni.

X.) A Balkánon várható hadmüveletek időpontjáról, végrehajtásának módjáról márc.21.-én kelt 6o4/159.k.a.számu jelentésemben jelentettem. Legujabb hirek szerint a hdm-ek Görögország ellen április

Ltó3-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

107

- 9 -

elején megindittatnának.

XI.) A Szigetország elleni hadműveletek időpontjáról, védrehajtási módjukról február 21.-én kelt 377/loo.k.a.-1941. számu jelentésem foglalkozik.

Március 26.-áig a hadműveleteket végrehajtandó Luftflotte-k közül a

Sperrle tábornagy Luftflotte Nr.3
Kesselring -"- -"- Nr.2
Stumpf vezérezredes -"- Nr.5

áll hirek szerint alkalmazásra készen Angliával szemben, illetve hajt végre támadásokat Angliára.

Hirek vannak arról, hogy a nagyszabásu légi akciók 8-lo napon belül megindulnak Anglia ellen. Ezeket is fenntartással jelentem, miután parancsot csakis a tényleges megindítás előtt adnak ki.- Tény, hogy a szabadságolások március 25.-ével be lettek szüntetve.-

A tengeralattjáró harc teljes mértékben még nem következett el.

A szárazföldi haderők (47-5o ho.) még téli szállásaikban vannak.

XII.) Az egységes német-olasz fővezérlet már az olaszok érzékenységére való tekintettel is, seholsem publikáltatott.

A gyakorlatban tényleg megvan, amikor is nagy elhatározások végrehajtásuk előtt Hitler és Mussolini jelenlétében megbeszéltetnek, azonban semmiképen sincsen meg az olasz haderőknek a német haderők főparancsnoka alá való rendelése.-

Ott, ahol német és olasz erők közösen alkalmaztatnak, a kölcsönös alárendelés esetenként lesz megállapitva.- Igy az északafrikai olasz haderők főparancsnokának, Gariboldi tbk-nak a német afrikai hdt.pk., Rommel tbk. alá van rendelve.

XIII.) A finn-szovjet viszony alakulásáról március 2o.-án kelt 554/144.k.a.-1941.számu jelentésemben emlékeztem meg.-

XIV.) Hasonlóképen a német-svéd-finn helyzet fejlődéséről is.-

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

XV.) Ugyanabban foglaltatik a svéd és finn hds. ütőképességéről való jelentésem is.-

- lo -

XVI.) Amerika tényleges beavatkozása az európai háboruba katonai szemmel nézve már megtörtént, az eddig is lefolytatott fegyverzet és hadianyagszállitások révén, annál is inkább, miután Angliában ma nem emberben, hanem hadianyagban áll fenn hiány.-

Ezen fegyver- és anyagszállitások mérve itt nem, hanem csupán Angliában figyelhetők meg.- Itt csupán egyes kisebb ujsághirek jelennek meg, melyekből tiszta képet alkotni nem lehet.

Ugyanez áll az U.S.A. katonai erejének fejlődéséről és kiépitéséről is.-

XVII.) Angol - U.S.A. tervek a háboru továbbviselésére a Szigetország megszállása után.

Ily tervekről -amennyiben ma már léteznek- nincsen tudomásom. Előbb még a Szigetországot meg is kell szállani és annak megtörténte utáni helyzet lesz mérvadó a továbbiakra.

Jelenleg -tehát a megszállás előtt- német részről számitásba kell venni és le kell küzdeni, illetve távol kell tartani:

1.) A Szigetország megvédésére jelenleg rendelkezésre álló angol szárazföldi erőket (3o-32 ho.), az angol légi haderőt (6-7ooo gép) és a Szigetországot védő honi flottát;

2.) a Szigetországba szállitható, jelenleg más hadszintereken alkalmazott szárazföldi és légi erőket, ugyszintén a Földközi tengeri hajóhad egy részét, mely segitséget hozhat;

3.) az angol kereskedelmi hajóparkot, melynek részei csapat és hadianyagszállitásra is alkalmaztatnak, a Szigetbirodalom élelem- és nyersanyagszükségletének kielégitése mellett;

4.) (esetleg) az U.S.A. kereskedelmi hajópark egy részét, mely szükség esetén ugyancsak pótolhatja (eladás, bérbeadás, kölcsönzési alapon) a németek által elsüllyesztett angol kereskedelmi hajóteret;

5.) (esetleg) az U.S.A. Atlanti óceáni flottáját, mely sehol lekötve jelenleg nincsen és még U.S.A.-Japán háboru esetén is nagyrészt szabadon alkalmazható s melynek tekintélyes része (megfelelő előkészités után) egy héten belül a Szigetországot övező vizeken megjelenhet és a német erők ellen harcba vethető.

Hogy ezen erőtényezőkből, melyek egy részének feladata a Szigetországot megvédelmezni, más része abban ugyancsak részt vehet, végeredményében mennyi fog tényleg részt venni, illetve részt vehetni, azt ma -az Anglia elleni hdm. tényleges megindítása előtt- megállapitani nem tudom.-

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

- 11 -

A jelen helyzetben a német hadvezetőség és közvélemény meg van győződve arról, hogy Angliát ez évben le fogja győzni, a német hadvezetőség pedig számit azzal, hogy Anglia -a Szigetország meghóditása után- nem fog békét kötni, hanem a háborut valószinüleg Kanadából folytatni fogja és pedig elsősorban oly hadszintereken, amelyek távolságuk folytán a németek által addig elérhetők nem voltak és lesznek s ami alatt elsősorban a Közelkelet és Afrika értendő.-

XVIII.) Az amerikai németellenes propagativ munkának aránylag könnyü dolga van a még semleges Európán kivüli országokban, miután ezek nyersanyagát és termelését felvásárolja és rámutat arra, hogy az európai még semleges országokban a hiány jelei mutatkoznak, valamint, hogy azok meggazdagodni a háboru folyamán nem tudnak.-

A németek által megszállott országokban pedig a közhangulatot annyira befolyásolja az elszenvedett vereség után beállott anyagi leromlás, mely egyformán sujtott gazdagot és szegényt, hogy ezekben a propaganda legképtelenebb állitásai is hivő fülekre találnak.-

Igy azután a megszállott országok hazafias elemei könnyen szegődnek és kaphatók németellenes cselekményekre, amelyek felfedése esetén értük halálbüntetés sem ritka, a polgári elemek általában passivan viselkednek, mig a munkás, bár munkája van, saját bőrén látja, hogy most még rosszabb a helyzete, mint aminő azelőtt volt, mert keresetéért nem kapja meg a szükségleteit.

XIX.) Japán katonapolitikai helyzetéről legközelebbi futárral jelentek.-

Követ ur hivatalból távol.
Felterjesztem 3 pld.-ban.
2 drb.melléklet (az 1.sz.mell. csak 1 pld.-ban)
Elküldtem Küm.futárral 1941.márc.28.-án.

14435 Nyl.

K63-1941-21/5

427/171.k.a.-1941.számhoz. 2.számu melléklet.

A német szárazföldi haderő tagozása.

		Min. - Max.		Min. - Max.
Heeresgruppe West (Francia,belga,holland, dán,norvég földön.)	alkalmazható	47 - 50 ho.,	lekötött	30 - 36 ho.
Heeresgruppe Ost (Lengyel kormányzóság)	"	55 - 58	"	18 - 20 Ebből 6 Waffen SS. ho.
Armeé Süd-Ost (Bulgária+Románia)	"	20 - 22	"	
Kolonial Korps Tripolis	"	2 - 3	"	
Kolonial Korps Sicilien (Átmegy Tripolisba)	"	3 - 3	"	
Heeresgruppe Mitte	"	30 - 30	"	2 - 2 Waffen SS. ho.
1941.márc.végén összesen alkalmazható		158 - 166 ho.,	lekötve	50 - 58 ho. = 208-224 ho. (ebből kb.30
Ujfelállitás,menetkész IV.15.-én		22 - 22 ho.,		
1941.ápr.15.-én összesen alkalmazható		180 - 188 ho.,	lekötve	50 - 58 ho. = 230-246 ho. (ebből kb. 34-36 mot.)

K63-1941-21/5

M. kir. Honvéd Vezérkar Főnöke. 2. osztály

B e r l i n . SÜRGŐS!

74. számú Távirat M á s o l a t

Feladatott: 1941. III/28. n13 óra 25 perckor.

Érkezett: 1941. III/28. n20 óra 15 perckor.

Átszövegezve!

149/1941. Ka. szám—193

Erős csapatszállitások vannak folyamatban a Német Birodalom belsejéből a szovjet határra.

A német hadvezetőség közlése:

Jugoszláviában a helyzet ma reggelre enyhült. Jugoszlávia uj külügyminiszterе közölte a Belgrád-i német követtel, hogy a történtek nem Németország ellenes élüek.

Néhány angol hadosztály részei tüzérséggel és harckocsikkal lettek megállapitva Görögországban.

M. kir. Honv. V. K. 2. osztály 14898/eln. 1941. sz. Másodpéldány

Homlok Sándor vk. ezredes kat. attasé.

A m. kir. Külügyminiszter Urnak

Budapest, 1941 március hó 29-én. B u d a p e s t .

A berlini katonai attasém jelentését van szerencsém Nagyméltóságodnak szives tudomásul megküldeni.

A m. kir. honvéd vezérkar főnöke rendeletéből:

Érk.

Előirat 463 2082/1941 21/5

Országos Levéltár

6043.

Rejtjeltávirat

a prágai magyar királyi főkonzulátustól.

Teljesen megbizható forrásból értesülök, hogy Jugoszláviai események kapcsán folyó hó 29-ével német hadseregnél szabadságokat beszüntették, szabadságoltakat pedig azonnali hatállyal behivták.

Protektoratus vasutain ismét sürü csapatszállitások észlelhetők nyugatról bécsi medence felé.

Még nem ellenőrizhető hir szerint protektoratus vasutvonalain személyszállitás csökkentésére intézkedés történik.

Spányi.

Dechiff: 1941. III. 31. 19 6 45 Kál-Walter
Gép: L

463-1941-21/5

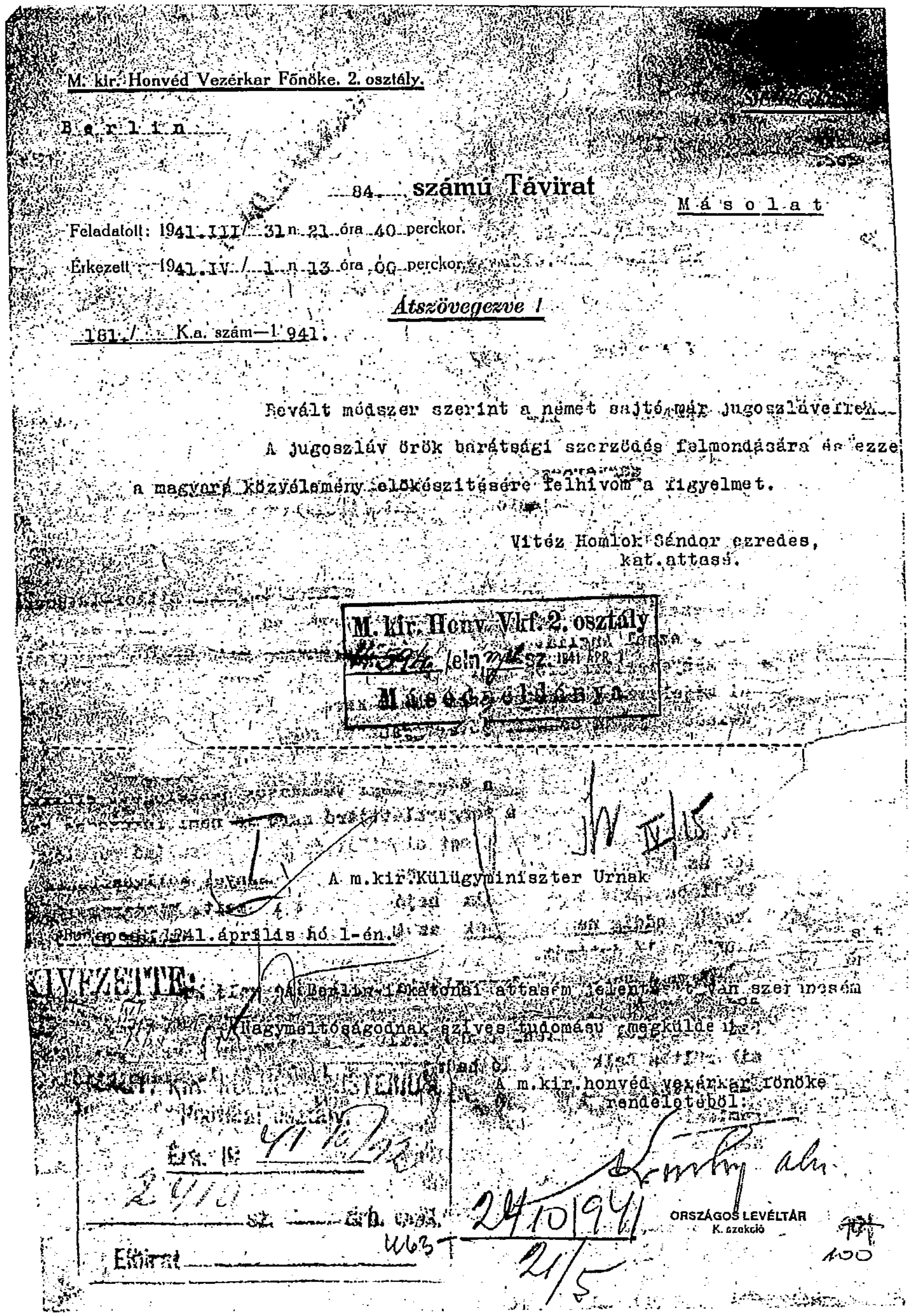

M. kir. Honvéd Vezérkar Főnöke. 2. osztály.

Berlin

84 számú Távirat

Másolat

Feladatott: 1941. III. / 31 n. 21 óra 40 perckor.

Érkezett: 1941. IV. / 1 n. 13 óra 00 perckor.

Átszövegezve!

181. / K.a. szám—1941.

Bevált módszer szerint a német sajtó már jugoszlávellen…

A jugoszláv örök barátsági szerződés felmondására és ezze…

a magyar közvélemény előkészitésére felhivom a figyelmet.

Vitéz Homlok Sándor ezredes,
kat. attasé.

M. kir. Honv. Vkf. 2. osztály
…/eln. …sz. 1941 ÁPR. 1

A m. kir. Külügyminiszter Urnak

Budapest, 1941. április hó 1-én.

…a Berlini katonai attasém jelentését van szerencsém

Nagyméltóságodnak szives tudomásul megküldeni.

A m. kir. honvéd vezérkar főnöke
rendeletéből:

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
K. szekció

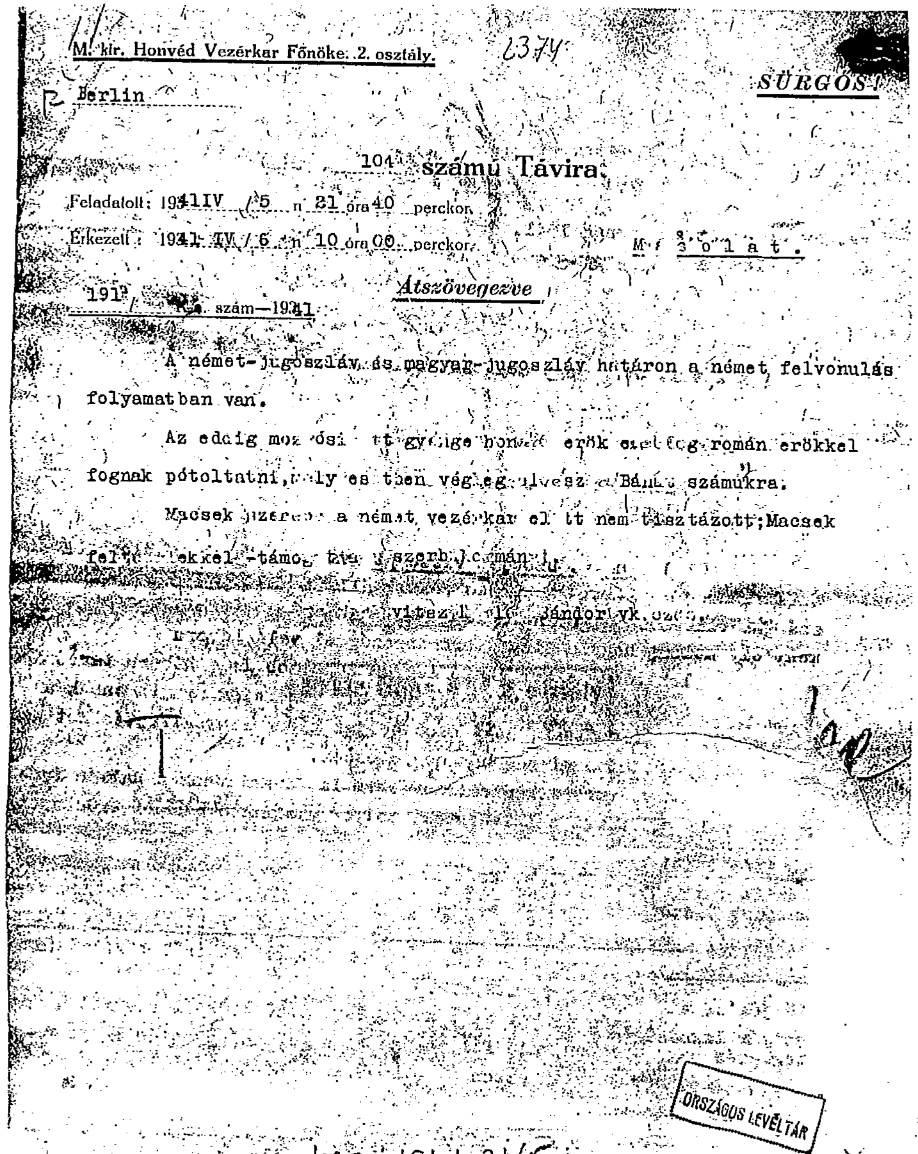

M. kir. Honvéd Vezérkar Főnöke. 2. osztály.

SÜRGŐS!

Berlin

104 számú Távirat

Feladatott: 1941 IV. / 5 n. 21 óra 40 perckor.

Érkezett: 1941. IV. / 6 n. 10 óra 00 perckor.

Másolat.

Átszövegezve

191. / K.a. szám—1941

A német-jugoszláv és magyar-jugoszláv határon a német felvonulás folyamatban van.

Az eddig mozgósított gyenge honvéd erők ... román erőkkel fognak pótoltatni, mely esetben végleg elvesz a Bánát számukra.

Macsek szerepe a német vezérkar előtt nem tisztázott; Macsek fel... -ekkel -támo... szerb ... .

vitéz Homlok Sándor vk. ezr.

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

A m. kir. Külügyminiszter Urnak,

Budapest, 1941. aprilis hó 14.-én IV/18 Budapest.

A berlini katonai attachém jelentését van szerencsém Nagyméltóságodnak szives tudomásul megküldeni.

A m. kir. honvéd vezérkar főnök rendeletéből:

MAGY. KIR. KÜLÜGYMINISTERIUM Politikai osztály. Érk. 41. IV. 16 2525 sz. 1 drb. mell. Eltérat

KIVEZETTE: 11/20 [illegible]

2525 1941 21/5

463

ad 2525/pol 1941

[illegible] Követség Berlin. Katonai attaché.

[illegible] — 1941. 3 példányban.

Titkos!

Tárgy: Helyzetkép ápr.11.-ével. Jugoszlávia elleni hdm.előzetes mérlege.- Sürgős!

A m. kir. honvéd vezérkar főnökének
(A 2.vkf. Ov., vagy Ovh. s.k. felbontására!)

Berlin, 1941. évi . április hó 11-n. Budapest.

Magyarország fegyveres beavatkozásának előestéjén a Tengelyhatalmak katonai és katonapolitikai helyzete a következőképen alakul:

Japánt megbizható hir szerint a berlini Hitler-Matsuoka megbeszéléseken igyekeztek rávenni arra, hogy Singapur-t szállja meg s ezzel Angliát Távol Keleten ugyancsak ellenakciók megtételére kényszeritve erőmegosztást érjenek el. Japán katonai körök itte[illegible] [illegible]lentése szerint [illegible]en akció keresztülvitelére képesek, elrendelése a japán császár [illegible] [illegible]hagyásától függ.

Anglia ellen német légi támadások összefogott [illegible] tartanak, ugyszintén a tengeralattjáró harc is némi fokozódás ké[illegible] mutatja, mig egyes német cirkálók és távoli bombázó repülőgé[illegible] az Atlanti Óceánon kisebb-nagyobb eredmé[illegible] süllyesztenek el Angliába tartó kereskedelmi hajókaravánok rész[illegible] Mindezen német [illegible]ciók [illegible]dig nem mutatják az Angliával való lesz[illegible] [illegible] [illegible]ba való jutását.

A háborunak Jugoszlávia területére va[illegible] [illegible]iterjesztésével Anglia positiv eredményt ért el abban a tekintetben, hogy ezzel a Szigetbirodalom elleni koncentrált német támadás időpontját ismét sikerült a Balkánon való hadmüveletek döntéséig legalább kitólnia. Más szóval Angliának sikerült kezdeményezőleg uj hadszinteret teremtenie, amellyel szemben a Tengelyhatalmak, elsősorban pedig a Német Birodalom ellenintézkedéseket kénytelenek megtenni, hátuknak a Balkán felől való biztositásuk megteremtése végett.

A Balkánon való győzelem kivivásáig a Szigetbirodalom

463-1941-21/5

93

elleni döntő akciók megindítása nem várható, miután az ott alkalmazott német légi erők egyes kötelékeinek is a Balkán felé való áttelepitése szükségessé vált. Bár a nagy német kezdeti sikerek következtében a kijelöltek közül egyesek áttelepitésére nem is került sor.

Másrészt ugyanakkor Anglia is segitséget kénytelen nyujtani a jugoszláv és görögöknek ugy, hogy a balkáni háboru tartama folyamán a Szigetbirodalom erőbeni gyarapodása csakis minimális mérvben jut kifejezésre.

Természetszerüleg abban az esetben, ha a balkáni hadjárat időben elhuzódnék, az hatalmas lépéssel vinné előre az U.S.A. fegyverkezési programmját és ezzel közvetve Anglia megsegitését is.

Mindezek tekintetbevételével a Tengelyhatalmak szempontjából a balkáni háboru epizódnak tekinthető, amennyiben rövidesen eredményesen befejeződik, kellemetlen következményekkel járhat, amennyiben számottevő veszteségekkel huzamosabb ideig (több hónapig) tartana, különösen pedig, ha abba még más államok is (Szovjetoroszország, Török Birodalom) beavatkoznának.

Szovjetoroszországot illetően a Generalquartiermeister IV (Matzky) nekem tett (ápr.9.-én) bizalmas közlése szerint nem számitanak azzal, hogy az a jugoszláv háborut használná fel a Német Birodalommal szembeni támadó beavatkozásra. Nem tartja azonban kizártnak azt, hogy Szovjetoroszország ezen időszakon belül a finnekkel szemben fel nem lép, avagy Romániát nem szorongatja meg a Moldovát illetően. Ennek elkerülése végett német részről tekintélyes szárazföldi erők szállitása folyik részben a Német Birodalom belsejéből, de francia és belga megszállott területekről is a szovjetorosz határra, annál is inkább, miután szovjetorosz részről a finn, német, magyar és román határokkal szemben -nem támadólagos csoportositásban ugyan- azonban ápr.l.-ével összesen 13o szovjetorosz ho. állott.

A Török Birodalom magatartását illetően a Generalquartiermeister IV. ugyancsak nem tart támadó beavatkozástól a Jugoszlávia elleni háboru folyamán.

Mindazonáltal, amennyiben az számitás ellenére mégis bekövetkeznék, ugy Bulgária fegyveres ellenállása bizonyosra veendő sőt ennek fokozására a német vk. által erők is hagyattak vissza

U63-1941-21/5

bolgár területen.

A Jugoszlávia elleni háboru ismét a "villámháboru" jegyében indult meg. Első öt napjának mérlegét a következőkben foglalom össze:

1.) Thrácia birtokbavétele s ezzel a hátbiztositás elérése Törökországgal szemben, az ottani görög haderő (3-4 ho)fegyverletételével kapcsolatosan.

2.) A Bulgáriából. Üskübön át előnyomult német erők elérték az Albániában levő olasz erőket s ezzel ezek helyzetén lényegesen segitettek. Elmulott az olasz erők tengerbe való visszavetésének veszélye, amely közös jugoszláv-görög támadás esetén bekövetkezhetett volna. Elvágták a jugoszláv erőket a görögöktől és angoloktól, elvágták a jugoszlávokat az Égei tengertől s ezzel az angol utánszállitás rendszeres keresztülvihetőségétől.

3.) A német-olasz egyesülés után Délnek forduló német erők, kedvező előfeltételeket teremtenek meg a hdm-ek továbbvezetésére az angolokkal (eddig 3-4 ho) szemben, sőt a görögök hátát is fenyegetik további előhaladásukkal.

4.) A német - olasz egyesülés után É-nak forduló német erők végleg tehermentesitik az olaszokat.

5.) A Nis-en át Belgrádra előretörő német pc-os erők magukra vonnak nélkülözhető jugoszláv erőket.

6.) A Marburgról lo.-én Zágreb irányában megindult német erők jugoszláv erőket kötnek le.

7.) Az olasz előnyomulás még nem kezdődött el. (Hir szerint 13.-án indul)

1. - 6. után meginduló koncentrikus támadás magyar és román területről pedig kihuzza a jugoszláv, illetve szerb erőket, miután a nemzetiségek a német vk. értesülései alapján nem fejtenek ki komoly ellenállást.

Mindezek alapján megvan a komoly előfeltétele annak, hogy az egész Jugoszlávia elleni hadjárat "villámháboruként" is fejeződik be egy hirtelen jugoszláv összeomlás után, amit következőleg Jugoszlávia megszünik, az egyes részeit "örökló" államok azok ban gondoskodnak a belrend fenntartásáról (a németek Szerbiában), amennyiben még a görögországi front állana, ott a görögök és angolokkal szemben csupán kisebb német és olasz erők szükségeltetnek a győzelemig, tekintélyes német és olasz szárazföldi és légi erő pedig felszabadulnak.

U63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

- 4 -

További következménye ezen gyors német sikernek pedig előreláthatóan az lesz, hogy amennyiben a szovjetorosz részről történő csapatmozdulatok tényleg beigazolást is nyernek,-amivel Szovjetoroszország ismételten elárulja azt, hogy további területi igényei kielégitése után törekedik ugyanugy, amint azt az elmult évben is tette, amikor a németek franciaországi hadjárata folyamán e[illegible] összpontositott és vonultatott fel nyugati és délnyugati ha[illegible] ugy Szovjetoroszország ugyanugy fog tévedni, mint tavaly is tévedett, mert most sem áll fenn a német haderők időbeni és térbeni lekötöttsége oly mértékben, hogy azt Szovjetoroszország a maga javára tényleg ki is használhatná. Azt pedig, hogy Szovjetoroszország azonnal meginduljon, a nagy apparátus és a végrehajtás közötti nagy időköz sem engedi meg.

Az 194o. őszi Hitler-Molotow tárgyalások alkalmával Szovjetoroszország hajlandó lett volna a Hármaspaktumhoz csatlakozni, ha megkaphatta volna Finnországot, Románián át Bulgáriát és a Dardanellákat. Hitler kancellár akkor -amikor még nem voltak csapatai sem Romániában, sem Bulgáriában,- ezeket a feltételeket ke[illegible] visszautasitotta. Logika ellen volna az, hogyha ma, amikor Bulgária is a Hármas paktum tagja és Jugoszlávia liquidátiója a küszöbön áll, egyszerre engedékenységet tanusitana Szovjetoroszországgal szemben.

Ellenkezőleg, egyénileg azt várom, hogy Hitler kancellár a részére jugoszláviai "epizód" után tisztázni fogja Szovjetoroszország helyzetét és magatartását a Német Birodalommal szemben és pedig oly módon, hogy ne legyen szüksége arra, hogy a jövőben állandó Szovjetoroszország magatartására is gondja legyen. Nem hiszem, hogy háborura kerülne a sor, mert Szovjetoroszország ma a katonailag igen hatalmas Német Birodalommal szemben fegyveres mérkőzésre nem gondolhat.

Magyarország -amennyiben katonai előkészületeit idejében meg tudja tenni- a Jugoszlávia elleni hadmüveletben előreláthatólag jelentős [illegible] nélkül tekintélyes területi gyarapodás[illegible] tesz szer[illegible]

Ugyanakkor Magyarország véglegesen foglalt állást a háboruban való részvételével a Tengelyhatalmak oldalán.

463-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

96
97

49.

- 5 -

A közeljövőben bármely előre nem látott eshetőségre való tekintettel javaslom azt, hogy a Honvédség egyes alakulatai -talán időszakonkénti felváltásokkal- tartassanak magasabb állományokon esetleg az ősszel leszerelt évfolyamok a tényleges szolgálatban való visszatartása mellett, azon céllal, hogy bármi is következzék el, a hadvezetőségnek azonnal alkalmazható alakulatai rendelkezésre álljanak.

Ezzel Magyarország középhatalmi positiójának is tartozik.-

Követ urnak bemutattam.
Felterjesztem 3 pld-ban.
Elküldtem Küm.futárral 1941.ápr.11.-én.

15.273 1941 ÁPR
Másodpéldánya.

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

97
98

39-Pol.-1941.

Bécs, 1941. április hó 16.-án.

Tárgy: Katonai mozdulatok Bécsben és annak környékén.

Szigoruan bizalmas.

Már a német-jugoszláv ellenségeskedések megindulása előtt is nagy katonai mozgolódás volt észlelhető ugy a levegőben mint a földön Bécsben és környékén. Ez a nagy forgalom erősen fokozódott a hadjárat megkezdésekor és tart a mai napig. A szélrózsa minden irányában átvonuló csapatok akasztják meg a forgalmat és a város képét teljesen a katonaság uralja, már fel sem tünik, hogy a város szivében a Szent István dóm körül napok óta katonai autók táboroznak.

Ezt a nagy forgalmat indokolja, hogy Bécs a Jugoszlávia elleni hadjárat szempontjából tekintetbe jövő területen központi helyet foglal el. A régi császárvároson át ép ugy indultak a motorizált kolonnék Magyarországon át déli irányban, mint különösen a Marburg ellen inditott hadoszlopok nagyrésze Bécset érintették. Különben is Bécs fontos szerepet tölt be utánpótlás szempontjából is, mert Délstájerországba az élelmezést és egyéb hadiszükségletet szintén részben Bécsen át irányitották.

Hogy Bécset illetve Bécs környékét a német hadvezetőség a jugoszláv viszonylatban mily kedvező fekvésünek tartja, a legjobban mutatja az, hogy a főhadiszállás, mint Nagyméltóságod előtt valószinüleg ismeretes, Bécsujhelyen van és az ottani régi katonai akadémiában nyert elhelyezést. Ott tartozkodik értesülésem szerint, a

Nagyméltóságu

dr. bárdosi B á r d o s s y László urnak,

m.kir. titkos tanácsos, Miniszterelnök, stb., stb., stb.,

B u d a p e s t.

K63-2677/941

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

- 2 -

legutóbbi időben Ribbentrop birodalmi külügyminiszter is egész karával, mig Göring birodalmi tábornagy választása Semmering vidékére esett. Megbizható forrásból nyert értesülésem szerint, Hitler kancellár is Wienerneustadt közelébe érkezett. Különvönata állitólag az Aspang melletti Mönichkirchennél áll.

Igy tehát a Birodalomnak összes katonai és egyéb vezető tényezői Bécs illetőleg Bécsujhely köré sorakoztak fel. Érdekes, hogy ennek dacára az ellenség alig kisérelt meg repülő támadást e vidék ellen.-Csupán a hadmüveletek megkezdésének napján Grácban mutatkozott egynéhány jugoszláv repülőgép, anélkül, hogy támadásával nagyobb károkat okozott volna. Másnap azután Bécsujhelyben tünt fel egy ellenséges repülő, ki azonban anélkül, hogy bombákat dobott volna vagy gépfegyverével támadt volna, azonnal visszafordult. Bécs, dacára hogy csak 140 km.-nyire feküdt a jugoszláv határtól, nem élt meg egyetlenegy légi riadót sem.

Az ellenséges légi haderőnek ez a passzivitása részben gyengeségére és arra vezethető vissza, hogy a német légi haderő mindjárt első nap saját hazájában kereste fel őt és ott érzékeny csapásokat mért reája.-

Nézetem szerint azonban az itt nagyon is bemondott légitámadások kimaradása egy kis szerencsével is magyarázható, mert éppen a hadjárat kezdetén három napon keresztül Bécs és vidékén erős hóvihar dühöngött, ami a légiforgalmat erősen akadályozta.

Jelentésem másolatát egyben a berlini m.kir. Követségnek is felterjesztettem.

m.kir. főkonzul.

Prága, 1941. április hó 16-a

24/pol.1941.

Tárgy: Katonai helyzet a protektorátusban.

Mint annak idején jelentettem, nyilván a balkáni eseményekkel kapcsolatban a protektorátusban egyideig nagyszabásu katonai mozgás volt és zleihető. A csapatok átvonulása befejezte után a német csapatok száma itten felette csökkent. Utóbbi napokban azonban a Prága körüli helységekben és falvakban ismét nagy egységek szállásoltattak be. Vonatkozó benyomásom, melyet egyébként kirándulásaim alkalmával szereztem, miszerint emlitett csapatösszpontositások tartósabb jelleggel birnak -, az egyes egységek t.i. oly intézkedéseket foganatositanak, melyekről kitünik, hogy hosszabb tartózkodásra rendezkednek be.

Az ujabban a protektorátus területére érkezett csapatok száma óvatos becslés szerint 100.000 emberen felülire tehető.

Véleményem szerint emlitett intézkedések alig állhatnak összefüggésben a protektorátus belpolitikai helyzetével, inkább valószinü-

Nagyméltóságu

B á r d o s s y L á s z l ó Urnak

m.kir. külügyminiszter, titkos tanácsos

B u d a p e s t.

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

2767/1941

- 2 -

nek tartom, hogy emlitett csapatok, melyek nagy részt a nyugati megszállt területekről, jönnek a protektorátus központi fekvésére való tekintettel összpontosittatnak e területeken.

m.kir. konzul.

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
K. szekció

K63-1941-21/5.

89 91

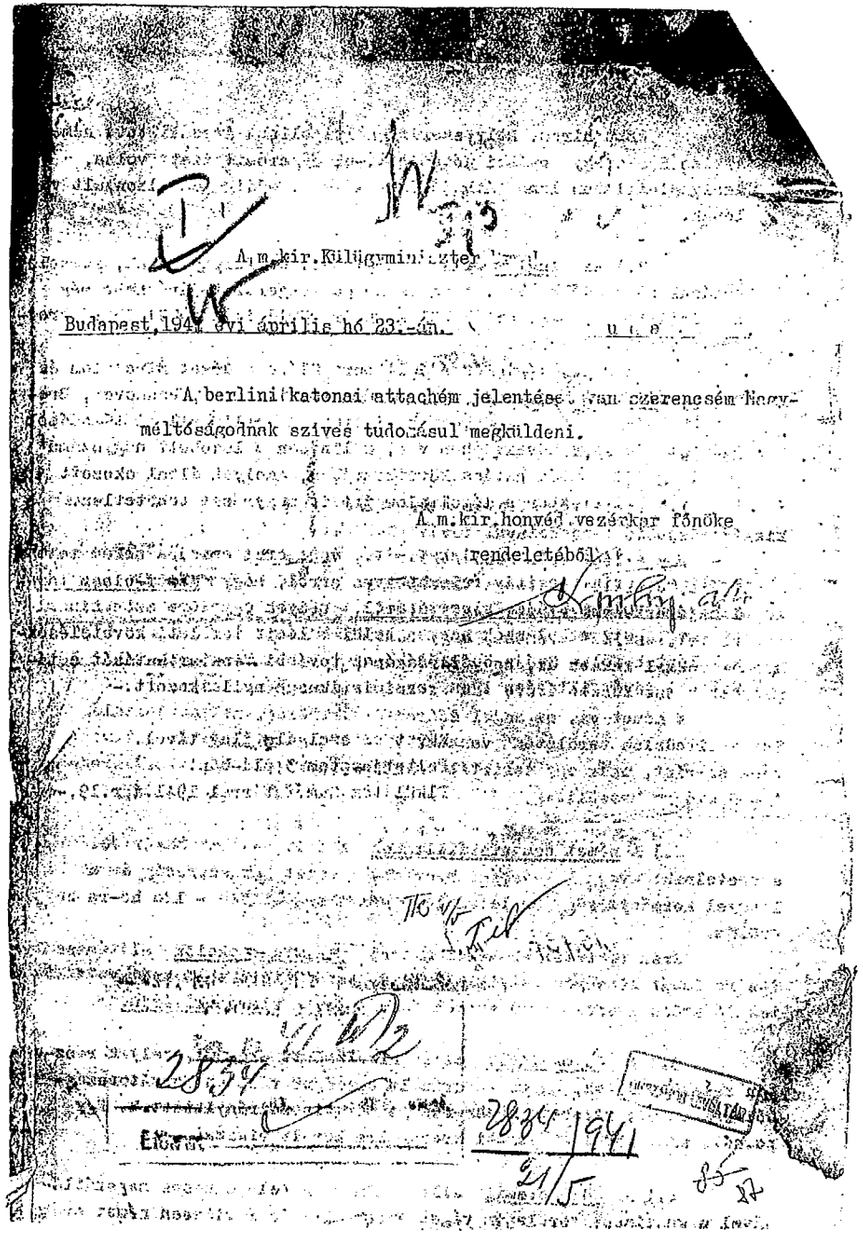

A m.kir.Külügyminisztérium

Budapest, 1941. évi április hó 23.-án.

A berlini katonai attachém jelentése van szerencsém Nagyméltóságodnak szíves tudomásul megküldeni.

A m.kir.honvéd vezérkar főnöke
rendeletéből:

Előirat.

2834/1941

követség Berlin. Katonai attaché.

— 1941. 3 példányban. Titkos!

gy: Helyzetkép ápr.19.-ével.- Sürgős!

F

A m. kir. honvéd vezérkar főnökének

(A 2. vkf. Ov., vagy Ovh. s.k. felbontására!)

lin, 1941. évi április hó 19-n. **Budapest.**

Április 11.-én kelt 763/2o2.k.n.-1941.számu jelentésem kapcsán:

1.) A japán - szovjetorosz barátsági szerződés megkötése, több oldalról származó információim szerint előzetes német és olasz hozzájárulással történt meg azon céllal, hogy Japán ezáltal hátát Szovjetoroszországgal szemben biztositottnak érezze és erőkifejtése fokozottabban nyilvánulhasson meg eddig folytatott külpolitikai és katonai célkitüzéseinek valóra váltására. Másrészt, amint itteni japán kat.att., Banzáj albgy. közölte velem, a japán - szovjetorosz "barátsági szerződés" első következménye japán részről az, hogy a japán-szovjetorosz határvédelmet megerősitik, tekintettel arra, hogy Szovjetoroszországnak az Uraltól K-re 4o hó.-ja van.

Változatlanul tartja magát az a hir, hogy Japán belátható időn belül Singapur-t szállja meg és ezzel az U.S.A. szinvallására kényszeritetnék.

2.) Német - szovjetorosz viszonylatban:

Komoly hirforrások alapján mindinkább sürüsödnek ama hirek, hogy a szerbiai háboru bevégeztével a Német Birodalom viszonyát Szovjetoroszországgal huzamosabb időre rögziteni kivánja, aminek elérésére politikai vonalon rövidesen komoly lépések történnének.

A márc.2o.-a körül a Német Birodalom belsejében állomásozó erőkből megindított német csapatszállitások, melyeket a nyugati megszállott területeken levő erők részeinek vasuti elszállitása is követ, folytatólagosan tartanak Keletporoszország, Warsó és Krakkó

W63-1941-21/5

körletekbe.-

3.) A jugoszláv haderő elleni hadműveletek második hetében komolyabb harcokra már csak helyenkint került a sor. A jugoszláv hadsereg felosztása és feltételek nélküli fegyverletétele bekövetkezett. Bizonyos tisztogatás még szükséges, mely közben egyes német seregtestek már felszabadulnak s más hadszinterekre való elszállításuk szükség esetén rövidesen kezdetét veheti.

A Jugoszlávia elleni hadjárat tartamára -döntő harcokat beleértve- a német vk. részéről két hét volt számításba véve. Ezt az Oberquartiermeister IV. a hadjárat 3-ik napján mondotta nekem.

4.) A Honvédség határozott fellépése, a Duna-Tisza közötti erődítési vonalak gyors áttörése s az azt követő eredményes előretörés a Dunáig német katonai körökben elismeréssel találkozott a Honvédség végzett teljesitményeit illetően.-

A német sajtó a magyar hadműveletekről mindeddig érdemleges cikket nem közölt és csupán a Budapestről érkezett hirek ismertetésére szoritkozott.

5.) A Görögország elleni hdm-ek, miután a görög haderő is a bomlás képét nyujtja, ugyancsak rövidesen befejezést nyernek, ami után ott is tekintélyes német és olasz erők felszabadulása várható.

Az ott alkalmazott 3-4 ho-nyi angol erő huzamosabb ellentállás kifejtésére nem jön tekintetbe.

Ezzel pedig Anglia a Balkánon is positio feladásra kényszerül és további prestige veszteséget kénytelen elviselni.

6.) A német - olasz hdm.-ek sikeresen haladnak a Cyrenaikában előre. Ezen hdm.-nek immár első további nagy hdm. célja Egyptomban Marsa Matruk-ot birtokbavenni, melynek teljesen modern repülőteréről a legnehezebb bombavető gépekkel azután már a Suez-i csatorna bombázása folytatólagosan és eredményesen lenne keresztülvihető.

Miután Marsa Matruk egyuttal az alexandriai vasut végállomása is, annak elfoglalása nem látszik egyszerü feladatnak, annál inkább sem, miután a forró évszak e hadszintéren már beköszöntött.

K63-1941-21/5

Azon hirem, mely szerint a Tripolisba átszállitott német Afrika Korps egy további német hdt.-el megerősittetett volna, amely Sicilliában lenne áthajózásra készen, eddig nem bizonyult valónak.

7.) Az Anglia elleni légi tád.-ok folytatódnak, romboló hatásuk növekedőben van. A nagyszabásu tengeralattjáró haro még nem indittatott meg; ettől különben is rövid időn belül döntő eredményt várni nem lehet.

Az angol légierők éjjeli berepülése a Német Birodalom és a megszállott területekre tervszerüen folyik. Kiel, Hannover, Bremen különösen erősen szenvednek miattuk. A Berlin elleni támadások pusztitó jellege növekedőben van, különösen a ledobott nagyszámu termit gyujtóbombák hatása következtében, amelyek által okozott tüzvészekkel szemben a légoltalom itt is nagyrészt tehetetlen.

8.) Itteni svájzi kat.att., von Werdt ezredes nekem tett közlése szerint positiv tudomása van arról, hogy német-olasz tárgyalások voltak Svájz felosztásáról, melyek egyelőre azon hiusultak meg, hogy az olaszok ezeken belül tulzott területi követelésekkel léptek fel.- Svájz önállóságának további fenntarthatását a távolabbi jövőt illetően igen pessimistikusan nyilatkozott.-

Követ ur szolgálatilag távol.
Felterjesztem 3 pld-ban.
Elküldtem Küm.futárral 1941.ápr.19.-én.

15.737 mjl. 167

K63-1941-21/5

16372. [illegible]
Másodpéldány

A m. kir. Külügyminiszter Urnak,

Budapest, 1941 május hó 6.-án. Budapest.

A berlini katonai attachém jelentését van szerencsé Nagyméltóságodnak szives tudomásul megküldeni.

A m.kir. honvéd vezérkar főnöke rendeletéből :

2991/1941

[illegible] Berlin. Katonai attaché.

[illegible] Titkos!

Helyzetjelentés május 1.-ével. Sürgős!

A m. kir. honvéd vezérkar főnökének
(A 2. vkf. Ov., vagy Ovh. s.k. felbontására!)

1941. évi május hó 2.-n. Budapest.

1.) Angliával szemben a német légi és tengeralattjáró harc kissé erősbbődő tendenciával tovább folyik.

Ugy a légi erők összefogott bombatámadásai, mint a tengeralattjáró, cirkáló haditengerészeti egységek és légi erők támadásai angol hajókaravánokkal szemben emelkedő jelleget és eredményt tüntetnek fel, anélkül azonban, hogy döntő eredményt érnének el. A benyomás sokkal inkább az, hogy tervszerű, felörlő támadások folynak, melyeknek huzamosabb időre van szükségük, amig eredményre vezetnek.

A német vk. az angol szárazföldi erőket, melyek jelenleg a Szigetbirodalom területén vannak, 37 – 38 ho-ra értékeli nyilvántartása szerint, ezek egy tekintélyes hányadának tüzérségét mindössze 4 – 5 ütegre becsüli.-

2.) A német csapatszállitások a szovjetorosz határ felé szünetelnek, avagy befejezést nyertek. A Kelet Poroszország és a Lengyel Kormányzóság területén levő német erőket 11o – 12o ho-ra becsülöm.

Ezen tekintélyes német haderő politikai akciók alátámasztására immár kétségen felül alkalmas, szovjetorosz részről való támadó szándék eredményes végrehajtását pedig eleve kizárja.

3.) A Jugoszlávia ellen alkalmazott erőkből, melyek rés[illegible]n felszabadultak, egyes motorizált egységek részben Horvátorszá[illegible] Grázon át, részben Magyarországon át visszairányittattak. E[illegible]t. ezek közül a nyugati arcvonalra került vissza.

K63-1941-21/5 ORSZÁGOS LEVÉLTÁR 83

4.) A Görögország elleni hdm-ek a Peloponnesos m[illegible] a kontinens területén véget értek. Itt is rövidesen [illegible]

- 2 -

felszabadulása várható. További célként Kréta megszállása valószinü, repülőgépen szállitott alakulatok alkalmazásával is.-

Görögországban a hdm. folyamán a német vk. 4 angol ho-t és egy 5-ik ho. részeit állapitotta meg, összesen 55-60.000 fő állománnyal. Ezekből 8-9.000 fő fogollyal számolnak; 3-4000 fő veszteséggel a harcok folyamán és legalább 10-12.000 fő veszteséggel a visszahajózás folyamán elsüllyesztett hajókon.- Igy összesen 21-25.000 fő angol veszteség következett be, mig fegyverzetben és hadianyagban az angol veszteség még nagyobb arányu.- Ezek Liss vk. ezds., a német O.K.H. nyilvántartó oszt. vezetőjének adatai, melyeket itt ellenőrizni nincs módomban, azonban valószinüségük fennáll

5.) A Német Birodalom belsejében további alakulatok tesznek előkészületeket és kaptak parancsot Afrikába való utbaindulásra. A benyomás az, hogy ezekkel Cyrenaikából, a már ottlevő erőkkel együtt az előnyomulást Suez felé folytatni szándékozzák, ami a forró évszakban igen kemény feladat.-

6.) Rocamora gróf vk.ezds., itteni spanyol kat.att.-val hosszasabban beszéltem négyszemközt. Benyomása az, hogy Suez irányában további német sikerek bekövetkezése esetén belátható időn belül sor kerül Spanyolország nyilt állásfoglalására is a Tengelyhatalmak oldalán. Ezt Spanyolország akarva-nem akarva kénytelen lesz megtenni. A spanyol haderő jelenlegi gyengesége következtében előreláthatólag szükség lesz német csapatoknak spanyol földön való alkalmazására is, amelyek beérkeztéig pedig számolnak azzal, hogy a spanyol kikötőket az angol flotta összebombázza. Számolnak ugyancsak azzal is, hogy a Kanári szigeteket, valamint esetleg spanyol Marokkót is elvesztik.-

További nehézségeket jelent Spanyolország élelmezése, mely addig, mig semlegesek, ugy - ahogy Amerikából biztositva van.

Mindamellett Rocamora gróf szerint kétségtelen, hogy akkor amikorra annak ideje a hadihelyzetnek megfelelően elérkezik s a németek azt szükségesnek látják, Spanyolország német kivánságra a Tengelyhatalmak mellé fog állani. Ez néhány hónapon belül bekövet-

K63-1941-21/5

...lból távol.
...ld-ban.
...írral 1941.V.2-án.

84

MAGYAR KIRÁLYI KÖVETSÉG
KÖNIGL. UNGARISCHE GESANDTSCHAFT
BERLIN

63/pol.-1941. Berlin, 1941.május 17.-én.

Tárgy: Robbantó bombák és bizalom.

A napokban lefolyatott német-magyar kulturbizottsági tárgyalásokat felfrissitő étkezések valamelyikén szomszédom volt M e n z e l professzor a német hadsereg robbantó szerei és gázkészültsége utató intézetének vezetője.

Szokás szerint az angolok éjjeli repülőtámadásai is beszédbe jöttek és ennek kapcsán robbantó bombáik kihatásának aztutó [illegible]netek óta általában észlelhető hirtelen fokozása. [illegible]zel professzor igen lekicsinylően vélekedett ezek fokozódásáról s biztositott, hogy a német kémiai ipar bármely pillanatban könnyü [illegible] rel olyan bombákat állithat elő, amelyek robbantó hatása sokszorosan tulhaladja az eddig bárhol tapasztaltakat.

Kérdésemre, hogy ezeket miért nem alkalmazzák máris Angliában, hogy ezáltal megröviditsék a háboru tar-

./.

Nagyméltóságu

bárdosi B á r d o s s y László ú.
m.kir.titkos tanácsos, a m.kir.külügyminiszteri
tésével megbizott m.kir.miniszterelnök,

B d a p e

K63-

3275/1941
21/5

82

tamát, a professzor azt válaszolta, hogy arra a kérdésre, hogy mi fog történni, Németországban még a legmagasabb tábornokok sem tudnak válaszolni, mert itt minden egyedül a Führer elhatározásától függ. Ez a válasz általában stereotip más vonatkozásokban is és bizalomról tanuskodik.

követségi tanácsos,
ideiglenes ügyvivő.

Pécs, [illegible]

34/pol.
1941.

Tárgy: Katonai vonatkozásu hirek.

A protektorátusban a katonai helyzet, az egyes helyőrségeket illetőleg, utóbbi időben annyiban változott, hogy e hó közepén foganatosito nagyméretü ujjonc- és tartalékos behivások által a kiképző-alakulatok állománya az eddiginek többszörösére emelkedett.

A szerb-görög hadjárat befejezte óta a csapatátvonulások ugyszólván szakadatlanul folynak, különösen észak- és északkeletre vezető ut- és vasutvonalakon.

Megerősitett hir szerint a Böhmisch-Trübau-Odenberg-i vasutvonalon az áru- és személyforgalom 4 nap óta csapatszállitások miatt majdnem tökéletesen szünetel.

Végül megemlitendő, hogy a Hess-ügy katonai körökben feltünő nagy megdöbbenést keltett

m.kir.konzul.

3277

Nagyméltóságu

bárdosi Bárdossy László

m.kir.titkos tanácsos, a m.kir.külügyminiszterium vezetésével megbizott m.kir.miniszterelnök urnak

Budapest.

463-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

M.kir.Külügyminiszter Urnak

Budapest, 1941. június hó 4-én. Budapest.

A berlini katonai attachém jelentését van szerencsém Nagyméltóságodnak szives tudomásul megküldeni.

A m.kir.hony.vezérkar főnöke rendeletéből:

MAGY. KIR. KÜLÜGYMINISZTERIUM
Politikai osztály.
Érk. 19 41/5/19
3672 sz. érk. mell.
Előirat

3672/941
21/5

kir. követség Berlin. 3672

Katonai attaché.

1161. / 325. k. o. — 1941. 3 példányban.

Titkos!

Tárgy: Események és hirek
május 24. - 30.-áig.

Sürgős!

A m. kir. honvéd vezérkar főnökének
(A 2.vkf. Ov., vagy Ovh. s.k. felbontására!)

Berlin, 1941. évi május hó 30.— n. Budapest.

F.évi május hó 23.-án kelt 1104/312.k.a.-1941.számu helyzetjelentésemhez folytatólagosan jelentem:

1.) Angliával szemben a hét folyamán német részről nagy tömegekben alkalmazott berepülések és bombázások nem történtek, egyelőre ellen nem őrizett hirek szerint német repülő erők részeinek áttelepitése indult volna meg Franciaországból és Belgiumból a Lengyel Kormányzóság területére.

A német tengeralattjárók működése továbbra is eredményes, azonban a benyomás az, hogy révükön, az itt alkalmazott repülő erőket beleértve, döntő eredmény az angliai kereskedelmi hajóparkkal szemben rövidesen nem lesz elérhető.

A "Hood", majd utána a "Bismarck" elsüllyesztése a német, illetve angöl haditengerészet nagy haditetteihez tartozik, melyek kimenetelükben bár egyformán sujtják mindkét nagyhatalom haditengerészetét, végeredményében a haditengerészetek arányszámát a csatahajók, illetve legnehezebb cirkálók kategóriájában a Német Birodalomra nézve változtatja meg hátrányosabb mértékben.

2.) A Krét birtokbavételéért folyó harcok kezdeti kezdeti nehézségek után német részre előnyösebb körülmények között folynak tovább. Ebben e.e.alakulatokon kivül a 6.h.v.ho. alkalmaztatott, majd olasz erők odaszállitásáról is emlités történt.

Ezen eddig legnehezebb katonai feladat végrehajtásából máris a következő tanulságok vonhatók le:

a.) Az e.e.csapat alkalmazása első tád.lépcsőben előfeltételként legalább is helyi légi fölényt kiván meg.

U63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

b.) Az e.e.csapat leszállása után eléggé nagy kiterjedésü területet vesz hidfőállásként kézbe, melyen belül halogató harcokat vivhasson meg a további erősitések beérkezéig. Ezekben a harcokban szüksége van nagyszámu légi erő támogatására, mely részére a tüzéreséget pótolja annak beérkezéig.

c.) Az e.e.csapatok leszállásának ténye vonzó hatást fejt ki az ellenséges flottára, mely elérhető távolságokból a földre szállás körletébe eset egyrészt, hogy a saját erők ellentámadását közvetlenül is támogathassa, másrészt, hogy az e.e.alakulatokat követő repülőgépen szállitott csapatok gépeinek leszállásában (rep.tereken) lehetőleg károkat okozzon, majd pedig a behajózott csapatok szállitását és kihajózását tekintetbe jövő kikötőkben megakadályozza.

d.) A támadó részéről nagyobb számu bombázó erők készenlétben tartatnak, amelyek az ellenséges hajóhad felderitése után arra összpontositott bombatámadásokat hajtanak végre, mig vadász alakulatok által a szállitások tartamára a teljes légi fölény kivivása előfeltétel, amelyet az áthajózások tartamára fenn is kell tartaniok.

e.) Az áthajózott szárazföldi erők kihajózásuk után tád.hoz csoportosulnak s a tád.-t folyamatosan hajtják végre, mig az e.e.alakulatok fokozatosan a harcból kivonatnak.

3.) Malta továbbra is tartja magát. Az ott levő angol rep.erők következtében a Cyrenaikába Sicíliából tartó csapatszállitások és utánpótlás csak lassu ütemben hajtható végre.

4.) A Német Birodalom belsejében, valamint a megszállott területek egy részén általában Kelet felé haladó vasuti szállitmányok folynak, melyek rendeltetési helyei változatlanul a Lengyel Kormányzóság területén látszanak feküdni.

Ugyanakkor azonban haladnak vasuti szállitmányok és csapateltolások figyeltettek meg Belgiumból és Hollandiából általában Déli irányban, de folytatólag Franciaország felé is, amelyek viszont az Anglia ellen alkalmazására tekintetbe jövő hds.csoport átcsoportositására engednek következtetni.

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

79

5.) Német - szovjetorosz viszonylatban enyhülésre továbbra sem mutat komoly jel.

Hivatalos helyekről -nagyfoku álszeméremmel- mutatnak rá arra, hogy:

a.) Szovjetoroszország fokozottabb mértékben tesz eleget szállitási kötelezettségeinek, valamint

b.) hogy a Német Birodalmat szerződéses kötelezettségek kötik Szovjetoroszországhoz.

Ezektől eltekintve egyénileg nem látok oly positiv nyomot, amely arra mutatna, hogy Szovjetoroszország nyilt szinvallásra kényszerittetett volna, ami pedig előfeltétele annak, hogy a Német Birodalom katonai célkitüzéseiben teljes biztonságban haladhasson előre.

Mellékhadszintereken, mint aminő a Földközi Tenger lehet továbbra is német részről kis erőkkel hadmüveleteket folytatni, amelyek a Földközi Tenger körletének mindinkább olasz befolyás alá való juttatásával is (Görögország beleértve) további részletsikerekre vezethetnek, azonban a főhadszintéren, Angliával szemben, csakis akkor lehet eredményesen fellépni, ha előzőleg a Szovjetoroszországgal való viszony, általa nyujtott biztonság, avagy erejének megtörése által előzőleg biztositva van.

Követ urnak bemutattam.
Felterjesztem 3 pld-ban.
Elküldtem Kün.futárral 1941.V.30.-án.

17660 gyl

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

80

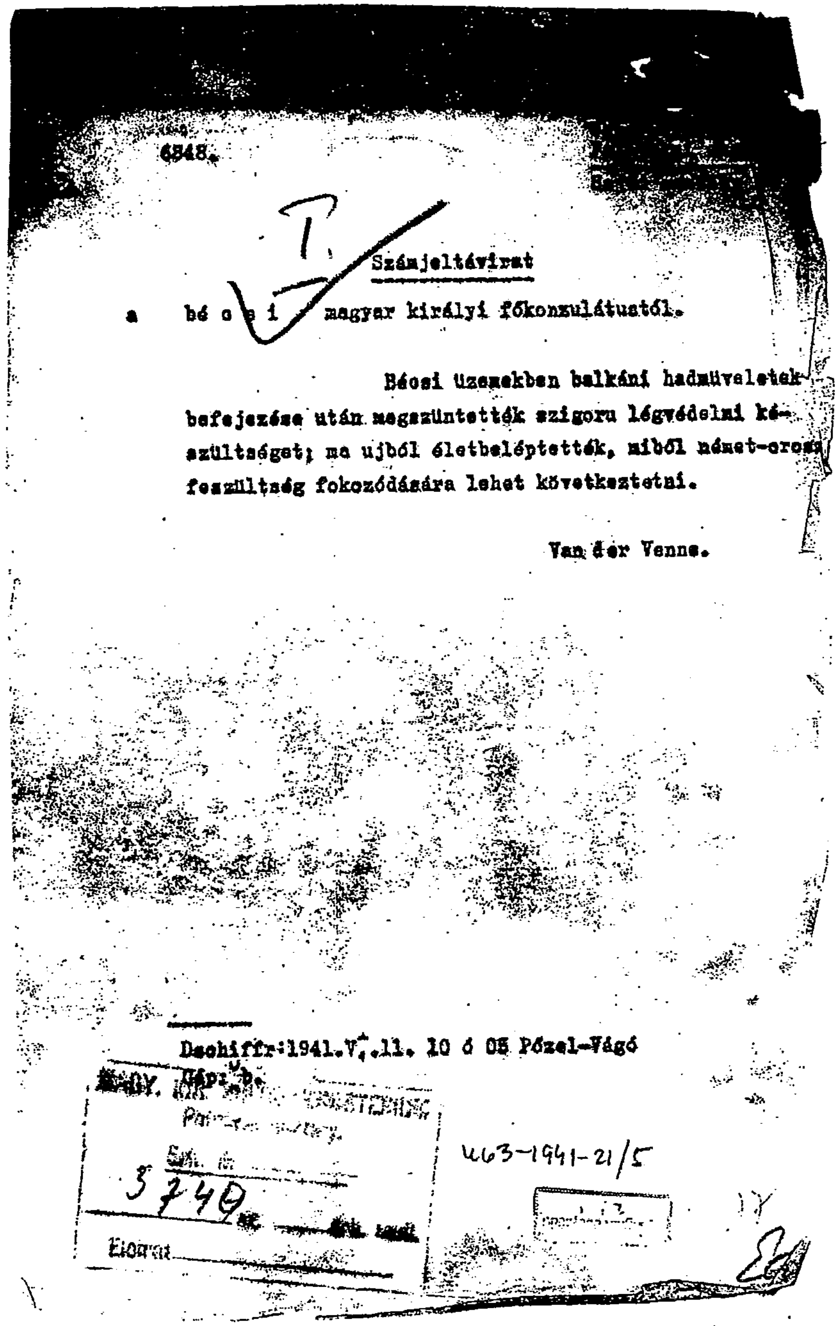

6848.

Számjeltávirat

a bécsi magyar királyi főkonzulátustól.

Bécsi üzemekben balkáni hadműveletek befejezése után megszüntették szigoru légvédelmi készültséget; ma ujból életbeléptették, miből német-orosz feszültség fokozódására lehet következtetni.

Van der Venne.

Dechiffr: 1941.V.11. 10 ó 05 Pózel–Vágó

463-1941-21/5

3749

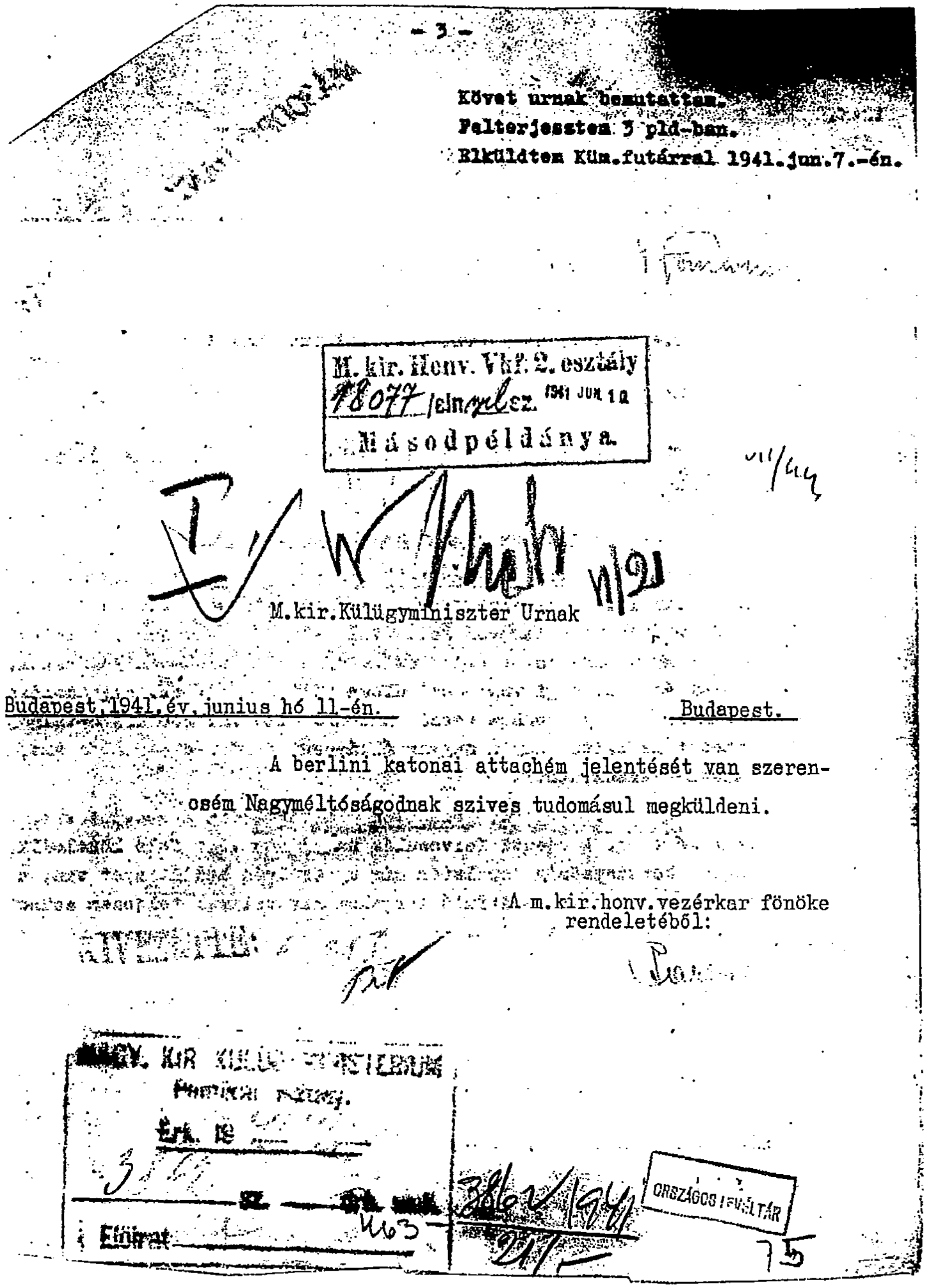

– 3 –

Követ urnak bemutattam.
Felterjesztem 3 pld-ban.
Elküldtem Küm.futárral 1941.jun.7.-én.

M. kir. Honv. Vkf. 2. osztály
18077 /eln. sz. 1941 JUN 10
Másodpéldánya.

M.kir.Külügyminiszter Urnak

Budapest, 1941. év. junius hó 11-én. Budapest.

A berlini katonai attachém jelentését van szerencsém Nagyméltóságodnak szives tudomásul megküldeni.

A m.kir.honv.vezérkar fönöke rendeletéből:

Érk.

Előirat

3862/1941

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

...ség Berlin.

Katonai attaché.

199

...o. k. a. — 194 1. 3 példányban.
332.

Titkos!

Tárgy: Helyzetjelentés és hírek
junius hó 1.-étől 6.-áig.

18077

A m. kir. honvéd vezérkar főnökének
(A 2.vkf. Ov., vagy Ovh. sk. felbontására!)

Berlin, 194 1. évi junius hó 6. — n.

Budapest.

1.) A hadmüveletek Anglia ellen tovább folynak ugy a levegőben, mint a tengeren.

Május hó folyamán 746.000 BRT. hajóür süllyesztetett el a német OKW. hivatalos adatai szerint.

Az angol berepülések és légi tád.-ok május hó folyamán a Német Birodalom és az általa megszállva tartott területekre csökkenő tendenciát mutattak, ami elsősorban annak tulajdonitható, hogy az angol légi erők tekintélyes része működött közre a Földközi tengeri harcokban.

2.) Kréta elfoglalása után előreláthatólag hasonló akciónak végrehajtására kerül a sor onnan és Rhodos szigetéről Cyprus szigete ellen.

Igen elkeseredett kifakadásokat hallottam már a Kréta elleni akció elrendelésével kapcsolatban német részről a törökökkel szemben, miután a török passiv ellenállás teszi szükségessé azt, hogy a németek légi hadmüveletekkel kénytelenek Suez hadmüveleti cél elérésére vérezni, ami ugy emberben, mint anyagban sokkal nagyobb áldozatot követel, mint amibe egy Törökországon való átvonulás után e hadmüveletek kerültek volna.

3.) Malta továbbra is erősen áll ellen. A mindinkább rövidülő éjszakák következtében is a Rommel hdt. ellátása Siciliából csak nehezen vihető keresztül, igy rövidesen várható, hogy az Krétából légi uton fog Cyrenaikába eszközöltetni.

4.) A német – orosz viszony alakulása lassan a döntés stádiumába jut, amivel kapcsolatban a legkülönbözőbb hírek vannak

K63 1941-21/5

73

- 2 -

forgalomban.

Nyert hivatalos forrásból, valamint komoly forrásokból származó híreimet esetenként rejtjeltáviratilag jelentettem.

5.) Informátorom hivatalból ismételten beszélt Kwaternik tábornaggyal, az az érzése, hogy az olaszok nem fogják hosszabb ideig állásában meghagyni, miután a tábornagy régi "Grenzer" szokásokhoz hiven nyiltan szidja az olaszokat, mint "akik még soha háborut nem nyertek, katonai tulajdonságaik és erényeik nincsenek s akik most majd bele akarnak szólni a bátor horvát nép haderejének megszervezésébe" stb. stb.-

A közhangulat Horvátországban is mindinkább teljesen olasz ellenesre fordul.

Német részről az a benyomás, hogy Horvátország megemésztése nehéz eset lesz.

Ugyanosak informátorom szerint Olaszország nagy előkészületeket tesz a Balkánon uralmának biztositására és Görögországot beleértve 32 - 34 ho.-t szándékozik e területeken egyelőre állandóan alkalmazni.

6.) Alkalmam volt egy ismerősömmel beszélni, aki legutóbb bentjárt a Varsó-i ghettó-ban. Ebben jelenleg kb. 200.000 varsói zsidó mellé telepitett 400.000 további lengyel zsidó él. A ghettó magas fallal övezve, drótkeritéssel is helyenkint el van látva. Területét kizárólag engedéllyel szabad elhagyni, amikor is zárt szállitmányokban végzendő közmunkákra, mely munkáért a zsidó aránylagosan kevesebb munkabért kap, mint a lengyel, vezetik őket.-

A ghettóban a zsidóság saját törvényei, közigazgatása alatt él, zsidó rendőrség is van, mely gumibotjaival kiméletlenül rendet is tart fenn.

A ghettó két részre oszlik, egy kisebb részében laknak a gazdagok, nagy részében a nincstelenek, utóbbiak nagy nyomorban, miután a ghettóban mindennek az ára a többszöröse a ghettón kivüli áraknak.

A nyomor, az összezsufolt elhelyezés következményei ragályokban is nyilvánulnak meg, amelyek, valamint a természetes halandóság következtében az elmult évben a ghettó összlakosságának kerek 6%-a pusztult el, mig kb. 4% az ujszülöttek száma.

K63 1941-21/5 A ghettó intézményes bevezetése még a lengyel lakosság körében is -amely pedig egyáltalán német barátnak nem nevezhető- teljes megértéssel találkozott.-

14

...eg Berlin. 4065 Katona...

MÁSODPÉLDÁNY

...3. k. a. — 1941. 3 példányban.
358.

Titkos!

Tárgy: Események és hirek
junius 7.-13.-áig.

S ü r g ő s !

A m. kir. honvéd vezérkar főnökének

(A 2.vkf. Ov., vagy Cvh.-s.k. felbontására !)

Berlin, 1941. évi junius hó 13.-án.

Budapest.

Junius 6.-án kelt 1170/332.k.a.-1941.számu jelentésem folytatásaként:

1.) Német - szovjetorosz viszonylatban:

a.) vitéz Keresztes-Fischer tü.tbk. ur Ónagyméltósága által f.hó 10.-én Berlinben Fromm vezérezredessel folytatott eszmecseréjére vonatkozólag von Mellenthin ezds. 12.-én közölte velem, hogy Fromm vezérezds. szerint az ismertetett indokolás politikai, katonai és gazdasági vonatkozásaiban fedi a német vk. elgondolásait olyannyira, hogy azokhoz hozzátennivaló nincsen. von Mellenthin jelentését megtette; igy a magyar álláspont e kérdésben ujból katonai vonalon tisztáztatott.

b.) A német csapatok felzárkózása a szovjetorosz határ felé tart. A vasuti felvonulás nagyjában vége felé közeledik. A Lengyel Kormányzóság területén már ugyszólván hadiállapot van, a polgári közlekedés az átfutó forgalom kivételével teljesen szünetel. Már német közrendészeti alakulatok felvonulása is folyik, melyek tábori mozgókonyhával ellátva érkeznek be.

c.) Matzky tbk. (Generalquartiermeister IV.) ma magánbeszélgetés közben feltett kérdéseimre azt válaszolta, hogy nézete szerint immár minimális valószinüsége van annak, miszerint a német orosz ellentétek békés megegyezés utján volnának megoldhatók, valamint, hogy tudomása szerint Halder vezérezredes, Vkf., Werth Kegyelmes Urral szovjetorosz vonatkozásban is eszmecserét óhajt folytatni. (: Miután tudomásom szerint politikai vonalon Magyarország részvételét illetően német részről eddig lépés nem történt, inkább az a be-

U63-21/5 — 1941

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

- 2 -

nyomás kezd bennem kialakulni, hogy német részről Magyarország támadólagos közremüködése nem terveztetik.:)

d.) Osyma tbk., itteni japán nagykövet kijelentése szerint, a német támadás megindulásának időpontja előtte is ismeretlen.- Japán közremüködése Szovjetoroszország ellen nincsen tervbe véve, csupán U.S.A. beavatkozás esetén jutna szerephez. A Berlinben levő japán kat.bizottság junius 15.-én indul vissza Szovjetoroszországon át Japánba.

e.) Antonescu látogatásával kapcsolatban itt elterjedt hirek szerint a román mozgositás jun.15.-ével fejeződik be, állitólag igéretet kapott volna Bessarábián kivül Podolia területére is.

f.) Összbenyomásom: a helyzet német - szovjetorosz viszonylatban nem enyhült, mindössze a német katonai előkészületek megtételének elhuzódása következtében, amelyek szükségszerüen igen hosszu időt vesznek nagy méretük folytán igénybe, mutatkozik látszólagos átmeneti enyhülés.

2.) A német hadvezetőség junius 12. és 13.-án közzétette összefoglaló jelentését a Jugoszlávia és Görögország elleni hadműveletekről, valamint Kréta megszállásáról, mely egyuttal a magyar közremüködésről is megemlékezik.

A jugoszláv és görög hdm.-ek csekély veszteségei mellett a Kréta elleni légi akció veszteségei aránylagosan igen magasak, aminek oka elsősorban abban keresendő, hogy a német csapatok korszerü harceszközeiknek csupán minimális részét alkalmazhatták támadásban egy korszerü angol ho. fegyverzetével szemben. Ugyanigy hallom, hogy a légierők bombázásai nem tudták a tábori tüzérség tüzét pótolni.

3.) Az angol ellenakciók az Irak-i szervezett felkeléssel szemben döntő eredményt értek el, ugyanakkor német részről Syriá-nak angol részről rövid időn belül való elfoglalásával is számolnak. Más szavakkal: Anglia elháritotta az Irak-ban ellene bevezetett (német) akciót, Syriában pedig kezdeményezőleg lépett közbe, aminek következtében pedig a Török Birodalom magatartására még az eddiginél is nagyobb befolyást tud előreláthatólag gyakorolni.-

U63-1941-21/5

\- 3 -

Ezzel szemben a német légi erők Krétá-ról folytatólagosan bombázhatják Egyptomot és Haifá-t és ezzel lényegesen megnehezíthetik ugy az angol hajóhad helyzetét a Földközi Tenger keleti részében, mint a forgalom fenntarthatását a Suez-i csatornában.

A Cyrenaikában működő német-olasz csoport jelenleg további támadó hadműveletek végrehajtására nem elegendő erős. További erők áthajózása Tripolisba kis kötelékekben folyamatban van. Hirek szerint Cyrenaikából egy tád. megindítása csak a forró évszak elmultával (okt.-nov.) terveztetik.

Előbbiek alapján egy Suez elleni tád. végrehajtásának lehetősége a közeli hónapokban, hacsak Törökország eddigi álláspontját meg nem változtatja, alig látszik lehetségesnek.

4.) A Szigetbirodalommal szembeni német tengeralattjáró és légi tád.-ok folytatólagosan tartanak. Az elmult hónapok átlagakerek 7oo.ooo BRT. hajóür elsüllyesztése igen tekintélyes, azonban mindezideig nem döntő eredmény.

Immár igen komoly helyről is hallottam oly kijelentéseket, amelyek szerint Anglia ellátásában a hajóelsüllyesztések révén -amennyiben azok ily keretekben fenntarthatók,- csupán ez év végén várhatók komoly fennakadások, amelyek a jövő 1942.évben nélkülözésekre is vezethetnek.

Ami a német légi erők támadásait illeti, a berepülések nappal Anglia fölé mindeddig a kivételekhez tartoznak, teljességükben csakis éjjel kerülnek végrehajtásra. A német légi fölény Anglia felett tehát nincsen meg, a légi uralom elérésére Anglia felett pedig ez évben mindezideig német részről kisérlet sem történt.

Az angol flotta fölénye a német flottával szemben ma is fennáll. Német légi erőknek, vagy tengeralattjáróknak az angol csatahajókkal és legnehezebb cirkálóival szemben eredményük ma is minimális.

Az Angliában levő szárazföldi haderő a német nyilvántartás szerint junius hóban eléri a 4o ho.-t, részeiben (tü.) még hiányokkal.

Mindezek oly tények, melyek német részről egy Anglia elleni invázíónak a jelenben, vagy közeljövőben való végrehajtását nem teszik valószinűvé; amivel szemben előtérbe lép a Szovjetoroszország

u63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

\- 4 -

elleni háboru, amelynek palástolására német részről mindent elkövetnek.-

Követ urnak bemutattam.
Felterjesztem 3 pld-ban.
Elküldtem Küm.futárral 1941.jun.13.-án

M. kir. Honv. VKF 2. osztály 18383 /csop. ... Második példány

M. kir. Külügyminiszter Urnak

Budapest, 1941. jun. hó 19-én. Budapest.

A berlini katonai attachém jelentését van szerencsém Nagyméltóságodnak szives tudomásul megküldeni.

A m.kir.honv.vezérkar fönöke rendeletéből:

MAGY. KIR. KÜLÜGYMINISZTERIUM ... Érk.

406/941 u63 21/5

Előirat

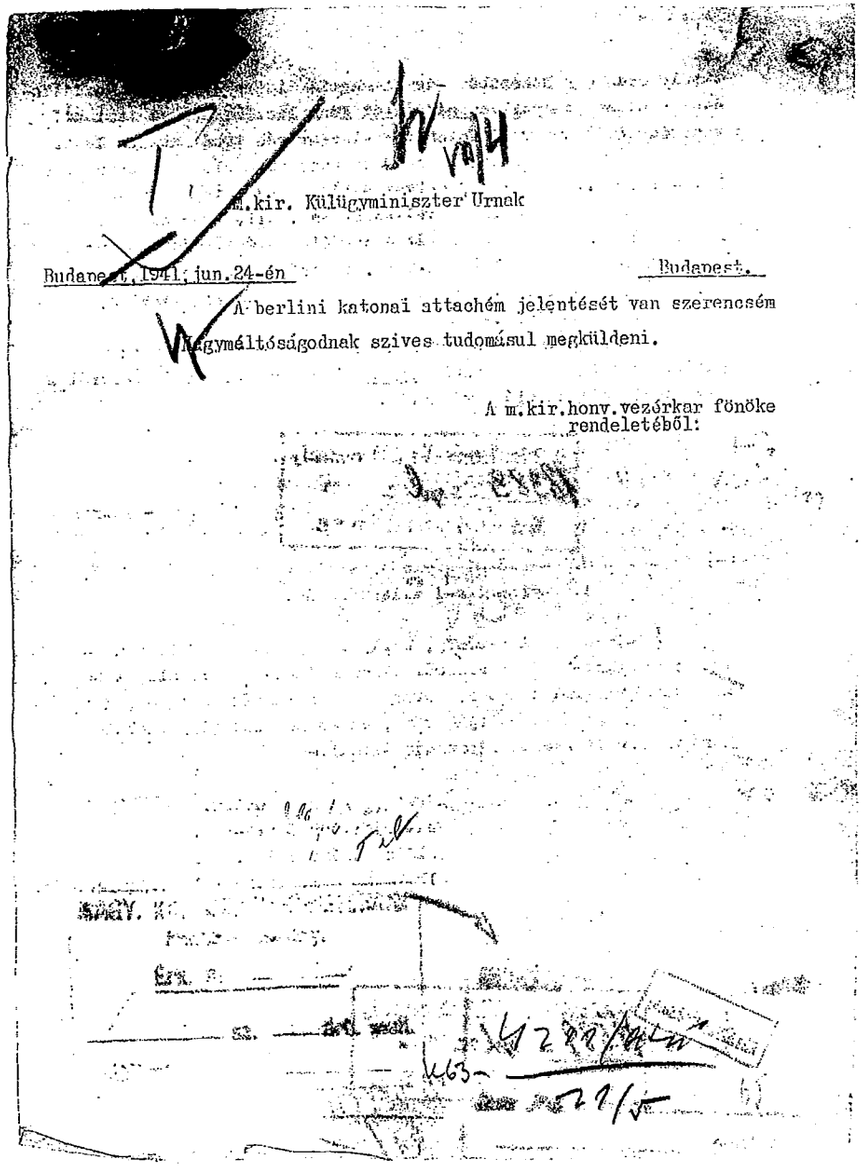

M.kir. Külügyminiszter Urnak

Budapest, 1941. jun. 24-én Budapest.

A berlini katonai attachém jelentését van szerencsém Nagyméltóságodnak szives tudomásul megküldeni.

A m.kir.honv.vezérkar főnöke rendeletéből:

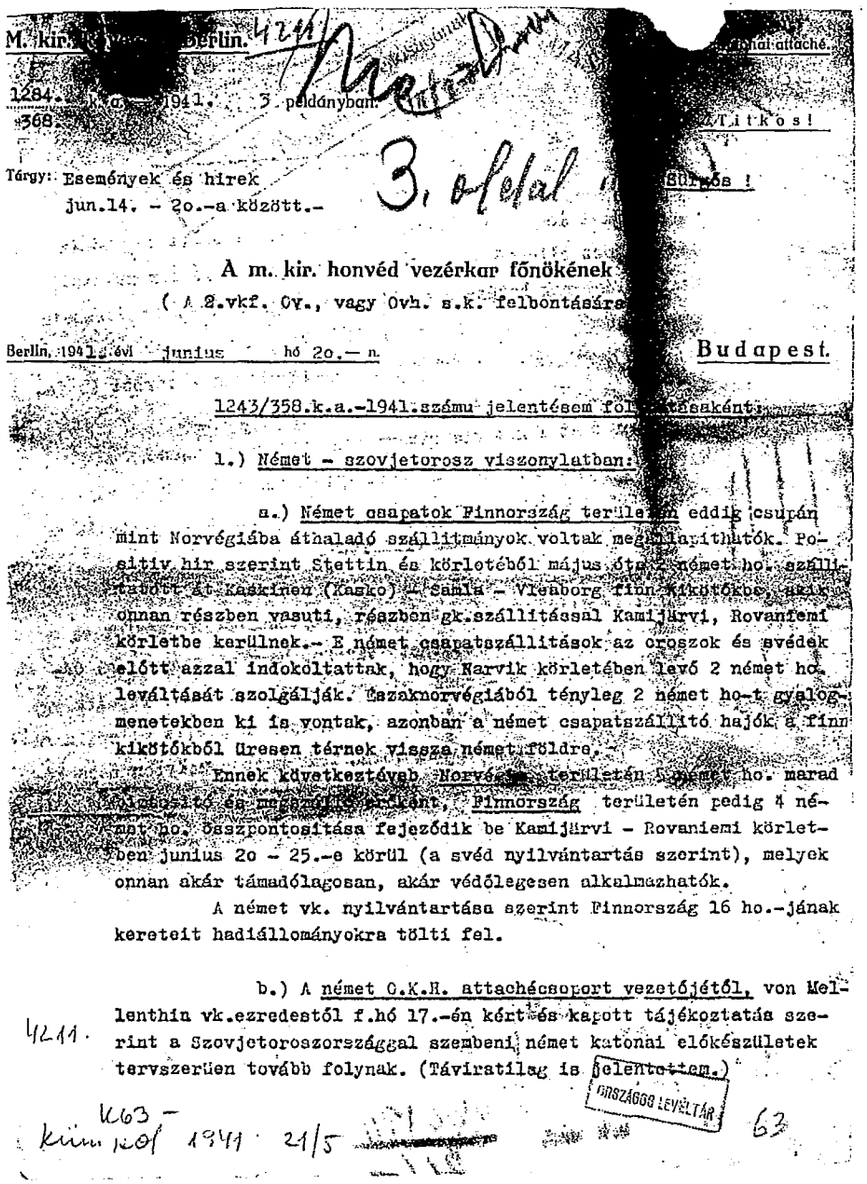

M. kir. [illegible] Berlin. 4211

[illegible] katonai attaché.

1284. [illegible] 1941. 3 példányban.

368.

Titkos!

Tárgy: Események és hírek jun.14. - 2o.-a között.-

3. oldal [illegible] Sürgős!

A m. kir. honvéd vezérkar főnökének

(A 2.vkf. Ov., vagy Ovh. s.k. felbontására

Berlin, 1941. évi junius hó 2o.- n. Budapest.

1243/358.k.a.-1941.számu jelentésem fol[illegible]tásaként:

1.) Német - szovjetorosz viszonylatban:

a.) Német csapatok Finnország terüle[illegible] eddig csupán mint Norvégiába áthaladó szállitmányok voltak meg[illegible]lapithatók. Positiv hir szerint Stettin és körletéből május ó[illegible] 2 német ho. szállitatott át Kaskinen (Kasko) - Samla - Vleaborg finn kikötőkbe, akik onnan részben vasuti, részben gk.szállitással Kamijärvi, Rovaniemi körletbe kerülnek.- E német csapatszállitások az oroszok és svédek előtt azzal indokoltattak, hogy Narvik körletében levő 2 német ho. leváltását szolgálják. Északnorvégiából tényleg 2 német ho-t gyalogmenetekben ki is vontak, azonban a német csapatszállitó hajók a finn kikötőkből üresen térnek vissza német földre.-

Ennek következtéveb Norvé[illegible] területén 5 német ho. marad [illegible] és [illegible] erőként, Finnország területén pedig 4 német ho. összpontositása fejeződik be Kamijärvi - Rovaniemi körletben junius 2o - 25.-e körül (a svéd nyilvántartás szerint), melyek onnan akár támadólagosan, akár védőlegesen alkalmazhatók.

A német vk. nyilvántartása szerint Finnország 16 ho.-jának kereteit hadiállományokra tölti fel.

b.) A német O.K.H. attachécsoport vezetőjétől, von Mellenthin vk.ezredestől f.hó 17.-én kért és kapott tájékoztatás szerint a Szovjetoroszországgal szembeni német katonai előkészületek tervszerüen tovább folynak. (Táviratilag is jelentettem.)

4211.

K63 - kümkol 1941 21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

63

c.) F.hó 15. és 16.-án Berlin k[illegible]utobahn-on kelet felé egy német po.hdt. volt menetben.

d.) F.hó 16.-án Gheorghe ezredes, itteni román kat. attaché felkeresett és magyar szándékok felől érdeklődött szovjetorosz háboru esetére. Szerinte román részről 26 ho. állománya töltetett fel és azokat jun.2o.-a körül érik el. A román elhatározás inditó okáról nem akart tudni, az időpontról sem, de az az érzése, hogy Bessarábián és Bukowinán kivül még további területeket fognak visszaszerezni.

Válaszom az volt, hogy nem tudok a magyar szándékokról, én mint katona természetesen a beavatkozás mellett vagyok.

Japán kat.att.-tól jun.19.-éről származó hir szerint 13 román ho. áll Szovjetoroszországgal szemben alkalmazásra készen.

e.) Szovjetorosz részről:

A német Attachéabteilung vezetője szerint a német Finnországba menő csapatszállitások hirére elhatározták a szovjet flotta készültségbe helyezését.

Itteni svéd kat.att.-nak Chlopow szovjet ezredes (adjoint) elmondotta, hogy amennyiben a forgalomban levő hirek szerint Ukrajna, vagy Baku bérbevétele terveztetnék német részről, azt a szovjet nem teljesitheti.

f.) Német politikai vonalon keresik Ukrajna jövendőbeli államfőjét. Miután erre hir szerint sem Skoropatzky, sem Melnik személy szerint nem alkalmasak, egyik német barátom Franciaországba utazott, hogy onnan hozzon valakit.

g.) Egyik barátomtól hallom, hogy a szovjetorosz háboru bevezetése a jól bevált módszer szerint fog történni, egyrészt oly módon, hogy a támadó fél a világ előtt ne a német legyen, másrészt, hogy a látszat az elnyomott népek felszabaditását célozza.

h.) Ugyancsak baráti körből származó értesülésem szerint a Szovjetoroszország elleni hadműveletek még junius hóban indulnának meg.

K63-1941-21/5

[illegible]

2.) Összefoglalás:

Német - szovjetorosz viszonylatban a fennálló politikai, katonai és gazdasági ellentétek oly mélyek, ugyanakkor a Német Birodalomnak a háboru sikeres továbbviselhetése érdekében annyira érdekében áll Szovjetoroszország nagyhatalmi kikaposolása, hogy emberi számitás szerint a vele való háborus konfliktus elkerülhetetlennek látszik, hacsak Szovjetoroszország megalázó és nagyhatalmi pozicióját megrenditő követelményeket nem teljesit.

Magyarország katonai részvételét szükségesnek tartom. Eltekintve az állandóan hangoztatott okonál elsősorban azért, mert a jelen esetben a Honvédségnek kell további területeket a Kárpátoktól északra elfoglalnia, hogy ezek birtokában tárgyalhassunk egyéb igényeink kielégitéséről. Amennyiben pedig ezt elmulasszuk, ugy tétlen szemlélői leszünk annak, miként jön létre a közös német - román határ.

3.) A német földi és légi haderők kb.-i csoportositását és erejét jun.2o.-ával, hirforrássim egybevetéséből az 1. és 2. sz. melléklet tünteti fel.

Ebből kiviláglik az, hogy a Német Birodalom hadereje egyaránt készült fel ugy egy Szovjetoroszország elleni támadó, mint egy Anglia (Amerika) elleni védőleges hadműveletre.

4.) A Szovjetoroszország elleni háboru kimeneteléből a német vk. kétségtelen nagy német győzelmet vár. A hadművelet "villámháboru" jegyében való lezajlását készitik elő, melynek első hónapjában nagy ütközetekkel, második hónapjában pedig folytatólagos menetekkel európai Szovjetoroszország területe igen nagy részének megszállását remélik végrehajthatni. Óvatosabb becslések a háboru befejezéséig 3 hónappal számolnak, melyen belül a szovjetorosz haderő leverése, a hadiipar, az orosz olaj és a nyersanyag körlet birtokbavétele is bennfoglaltatik.

Oly véleményt is hallottam, mely szerint az első nagy ütközet után a szovjethaderő máris bomlásnak indulna.

Finn-, Eszt-, Lett-, Litván, volt Lengyelország és Bessarábia területéről rendelkezésre állanak azok, kiknek segitségül vétele mellett a szovjet rendszer előtti állapotok ismét megvalósithatók lesznek, azonban a 24 esztendő óta szovjet kézben levő

K63-1941-21/5

[illegible]

[illegible] területeken egy hosszabb -de átmeneti- időre [illegible] szdálkodási rendszer valamilyen módosatát fenn lesz szükséges tartani, a magántulajdonra való fokozatos visszatérés tehát hosszu lesz.

A Német Birodalom Szovjetoroszország elleni háborujában 124 - 136 ho.-t alkalmaz, melyek a hdm. terhét fogják viselni. Ezekkel szemben 15o - 16o szovjetorosz ho. áll, számbeli fölény tehát nem lesz, azonban egyrészt a morális fölény, másrészt az a tény, hogy a kereken 13o német ho. tüzerőben kb. 3oo szovjetorosz ho. tüzerejét képviseli, valamint a német fölényes vezetés, a német siker biztositéka.-

Elfogadva a szovjetorosz háboru három hónapig tartó terminusát, ezen időszakon belül angol (esetleg amerikai) részről a következő ellenakciók várhatók:

a.) partraszállás Norvégiában,
b.) partraszállás Portugáliában,
c.) spanyol és portugál szigetek (Kanári - Azorok - Madeira), vagy gyarmatok (spanyol Marokko) megszállása,
d.) akciók francia afrikai gyarmatokkal szemben,
e.) Cyrenaika-i ellentámadás.

Mindannyi lehetőség, amelyekkel szemben Afrikában -kivévén Cyrenaikát- német részről ellenintézkedések is alig tehetők, mig angol részről a háboru továbbvitelének szándékát fogják jelenteni. Hogy melyiket hajtják vére, az az angolok titka; előtérben az Európán kivüli akciók látszanak állani.-

Követ urnak bemutattam.
Felterjesztem 3 pld-ban.
Példányonként 2 drb.melléklet.
Elküldtem Küm.futárral 1941.jun.2o.-án.

U63-1941-21/5

18589

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
K szukció

66

[illegible] -1941.számhoz.

A német légi erők csoportositása.

1941. junius 2o.

1.) Angliával szemben:

Luftflotte 5. pk. Stumpf vez.ezds. Norvégia, Dánia és talán Hollandia területén.

Luftflotte 3. pk. Sperrle rep.tbk. Belgium, Franciaország és Hollandia területén.

2.) Szovjetoroszországgal szemben:

Luftflotte 2. pk. Kesselring tbgy. Keletporoszország és Lengyel Kormányzóság területén áttelepülésben.

Luftflotte 4. pk. Löhr vezérezds. Lengyel Kormányzóság déli részén, Romániában, Balkánon.

3.) Észak-Afrikában egy önálló rep.hdt.

4.) A Német Birodalom területén:

Luftflotte 1. pk. Felmy rep.tbk. feladata ujfelállitások, valamint a rep.személyzet utánpótlása.

Milch tábornagy a légi szemlélő hatáskörét is tölti be.-

U63-1941-21/5

68

[illegible]ka.-1941.számhoz.

[illegible] német földi haderők csoportositása 1941.ju[illegible]

	Min.	Max.	
1.) Szovjetoroszországgal szemben alkalmazásra készen állanak:			
a) Finnország É területén . . . . . (ezenfelül 16 finn ho.)	4	4	
b) Keletporoszország és a Lengyel Kormányzóság területén összesen	11o	12o	
c.) (Magyarország ÉK.határán 2 magyar ddr.)	.	.	
d) Románia Moldova-i területén . . . . . (ezenfelül Románia Moldova-i részében 13 román ho.)	8	1o	
Románia további részeiben	2	2	
Összesen:	124	136	ho.
2.) Angliával és az Ibériai félszigettel szemben dán, holland, belga és francia területen védekező feladattal alkalmazásra készen	41	41	
3.) Bulgáriában (egyelőre)	3	3	
4.) Görögországban (egyelőre)	2	2	
5.) Cyrenaikában	3	3	
6.) Belrend fenntartására (lekötött erők):			
a) Lengyel Kormányzóság területén	1o	1o	
b) Norvégiában	5	5	
c) Dániában	3	3	
d) Hollandiában	4	4	
e) Belgiumban	5	5	
f) Franciaországban	18	2o	
g) Szerbia, Horvátország és Bánát	5	6	
Összesen	5o	53	ho.
7.) Pihenő, kiegészités (Retablierung)	7	8	ho.
Német haderő összesen:	23o	246	ho.

K63-1941-21/5

Bécs, 1941. [illegible]

Tárgy A német légi [illegible] a német-orosz háboruban.

Szigoruan bizalmas.

[illegible]émet légi haderőnek a három héttel ezelőtt megindult néme[illegible]rosz ellenségeskedések első napjaiban is már mutatott nagy[illegible]lényének hatása a mögöttes országrészekben is érezhető. Igy [illegible]sben, ahol az első napokban némi aggodalommal néztek a szám[illegible] hatalmas orosz légiflotta részéről ezt a várost is fenyege[illegible] veszély elé, most már teljesen megnyugodtak a kedélyek és a [illegible]api élet ismét visszatért rendes kerékvágásába. A katonai hatós[illegible]gok is ugylátszik már veszélytelennek tartják a helyzetet, mert három nap óta a város teljes elsötétitését felváltotta az éjjel 11 óráig tartó uccai világitás.

Az utóbbi napokban Bécs fölött és környékén német részről fokozott légitevékenység észlelhető. Értesüléseim szerint ez a feltünő jelenség arra vezethető vissza, hogy az orosz légi débâcle folytán a német-orosz határon tömöritett német repülők egy része máris nélkülözhetővé vált és azoknak az Anglia elleni harcvonalra való átcsoportositása volna folyamatban, melyben Bécs képez közbeeső állomást.

Jelentésem másolatát egyben a berlini m.kir.Követségnek is felterjesztettem.

Nagyméltóságu K63-1941-21/5 m.kir.főkonzul.

[illegible] bárdossi Bárdossy László urnak,

m.kir.titkos tanácsos, a m.kir.Külügyminiszterium vezetésével

megbizott m.kir.Miniszterelnök,

Budapest.

4419/1941 21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

Katonai attaché.

példányban.

MÁSODPÉLDÁNY

Titkos!

Tárgy: Események és hirek jul.12.-17.-ig.
Szovjet elleni hadjárat 21.-25.napja.

A m. kir. honvéd vezérkar főnökének

Berlin, 1941. évi julius hó 17 — n.

Budapest.

A julius 12.-én kelt 1469/436.k.a.-1941.számu jelentésem folytatásaként:

Az utolsó hét mérsékelt ütemü előnyomulása után,mely időt a kötelékek rendezésére,felzárkozására és az utánpótlásra fordítottak,

Julius 11.és 12.-én ujabb nagyszabásu hadmüveletek indulnak meg.

A németek leghőbb vágya,hogy az oroszok minél több erőt vonjanak előre a Stalin vonal védelmére,ugy látszik teljesül és igy a most megindulo hadmüveletek által valószinüleg sikerülni fog az oroszokat a Dnyepr környékén döntően megverni és nem kell a döntés végett a Távol Keletre utánuk szaladni.

Erre következtetni lehet abból,hogy a Stalin vonal áttörése nem ment simán,elég sokáig huzódott.Következik továbbá abból, hogy az oroszok az erősen megtépázott légierőket és páncélos erők maradványait is kiméletlenül vetik be,amit naponta még mindig nagyszámban lelőtt repülőgépek és megsemmisitett harckocsik bizonyitanak.-

Derülátszik abból is,hogy az oroszok a Stalin vonal védelmét ujra szervezték,a vonalat három körletre osztották és az egyes körletek parancsnokságával a három legjobb és legnépszerübb tábornokaikat Woroschilow,Timoschenkow és Budjenny-t bizták meg.-

A Stalin vonal áttörése után is az egész vonalon szivós és erős ellenállást fejtenek ki az oroszok.

Mindebből arra lehet következtetni,hogy a döntés most van folyamatban és ennek megtörténte után már lehetségessé fog válni,hogy a németek az orosz arcvonalról ezeket tudjanak kivonni

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

nagyobbszabásu angol-amerikai partraszállás megtörténésére.

Ilyen partraszállással a németek jelenleg három helyen számolnak

1.) Norvégiában,
2.) Portugáliában,
3.) Északafrikában.

Legkellemetlenebb ezek közül egy esetleges északafrikai partraszállás volna,mivel evvel szemben a németek tehetetlenül állanának.Viszont ennek sem volna pillanatnyi kihatása az orosz hadmüveletekre.

Ha azonban az angolok a mostani,soha vissza nem térő alkalmat,a német haderő jelenlegi mértékben való lekötöttségét ki nem tudják használni egy offenzivára,akkor amerikai és európai barátaikkal együtt eltemethetik a reményüket arra nézve,hogy a németek ezt a háborut elveszitsék.

Mint érdekességet emlitem meg,hogy nagy érdeklődéssel várja mindenki,hogy a Finn-öbölbe bezárt vörös flotta milyen sorsot fog magának választani.

Naponkint elért helyzetek a Szovjet elleni háboruban:

Julius 12.-én délutánig:

Finnországból nincsen hir.

v.Leeb hsg.csop. Az egész arcvonalon előnyomulásban, Pernau-tól É-ra kb.30 km-re.Viljandi-tól É-ra kb.30 km-re Dorpat elfoglalva.Ég,felgyujtották.-

Pskow-tól ÉK-re kb.25 km-re felzárkozás a Pskow - Witebsk vonalra.-Witebsk-től ÉK-re hidfők a Dwinán.

v.Bock hsg.csop. Mogilew-től É és D-re sok hidfőt képeztek,bővitettek ki.

v.Rundstedt hsg.csop.: Galiciából üldözés.Egy motoros csoport Kiew-et 30 km-re közelitette meg.

Beszarábiában német támadás,az elért vonal ismeretlen.

Julius 13-án délutánig:

Finnországból nincsen hir.

v.Leeb hsg.csop. Pskow-tól ÉK-re és Esztországban az egész vonalon előnyomulás,az elért vonalak ismeretlenek.

v.Bock hsg.csop. Witebsk-től ÉK-re Welisch-t érték el.A Dnyepr-nél Schamovo-t érték el.Orsha-tól ÉK-re Krasnoje-t érték el.

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

Rundstedt hsg.csop. Galiciában az oroszok igyekeznek
...i az üldözőktől, eredménytelenül.
Beszarábiában német támadások Kisinew irányában.
A Dnyesztert Soroca-nál és attól ÉNY-ra elérték.

Julius 14.-én délutánig:

Finnországban lassu előnyomulás.

v.Leeb hds.csop. Esztországban további előnyomulás.

A Weschen-Luga közötti utat elérték. Pskow-tól az Ilmen tó felé Salzy-t érték el. Porchow elfoglalva.

v.Bock hsg.csop. Witebsk-től K-re Demidow, Krassnoje-től D-re Gorki, Propoisk, Rogatschew-től K-re a müut elérve.

v.Rundstedt hsg.csop. Shitomir-tól DK-re Browki elérve. Beszarábiában támadások Kisinew-re. Mohilew-et elfoglalták.

Julius 15.-én délutánig:

Finnországban lassu előnyomulás.

v.Leeb hsg.csop. Esztországban nincs semmi ujabb, az ottani orosz erők vagy elmenekülnek, amire már nincs remény, vagy teljesen körül lesznek zárva.

A Leningrad felé való előnyomulás folyamán elérték Lugától ÉNY-ra Sabsk-ot.

v.Bock hsg.csop. Smolensktől ÉK-re Duschowechtschiná-t elfoglalták. Elérték Smolensk külvárosát. Smolensktől D-re Mstislawl vonalát érték el.

v.Rundstedt hsg.csop. Kiew előtt erős elg.-es ellenállás részben megtörve, további előnyomulás Kiew felé.

Bessarábiában Orheit foglalták el.

Julius 16.-án délutánig:

A finn arcvonalon nincs változás.

v.Leeb hsg.csop. Esztországban nincs változás.

Leningrad felé való előnyomulásban féluton Sabsk és Kingissep között.

v.Bock hsg.csop. Smolensktől ÉÉK-re Bjelyi előtt 30 km-re van az arcvonal. Smolensk déli része elfoglalva. Smolensktől ÉK-re Jarzewo-t érték el. Smolensktől D-re Mstislawl-on tulhaladtak

v.Rundstedt hsg.csop. Kiewtől D-re, közvetlenül Bjelaja-Zerkow előtt állanak. Kischinew elfoglalva.

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

...rábiában az ellenség lassan vonul vissza.
...egész orosz arcvonalon erős ellenállás.

Követ urnak bemutattam.
Felterjesztem 3 példányban.
Pld-onként 1 drb.vázlat mellékelve.
Elküldtem Küm.futárral 1941.VII.18-án.

K.a. szolgálatilag távol:

20026 ... Másodpéldány.

M.kir.Külügyminiszter Urnak

Budapest, 1941. jul. 22-én.

Budapest.

A berlini katonai attachém jelentését van szerencsém Nagyméltóságodnak szives tudomásul megküldeni.

1 drb. vázlat mell.

A m.kir.honv.vezérkar főnöke
rendeletéből:

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

A m. kir. Külügyminiszter Urnak,

Budapest, 1941. évi augusztus hó 18.-án. B u d a p e s t.

A berlini katonai attachém jelentését van szerencsém Nagyméltóságodnak szives tudomásul megküldeni.

A m. kir. honvéd vezérkar
főnöke rendeleéből :

5436

1941

[illegible]ég Berlin.

[illegible]k. a. — 1941. [illegible] példányban,
504.

Katonai attaché.

Titkos!

Sürgős!

Tárgy: Helyzetjelentés aug.15.-ével. I+II+IV
Hirek és események.-

A m. kir. honvéd vezérkar főnökének

(A 2.vkf. Ov., vagy Ovh. s.k. felbontására!)

Berlin, 1941. évi augusztus hó 15.— n. **Budapest.**

I./ Német - szovjetorosz viszonylatban:

Augusztus 9.-én:

A Szovjetoroszország elleni hadjárat harmadik fázisa folyamán immár a v.Rundstedt hds.csop.-hoz is szegődik a szerencse, mely hadműveletei közben Ukrajnában 25 szovjetorosz ho.-t semmisitvén meg, belőlük

103.000 főt foglyul ejt,
317 hk.-t,
858 löveget zsákmányol, ami mellett az orosz véres veszteség
200.000 főt halad tul.

Ezzel Budjenny szovjet tábornagy hds.csop.-ja, mely eddig sikeresen vonta ki magát átkarolt helyzetéből Wolhyniában, Galiziában és Bessarábiában, elszenvedte első nagy vereségét, amivel beigazolást nyert ismét az az elv, hogy a jelen korszerü hadviselés mellett visszavonulni állandóan nem lehet, előbb-utóbb az arcvonal egyes részeinek összeomlása következik be.-

Ugyanakkor v.Bock hds.csop.-nál, Roslawl körletben is utóléri a végzet a körülkeritett szovjet erőket. Itt

38.000 fogoly,
250 hk.,
359 löveg a zsákmány.

Augusztus 11.-én:

v.Rundstedt hds.csop. folyamatos előnyomulásban birtokába veszi Beresowka-t, Kirowo-t és előretör Krjnkow-ra s ezzel a Dnjepr-t Krementschug-gal szemben is eléri. Krjnkow-nál gabonával

U63-1941-21/5

ORSZÁGOS [illegible]

43

megrakott [illegible] traktorokat és szarvasmarhákat zsákmányol nagy mennyiség [illegible] melyeket a Dnjepr K-i partjára igyekeztek menteni.-

Augusztus 12. és 13.-án:

v.Rundstedt hds.csop. további területnyereséget ér el, erői Odessát és Nikolajew-et közelítik meg. Budjenny erőit fokozatosan a Dnjepr mögé vonja vissza, helyenkint hidfőket tartva a Dnjepr Ny-i részén, és részekkel a kikötővárosok felé is visszavonulásban.

v.Bock hds.csop. sulyos harcokat viv támadó orosz erőkkel szemben, amelyek különösen Jelnja, valamint Smolensk-től É-ra Bor körletekben következtek el.

v.Leeb hds.csop. lassan nyer tért az Ilmen tótól közvetlenül D-re, Stara Russa-n át, Leningrád felé való közvetlen előnyomulása igen lassu, miután az Eszt föld É-i részében elvágott erők még mindig teljes ellentállást fejtenek ki.

Finnországban a német-finn erők lassu előnyomulásban vannak.

Augusztus 15.-én igen bizalmas használatra, német hivatalos helyről kapott magyarázat szerint a helyzet a következő: (: L. 1:2.5 milliós mellékelt vázlatot!:)

v.Rundstedt hds.csop. által elérve Odessa (kiz.) - Nikolajew (kiz.) - Kriwoj Rog - Kirowo - Krementschug (kiz.) - Kijew (kiz.) - Korosten körlet.

A hds.csop. gy.ho.-jainak felzárkózása ezen emlitett körletbe folyamatban van. Vannak még gy.ho.-ok, melyek attól 250 - 300 km.-re le vannak maradva.

Budjenny hds.csop. mindeddig -kivévén az Uman körletben megsemmisitett erőit, melyek összerőinek kb.1/3-át teszik ki- általában rendszeresen vonult vissza. Várható, hogy a Dnjepr D. partján hidfőállásokat igyekszik megtartani.

Kanew-nél (Kijew-től kb. 100 km.-re DDk.-re) még aug. 11.-én kb. 1 hdt.-el ellentámadást hajtott végre, amit sikerült kivédeni és visszavetni.

Kijew-nél elkeseredett orosz védekezés.

Owratsch - Chabnoje körletben (Korosten-től É. és ÉK.-re) 5-6 eddig ugyszólván érintetlen szovjetorosz ho. van megállapit

K63-1941-21/5
ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

va, melyeknek a Dnjepr-en való visszaszoritására Korosten körletéből német erők előrevonása folyik.

v. Bock hds.csop. által Rosslawl - Jelnja - Jarzewo - Bor vonal elérve és ebben egyelőre véd. Szovjetorosz tád.-ok ezen belül még Jelnja ellen folynak, mindeddig eredmény nélkül.

D.szárnyán német tád. indittatott meg Klimowitsi - Propoisk körletből ált. D.-i irányban, amelynek célja a Dnjepr-től Ny-ra álló szovjet erők visszavonulási utját elvágni, avagy legalább is a Dnjepr-től K.-re visszavetni, miután a Paritschi körletben levő szovjet erők a hds.csop. hátában hajtanak végre tád.-okat, melyek közül aug.11.-én a legutóbbit a Minsk-i kat.körlet pk.-a verte vissza, hevenyében összeszedett hadtápalakulatok bevetésével.

A Pripjet mocsarak körletét a mai napig sem sikerült az elg.-től megtisztitani.

Welikije Luki és a Dwina között nagyobbszabásu szovjet ellentád. van folyamatban, vele szemben elegendő német erő áll.

A v.Bock hds.csop. erőinek egy része még felzárkózásban van. A szovjet ellentámadásokat -mint eddig is- kedvezően itélik meg, miután csak az alkalmazott vörös erők felmorzsolódására vezetnek. Megállapitást nyert a hds.csop.-al szemben álló, illetve támadó vörös erőknél, hogy azok egy része már kezdetleges kat.kiképzéssel rendelkezik.

v.Leeb hds.csop. Cholm - Parfino - Sapolje - Luga - Sabsko - Jahwi - körletét érte el.

Az Ilmen tótól D.-re lassan nyer tért ÉK.-i irányban.

Az Ilmen tó és a Peipus tó között előnyomuló Busch hds.-nek lassu előreküzdésben sikerült pc.alakulatai részére kedvező terepre előjutni. Vele szemben helyenként már Leningrad körletéből származó, összeszedett, szovjet munkásalakulatok is küzdenek munkásruhákban. Számolnak még azzal is, hogy Leningrad-ból ujabb női alakulatokat vetnek haroba.

v. Küchler hds. részeivel már Jahwi és a Peipus tó között támad Narwára, részekkel leállott s kisebb erőkkel támad a Tallinn körletébe vonult és elvágott 4 - 5 szovjet ho.-al szemben, mely ellentállást fejt ki.

K63-1941-21/5
ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

Hivatalos informátorom további kijelentései szerint:

1.) A vörös haderő lassan, de biztosan elvérzik. Eddig halottakban, sebesültekben és foglyokban szerény számítás szerint négy millió embert veszitett. Igy nagy valószinüség szerint téli hadjáratra nem kerül sor.

2.) A vörös erők mindaddig bátran verekednek, mig a politikai biztosok mögöttük állanak és lőszerük van. Bekeritve és elvágva legnagyobbrészt passivak, azonban mielőtt megadnák magukat, egy részüket agyon kell verni, azaz Stalin-nak sikerült az, ami Mussolininek egyáltalán nem.

3.) A német haderő alakulatai ezen szovjet haromód következtében, amely életre-halálra megy, már nem ismernek kegyelmet.

4.) A birtokba vett területen visszamaradt aggok, asszonyok és gyermekek passivitása teljes.

II./ Pótlások a német haderőben:

A német haderő veszteségei a szovjet elleni háboruban mindezideig nem nagy mérvüek. Kiindulva azon alapelvből, hogy minden anyagveszteség pótolható, csupán az emberi élet nem, valamint azon tényből, hogy a Szovjetoroszországban alkalmazott német erők immár 3-4-5 évig ténylegesen szolgáló emberekből állanak, akik állandó kiképzésben tartattak, sikerült a veszteségeket is az emberileg minimális fokon tartani.

Természetszerüleg ott, ahol a döntést keresik, a veszteségek elkerülhetetlenek, ugyszintén a gyorscsapatoknál, utászoknál és gyalogságnál is.

Külön szükséges kiemelni, hogy a legnagyobb eredményeket elért v.Bock hds.csop.-nál bekövetkezett veszteségek a legkisebbek, miután azok állandóan bekerítő hdm.-ekkel érettek el.

A veszteségek pótlására az első szállitmányok utbaindittattak azon seregtestekhez, amelyek azokat kérték. A póttesteknél e célra bőven állanak kiképezett emberek rendelkezésre. Az igénylés számszerüleg történik, az utbainditás ennek megfelelően.

A német haderővel együttmüködő S.S. alakulatok, miután póttestekkel ugyan igen, azonban elegendő számu kiképezett em-

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

berekkel ezeken belül nem rendelkeznek, most ujabb felhivásokkal toboroznak embereket az S.S.-be való belépésre.

III./ Légi háboru:

Az utolsó hetek rep.eseményei jellegzetes "Zweifronten-Krieg" jegyében állanak. Az angol "non stop" offenziva nem érte meglepetésszerüen a német légierők vezetőségét, mivel már két nappal az oroszországi hadjárat előtt kezdetét vette. Dacára annak, hogy a német légvédelem jól müködik, elkerülhetetlenül károk keletkeztek, főleg a Ny-i iparvidéken és az Északi tenger kikötőiben.

Berlin támadása az elmult héten belül szabállyá vált. Estéről-estére pontosan megérkeznek az elg.bombázók, kisebb-nagyobb számban a főváros felett és 2½ órával a pirkadás előtt elvonulnak. Az elhárítás erős, jobb mint azelőtt volt, eredménye azonban minimális. Lelövések is fordulnak elő, de csak elvétve. Az éjjeli vadászok meglepetésszerüen előretörtek, lelövésszámuk a tüzérség lelövéseivel nagyjában azonos. A berlini lakosság hangulata a légiriadók következtében szenvedett, bár a bombázás hatása Berlin területén ezideig elenyésző.

Négy éjjel orosz gépek támadták Berlint; csak egy alkalommal jutottak a városig. Kevésszámu -cca.2o- bombát dobtak le, elenyészőn csekély eredménnyel.

Benyomásom szerint a német védelem igen jól van megszervezve és a német vadászok jelenleg fölényben vannak támadóikkal szemben. Az angolok viszont keményen és konzekvensen támadnak. Hogy f.hó 12.-én angol b.kötelékek nappal Köln-ig -kb.25o km. légvonalban a parttól- eljutottak, jó támadási teljesitmény; hireim szerint az eredmény az eddigi éjjeli támadásokét felül is multa.

A német légvédelem az angol offenziva kezdete óta eddig kerek 5oo gépet lőtt le, elenyésző német veszteséggel szemben. A lelövésekben az oroszlánrész változatlanul a vadászrepülőké.

A keleti arcvonalon teljesen uralja a német légierő a saját légteret, az oroszt azonban ugylátszik nem, mert a Moszkwa elleni nappali légitámadást eddig nem ismételték meg

Az orosz rep.gép veszteség eddig meghaladja a 1o.ooo. Összehasonlitásként megemlitem, hogy a Franciaország-i hadjáratban a német fővezérség 2.633 elg.gép megsemmisitését jelentette. Az

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
K. szekció

46/a

orosz lé[illegible] [illegible]erü [illegible]épekkel való ellátása az ellenségeskedés megkezdése[illegible] [illegible] folyamatban volt. Ebben látom a hatalmas gép-számok egyik [illegible]zatát. A rep.tereken nyilván ugy a korszerü, mint még a régi [illegible]p.gépek is használatban volta.-

IV./ Balkáni hirek:

Itteni horvát kat.att., Jakcin ellentengernagy ki-jelentései szerint szerb vk.tisztek psága alatt Boszniában, Herce-govinában, Montenegróban és Délszerbiában felkelő bandák alakultak.

A szerb vk.tiszteket a német megszálló csapatok sza-badlábra helyezték, a hegyekbe menekültek és csapatokat ~~a~~ alaki-tottak, ami annál könnyebben ment, mert fegyver és lőszer bőven áll rendelkezésükre, vállalkozó ember pedig sok jelentkezik. E felkelő bandák 2o, 5o, 1oo, 5oo főből állanak, de van olyan is, mely 3 - 4.ooo főből áll és tüzérséggel is rendelkezik.

E bandák horvát, olasz és német csapatoknak sok gon-dot okoznak, mert megközeliteni őket alig lehet, hol itt, hol amott tünnek fel, a szerb lakosság segiti őket, a majdnem járhatatlan te-rep pedig segitségükre van, emiatt velük szemben majdnem tehetetle-nek s türik őket abban a reményben, hogy téli hideg és élelemhiány folytán majd előkényszerülnek rejtekhelyeikből.

Követ urnak bemutattam.
Felterjesztem 3 pld-ban.
Példányonként 1 drb.vázlat melléklet.
Elküldtem Küm.futárral 1941.aug.15.-én.

(294)

M. kir. Honv. [illegible]
21470 [illegible]

K63-1941-21/F

I/IV

A m. kir. Külügyminiszter Urnak,

Budapest, 1941. augusztus hó 26.-án.

B u d a p e s t .

A berlini katonai attachém jelentését van szerencsém Nagyméltóságodnak szives tudomásul megküldeni.

A m. kir honvéd vezérkar fő-nöke rendeletéből :

5271 1941
21/

M. kir. követség Berlin.

Katonai attaché

5271

8. k. a. — 1941. 3 példányban.
14.

Titkos!

Tárgy: Helyzetjelentés aug.21.-ével. Sürgős!
Hirek.-

A m. kir. honvéd vezérkar főnökének

(A 2.vkf. Ov., vagy Ovh. s.k. felbontására !)

Berlin, 1941. évi augusztus hó 22. n. **Budapest.**

Aug.7.-én kelt 1628/478.k.a.- és aug.15.-én kelt 1661/5o k.a.-1941.számu jelentéseim folytatásaként:

I./ Német - szovjetorosz viszonylatban:

Az elmult hét a szovjetorosz haderők elleni hadjáratban teljességgel Ukrajna a Dnjepr-től Ny.-ra eső területének német részről való birtokbavétele jegyében áll, melyből a szövetséges erők is kivették részüket s amelyek közül előtérben áll a komolyabb harccselekményekben is sikeresen részt vett magyar gyors hdt.

E mellett a német középső és északi hds.csoport is folytatja hadműveleteit.

A f.hó 21.-i helyzethez hivatalos német helyről magyarázatot kértem s ennek birtokában a következőket jelentem (ehh a mellékelt vázlat):

1.) v.Rundstedt hds.csop. a vázlat szerinti helyzetet érte el, közben, mint a hdm.folyamán kiderült a Budjenny hds. felét semmisitette meg, illetve ejtette foglyul.

Odessa gyors bevételével német részről nem számolnak, hacsak a szovjet erőket tengeren el nem vonják.

Német gym.erők aug.2o.-án nemcsak a Dnjepr-t ték el, hanem Saporoshje-nál, azon átkelve, hidfőt kép szovjet ellentád.-okkal szemben tartják.

Tscherkassy és Kijew-nél még nagyob vannak a Dnjepr Ny.-i partján.

K63-1941-21/5 A hds.csop. É. szárnya Korc előnyomulásban van a Pripjet körlet tása céljából.

- 2 -

11. és 17. hds. gy.ho.-ai legnagyobbrészt m felzárkózásban a Dnjepr-re.

2.) v.Bock hds.csop.:

D.szárnyán levő 2.v.Weichs hds. részeivel 16.-án Dk. ált.iránnyal tád.-ba ment át és 4 nap alatt loo - 12o km. tért nyert. Helyzete 21.-én a vázlat szerint. További sikeres előnyomulása esetén, ami várható, mivel vele szemben nagyobb vörös erők nincsenek, e szakaszon is a vörös erők a Dnjepr-től K.-re való visszavonulása fog bekövetkezni.

A v.Kluge hds. véd és erős veszteségek okozott a különösen Roslawl, Jelnja és Jarzewo irányában folyam szovjet támadó erőknek.

A Strausz hds. ugyancsak eredményesen vissza szovjet tád.-okat, amelyek Welikije Luki-n át ir Newel körlete felé.

A hds.főpság főtartaléka Witebsk - Orscha körletbe (kb. lo ho.) vonatott előre.

3.) v.Leeb hds.csop.:

D.szárnya az Ilmen tótól D.-re Cholm és az Ilmen tó közötti területen aug.14.-étől erős szovjet ellentámadást kapott melynek sulya alatt helyenként 7o - 8o km.-nyire Ny.-ra volt szükséges visszamennie. Szükséges volt ezen szovjet tád. kivédésére Főpság tartaléka egy részével is megerősiteni, amelynek beavatkozása utáni helyzetet a mellékelt vázlat tünteti fel. A szovjet tád. kivédettnek teki dó.

o.Busch.hds. 19.-én, miután tőle D.-re ely zet tisztáztatott tád.-át megindította, melynek előfelét a Luga folyó É.partja mentén már előzetesen telepitett legk erődvonal (nehéz Bunkerek-kel) áttörése volt, s Len ér- Tschudowo-nál elérte a Moskwa - Leningrad-i vasutvo ztek s azt

Az l.v.Küchler hds. immár zömével É.-ra Narva-n át támogatja a lo.hds.előnyomulá t Le orosz hidfő szekkel támadását Tallinn-ra 21.-én kezdi meg.

A Dagö és Ösel szigetek birt en rletből lassu a Berlin elleni éjjeli szovjet rep.támadások i: től való megtiszti- huditengerészet rövidesen akciót indit.-

K63-1941-21/5

51

4.) Finnországból a finn erők sajnos igen lassan nyernek tért. Főfeladatuk a Ladoga tó É.partján előretörve a Leningrad-i szovjet erők teljes bekeritése.

Informátorom további felvilágositásai szerint:

a.) A két hónap óta tartó hdm.-ek folyamán sikerült a szovjet haderők kétharmad részét döntően megverni. Reméli, hogy a harmadik hónap folyamán a maradék egyharmaddal is nagyjában elkészülnek.

b.) A hdm.-ek folyamán eddig a szovjet kb. 2o hónyi ujfelállitást vitt véghez, melyek már harcba is lettek vetve. A lehetőséget ehhez már meglevő fegyverzet és anyagtartalék meg. Ily tempóju ujfelállitásokkal a jövőben nem szükséges.

c.) A szovjet csapatok ellentállása Ukrajnában aránylagosan gyengébb, mint a középen és északon, ahol a keményebb faju emberek harcolnak.

d.) Középen és északon a harc az "Indián harcmódot" kezdi felvenni. A nem összefüggő arcvonalakon belül helyenként egyes ezredek meglepően messzire nyomulnak elő, ugyszólván veszteség nélkül, s az igy elért eredmény idejében való kiaknázása a középső és felső vezetésre igen nehéz feladatokat hárit. Más szavakkal: az elért eredményhez igazodik a középső és felső vezetés é nem a csapat a vezetéshez. Ennek következtében oly intézkedések adnak ki, amelyekkel minden vizsgán elbuknának a szerkesztők, mig a valóságban igy érnek el eredményeket, minimális veszteségek mellett

e.) A német főparancsnoksághoz befutott jelentések alapján két hónap alatt összesen kb.

14.ooo harckocsit és páncélgk.-t,
14.ooo löveget,
11.ooo rep.gépet zsákmányoltak, ill. tettek tönkre,
1,2oo.ooo hadifoglyot ejtettek, akikkel, valamint a vörös haderők véres veszteségeivel szovjet haderők
5,ooo.ooo embert vesztettek.

f.) A bolsevizmus bukásával nem számolnak.

g.) Ellenforradalmi mozgalmak eredményességre

U63-1941-21/5 ORSZÁGOS LEVÉLTÁR K. SZEKCIÓ 52

nem vezetnek, oly nagy mérvben sikerült Szovjetoroszország lakosságát bolsevizálni.

h.) Az elérendő cél a vörös haderők oly foku megverése, amelynek révén

1) csupán kis erők visszahagyása váljék szükségessé (a megszálló erőkön kivül) a megmaradó szovjet haderőkkel szemben,

2) a német haderők zöme további hadmüveletek céljaira felszabaduljon.

Összbenyomásom a szovjetorosz haderők elleni hadmüveletekről -elismerve a vörös haderők helyenkénti önfeláldozó ... állását- az, hogy ezek két hónapi nehéz küzdelmek után a ... zebbjén tuljutottak, a döntés egyes arcvonalrészeken a ... harmadik hónapjában előreláthatólag bekövetkezik, amelyhez ... sához a német erők ütőképességük teljességében megindultak.

A német haderők egymagukban elegendően erősek ahhoz, hogy a döntést ki is vivják. Más államok segitő erői megszállási célokra a német erők tehermentesitését szolgálhatják.-

II./ Német - angol viszonylatban.

A német légi és tengeralattjáró támadások tovább tartanak.

A mindinkább erősbbödő angol légitád.-ok kiegyensulyozására -melyek hatása a nyugati német iparvidékeken napról-napra fokozódik- egyes légi hdt.-ek elszállitása a Kesselring és Keller Luftflotte-ból kezdetét vette annál is inkább, miután azok ott nélkülözhetővé váltak, a szovjet légi erők meggyengitése folytán.

Ugyancsak folyamatban van a Lybiában harcoló néme expedicios hdt. (Rommel) megerősitése további erőkkel, melyek átszállitása Lybiába kis egységekben történik s igy hosszu időt igényel.

III./ A német vk.számol azzal, hogy az angol erők bevonulnak Iranba, illetve Iranon át a szovjetorosz olajkörletbe, ha másért nem, ugy azon célból, hogy azokat tönkretegyék. E célra Anglia nak 4 ho. áll rendelkezésre.

U63-1941-21/5 ORSZÁGOS LEVÉLTÁR K. SZEKCIÓ 53

- 5 -

Német részről hallgatólagos török beleegyezéssel kisebb haderőn kívül álló alakulatok indittattak utba a török-irani határra.

Iran részéről ellentállást várnak, mely azonban nem tekinthető nagyfokunak. Jelenleg Iran D.-i és K.-i határán 5 iráni ho. áll majdnem mozgositott állapotban, míg további 3 ho. Teherán körletében van összpontositva.

IV./ A Japán felvonulás Mandschukuo területére folyamatban van. A német vk. számol azzal, hogy a japánok 1-2 hónapon belül megszállják Amur és a Tengerparti tartományt, valamint, hogy Sachalin szigetét teljesen birtokukba veszik.

V./ A Roosewelt - Churchil megállapodás kih[illegible] met közvéleményre az, hogy szinházakban, mozikban rokon[illegible] tések vannak Hitler kanzellár személye mellett.-

Követ urnak bemutattam.
Példányonként 1 drb.melléklet.
Felterjesztem 3 pld-ban.
Elküldtem Küm.futárral 1941.aug.22.-én.

21881.- kyir.

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
K. szekció

K63-1941-21/5

54

M. kir. Követség Berlin.

Katonai attaché.

1750. / 535. k. a. — 1941. 3 példányban.

Titkos!

Sürgős!

Tárgy: Helyzetjelentés aug.29.
Hirek.

F

A m. kir. honvéd vezérkar főnökének

(A 2.vkf. Ov., vagy Ovh. s.k. felbontására!)

Berlin, 1941. évi augusztus hó 29.— n.

Budapest.

Aug.22.-én kelt 1708/514.k.a.-1941.számu jelentésem folytatásaként:

1.) A Szovjetoroszország elleni hdm.-ek az elmult hét folyamán további eredményekre vezetnek.

Az e héten történteket a következő fontosabb kat.események jellemzik:

a) v.Rundstedt hds.csop.-nál a Dnjepr Ny.oldalának megtisztitása tovább tart

További offensiv előkészületekre mutat a német hidfőképzés a Dnjepr K.-i partján Saporoshje és Dnjepropetrowsk körletében.

Kijew körül a szovjet hidfő szükül. Kijew-től É.-ra a szovjeterők a Dnjepr Ny.-i partját kiüritették, ami elsősorban

b) a v.Bock hds.csop. déli hadserege nyomásának tudandó be, amely Klimowitschi körletből DDk.-i irányban előnyomulva,8 nap alatt kb. 2oo km. tért nyert, 27.-én elérte a Djesna folyót Nowgorod Sewersk-nél, sőt azon 28.-a folyamán 1 ho.-al át is kelt. Ezen hdm., mely továbbhaladása esetén a Kijew körüli szovjet erőket teljes körülkeritéssel fenyegeti, a szovjet erők előreláthatólag Kijew feladására kényszerülnek.

A v.Bock hds.csop. Roslawl - Jelnja szakasza ellen a szovjet ellentámadások állandóan tartanak. Ezeket elsősorban a Moskwán át vasuti szállitásban érkező uj szovjet seregtestek hajtják végre.

A hds.csop. É. szárnya Weliki Luki-t veszi birtokba, igen véres harcok után. K63-1941-21/5

A v.Leeb hds.csop.-nak az Ilmen tó-tól D.-re levő erő az elmult napokban folyt szovjetorosz előretörést visszautasitva, a Lowat folyót nemcsak ujból elérik, hanem azon át hidfőket képez nek.

Az Ilmen és Peipus tó között Leningrad felé előnyomuló német erők, ugyancsak a Lowat folyóra támaszkodva É.-i irányba tullépik a Leningrad - Moskwa-i vasutvonalat.

Narwa körletéből csatlakozik a v.Küchler hds. a Leningrad elleni tád.-hoz és ennek folytán Leningrad-tól D.-re egy uj átkaroló hdm. van kialakulóban.

Tallin körül van zárva. Eleste várható.

A finnek ugyancsak tért nyernek ugy Leningrad, mint Ladoga tótól É.-re a murmanszk vasut irányában.

Összefoglalva: Az arcvonal középső és északi része ismét mozgásban, Leningrad és Kijev körülvétele bevezetve.

2.) Főként az elmult hetekben és elsősorban a Leningrad-ra támadó v.Leeb hds.csop.-nál nap-nap után fordul elő, hogy immár részben munkásalakulatokkal kevert szovjetalakulatok kisebb fog-lyul ejtett német előosztagok embereit leirhatatlan borzalmas módon végezték ki. E halottukra azután a német előnyomuló csapatok akadtak rá.

Viszonzásképpen -anélkül, hogy erre vonatkozóan rendelkezések kiadattak volna- a német csapatok sem ejtenek már kisebb számban foglyokat.

Eltekintve attól, hogy ily módon a hadifoglyok száma csak lassabb ütemben fog emelkedni, következményeképen sajnos szomolni lesz szükséges a német csapatok lelki eldurvulásával is.

Hasonló szovjetorosz kegyetlenkedések ritkábban a középső és kivételes esetekben a déli hds.csop.-nál is előfordulnak.

3.) General der Kavallerie von Köstrin volt Moszkva-i német katonai attaché visszatérve, baráti körben tett kijelentése szerint ugy gr.Schullenburg német nagykövet, mint ő a Szovjetország-gal szembeni háboru megindítása ellen foglaltak állást, mi után szovjetorosz részről támadó szándékot Európa ellen nem vár

K63-1941-21/5

4.) A Szovjetoroszország elleni hadműveletek folyamán megszállott területek rövid katonai közigazgatás után polgári vezetés alá kerülnek.

Hir szerint a Litvánia, Lett- és Esztországokban 1940.-41.-ben a szovjet által kommunizált birtokok, gyárak és üzemek tulajdonosaiknak nem adatnak vissza, hanem államtulajdonban maradnak. Müvelésük, illetve üzembehelyezésük már részben folyamatba tétetett.

5.) Az angol "non stop" légi offensiva vesztesége ezideig 1044 lelőtt angol rep.gép. A Német Birodalom területén bombavetések folytán okozott kár jóval alatta marad az angol rep.gép és főleg pilóta veszteségeknek.

6.) Igen szép eredményt értek el német tengeralattjárók, melyek az elmult hét folyamán 148.2oo BRT. hajóürtartalmat süllyesztettek el egy erősen biztositott angol hajókaravánt követve Angliától Gibraltár körletéig. Mindamellett az elsüllyesztett angol kereskedelmi hajótér bizonyos foku visszaesés képét mutatja, melynél figyelmen kivül azonban nem szabad hagyni azon tényt sem, hogy az angol kereskedelmi hajópark is mindinkább összezsugorodik.-

7.) Mint az várható is volt s amire előjelek is mutattak, angol csapatok aug.25.-én előnyomulásukat Iran-ba megkezdették, ugyanakkor oda szovjetorosz csapatok is nyomulnak be É.-i irányból.

Az Iran elleni akció angol preventiv intézkedésnek tekintendő, amely a Syria és Irak elleni angol akciókat kiegészitve, eredményessége esetében lezárja azon területet, amelyen át a német előnyomulás -Szovjetoroszországban megtörténő döntés után- Anglia érdekkörletébe eső területek felé (Suez vagy India) bekövetkezhet illetve várható.

Iran területe egy részének birtokbavétele esetén is megvalósul Anglia ama régi terve, hogy közvetlen szárazföldi összeköttetést létesitsen Keletafrika-i gyarmatairól Egyptom-on át Indiával.

Ugyancsak szerepet játszik Irán megszállásában ama körülmény is, hogy azon át a Szovjetorosz haderőnek szánt fegyverzet és hadianyagszállitmányok akár Transkaukázusba, akár pedig Turkmenistan-ba a Perzsa öbölből végrehajthatók lesznek.

K63-1941-21/5

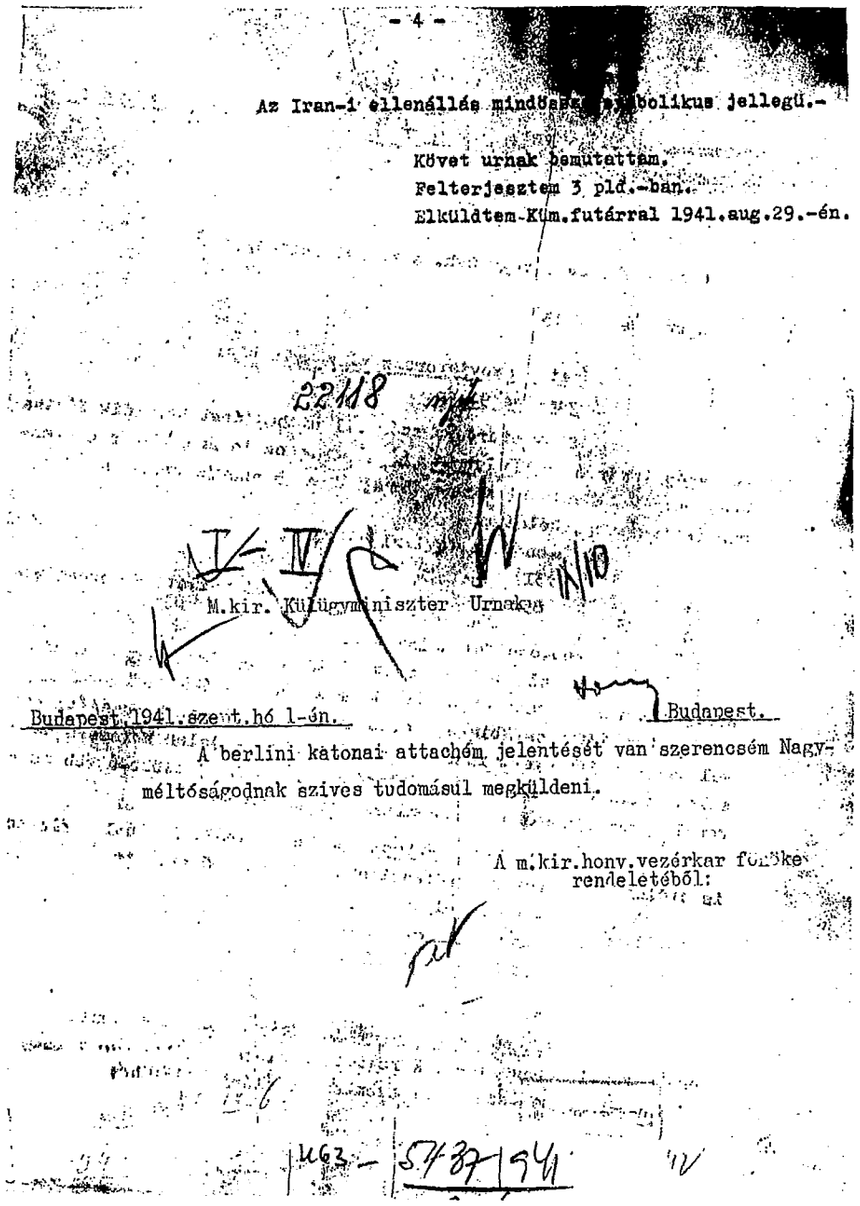

- 4 -

Az Iran-i ellenállás mindösz[illegible] szimbolikus jellegü.-

Követ urnak bemutattam.
Felterjesztem 3 pld.-ban.
Elküldtem-Küm.futárral 1941.aug.29.-én.

22118

M.kir. Külügyminiszter Urnak

Budapest.

Budapest, 1941. szept. hó 1-én.

A berlini katonai attachém jelentését van szerencsém Nagyméltóságodnak szives tudomásul megküldeni.

A m.kir.honv.vezérkar főnöke
rendeletéből:

K63-5787/941

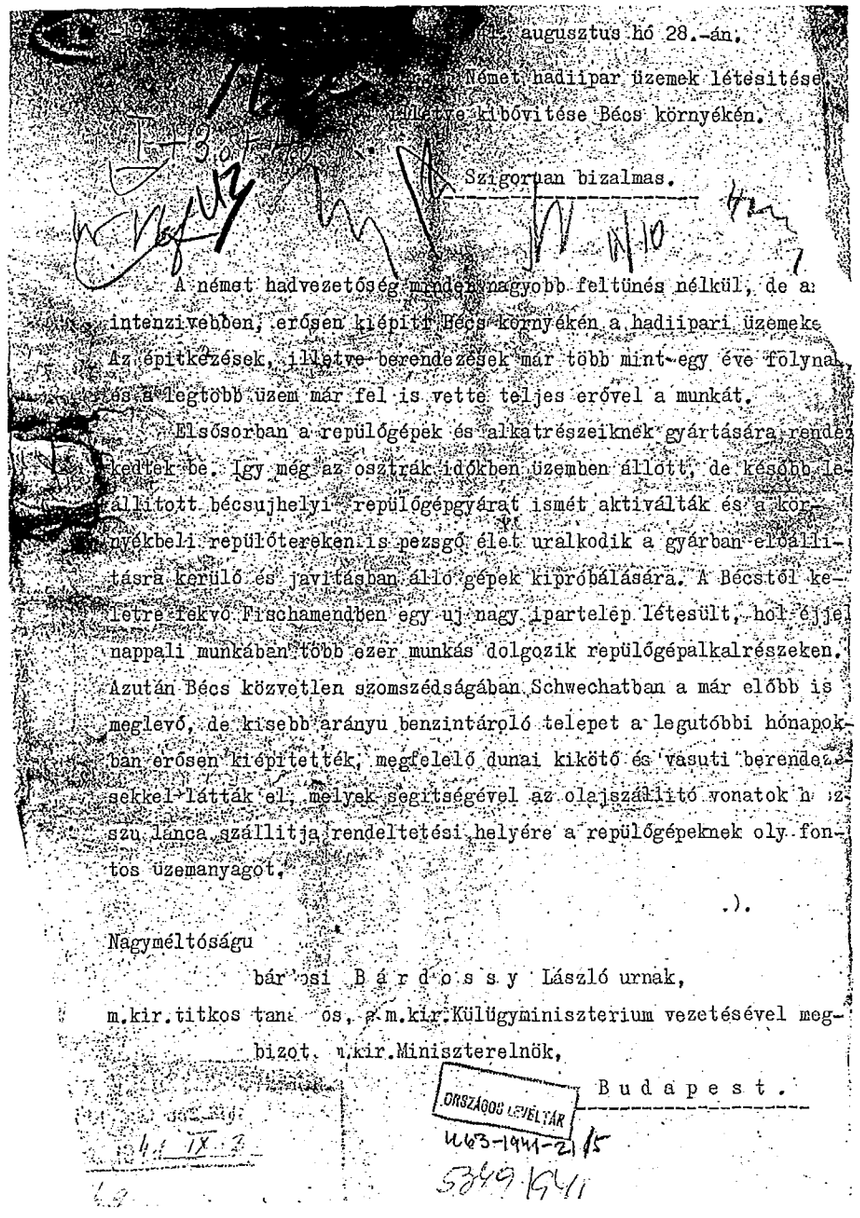

augusztus hó 28.-án.

Német hadiipar üzemek létesitése illetve kibővitése Bécs környékén.

Szigoruan bizalmas.

A német hadvezetőség minden nagyobb feltünés nélkül, de az eddiginél intenzivebben, erősen kiépitett Bécs környékén a hadiipari üzemeket.

Az épitkezések, illetve berendezések már több mint egy éve folynak, és a legtöbb üzem már fel is vette teljes erővel a munkát.

Elsősorban a repülőgépek és alkatrészeiknek gyártására rendezkedtek be. Igy még az osztrák időkben üzemben állott, de később leállitott bécsujhelyi repülőgépgyárat ismét aktiválták és a környékbeli repülőtereken is pezsgő élet uralkodik a gyárban előállitásra kerülő és javitásban álló gépek kipróbálására. A Bécstől keletre fekvő Fischamendben egy uj nagy ipartelep létesült, hol éjjel nappali munkában több ezer munkás dolgozik repülőgépalkalrészeken.

Azután Bécs közvetlen szomszédságában Schwechatban a már előbb is meglevő, de kisebb arányu benzintároló telepet a legutóbbi hónapokban erősen kiépitették, megfelelő dunai kikötő és vasuti berendezésekkel látták el, melyek segitségével az olajszállitó vonatok hosszu lánca szállitja rendeltetési helyére a repülőgépeknek oly fontos üzemanyagot.

).

Nagyméltóságu

bár osi B á r d o s s y László urnak,

m.kir.titkos tanácsos, a m.kir.Külügyminiszterium vezetésével megbizot. m.kir.Miniszterelnök,

B u d a p e s t.

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
K63-1941-21-15

5349/941

Fenti üzemeket csak példaképen [illegible] felhozni és [illegible] korántsem képezik teljes felsorolását az itt már elkészült és még készülőfélben lévő nagyszabásu telepeknek.

E nagy hadiipari felkészültség okai után kutatva, azokat elsősorban a háboru folytán általában lényegesen megszaporodott szükségletben lehet keresni, azonban ez üzemeknek ép a Birodalom délkeleti részében való feltünő szaporitásában, nézetem szerint a német hadvezetőségnek az az elgondolása is mérvadó lehet, hogy az elsőrangu fontossággal biró üzemeket az ellenséges légitámadásoktól veszélyeztetett nyugati részekről ide áthelyezze, hol zavartalan müködésük inkább biztositva van.

Jelentésem másolatát egyben a berlini m.kir.Követségnek is felterjesztettem.

[aláírás]

m.kir.főkonzul.

Követségnek [illegible]

Tárgy: A német hadvezetőség téli hadjáratra.

Szigoruan bizalmas.

A német haderőnek és szövetségeseinek a szovjetorosz harcszintéren elért nagy sikerei dacára, mindinkább valószinünek látszik, hogy a hadjárat a tél beállta előtt nem nyerhet befejezést.

A német hadvezetőség is számol evvel, mert már jó előre gondoskodott arról, hogy a német csapatokat a zord időtől lehetőség szerint megvédje. Igy Bécs szücsei éjjel-nappal dolgoznak katonai célokra szolgáló bundák elkészitésén, a ruhatárakban napról-napra nagyobbodnak a katonai téliruha-készletek. Azonkivül a Todt-munkaszervezet a valamennyi még otthonlévő ácst és asztalost munkaszolgálatra hivta be, hogy azután a keleti frontra dirigálja barakkok és egyéb hajlékok épitésére.

Mindezek az intézkedések arra engednek következtetni, hogy teljes erővel folyik a téli háborunak anyagi előkészitése.

Jelentésem másolatát egyben a berlini m.kir.Követségnek is felterjesztettem.

[aláírás]

m.kir.főkonzul.

Nagyméltóságu

bárdosi B á r d o s s y László urnak,

m.kir.titkos tanácsos, a m.kir.Külügyminiszterium vezetésével megbizott m.kir.Miniszterelnök,

B u d a p e s t .

MAGY. KIR. KÜLÜGYMINISZTERIUM Politikai osztály.

Érk. [illegible]

[illegible] sz. — drb. mell.

Előirat

5641/941

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

38

...etség Berlin. Katonai attaché.

1.904. k. a. — 1941. 3. példányban.
569.

Titkos!

Tárgy: Helyzetjelentés szept.18.-áról.
Hirek.-

Sürgős!

Nyil. 3

A m. kir. honvéd vezérkar főnökének

(A 2.vkf. Ov., vagy Ovh. s.k. felbontására!)

Berlin, 1941. évi szeptember hó 18.— n.

Budapest.

Aug.29.-én kelt 1750/535.k.a.-1941.számu és Budapesten szept.hó 2.-án tett szóbeli jelentésem folytatásaként:

I./ Szovjetorosz hadszintér:

A.) A német déli hds.csop. von Rundstedt tbgy.psága alatt: áll:

a 11.hds., szept.12.-éig a hősi halált halt von Schobert v.ezds. psága alatt,
a 17.hds., von Stülpnagel gy.tbk. psága alatt és alárendelve
a 6.hds., von Reichenau tbgy. psága alatt.

Odessa-t hetek óta az ott összpontositott 9 román ho.-nyi erő nem tudja bevenni, megerősitésére az 50.német gy.ho. irányittatott oda és be is érkezett.

A 17.hds. a Dnjeper alsó folyásán Rachowka-nál alkotot hidfőből szept.14.-én előretörve Perekop-ot, 15.-én Genitsesk-et érte el. E helyeken erősebb orosz ellentállást talált. A Rachowka - Perekop vonaltól Ny.-ra elterülő terület német kézen szept.16.-a óta.

Szándék e területen további előnyomulással a Krim félszigetet birtokba venni.

A 17.hds. szept.eleje óta a Krementschug-i Dnjeper hidfőt fokozatosan bővitette ki erős szovjetorosz ellentámadások közepette, majd a Kleist pc.tbk. psága alatt összevont pc.-os erőkkel szept.14.-én e hidfőből általában Ż. irányban előretörve összeköttetést teremtett az ugyanezen időben Romny körletből délfelé

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR 31

- 2 -

előnyomuló Guderian pc.csoport erőivel, Lochwiza körletben. Ezáltal itt Tscherkasy - Kijew - Neshin körletben a német felderités által megállapitott kb. 40 - 42 szovjetorosz ho.-nyi erőt keritett be, amely harcértékben 20 -22 teljes állományu szovjetorosz ho. harcértékének felel meg. A bekeritett terület nagysága, valamint a szovjetorosz haderő ellentállási készsége folytán ezen bekeritett szovjetorosz erők elfogása, illetve megsemmisitése még esetleg 1 - 2 hetet is vehet igénybe.

A 6.hds. zömével Gomel-től Ny.-ra levő területről nyomult elő és a Djesna körletét, valamint Neshin-t érte el, szeptember 17.-én pedig Jagotin-t és Priluki-t elérve a bekeritett erőket már részekre is bontja.

B.) Német középső hds.csop. von Bock tbgy.psága alatt áll:

2.hds. von Weichs v.ezds.,
4.hds. von Kluge v.ezds. és
9.hds. Strauss v.ezds. psága alatt.

A 2.hds. megerősitve Guderian pc.tbk. pc.-os csoportjával, hadmüveleteit Bobruisk - Roslawl körletből DDk-i irányban folytatva, sullyal Gomel-től K-re állatában a gy.ho.-okkal Neshin K. és a Djesna folyó vonalát érte el szept.14.-éig, helyenként azok hidfőket képezvén. Innen D.-i irányban 17.-éig kb. 60 km. tért nyert. A Guderian csoport Konotop-on át 11.-én Romny-ra tör előre, majd attól D.-re érintkezést talál a D.-i irányból előretörő Kleist pc.-os erőkkel.

A 4.hds. szept.eleje óta Roslawl - Jelnja - Jarzewo - Ostroluki körletben naponként megismétlődő szovjetorosz támadásokkal szemben védelmet fejt ki, e szovjetorosz tád.-ok következtében helyenként arcvonalát visszavonni kényszerült és szept.17.-én általában Ponetowka - Warkowo - Kardymowo - Woschkina - Mokrja vonalban áll. Vele szemben a szovjetorosz támadások a legutolsó napokban szünetelnek.

A 9.hds. néhány ho.-al megerősitve folytatólagos előnyomulásban eléri szept.15.-éig Nikulinka - Dubno - Polovinik körletét.

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

C.) Német északi hds.csop. von Leeb tbgy. psága alatt:
16.hds. Busch v.ezds. és
18.hds. von Küchler v.ezds. psága alatt. 32

K63-1941-21/5

A 16.hds., melynek az Ilmen tótól É.-ra csak kisebb erői maradnak vissza, az Ilmen tótól D.-re fekvő területen előnyomulását K.-i irányban általában folytatta, szept.15.-én elérte Kolwotizy - Demjansk - Ilmen tó ÉK.-i sarok vonalat, mely körletben ujabb 9 szovjet ho.-t semmisit meg és 9 további szovjetorosz ho.-t szétvert, miközben 53.000 foglyot ejtett, szept.16.-án pedig a Seliger See és attól É.-ra fekvő tavakat összekötő földnyelveket érte el. A 16.hds.-nek az Ilmen tótól É.-ra álló részei a Wochow folyó mentén biztositják a 18.hds. hadműveleteit.

A 18.hds. már Reval bevétele előtt is folytatólagos felzárkózásban volt Leningrad felé, azt körülkeritette és a szovjetorosz birodalom belsejétől teljesen elvágva tartja és ostromolja. Leningrad elestének időpontja bizonytalan, miután német részről vóráldozatokat kerülvén inkább Leningrad kiéheztetésére és megadására törekednek. A Leningrad-ban délen a 18.hds., északon a finn erők által bekeritve 12 szovjetorosz ho. állapittatott meg, melyek felfegyverzett munkásalakulatokkal kiegészitve kb. 600.000 főnyi állományra becsültetnek.

D.) A finn területen von Falkenhorst v.ezds. psága alatt álló német és a br.Mannerheim psága alatt álló finn erők előnyomulásukat lassu ütemben folytatva további részleteredményeket értek el és a Murman vasutat Petrozadcsk-nál is elvágták.

E.) Tervek és szándékok a szovjetorosz hadszintéren:

Északon Szent-Pétervár bevétele után, amennyiben azt az időjárási viszonyok még megengedik, Moskwa-t elfoglalni.

Délen a körülzárolt erők megsemmisitése után a hadműveleteket tovább folytatni és a Don - Donez körletbeni hadiipari és nyersanyag körletet birtokba venni.

Általában a szovjetorosz haderőkre oly csapásokat mérni, amelyek következtében a jelenleg Szovjetoroszország ellen alkalmazott német haderők jelentős része felszabaduljon és még a tél beállta előtt elszállitható legyen, mig a német erők kisebb része áttelelés után, 1942. tavaszán üldöző hadműveleteket folytathasson Szovjetoroszország további területeinek birtokbavétele és a bolsevizmus megbuktatása céljából.

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

33

B.) Veszteségek:

Illetékes német bejelentés szerint a szovjetorosz had
szeptember 1.-éig

halottakban kb. 2.000.000 főt
sebesültekben " 2.200.000 " "
hadifoglyokban " 1.800.000 " azaz

Összesen kb. kerek 6,000.000 főt vesztettek.

Ezzel szemben a német veszteségek ugyanezen időpontig kb. a következők:

85.896 halott
20.299 eltünt
296.570 sebesült

Összesen kb. 400.000 fő.

Arány veszteségekben kb. 15 : 1 -hez, ami a német fölényes hadvezetés, a kiváló kiképzés és az elsőrendü fegyverzet és felszerelésnek tudandó be.

C.) A szovjetorosz hdm. kezdete óta a német haderőkkel szemben kereken 390 szovjetorosz seregtest (gy.ho., lov.ho. és go.ddo.) lépett fel. Ezekből szept.10.-éig kereken 200 szovjetorosz seregtestet semmisitettek meg, illetve ejtettek foglyul.

A német vk. nyilvántartása még 190 szovjetorosz seregtestet tüntet fel, amelyek harcértéke

88 gy.ho.-ra,
8 lovas ho.-ra és
10 go.ddr.-ra. Összesen kb. 106 hdm.egységre (seregtestre becsültetett.

Ezekből szept.14.-én megsemmisült 9 ho.
Odessa-ban bekeritve 3 "
Kijew-től K.-re bekeritve 21 "
Leningradban bekeritve 12 " van megállapitva, amelyek leszámitásán után a szovjetorosz hadvezetőség (kivéve a Kaukázust és északi Szovjetoroszországot) még kb. 60 alkalmazható hdm.-i egységgel (seregtesttel) fog rendelkezni kb. 3000 km. kiterjedésü arcvonalon.-

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

H.) Távolabbi német szándékok:

A szovjetoroszországi hadműveleteket Szovjetoroszország déli része felé Ukrajnán át folytatni a Baku-i források olajtermelésének kézbevétele céljából.

Az az érzésem, hogy ezen időpontra, de lehetséges, hogy azt megelőzően is tervezgetik a Török Birodalom szinvallására való kényszerítése, melyhez előjelként tekintendők a Magyarország és Horvátországon át a Balkánra folyamatban lévő német csapatszállítások.

A Cyrenaikában harcoló német és olasz hadierők,melyek további megerősítése a német II.Afrikakorps szállitmányaival Tripolisba augusztus hó folyamán folyamatba tétetett, egyelőre szünetel úgyedig hir szerint azért, mert a Földközi tengeren az angol haditengerészeti fölény mindinkább erősebbé és nyomasztóbbá válik. A pótlás és az utánszállitás megnehezedése következtében mindinkább kialakul az a vélemény, hogy az ősz beálltával a Cyrenaikai körletből Suez birtokbavételére szándékolt közös német-olasz hdm. sikerrel nem lenne végrehajtható és mindjobban előtérbe jut a valószinüsége annak, hogy Suez birtokbavételére és azt folytatólag az angoloknak a Földközi tengerből való kiszorithatása egy oly hdm. feladata lesz, amely a Török Birodalmon és Syrián keresztül fog Suez irányába megindittatni a amelynél a Cyrenaikában lévő német olasz erők csak mellékszereret fognak kapni. E hadjárat megkezdésének időpontja természetszerüleg a szovjetorosz hadjárat további sikereinek a függvénye.

Ugyanakkor politikai vonalon hallottam oly véleményt is, amely szerint a Német Birodalom, miután elveszett gyarmataiért bőséges kárpótlást talált a már megháditott és még elérendő szovjetorosz területeken, amelyek kiegészitve a bakui olajmezőkkel Európa önellátását hosszu időkre ellátni képesek lesznek, erejének zömét ezen uj területek kiaknázására fogja fordítani és a Török Birodalmat ütköző államként hagyva, további nagyszabásu támadó hadműveleteket nem hajtana végre, hanem Európát védelemre rendezné be, visszautasitva, illetve megtorolva minden további Európa elleni támadást, következnék az be akár a földön, a tengeren, avagy a levegőben. Ezt az elgondolást kérem egyéni véleményként tekinteni, amelyet részemről nem osztok.

U63-1941-21/5 ORSZÁGOS LEVÉLTÁR 34

II./ Angliával szemben:

A német tengeralattjáró támadások, némiképpen csökkenő eredménnyel, amelyek az angol hajótérnek eddig okozott nagy veszteségek és ennek következtében az angol kereskedelmi hajótér összeszorulásának tudandók be, az angol tengeralattjáró tád. elhárító szolgálatnak javulása mellett, változatlanul tovább folytattatnak.

A német légi tád.-ok Angliával szemben csökkenő irányzatot tüntetnek fel, ami természetszerü következménye annak, hogy a német légierők zöme Szovjetoroszországgal szemben van még alkalmazva.

Német részről a lgv.fokozásán van Angliával szemben a sulypont, mely az angol repülőtámadásokkal szemben tekintélyes eredményeket is ért el.

A Német Birodalom belsejében, valamint a megszállott területeken a lgv.óvóhelyek épitése szakadatlan munkában folyik tovább, mely munkálatok még a volt Ausztria területére is nagymértékben kiterjednek akként, hogy a kialakult kép ma a Szigetbirodalomból várható rep.tád.-okkal szemben majdnem teljesen védekező jelleget tüntet fel.

III./ Az angol rep.tád.-ok ugyszólván naponta ismétlődnek meg a Német Birodalom és az általa megszállott területekre. E légi tád.-ok sulya a Rajna és Ruhr-vidék, valamint a német kikötővárosok ellen irányul. A tád.-ok eredménye immár le nem becsülhető és, megismétlődésük folytán a munkateljesitményt károsan befolyásolják.

Eltekintve e kérdés politikai oldalától, Budapest Angliából az uj amerikai óceánrepülő bombázógépek hatástávolságába esik és kivilágitottsága mellett a Duna mentén könnyen feltalálható, különösen a közelgő hosszu őszi és téli éjszakákra való tekintettel.-

Az angol hajóhad számos tengeralattjáró egysége lépett fel ujabban a Földközi tengerben és azt a jelen helyzetben csekély kivétellel teljesen uralja.

Syria, Irak és Iran megszállásával a Suez és India felé vezető esetleges német támadásokkal szemben a védelmi előkészületek megtörténtek, bár erre a célra a Szigetbirodalom belsejéből az utolsó hónapok folyamán mindössze egy gy.ddr. szállittatott a Suez-i csatorna körletébe, habár a Szigetbirodalom belsejében lévő angol erők csupt.elejével német részről 39 ho.-nyi erőben állapittattak meg.

U63-1941-21/5 ORSZÁGOS LEVÉLTÁR 35

- 7 -

IV./ U.S.A.:

Az Amerikai Egyesült Államok mindinkább a világháboruban való részvétel felé sodródnak, haditengerészetük az Atlanti óceán területének immáron kb. 4/5 részében azt uralja s ezzel az angol haditengerészetet mindinkább tehermentesiti, mely a kereskedelmi hajókaravánok kisérésétől igy részben felszabadul s eme erőket más katonai célok elérése érdekében alkalmazhatja.

Mindamellett német részről eddig nem szándékozzák Roosewelt elnök beavatkozás melletti politikájának megvalósitását megkönnyiteni és a provokáció elől kitérnek, bár az U.S.A. magatartása de facto már a hadviselés formáját veszi fel.

V./ Japán:

Magatartását illetően német kat.körökben az a benyomás alakult ki, hogy elsősorban déli irányban igyekszik positióját erősiteni. Bár csapatmegerősitéseket küld Mandzsuriába azzal, hogy még ez évben a Szovjetorosz távolkeleti haderőket megtámadná, német részről már nem igen számitanak.

Ezen angol és U.S.A. aktiv, valamint japán részről legalább is eddig passiv magatartás következtében Szovjetoroszországnak hadianyaggal való további állátása korlátolt mértékben délről Iran-on át, északról a télen át be nem fagyó Archangelszk kikötőjén keresztül, távolkeletről pedig Wladivosztok-on át továbbra is végrehajtható.

VI./ Összefoglalás:

Európai viszonylatban a német és szövetséges erők eddigi eredményei a szovjetorosz haderőkkel szemben -bár a hadműveleti célok még elérve ninosenek- a szovjetorosz haderőnek okozott nagy fegyverzet és anyagi veszteségek következményeképpen már azt eredményezték, hogy Szovjetoroszország legalább is néhány évig nem lesz abban a helyzetben, miszerint az elvesztett szovjetorosz területeket visszaszerezhesse s igy a Középeurópai és a Balkánállamokra közvetlen veszélyt jelenthessen.

Másrészt ennek a Szovjetoroszország elleni fegyveros győzelmi sorozatnak az ára az, hogy a német főellenség -Anglia- Keletafrikán, Egyptomon, Syrián, Irak-on és Iran-on át egységes

463-1941-21/5 ORSZÁGOS LEVÉLTÁR 36

- 8 -

védekező frontot volt képes alakitani, hadiflottájának segitségével pedig, amelyet az U.S.A. flotta is tehermentesit Európa blokádját ugyszólván teljessé tette.-

A szovjetorosz veszély szünőfélben léte mellett a jelen háboru immár a világrészek egymásközötti háborujává növi ki magát és miután ide elérkezett, hosszu lefolyásunak igérkezik.-

Követ urnak bomutattam.
Felterjesztem 3 pld.-ban.
Elküldtem Küm.futárral 1941.szept.19-é

23180.

M.kir. Külügyminiszter Urnak

Budapest, 1941, szept.hó 25-én. Budapest.

A berlini katonai attachém jelentését van szerencsém Hegyméltóságodnak szives tudomásul megküldeni.

A m.kir.honvéd vezérkar főnöke rendeletéből:

463-6119/1941 21/ 37

Ov

I–IV

A m. kir. Külügyminiszter Urnak,

Budapest, 1941. évi október hó 14.- én. B u d a p e s t.

A berlini katonai attachém jelentését van szerencsém Nagyméltóságodnak szives tudomásul megküldeni.

A m. kir. honvéd vezérkar főnöke rendeletéből :

MAGY. KIR. [illegible]

Elérvet

K63-647-2/01

2

M. kir. [illegible]

Katonai attaché

Titkos!

Sürgős!

Tárgy: [illegible] október 3.-ától [illegible]

A m. kir. honvéd vezérkar főnökének

([illegible] Ov., vagy Ovh. s.k. felbontására!)

Berlin [illegible] október hó 16.- n

Budapest

Szept.26.-án kelt 1950/587.k.a.-1941.számu jelentésem folytatásaként:

1.) Hitler vezér és kancellár október 3.-i beszéde.

A beszédre szükség volt a belhangulat emelése céljából (lásd szept.26.-án kelt 1950/587.k.a.-1941.számu jelentésem 6. pontját). Emberi gyenge tulajdonság, hogy háboruk folyamán hosszu hallgatást a népek nem birnak el és különösen nem az ellenséges propaganda következtében.

Hitler kancellár beszédének kihatása a német belhangulat kedvező megváltozására teljes. Az alig egy héttel azelőtt még minduntalan hangoztatott pesszimisztikus megitélés elhallgatott és az optimisztikus felfogás kerekedett, majdnem teljességgel fölé. A beszéd visszaadta a nép bizalmát, kivévén a német iparmágnásokat, a nagyjövedelmü entellektuellek egy részét, kik jövedelmük után kolosszálisan megadóztatnak és természetesen a zsidókat.

Magyar szempontokból nézve a beszédet, annak jó és rossz kitételei vannak. Ezeket a következőkben jellemzem:

"In Europa hatten wir ausserdem von früher her eine Reihe von Völkern und Staaten, die uns in einer immer gleichbleibenden Sympathie freundschaftlich gegenüberstanden, vor allem Ungarn und einige nordische Staaten."

Hitler kancellár beszédének általános részében emlékezik meg Magyarországról akkor, amikor Magyarországon kivül más európai államot -Olaszország kivételével- nem emlit meg, mint a

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS [illegible] ÉLTÁR

2.

- 2 -

[illegible] rodalom barátját.

[illegible] war, das darf ich hier heute aussprechen, der [illegible] Entschluss meines ganzen bisherigen Lebens. Ein jeder [illegible] Schritt öffnet ein Tor, hinter dem sich nur Geheimnisse verbergen, und erst die Nachwelt weiss genau, wie es kam und was geschah."

Hivatkozás mindazon meglepetésekre, amelyek a német hadvezetőséget is érték a szovjetorosz háboru folyamán, elsősorban a szovjetorosz haderő addig fel nem deritett hatalmas erejét és nagyságát illetően, amivel kapcsolatban itt el van terjedve az, hogy amennyiben a szovjetorosz haderő valóságos nagysága a háboru elején már ismeretes lett volna, ugy nagy valószinüség szerint Európában pánik tört volna ki.

Igy magyarázandó a kancellár beszédének további eme kitétele is:

"Wir haben uns aber über etwas getäuscht: Wir hatten keine Ahnung davon, wie gigantisch die Vorbereitungen dieses Gegners gegen Deutschland und Europa waren, und wie ungeheuer gross diese Gefahr war, wie haarscharf wir diesmal vorbeigekommen sind an der Vernichtung nicht nur Deutschlands, sondern ganz Europas. Das kann ich heute hier aussprechen!"

"Denn zum erstenmal ist diesmal doch so etwas wie ein europäisches Erwachen durch diesen Kontinent gegangen."

Beismerése annak, hogy az egyes európai államoknak közös európai célra való összefogása csak most -a szovjet ellenkezd némiképpen megvalósulni, avagy más szavakkal: a németek eddigi ily kisérletei nem vezettek a kellő eredményre.

"Im Süden kämpft Rumänien. (Erneuter stürmischer Beifall.) Es hat sich aus einer der schwersten Staatskrisen, die ein Volk und ein Land befallen können, in staunenswerter Schnelligkeit erholt, unter einem ebenso tapferen wie entschlussfreudigen Mann."

Románia teljes dicsérete -ami nekünk magyaroknak roszszul esik-, azonban a németek szemével nézve, érthető, annál is inkább, miután Románia kerek 2o ho-al vesz részt a szovjet elleni küzdelemben és veszteségei a kiadott román kommuniké szerint eddig 2o.ooo halottat, 15.ooo eltüntet és 76.ooo sebesültet tesznek ki, ami Románia nagyságát mérve csekély veszteségnek már nem mondható.

K63-1941-21/5 ORSZÁGOS LEVÉLTÁR 23

- 3 -

Ugyancsak Romániára vonatkozik a következő kitétel is: "Es war die Frage, ob die deutsche Garantie Rumäniens [illegible] gegen Sowjetrussland schützen würde. Ich musste auch hier zu meinem einmal gegebenen Wort stehen. Ich bereue es nicht, dass ich es getan habe (stürmischer Beifall), denn ich habe auch in Rumänien in General Antonescu einen Ehrenmann gefunden, der auch seinerseits blind zu seinem Wort gestanden hat. (Erneuter brausender Beifall.)"

Antonescu személyének elismerése és kiemelés Hitler kancellár által, valamint ad analogiam következtetni enged arra is, hogy miután a Német Birodalom Románia határait a Szovjettel szemben garantálta, ugy nekünk is számolnunk kell azzal, hogy a jelenlegi magyar-román határ megváltoztatását, vagy Németország előzetes hozzájárulásával, avagy pedig Németország akaratával szemben leszünk csak képesek javunkra megváltoztatni, amennyiben a románokkal megegyezésre jutni nem tudunk.

A továbbiakban Hitler kancellár megemliti azt, hogy a szovjetorosz hadmüveletek folyamán igen gyakran előfordul az, hogy a kiadott hadijelentések konkrétumot a német hadmüveletek mikénti továbbhaladásáról és az elért eredményről nem tartalmaznak. Ezzel a szovjetorosz hadvezetés munkáját akarja megnehezíteni. Jelen soraim irásakor ugyanez a helyzet, a német hivatalos jelentések a Moszkva irányában jelenleg folyamatban lévő hadmüveletek elért eredményeiről egyáltalán nem emlékeznek meg, a részemre kiadott hivatalos tájékoztatás, amelyet esetenként rejtjel. táviratban jelentek ennek következtében kizárólag legbizalmasabb használatra fordítható, annál is inkább, miután esetleges indiszkréció esetében azok teljes elmaradásával lesz szükséges számolni.

"Die Zahl der Gefangenen ist nunmehr auf rund 2,5 Millionen Sowjetrussen gewachsen. (Grosser Beifall.)

Die Zahl der erbeuteten oder vernichteten, also bei uns befindlichen Geschütze beträgt bereits jetzt rund 22.ooo. (Brausender Beifall.)

Die Zahl der vernichteten oder erbeuteten, also bei uns befindlichen Panzer beträgt jetzt bereits über 18.ooo (Achtzehntausend). /Noch stärkerer Beifall./

Die Zahl der vernichteten, zerstörten und abgeschossenen Flugzeuge über 14½ Tausend. (Der Beifall steigert sich nochmehr.)

K63-1941-21/5 ORSZÁGOS LEVÉLTÁR 24

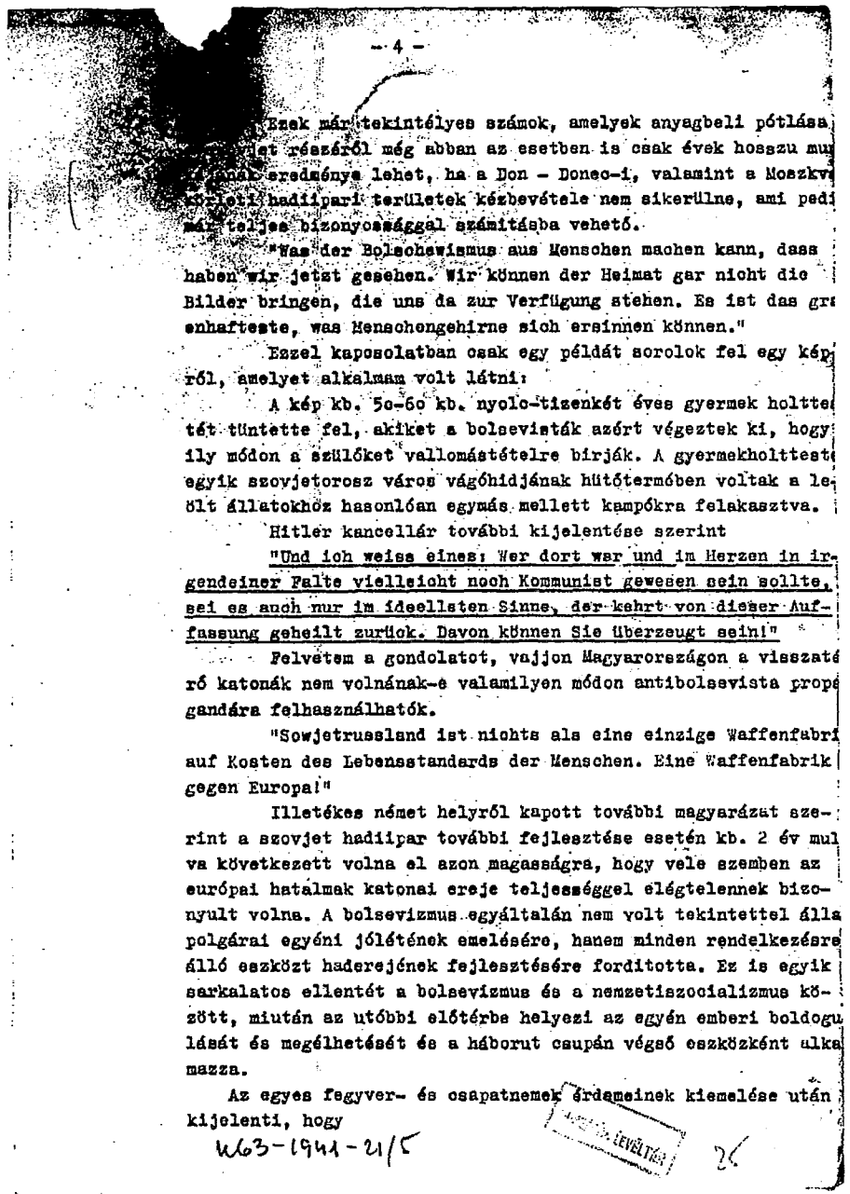

- 4 -

Ezek már tekintélyes számok, amelyek anyagbeli pótlása [illegible] részéről még abban az esetben is csak évek hosszu mu[illegible] eredménye lehet, ha a Don - Donec-i, valamint a Moszkv[illegible] ipari területek kézbevétele nem sikerülne, ami pedi[illegible] már teljes bizonyossággal számításba vehető.

"Was der Bolschewismus aus Menschen machen kann, dass haben wir jetzt gesehen. Wir können der Heimat gar nicht die Bilder bringen, die uns da zur Verfügung stehen. Es ist das gr[illegible] enhafteste, was Menschengehirne sich ersinnen können."

Ezzel kapcsolatban csak egy példát sorolok fel egy kép[illegible] ről, amelyet alkalmam volt látni:

A kép kb. 5o-6o kb. nyolc-tizenkét éves gyermek holtte[illegible] tét tüntette fel, akiket a bolsevisták azért végeztek ki, hogy ily módon a szülőket vallomástételre birják. A gyermekholttest[illegible] egyik szovjetorosz város vágóhidjának hütőtermében voltak a le[illegible] ölt állatokhoz hasonlóan egymás mellett kampókra felakasztva.

Hitler kancellár további kijelentése szerint

"Und ich weiss eines: Wer dort war und im Herzen in irgendeiner Falte vielleicht noch Kommunist gewesen sein sollte, sei es auch nur im ideellsten Sinne, der kehrt von dieser Auffassung geheilt zurück. Davon können Sie überzeugt sein!"

Felvetem a gondolatot, vajjon Magyarországon a visszaté[illegible] ró katonák nem volnának-e valamilyen módon antibolsevista propa[illegible] gandára felhasználhatók.

"Sowjetrussland ist nichts als eine einzige Waffenfabri[illegible] auf Kosten des Lebensstandards der Menschen. Eine Waffenfabrik gegen Europa!"

Illetékes német helyről kapott további magyarázat szerint a szovjet hadiipar további fejlesztése esetén kb. 2 év mul[illegible] va következett volna el azon magasságra, hogy vele szemben az európai hatalmak katonai ereje teljességgel elégtelennek bizonyult volna. A bolsevizmus egyáltalán nem volt tekintettel álla[illegible] polgárai egyéni jólétének emelésére, hanem minden rendelkezésre[illegible] álló eszközt haderejének fejlesztésére forditotta. Ez is egyik sarkalatos ellentét a bolsevizmus és a nemzetiszocializmus között, miután az utóbbi előtérbe helyezi az egyén emberi boldogu[illegible] lását és megélhetését és a háborut csupán végső eszközként alka[illegible] mazza.

Az egyes fegyver- és csapatnemek érdemeinek kiemelése után [illegible] kijelenti, hogy

K63-1941-21/5

[illegible] LEVÉLTÁR

26

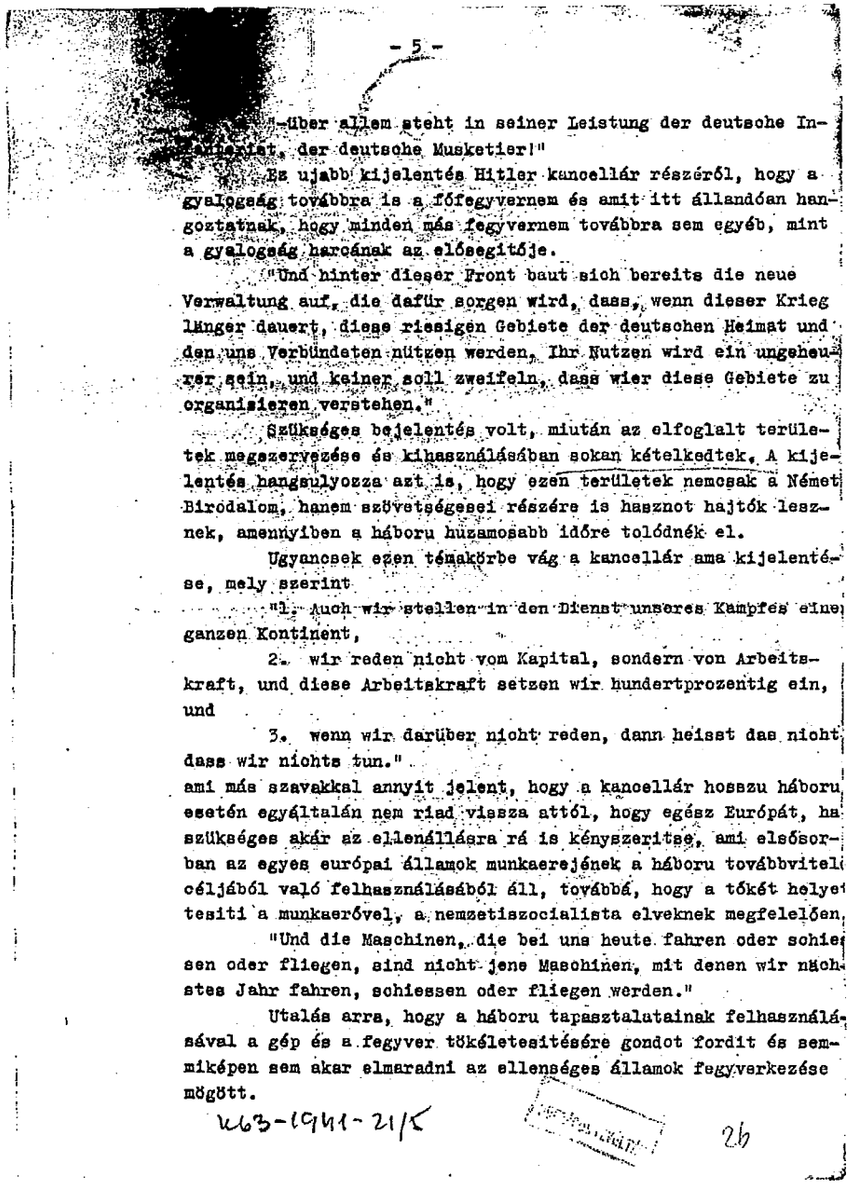

- 5 -

"-über allem steht in seiner Leistung der deutsche Infanterist, der deutsche Musketier!"

Ez ujabb kijelentés Hitler kancellár részéről, hogy a gyalogság továbbra is a főfegyvernem és amit itt állandóan hangoztatnak, hogy minden más fegyvernem továbbra sem egyéb, mint a gyalogság harcának az elősegitője.

"Und hinter dieser Front baut sich bereits die neue Verwaltung auf, die dafür sorgen wird, dass, wenn dieser Krieg länger dauert, diese riesigen Gebiete der deutschen Heimat und den uns Verbündeten nützen werden. Ihr Nutzen wird ein ungeheurer sein, und keiner soll zweifeln, dass wier diese Gebiete zu organisieren verstehen."

Szükséges bejelentés volt, miután az elfoglalt területek megszervezése és kihasználásában sokan kételkedtek. A kijelentés hangsulyozza azt is, hogy ezen területek nemcsak a Német Birodalom, hanem szövetségesei részére is hasznot hajtók lesznek, amennyiben a háboru huzamosabb időre tolódnék el.

Ugyancsak ezen témakörbe vág a kancellár ama kijelentése, mely szerint

"1. auch wir stellen in den Dienst unseres Kampfes einen ganzen Kontinent,

2. wir reden nicht vom Kapital, sondern von Arbeitskraft, und diese Arbeitskraft setzen wir hundertprozentig ein, und

3. wenn wir darüber nicht reden, dann heisst das nicht dass wir nichts tun."

ami más szavakkal annyit jelent, hogy a kancellár hosszu háboru esetén egyáltalán nem riad vissza attól, hogy egész Európát, ha szükséges akár az ellenállásra rá is kényszeritse, ami elsősorban az egyes európai államok munkaerejének a háboru továbbvitel[illegible] céljából való felhasználásából áll, továbbá, hogy a tőkét helyet[illegible] tesiti a munkaerővel, a nemzetiszocialista elveknek megfelelően.

"Und die Maschinen, die bei uns heute fahren oder schie[illegible] sen oder fliegen, sind nicht jene Maschinen, mit denen wir nächstes Jahr fahren, schiessen oder fliegen werden."

Utalás arra, hogy a háboru tapasztalatainak felhasználá[illegible] sával a gép és a fegyver tökéletesitésére gondot fordit és semmiképen sem akar elmaradni az ellenséges államok fegyverkezése mögött.

K63-1941-21/5

[illegible] LEVÉLTÁR

26

- 6 -

"Wenn dieser Krieg zu Ende sein wird, dann werde ich aus ihm zurückkehren als ein noch viel fanatischerer Nationalsozialist, als ich es früher war!"

"Ich werde aus diesem Krieg einst zurückkehren wieder mit meinem alten Parteiprogramm, dessen Erfüllung mir jetzt noch wichtiger erscheint als vielleicht am ersten Tag!"

Ezen kijelentéseivel Hitler vezér és kancellár leszögezi ujból azt, hogy a nemzetiszocialista állameszme alapján áll és hogy a jövőben is teljesen azon óhajt tovább müködni. E kijelentése intő példa mindazok, a Német Birodalmon belül helyenként megnyilvánuló hangokra, amelyek a párt és a haderő közötti ellentéteket szitani igyekeznek, intő példa egy-két magasrangu német katonai parancsnok számára, aki talán titokban egy az ő elképzelésüknek megfelelőbb államforma létrehozásán fáradoznak, vagy álmodoznak, valamint figyelmeztetés azok részére is, akik külföldön a nemzetiszocialista eszme bukásában reménykednek.

2.) A Szovjetoroszország elleni háboru ez évi utolsó hdm-e van folyamatban a szovjetorosz haderőkkel szembeni döntés kierőszakolása után.

A Kijew és attól K-re levő bekeritő hdm., melyben a szovjet erők minimális becslés szerint 1 millió embert veszitettek, maga után vonta a szovjet hadvezetőség részére ama kényszeritő körülményt, hogy az ily módon keletkezett kb. 2oo km. kiterjedésü ür betöltésére az arcvonal középső és legdélibb szakaszáról volt kénytelen erőket elvonni.

Ezen igy meggyöngitett orosz arcvonalrészekkel szemben indult meg -a Kijew-i bekeritő hdm-ben általában részt nem vett német és szövetséges erőkkel- a németek ujabb hadmüvelete, amelynek célja:

Délen: a Donec ipar és nyersanyagkörlet birtokbavétele,

Középen: Moskwa elfoglalása.

A déli hdm. igen szép eredménnyel halad előre, vele szemben az ellenséges ellentállás gyengül, Charkow és Rostow birtokbavételével számolni lehet, ezzel pedig a Donec - Don nyersanyag- és ipari körlet majdnem teljességében elvész a szovjet részére. A Budjeny hds.csoport feloszlásban van.

Változatlanul van szovjet ellenállás Odessá-nál és a Krim félszigeten.

K63-1941-21/5

27

- 7 -

A középső hdm.

Okt.2-án vette kezdetét a Guderian pc.csoportnak Gluchow-ról - Orel-re való előtörésével, amelynek elérése után az bekanyarodva K-i irányból hátbatámadta és vette be Brjansk-ot. Itt egyrészt Brjansk-tól D-re, másrészt ÉNy-ra két zsákban 3 hds. bekeritése sikerült, melyek töntkretétele, illetve elfogása biztosra vehető.

Ugyancsak okt.2-án tört elő egy erősebb pc.csop. Jarzewo-ról Wjasma-ra, amely onnan az ugyanakkor Bor-ról Nikitinka-ra előnyomult erőkkel egyesülve ugyancsak 3 szovjetorosz hds-et keritett be Wjasma-tól Ny-ra levő körletben. Ezek tönkretétele is rövidesen várható.

E helyeken ujabb 5o-6o szovjetorosz ho. bekeritése vált teljessé. A német tád. egy már a téli szállásokat előkészitő ellenségre bukkant, azt meglepte s ennek következtében e körletben már a szovjetorosz erők felbomlásának jelei is mutatkoztak.

Mindezek ellenére hivatalos helyről velem óvatosan csak annyit közöltek, hogy amennyiben az időjárás azt lehetővé teszi (jelenleg hó és eső esik, éjjeli erősebb fagyokkal), ugy Moskwát még a tél beállta előtt elérni remélik.-

A német vk.nyilvántartás szept.1o.-én még 1o6 szovjetorosz hdm.egységgel számolt, melyekből (teljes értékre átszámitva) szept.14.-én megsemmisült 9 ho. és Kijew-től K-re még további 21 ho., összesen 3o ho. Maradt tehát (szept.hóra 4 ho. ujfelállitást is számitva) szept.végével kb. 8o szovjetorosz ho.

A jelenlegi hatalmas német katonai sikerek felszámolása után, a német vk.nyilvántartásának adatai szerint (átszámitva teljes harcértékü seregtestekre) a szovjetorosz haderő helyzete okt.9-ével a következő:

Odessában bekeritve	3 ho.
a Krim-i félszigeten	3 "
Melitopol-tól ÉK-re bekeritve . .	3 - 4 ho.
Brjansk és Wjasma-nál bekeritve ...	25 -3o "
Leningrádban és attól Ny-ra bekeritve	14 -18 "
összesen:	48 -58 ho.

Ami után a szovjetorosz hadvezetőségnek szétszórva és lekötve kb. 2ooo km. arcvonalon marad összesen 22 - 32 ho-nyi ereje. (Nem számitva a Kaukázus és Távolkeleten levő erőket.)

K63-1941-21/5

28

- 8 -

Ezen adatok alapján is jogos ama megállapitás, hogy:

a) A döntés a szovjetorosz haderővel szemben megtörtént.

b) A felsorolt bekeritett szovjetorosz erők megsemmisitése, illetve elfogása után a Szovjetoroszországgal szembeni nagyszabásu hadműveletek befejezést nyernek.

c) A hadműveleti célok (Moskwa - Don - Donec) még elérve ninosenek, azonban azok immár további nagyobb veszteségek nélkül elérhetők lesznek.

d) A Szovjetoroszországgal szemben alkalmazott német erők tekintélyes része felszabadul és további hadműveletek részére rendelkezésre áll.

e) A bolsevista veszély -minimumként legalább évekre- Európára, megszünt.

3.) Az angol kereskedelmi hajótér elsüllyesztések változatlan ütemmel és ismét emelkedő eredménnyel folytatódnak német részről.

A német hivatalos jelentés szerint szeptember hóban az elsüllyesztett angol hajótér 683.4oo BRT., amivel a háboru eleje óta az összesen 13,771.683 BRT.-ra emelkedik.

Dacára az angol védekezés erős javulásának, valamint az U.S.A. dock-ok felhasználásának is, nem valószinü, hogy a német tengeralattjárók hatása nagymérvben csökkenthető lenne.

A nagymérvü hajóelsüllyesztések eredménye immár az is, hogy a Moskwa-i konferencián le kellett szögezni azon tényt, hogy hadianyag szállitási célokra sem angol, sem amerikai hajóteret a szovjet részére rendelkezésre bocsátani nem tudnak.

4.) Az angol légi erők berepülése a Német Birodalom területére, valamint az általa megszállott országok területére erősen csökkenő az elmult két hét folyamán és főleg feltünő az, hogy még telihold is van. Összehasonlitva az 194o.év hasonló szakával annak csupán töredékét teszik ki.

Ennek okait a következőkben látom:

a) Néhány német rep.hdt. visszatelepitése a nyugati arcvonalra és a német éjjeli vadász alakulatok kiépitése.

b) Az angolok és U.S.A. által a szovjetnek nyujtandó segitség rep.gépekben.

c) A német szovjetoroszországi sikerek, amelynek következtében szükség van az angol Közelkeleti haderők minél nagyobb

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR 29

K63-1941-21/5

- 9 -

méretü kiépitésére és felszerelésére.

d) Esetleg az angol Egyptom-i haderők légi erejének nagyfoku kiépitése, egy még az ősz folyamán megindítandó támadó hdm-hez, mely Egyptom-ból Lybia ellen irányulna s amelyről itt ellenőrizhetetlen hirek keringenek.

5.) A japán főhadiszállásról közölték, hogy f.év szeptember elején Japánnal szemben az alábbi angol erők állottak készenlétben:

Malaya-ban 7o haditengerészeti egység, 7o.ooo sorkatona, 2o.ooo önkéntes, 5oo rep.gép.

Birma-ban néhány kis haditengerészeti egység, 65.ooo sorkatona, 15o rep.gép.

A Fülöp szigeteken 45 haditengerészeti egység, 25.ooo sorkatona, 2oo rep.gép.

Holland-Indiában 8o haditengerészeti egység, 1oo.ooo sorkatona, 5oo rep.gép.

6.) Belga hivatalos adatok szerint az 194o.évi háboru folyamán a belga veszteségek a következők:

8.5oo halott,

18.563 sebesült.

A kb. 2oo.ooo hadifogoly közül kb. 12o.ooo tért vissza és dolgozik jelenleg Belgiumban.

A polgári lakosság közül kb. 1½ millió belga menekült el lakóhelyéről, ezek közül kb. 1o.ooo életét vesztette.

Angliába kb. 25.ooo belga menekült.

Követ urnak bemutattam.
Felterjesztem 3 pld-ban.
Elküldtem Küm.futárral 1941.okt.1o-én.

K63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR 30

...tóber hó 16-án.

68/19..

...rgy: Katonai hirek.

Az elmult napokban a keleti hadszintérről jövet két motorizált hadosztály szállittatott a protektorátus területén keresztül.Megbizható forrásból kapott értesüléseim szerint olya. csapatokról van szó,melyek a Kiew körüli harcokban vettek részt és mint hallom,lényeges veszteségeket szenvedtek.Megállapitást nyert,hogy a csapatok Észak-Franciaországba kerülnek.

Hogy ezen egységek,anyag-és emberrel való kiegészités/feltöltés/ céljából,avagy pedig más,talán közelebbfekvőbb okokból irányittattak-e Észak-Franciaországba,ezt informátorom,aki egyébként az egyik szóbanforgó hadosztályhoz van beosztva,nem tudta,vagy nem akarta megmondani.

MAGY. KIR. KÜLÜGYMINISZTERIUM
Érk. ..
Előirat

m.kir.konzul.

Nagyméltóságu
bárdosi
m.kir.titkos ..ta
vezetésével meg

A m. kir. Külügyminiszter Urnak,

Budapest, 1941. október hó 20.-án.

B u d a p e s t.

A berlini katonai attachék jelentését van szerencsém Nagyméltóságodnak szives tudomásul megküldeni.

A m. kir. honvéd vezérkar főnöke
rendeletéből :

MAGY. KIR. KÜLÜGYMINISZTERIUM
Politikai osztály
Érk. ..
Előirat

M. k[illegible] Berlin.

Katonai atta[illegible]

MÁSODPÉLDÁNY

Titkos

Sürgős

Tárgy: [illegible]ények és hírek okt.11. - 17.-éig.

A m. kir. honvéd vezérkar főnökének

(A 2.vkf. Ov., vagy Ovh. s.k. felbontására!)

Berlin, 1941. évi október hó 17. n.

Budapest

Okt.10-én kelt 2026/616.k.a.-1941.sz.felterjesztésem folytatásaként, naponként jelentett helyzetek kiegészitéseként jelentem:

1.) A Szovjetoroszország elleni háboru:

általában elérkezett az üldözés stádiumához. Részleteiben, a német OKW. által nem hivatalosan adott adatok alapján az okt.15.-i helyzet szerint (1. mellékelt vázlatot!):

a) Déli hds.csoport v.Rundstedt tábornagy psága alatt a Donez ipari és nyersanyagkörlet birtokbavétele céljából ált.K-i irányban üldöz.

Gy.m.erői az Azow-i tenger partján gyors előnyomulásban Taganrog-ot tulhaladták. Ezzel megközelitették a Rostow-tól Ny-ra a Donez körletbe vezető olaj csővezetéket, ami után a szovjet erők olajjal való ellátása immár a tengelyen való utánpótlásra redukáltatik.

A 11.hds. (a hősi halált halt Schobert vezds. utódja von Manstein pc.tbk.) a gy.m. erők mögött és azoktól Ny-ra lassu felzárkózásban van. Előnyomulását az esőzések okozta lehetetlen utviszonyok igen hátrányosan befolyásolják. Vele szemben elges ellentállás igen gyenge.

A 17.hds. előbbitől É-ra Charkow főelőnyomulási iránnyal azt központiasan támadja. Vele szemben helyenként még erősebb ellentállás, különösen Charkow-tól K-re. A felázott utak miatt ugyancsak nagy nehézségekkel küzd.

A 6.hds.-et, mely erőinek zömével a Kiew-től K-re lezajlott harcokban vett részt, át kellett csoportositani általában K-i

K63-1941-21/5

12

[illegible]ban való előnyomuláshoz, amit kb. 1 hete kezdett meg s amely [illegible] Sunny-t és Rylsk-et elfoglalta. Általában K-i irányban nyomul elő egyelőre Kursk főelőnyomulási iránnyal, amely után valószinüleg DK-i irányban fog továbbhaladni. Vele szemben gyenge ellenséges erők. Utvonalai a legrosszabb állapotban.

A v.Rundstedt hds.csoporttal szembeni ellenséget még nyilvántartás szerint 20-22 ho-ra becsülik, melyek harcértéke 10 - 11 teljes ho-nak felel meg. Ezeken felül a Donez vidék ipar és bányatelepeinek munkásságából munkásdandárok állittattak fel, melyek tü-el egyáltalán nem rendelkeznek, gp-juk is kevés és harcértékük csekély.

Az Odessa elleni tád. okt.16-án a város bevételét eredményezte. (Itt kb.3 elg-es ho volt.)

A Krim félszigetre való betörés eddig nem járt sikerrel. (Itt kb. 3-4 szovjetorosz ho.)

b) A középső hds.csop. v.Bock tábornagy psága alatt a Wjasma-nál bekeritett szovjetorosz hds-ek elfogása, illetve részleges megsemmisitése után, melyeket napokon belül a Brjansk-nál bekeritett ellenséges erőké is követni fog, központiasan nyomul elő Moskwá-ra, valamint Moskwa hadiipari körletének birtokbavétele végett.

Gy.m.erőinek zöme Orel-től É-ra és ÉK-re Mzensk és Bolchow körül nagyobb ellenséges ellentállásra talált. E gyorsanmozgók tulnyomó része még a Brjansk körletben duló bekeritő hdm-ben is le vannak kötve.

A 2.hds. a Brjansk-i ütközetet vivja.

A 4.hds. a Wjasma körletben lefolyt bekeritő hdm-ben vett részt s azt dicsőségesen zárta le.

A 9.hds. részeivel ugyancsak a Wjasma-i hdm-ben vett részt, részeivel Jetsina - Andreapol - Seliger See vonalig üldözi az abból ÉK-i irányban visszavonuló szovjetorosz erőket.

A hds.csop.gy.m.erőinek kisebb része Sytschewka - Rshew-Stariza-n át Kalinin-ra tört elő s azt birtokba vette okt.13-án.

A hds.csop. hdm-eit ugyancsak havaseső kiséri, éjjeli fagyokkal. A középső hds.csop-al szemben szovjetorosz részről:

Moskwa irányában eddig nincsen lényeges ellentállás. Moskwa-ban 3-4 ho-nyi ujfelállitás van kevés tü-el, ezenfelül munkásddr-ok csekély harcértékkel. Wjasma körletből, de XXX Brjansk

K63-1941-21/5

[illegible]ből is csak minimális erők kerülhettek oda.

Ezzel szemben Moskwa és Leningrad között a hds.csop.-ok ki szárnya, valamint az északi hds.csop. keleti arcvonalával szemben álló, részben visszavonuló, részben még támadó szovjetorosz erőket 25 - 3o ho-ra becsülik 12-14 teljes ho-nyi harcértékkel.

Miután a hds.csop. hds-einek zömei még okt.15.-én Wjasmanál állanak, illetve Brjansk-nál harcolnak, amik légvonalban 2oo, illetve 3oo km-re vannak Moskwa-tól, számolni lesz szükséges azzal, hogy Moskwa komoly ostroma zömükkel november elejc előtt aligha indulhat meg. Kérdés, vajjon fog-e a német hadvezetőség -utcai harcokat feltételezve- Moskwa gyors elfoglalásáért nagyobb véráldozatokat hozni, hacsak e hds-ek részei a szovjet főváros bevételére elegendőnek nem bizonyulnának.

A Középső hds.csop. gy.m.erőinek egy része Moskwát 6o km-re közelitette meg. Kinca kizárva, hogy talán rajtaütéssel sikerül Moskwát bevenni. A német Küm-ba okt.16-án érkezett hir szerint a szovjet kormány és hadvezetőség Moskwát elhagyta és székhelyét Kazan-ba tette át.

c) Az Északi hds.csop. v.Leeb tábornagy parancsa alatt részben Leningrad-ot ostromolja, illetve inkább kiéhezteti, részben pedig védelemben van szovjetorosz felmentő és kitörő kisérletekkel szemben.

A 16.hds. Seliger tó - Ilmen tó - Wolchow folyó - Ladoga csatorna - Schlüsselburg - Kolpino vonalban véd, illetve ostromol, aminél tekintetbe kell venni, hogy Krasnaja várostól K-re a szovjet orosz erők még a Wolchow folyótól nyugatra állanak Schlüsselburgtól 1o km-re K-re levő területen, sőt itt tehermentesitő támadásokat is hajtanak végre és erősen tartva e körletet a német és finn erők közötti kb. 6o km-es szakaszban a Ladoga tavon át még mindig mérsékelt ütemben hajószállitmányok révén lehetővé teszik a Leningradban levő erők részbeni ellátását.

A 18.hds. folytatóleg a 16.hds-től Ny-ra körülzárva tartja Leningradot, valamint az attól Ny-ra még álló szovjetorosz erőket.

A Dagó sziget elleni német tám. eredménye, mely 14.-én indult meg, eddig nem ismeretes.

ORSZÁG[illegible]

A finn - német erők elért eredményeik után általában megállottak. Közép-Finnországban már 2o° hideg van. Itt a kölcsönös

U63-1941-21/5

[illegible]általában kiegyensúlyozottnak tekintendő.

Az Archangelsk kikötőjében végrehajtott angol csapatállitásokat nézetrészről cáfolják.

E hét katonai mérlegéhez tartozik a Wjasma és Brjansk körüli bekerítő hdm-ek eddigi eredménye, mely X.16.-áig

560.000 hadifogolyra,
888 hk-ra és
4.133 lövegre emelkedett.

A Szovjetoroszországgal szembeni katonai döntés megtörténte után, mely azonban nem jelenti e hadjárat végét, megkezdődnek az előkészületek az onnan részben felszabaduló német erők visszaszállitására a Német Birodalom belsejébe, nehogy a telet kénytelenek legyenek primitiv viszonyok között Szovjetoroszországban eltölteni. Hir szerint az igy visszaszállitandó ho-ok egy részének ideiglenes szabadságolását tervezik.

Szovjetoroszország gazdasági kihasználásáról beszélt Funk gazdasági miniszter okt.12.-én Königsbergben. Többek között kijelentette azt, hogy a birtokba vett szovjetorosz terület hatalmas gazdasági és ipari kihasználásának három előfeltétele van:

1.) A háboru okozta károk jóváteendők és a teljes gazdasági rendszertelenség megszüntessék,

2.) a munkaerők, ezen belül pedig a munkavezetők és irányitók kérdése megoldassék,

3.) a termelő területek közlekedéstechnikailag beszerveztessenek uj európai feladatkörüknek megfelelően.

Kétségtelen, hogy ez évek megfeszitett munkáját teszi szükségessé.

2.) Az angol berepülések a Német Birodalom belsejébe e héten is tovább tartanak és pedig e héten fokozottabb mérvben.

A berepülések a megszállott nyugati területekre részben nappal is hajtatnak angol részről végre, amikor is az angolok tekintélyes gépveszteségeket szenvednek.

Az éjjeli berepülések nagy kötelékekben 2oo-3oo géppel kerülnek végrehajtásra, hatásuk a nagy területeken belül eloszlik a német éjjeli vadászok által okozott lelövések számottevőek.

U63-1941-21/5

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

15

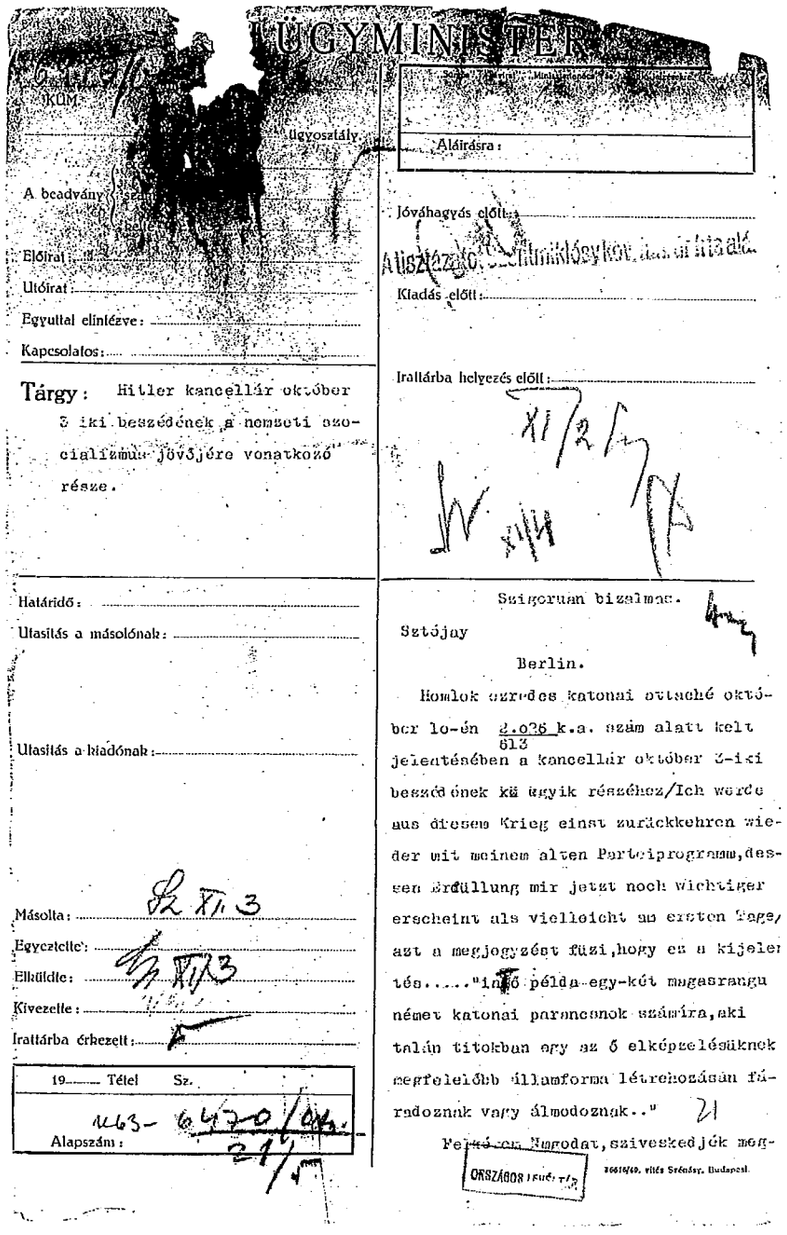

ÜGYMINISTER

KÜM

Ügyosztály

Aláírásra:

A beadvány

Előirat:

Utóirat:

Egyuttal elintézve:

Kapcsolatos:

Tárgy: Hitler kancellár október 3 iki beszédének a nemzeti szocializmus jövőjére vonatkozó része.

Jóváhagyás előtt:

Kiadás előtt:

Irattárba helyezés előtt:

XI/2

Határidő:

Utasítás a másolónak:

Utasítás a kiadónak:

Másolta: Sz XI. 3

Egyeztette:

Elküldte: XI/3

Kivezette:

Irattárba érkezett:

19.... Tétel Sz.

Alapszám: 1463- 6470/ok.

21/5

Szigoruan bizalmas.

Sztójay

Berlin.

Homlok ezredes katonai attaché október 10-én 2.026 k.a. szám alatt kelt jelentésében a kancellár október 3-iki beszédének kü egyik részéhez/Ich werde aus diesem Krieg einst zurückkehren wieder mit meinem alten Parteiprogramm, dessen Erfüllung mir jetzt noch wichtiger erscheint als vielleicht am ersten Tage/ azt a megjegyzést füzi, hogy ez a kijelentés....."inkő példa egy-két magasrangu német katonai parancsnok számára, aki talán titokban egy az ő elképzelésüknek megfelelőbb államforma létrehozásán fáradoznak vagy álmodoznak.." 21

Felkérem Nmgodat, sziveskedjék meg-

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

26616/40. vitéz Szénásy, Budapest.

állapitani és ... hogy ... tesülések indit... tottak ... sének megtét... 1941. október 9...

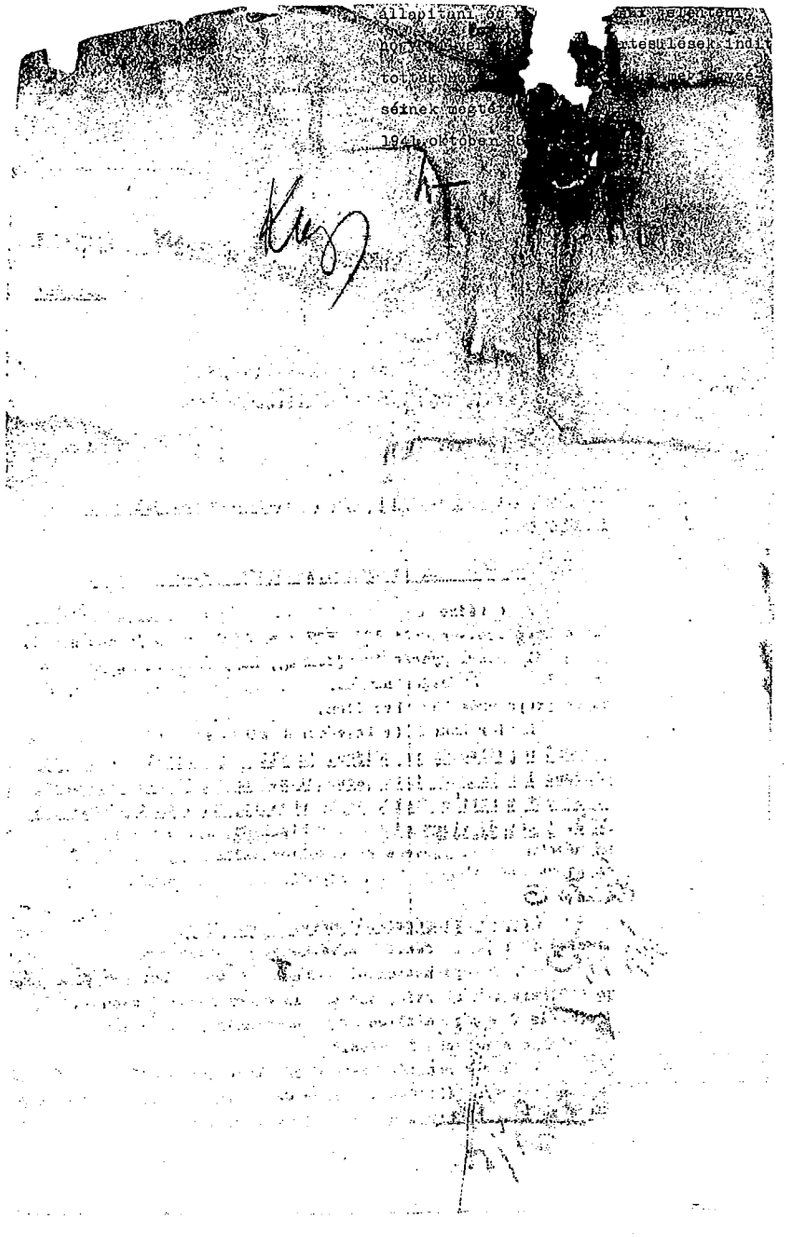

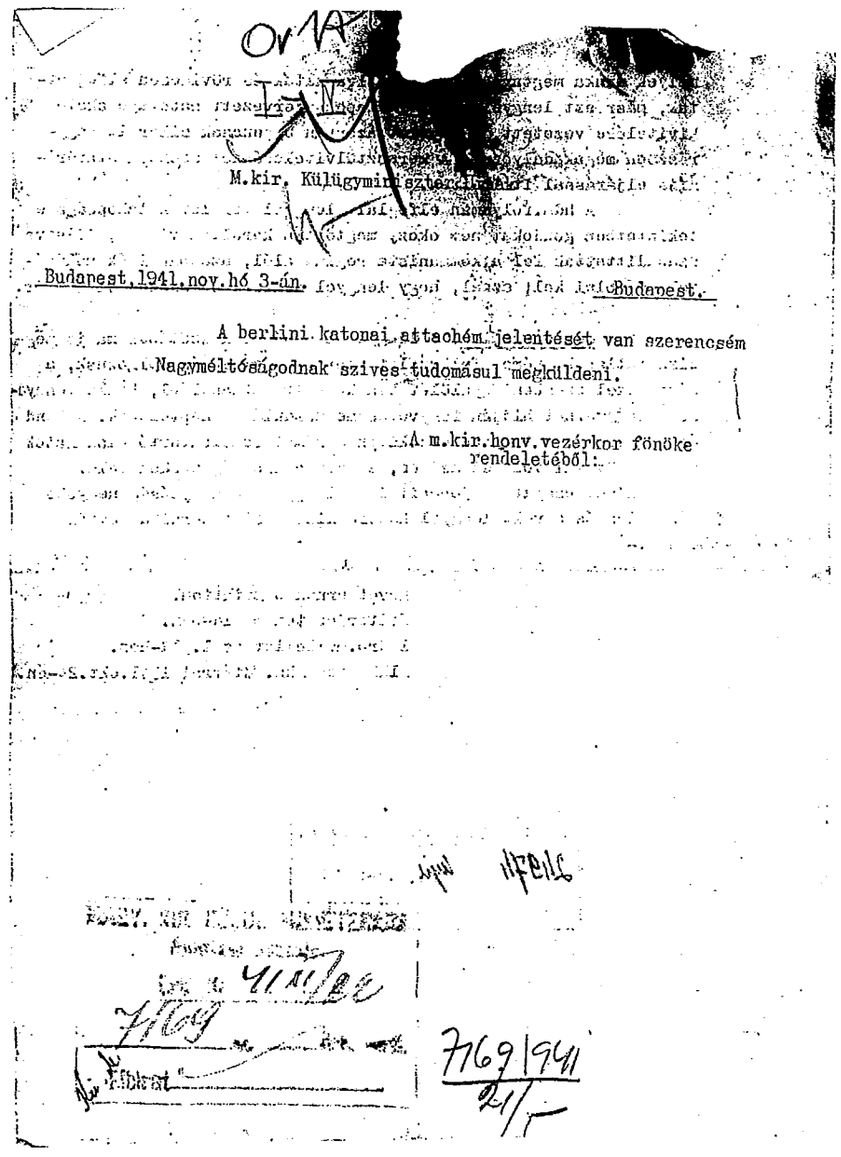

M.kir. Külügyminiszterium

Budapest, 1941.nov.hó 3-án. Budapest.

A berlini katonai attachém jelentését van szerencsém Nagyméltóságodnak szíves tudomásul megküldeni.

A m.kir.honv.vezérkar főnöke rendeletéből:

7769/941

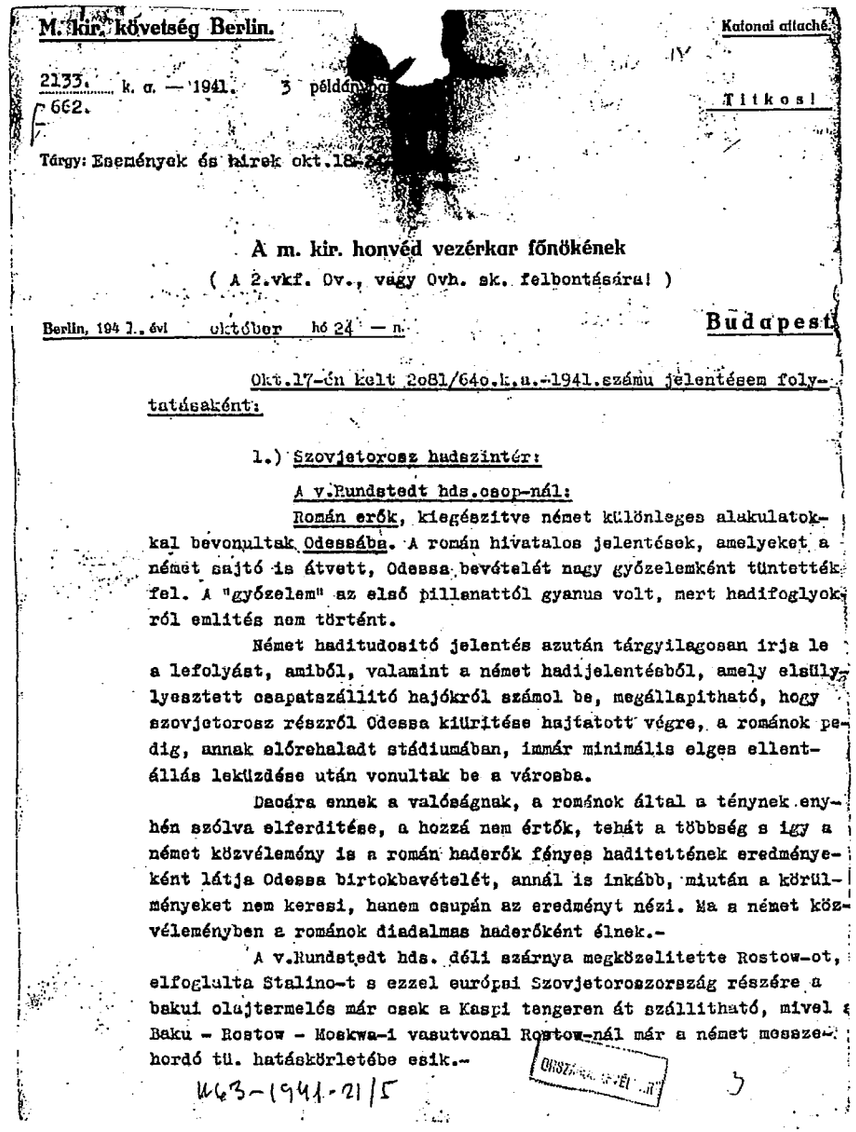

M. kir. követség Berlin. Katonai attaché

2133. k. a. — 1941. 3 példány

662.

Titkos!

Tárgy: Események és hírek okt.

A m. kir. honvéd vezérkar főnökének

(A 2.vkf. Ov., vagy Ovh. sk. felbontására!)

Berlin, 194 1. évi október hó 24 — n.

Budapest

Okt.17-én kelt 2o81/64o.k.a.-1941.számu jelentésem folytatásaként:

1.) Szovjetorosz hadszintér:

A v.Rundstedt hds.csop-nál:

Román erők, kiegészitve német különleges alakulatokkal bevonultak Odesszába. A román hivatalos jelentések, amelyeket a német sajtó is átvett, Odessa bevételét nagy győzelemként tüntették fel. A "győzelem" az első pillanattól gyanus volt, mert hadifoglyokról említés nem történt.

Német haditudositó jelentés azután tárgyilagosan irja le a lefolyást, amiből, valamint a német hadijelentésből, amely elsülyesztett csapatszállitó hajókról számol be, megállapitható, hogy szovjetorosz részről Odessa kiürítése hajtatott végre, a románok pedig, annak előrehaladt stádiumában, immár minimális elgas ellentállás leküzdése után vonultak be a városba.

Dacára ennek a valóságnak, a románok által a ténynek enyhén szólva elferditése, a hozzá nem értők, tehát a többség s igy a német közvélemény is a román haderők fényes haditettének eredményeként látja Odessa birtokbavételét, annál is inkább, miután a körülményeket nem keresi, hanem csupán az eredményt nézi. Ma a német közvéleményben a románok diadalmas haderőként élnek.-

A v.Rundstedt hds. déli szárnya megközelitette Rostow-ot, elfoglalta Stalino-t s ezzel európai Szovjetoroszország részére a bakui olajtermelés már csak a Kaspi tengeren át szállitható, mivel a Baku - Rostow - Moskwa-i vasutvonal Rostow-nál már a német messzehordó tü. hatáskörletébe esik.-

463-1941-21/5

ORSZ... LEVÉL...

A Donez-[illegible]kozatos kézbevétele folyamatban van.

Charkow-ot É-ról és D-ról megközelitették. Eleste várható.

A v.Bock hds.csop-nál:

Befejezést nyer a Brjansk körletbeli bekeritő hdm. is. Ez, valamint a Wjasma körletbeli hdm. eredménye további megsemmisitett 8 szovjetorosz hds., 83 ho-al,

648.196 fogoly,

1.197 hk.,

5.229 löveg, ami a véres veszteségekkel együtt ismét minimum 1 millió fönyi szovjetorosz vesztességet jelent.

A hds.csop. hds-ei felzárkózásban vannak Moskwa felé.

Részek már 22-én Naro - Fominsk-et érik el, mely kb. 60 km-re van Moskwa-tól DNy-ra. A szovjet hadvezetőség és kormány a Wolga menti Samara-ba költözik át. Moskwa ellentállásra készül fel.

A v.Leeb hds.csop-nál:

Általában a helyzet nem változott.

Az Ilmen tótól D-re levő erők előnyomulását hivatott elősegiteni a Kalinin-tól NyNyÉ-i irányban po.erőkkel végrehajtott német előretörés. Eredménye eddig nem ismeretes.

Leningrad-nál a helyzetben változás nincs. Kölcsönös tü-i párbaj. Német légi erők nappali tád-t a Leningrad-i körlet fölött erős szovjetorosz lgv. következtében nem ismételnek meg.

A finn erők kisebb helyi eredményeket értek el. A finn vk. nekem adott helyzetközlése eredetiben mint melléklet egy példányban csatolva.

A német vk-tól kapott közlés szerint:

Dacára annak, hogy a szovjetorosz hadvezetőség összesen 20-25 szabadon felhasználható teljes értékü ho-al rendelkezik, a vk.nyilvántartás szerint még mindig kb. 100 szovjetorosz ho. szerepel. (Nem számitva a Kaukázusi és Távolkeleti szovjetorosz haderőket.)

A félig és részben kiképzett embertömeg továbbra is rendelkezésre áll, ugyszintén munkás tömegek is. Ezekkel töltik fel

WG3-1941-21/5

a ho.kereteket, amely[illegible]azok állománya lélekszámban megközeliti, sőt esetenként m[illegible]haladja a 20.000 főt is, azonban felfegyverzés tekintetében a legkülönbözőbbek s nem fedik a hadosztály katonai fogalmát, miután fegyverzetük és löveganyaguk annak csak részértékét képviseli.

Ennek ellenére bizonyos foku ellentálló erőt képviselnek, utóvéd harcokban kellemetlenkednek, városok védelmére pedig utcai harcokban alkalmasak.

Ugy a Moskwa, mint a Don - Donez körlet hadiipari üzemei teljes erővel dolgoznak tovább, s igy vadonatuj, kisebb páncél és repülő kötelékek fellépése is még gyakori jelenség.

Északon hó, a középen havaseső, délen sár.

Ezzel a két tényezővel (ellentállás, időjárási viszonyok) meg van a magyarázata annak, hogy a német előnyomulás lassubb ütemet vesz fel, azonban a kép nem volna teljes, ha hozzá nem vennénk azon tényezőt is, hogy a német csapatoknak, alsósorban pedig a gyalog hadosztályoknak immár hosszabb pihenőre van szükségük; valamint azt, hogy az utánszállitás is mind nehezebben birkozik meg a reá háramló feladatokkal.

Igen komoly emberektől hallom ismételten, hogy azt a kb. 6 heti késedelmet, amelyet az előre nem látott Jugoszlávia elleni hdm. okozott, már nem lehet Szovjetoroszországgal szemben ez évben behozni, s igy további szovjetorosz nagy területek elérése és birtokbavétele a jövő évre marad. Ez alól kivételt csakis a déli hds.csop. hdm.területe képez, amelyen a hdm-ek továbbfolytatását az időjárási viszonyok még huzamosabb ideig lehetővé teszik.

2.) A német haderőnek a szovjetorosz háboruban elszenvedett veszteségeiről eddig a hivatalos adatok csupán szept.hó 1-éig állanak rendelkezésre. Ezeket annakidején jelentettem s összegükben kerek 400.000 főt tettek ki.

Ezekből a halott és eltünt kerek 100.000 = 25%,

a sebesült kerek 300.000 = 75%

A sebesülteket 1/3 részben sulyos, 2/3 részben könnyü sebesülteknek feltételezve, valamint a legrosszabb esetet véve, azaz, hogy valamennyi sulyos sebesült vagy belehalt sebeibe, avagy pedig gyógyulása után mindennemü kat.szolgálatra alkalmatlan, ugy

WG3-1941-21/5

a Német Birodalom v[illegible]ztesége a szovjetorosz háboruban szept.1-ig 2oo.ooo fő[illegible]ki.

A szept. és okt. hónapokban lezajlott harcok német részről feltevésem szerint kisebb veszteséggel voltak megvivhatók, mint az előző hónapoké, tekintettel arra, hogy egyrészt nagy bekerítő hdm-ek kerültek végrehajtásra, melyekben a hdm-ek legnehezebb részét -a bekerítést magát- pc.alakulatok hajtották végre, amelyek veszteségei ugyan százalékszerüen érzékenyek, de miután az össz német erők kerek 1/7-ét teszik ki, összeségükben nem magasak, míg a haderő zömét kitevő gy.ho-ok az igy keletkezett gyürüket főként tüzérségükkel szoritották mind szorosabbra, s ők és a repülők puhitották meg a bekeritett szovjetorosz erőket annyira, hogy végül is megadták magukat, másrészt pedig mindent elkövet a német hadvezetőség maga is, hogy az emberéletet kiméljo s prestige szempontokat kizárva komoly ostromokat mellőz.

Ezen az alapon a szept. és okt. havi végleges veszteséget halottakban, eltüntekben és rokkantakban maximum 15o.ooo főben vélem megállapitani.

Nincs említés és adat a betegveszteségekről sem. A szovjetorosz hadszintéren levő német alakulatok élelmezési létszámát 5 millióval véve alapul, ezekből 4 hónapon belül 25o.ooo sulyos beteggel számolok és ezekből igen magas halálozási számot -2o%-ot- számitva még kb. 5o.ooo halott és rokkant adódik.

Igy a Szovjetoroszország-i háboru 4 hónapjában a Német Birodalom végvesztesége kerek 4oo.ooo főt tesz ki halottakban, eltüntekben és rokkantakban.

1939.szept. óta az előző hadjáratok végleges véres vesztesége ugyanezen alapokon számitva és erősen felfelé kikerekitve 2oo.ooo fő.

Ezeket is hozzászámitva a Német Birodalom végvesztesége 1939.szeptember hónap óta kerek 6oo.ooo fő halottakban, eltüntekben és rokkantakban, ami valamivel kevesebb, mint egy tényleges katonai szolgálattételre 21 éves korában bevonuló sorozott évfolyam (65o.ooo fő) állománya.

A több milliós német veszteségekről amerikai, de főleg angol forrásokból terjesztett hireknek propagandisztikus jelleget kell tulajdonitani.

K63-1941-21/5

3.) A Leng[illegible]lyország területén a belállapotokat illetően a német sajtó h[illegible]gatásba burkolódzik. Az onnan jövő hirek a legfantasztikusabbak s az ember sohasem tuija mi az igaz belőlük és mi a kitalálás.

Igy felvilágositásért a legilletékesebb német helyhez fordultam s nem hivatalos formában az alábbi kijelentéseket kaptam:

1939-ben a lengyel haderő megsemmisitése és lefegyverzése után helyenként még kisebb arányu felkelések törtek ki, amelyeket, ugyszintén a Lengyelországban legyilkolt német lakosság halálát véresen és kiméletlenül torolták meg.

194o-ben helyenként elvétve akadtak csupán sabotage akciók főként vasutvonalak ellen, a lengyel lakosság még tulságosan a katonai veresség hatása alatt állott, lengyel nemzeti mozgalmak még csupán embrionális állapotban voltak, a lengyel földmüvelő megmüvelte földjét, az ipari munkásság körében helyenként az amerikázás tünetei mutatkoztak, a német megszálló csapatoknak (lo gy. és 3 S.S. ho.) nem volt a rend fenntartása tekintetében sok dolguk; megkezdődött a rendőrdandárok (Schupo) felállitása. A 4o-es év őszén, amikor a német csapatok folytatólagos lassu megerősitése következett el a szovjetorosz határra, az ezzel kapcsolatos vasuti szállitások mindennemü akadályozás nélkül folytak le, a mindinkább növekedő német csapatmegerősitések láttára minden lengyel, akár nemzeti, akár bolsevisztikus megnyilvánulás megszünt.

Ugy látszott, hogy a lengyelek kezdenek beletörődni a sorsukba, a német-gyülölet külső megnyilvánulásának jelei nem mutatkoztak, sőt a németek ismeretes rendszabályai a zsidókkal szemben még a lengyelek tetszésével is találkoztak, hiszen ezek révén igen sokan közülük nyomasztó tartozásoktól szabadultak meg.

Dacára annak, hogy az orosz határon át dőlt az angol és a szovjet pénz Lengyelországba, az 194o. év csendben telt el.

Az 1941. év ugyancsak csendesen kezdődött. Az ipari és mezőgazdasági termelés örvendetesen emelkedett, ugyszintén a születések száma is, amivel a lakosság növekedett s amit német részről a Német Birodalom keleti felében élő zsidóknak a lengyel ghettókba való áttelepitésével még hozzá is segitettek.

A német megszálló csapatokat részben leváltották a felszerelt Schupo Brigádok.

A Szovjetoroszország elleni német hdm-ek megindítása egyrészt kommunista megmozdulásokat váltott ki egyes helyeken, a-

K63-1941-21/5

melyek munka megtagad[illegible] nyilvánultak és rövideson elfojtattak, másrészt lengyel nemzeti alapon szervezett sabotage akciók kivitelére vezetett, amelyeket azonban ugyancsak sikerült nagyrészben megakadályozni. A keresztülvitelezőkkel szemben statáriális eljárással itélkeztek.

A hdm.folyamán elfoglalt lengyel területek lakossága e tekintetben gondokat nem okoz, megtörten kerültek vissza, illetve szabadittattak fel a kommunista regime alól, azonban idők mulásával számolni kel; azzal, hogy lengyel nemzeti öntudatuk visszatér.

Összefoglalva: a lengyelek a németek szemében ma is megbizhatatlanok, német felügyelet alatt termelnek és dolgoznak, a németekkel szembeni gyülölet bennük változatlanul él, kelló mennyiségü fegyverzet hijján fegyveres megmozdulásra képtelenek. A rend és nyugalom fenntartása érdekében a német rendfentartó alakulatok számát növelni volt szükséges, s ezen célra még azokon felül egyes német csapatok ujoncait is a lengyel kormányzóság nagyobb városaiba és a volt lengyel haderő kiképzési táboraiba vonták össze.-

Követ urnak bemutattam.
Felterjesztem 3 pld-ban.
1 drb.melléklet az 1.pld-hoz.
Elküldtem Küm.futárral 1941.okt.24-én.

24974

K63-1941-21/5

12-Pol.-

[illegible] német hadi[illegible] berlini követségnek is [illegible]ornyékén.

[illegible] száma: 85-Pol.-1941.

Szigoruan bizalmas.

Tegnap a német hatóságok meghivására résztvettem a még Bécs közigazgatásához tartozó Wienerneudorf határában létesitendő nagy repülőmotor gyártelep épitkezésének bokrétaünnepélyén (Gleichenfest).

A szokásos diszes külsőségekkel rendezett ünnepélyen nemcsak Bécs vezető katonai, hivatalnoki, gazdasági és pártkörei vettek részt, hanem azon a Birodalom összes részeiből is megjelentek prominens vendégek, Göring birodalmi marsallt Milch tábornagy képviselte.

Az ünnepélyen elhangzott beszédek csak némi betekintést engedtek a nagy hadiipari üzem létesitésének előzményeibe, az igy nyilvánosságra került gyér adatokat igyekeztem nagyipari körökben lévő összeköttetéseim és az ünnepélyt követő helyszini szemlén szerzett személyes tapasztalataim utján kiegésziteni és igy azokról az alábbiakban bátorkodom beszámolni;

.).

Nagyméltóságu
bárdosi B á r d o s s y László urnak,
m.kir.titkos tanácsos, a m.kir.Külügyminiszterium vezetésével
megbizott m.kir.Miniszterelnök,
B u d a p e s t .

K63-6788 1941

[illegible] junius [illegible] határozta el Hitler [illegible] a háboru által követelt fo[illegible]zott szükséglet kie[illegible]ítésére és a Németbirodalom légi fölény[illegible] [illegible] körülmények között való fenntartásának biztositására [illegible]lógépek gyártására alkalmas nagyarányu üzemek Bécs környékén való létesitését. E tervnek csak egy részét képezi a szóbanforgó repülőgépmotor gyártelep. Folyó évi julius hó 15.-én Göring birodalmi marsall Speer tanár organizációjának kiadta az utasitást az épitkezés megkezdésére és legsürgősebb keresztülvitelére. A kiszemelt óriási kiterjedésü területen akkor még gabona volt beérőben és földmives házak állottak. Alig három hónappal később hat hatalmas szerelőcsarnok a megfelelő gépházakkal és egyéb épületekkel tető alatt állt és a szakemberek kijelentései szerint, következő tavasszal, de legkésőbb nyáron a gyártelep már fel fogja vehetni gyártási munkáját. Az épitkezésen, mintagy 10.000 munkást foglalkoztatnak, köztük 25% hadifogoly. A szerződtetett polgári munkások közt informátorom szerint, 21 nemzet fiai vannak képviselve, köztük arabok és kinaiak is. A munkások legnagyobb része a gyártelep közelében a legrövidebb idő alatt létesitett, de azért mégis megfelelő kényelmet biztositó és az egészségügyi követelményeknek is eleget tevő barakkokban nyertek elhelyezést és munkateljesitményük kiválónak mondható.

A helyszini szemlén nyert benyomásom szerint az épitkezés vezetőségének kiváló tudása és akaratereje tényleg hihetetlen rövid idő alatt meg fog birkózni nehéz feladatával, hogy ez alkotásával közelebb hozza Hitlernek a német légihaderő anyagi szükségleteinek minden áron való biztositására irányuló elgondolását a megvalósitáshoz.

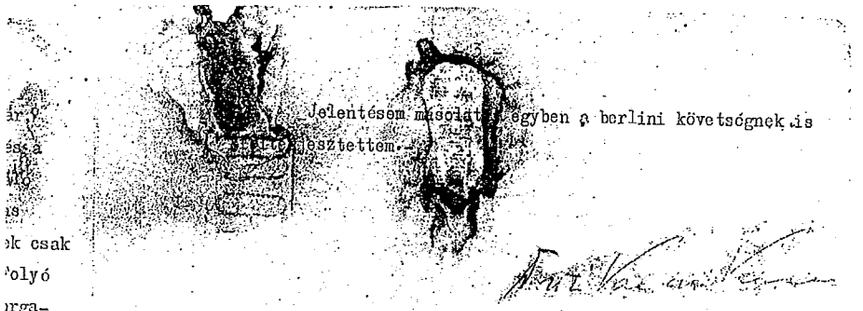

[illegible] Jelentésem másolat[illegible] egyben a berlini követségnek is [illegible]jesztettem.

[illegible]

m.kir.főkonzul.

ár, és a [illegible] is [illegible]k csak [illegible]olyó [illegible]rga- és [illegible]ésü [illegible] ál- [illegible]nok [illegible]t de mun- ak, t in- k ara- köze- gfe- k is tményük

kezés en al- i on-

U63-1941-21/5

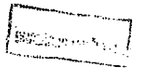

M á s o l a t !

Miniszterelnök

Budapest,1942 szeptember 15

Kedves Barátom !

Kérlek, a mellékelt levelet személyesen add át Ribbentrop külügyminiszter urnak és szeretném, ha azt módod lenne kommentálni is.

A helyzet jelenleg az, hogy a keleti fronton bevetett hadseregünkről elterjedt hirek, amelyek a sulyos veszteségeket, a hangulat depresszióját leginkább annak tulajdonitják, hogy támadásaik repülőkkel előkészitve ninosenek, sőt ilyen támadás ellen védekezni sem tudunk, igen-igen rossz hangulatot teremtettek az országban. Hozzájárult ehhez a Kormányzóhelyettes Ur tragikus halála, amit szintén gépeink elavultságának tudnak be és Károlyi Gyula lezuhanása, legutóbb pedig Budapest kétszeri bombázása, ami megmutatta, hogy a főváros, annai ipari üzemei, de az egész országban szerte-széjjel lévő ipari üzemek is, teljesen védelem nélkül vannak. Ilyen körülmények között szinte elementáris erővel támadt fel a követelmény, hogy repülőparkunkat egészitsük ki. Mi sem mutatja ezt jobban, mint az, hogy Budapesten, de mindenütt az országban mint teljesen befejezett tény terjedt el az a hir, hogy már harmino német éjjeli vadász van itten, teljes felszereléssel együtt, mert a németek nem engedhetik, hogy mi védtelenül maradjunk. Budapesten akárhová mennél, mindenütt találkoznál komoly emberekkel, akik állitják, hogy már látták is ezeket a német repülőket itten. Ezt csak ezért emlitem meg, hogy a pszichologiai beállitottságát az egész országnak ezzel érzékeltessem. - Következik azonban ebből, hogy rendkivül nagy hatása lenne, ha tényleg a német kormány gyorsan segitségünkre sietne, valamit küldene, például azt, ami a katonai kivánságjegyzékben fel van sorolva, ami igazán nagyon szerény követelmény. És félek, hogy nagy lenne a csalódás, ha semmisem történne, - mig ha kapunk valamit, az a német-magyar barátság betetőzése szempontjából nagy jelentőséggel birna és erre a legkedvezőbb pillanat most van.

1

- 2 -

Ugyancsak tudnod kell, hogy mi például a nyersolajat mindig minden ellentétel nélkül szállitjuk a németeknek, a multban is, legutóbb a 10.000 tonnát, amiben összes katonai tartalékunkat is kiadtuk, most pedig Funk ittlétével kapcsolatosan 100.000 tonnán felüli tételt, többet, mint amennyit Funk kért, ajánlottam fel a ránk következő három hónapban. Ezzel kapcsolatosan érdemes megemliteni, hogy a románok nyersolajat csak aranyért és gépekért adnak, sőt legutóbb a buzájukat a mult évi árnak mégegyszereséért szállitják. /Az igy nyert aranyat jórészt arra használják, hogy külföldön magyarellenes propagandát fejtsenek ki, megfelelő országokban pedig fenntartsák nexusaikat a tengelyellenes tényezőkkel/.

Mindezeket tájékozódásod végett irom és nem utasitésképen, hogy azokat okvetlen fel is használd. Hogy mi mikor emlitható meg ezekből, azt Rád bizom, mert eredménye is ennek csak akkor van, ha megfelelő körülmények között és pillanatban lesznek elmondva. Mindenesetre igen kérlek, más helyeken is kitartani ezen kérésem mellett, mert minden szempontból elkerülhetetlenül szükségesnek és fontosnak tartom ezen szerény kivánságunk honorálását.

Szivélyes üdvözlettel

igaz hived

K Á L L A Y s.k.

Méltóságos
HOMLOK SÁNDOR urnak,
vezérőrnagy, katonai attaché,

B E R L I N .

OKH., 1942. szeptember :

Nagyméltóságu Vezérezredes Ur !

Kegyelmes Uram !

HADTÖRTÉNELMI LEVÉLTÁR

Folyó hó 21.-én kelt Siemens távirati jelentésem kiegészitésekép szabadjon ezuton Nagyméltóságodnak közvetlenül jelentenem ~~jelentenem~~ a von Ribbentrop németbirodalmi külügyminiszternél kihallgatásom alkalmából elhangzottakat azon kérelmemmel, hogy e levelemet a Miniszterelnök Ur Ónagyméltóságának bemutatni méltóztassék, miután az ő parancsa alapján (lásd a másolatban nekem küldött levelét) nyilott alkalmam von Ribbentrop-al 70 percig tartó kihallgatáson beszélhetni.

Nehogy a német katonai vonal érzékenységét megsértsem a levél vételét és mint katonai attaché von Ribbentrop külügyminiszternél való kihallgatásom kérését az OKW-n keresztül (Keitel tábornagy) és beleegyezésével inditottam meg.

von Ribbentrop birodalmi külügyminiszter Ur Ónagyméltóságánál való kihallgatásomon szeptember 21.-én, amely 17 órától 18 óra 10 percig tartott, Brockdorff báró alezredes, német kisérő tisztem, is jelen volt.

Jelentkezésem után átnyujtottam a Német Birodalmi Külügyminiszter Urnak a Miniszterelnök Ur Ónagyméltósága hozzá intézett, lezárt levelét, amit ő azonnal elolvasott és olvasása közben máris nemtetszésének adott néhány hümmögéssel és gesztussal kifejezést.

HADTÖRTÉNELMI LEVÉLTÁR

A levél elolvasása után engedélyt kértem arra, hogy megjelenthessem neki azt, miszerint a Kormányzóhelyettes Ur tragikus halála, azt követően gróf Károlyi Gyula lezuhanása, valamint Budapest kétszeri bombázása rossz hangulatot teremtett az országban, miután ezzel a nem német eredetü birtokunkban levő repülőgépekben megingott a bizalom.

Ekkor von Ribbentrop idegesen és ingerülten belevágott szavaimba és a következőket mondotta:

Ő (Ribbentrop) már mily sokat tett Magyarországért a bécsi döntéseknél, amelyek miatt románok részéről állandó szemrehányásokban van része és ime mégis a magyar hangulat rossz.

Ezt ő annak tulajdonitja, hogy a magyar közvélemény nincs felvilágositva arról, hogy a jelen küzdelem a lét, vagy nemlét háboruja, hogy Magyarországon még mindig sokan az angol propaganda hatása alatt állanak, hogy a zsidóság befolyása tulnagy, akik pedig természetesen az ellenség győzelmét várják, hogy Magyarország tulkönnyen jutott hozzá elvesztett területeinek zöméhez, hogy én mint tábornok mondok neki hirt arról, hogy a hangulat rossz és hogy egyáltalán milyen jogcimen mondom ezt neki.

A következőkben válaszoltam:

Parancsot kaptam a Miniszterelnök Ur Ónagyméltóságától, hogy levelét személyesen adjam át, miután Sztójay követ ur tudtommal szabadságon van, én pedig az OKH-nél, tehát térbelileg az ő közelében tartózkodom.

Az otthoni rossz hangulatról a budapesti öregek, asszonyok és gyermekek nevében beszélek, akik természetszerüen épugy meg vannak ijjedve, mint annak idején az első légitámadások alkalmával a berliniek voltak.

Amennyiben személyem ellen volna kifogása, ugy kérem arra, engedje meg, hogy távozzam és egy szava is elegendő ahhoz, hogy azonnal katonai attachéi tisztségemről való felmentésemet is kérjem.

Ezt mondva fel is állottam.

HADTÖRTÉNELMI TUDOMÁNYOS LEVÉLTÁR

Ribbentrop kért, hogy üljek ismét le, személyem ellen távolról sincs kifogása, -eközben kétszer is Exzellenz-nek címzett, amire azonnal kértem, hogy e cím engem nem illet meg-, ő ugy értelmezte eddigi mondataimat, hogy Magyarország lakossága a győzelembe vetett hitét vesztette el.

Biztositottam arról, hogy erről nincs szó, ezt egy szóval sem mondottam, csupán rossz hangulatról beszéltem, amit éppen az előbbiekben vázolt tragédiasorozat váltott ki, amit éppen a német szövetséges légi erő repülőgépeinek rendelkezésre bocsájtásával bizonyosan meg lehet szüntetni és változtatni és ezzel a magyar-német barátságot betetőzni.

Ribbentrop még mindig idegesen kitért arra, hogy a Német Birodalom légi haderejét sulypontokat alkotva szükséges bevetni, aminek következtében számos német katonai kötelék a légierők támogatása nélkül kénytelen harcolni és ezek nélkül is megállja a helyét, tisztában lehetünk azzal, hogy éjjeli vadászok, vagy egyéb repülőgépek rendelkezésre bocsájtása egyáltalán nem garantálja további légitámadások kivédését, amelyekkel számolnunk kell, valamint hogy az éjjeli vadászok földi alapjának megteremtése huzamosabb időt igényel.

Válaszomban kifejtettem, hogy mindezzel természetesen tisztában vagyok, mindazonáltal a német éjjeli vadászok megjelenése Budapesten igen jó morális hatást váltana ki, hiszen máris lépten nyomon sz emberek Budapesten "német éjjeli vadászokat láttak" és azok tényleges megjelenése esetén a magyar nép is látná azt, hogy nemcsak ő harcol a Don mentén, hanem a német is segiti őt az anyaországban.

Erre Ribbentrop a következőket mondotta:

Tény az, hogy a Német Birodalom viseli a háboru sulyát, hogy a német nép hozza meg a legnagyobb véráldozatokat a harctéren és ugyanakkor városai mind erősebb bombázásoknak vannak kitéve, amivel szemben alkalma volt legutóbb is Budapestet teljes szépségében és esti kivilágitásában megcsodálhatni, amit ő három éve nem látott és részére majdnem hihetetlen csodás látványt nyujtott annál is inkább, miután ő esténként az elsötétitett német városokban majdnem tapogatózva kénytelen járni; alkalma volt Budapesten az élelmezés terén a bőséget láthatni, amivel szemben számos német város népe szükséget szenved.

HADTÖRTÉNELMI TUDOMÁNYOS LEVÉLTÁR

Válaszomban megemlitettem azt, hogy immár Budapest is el van sötétitve, az egy esti akkori kivilágitás éppen a temetésre jött külföldi küldöttségek tiszteletére történt, az étkezés bőséges volta ugyancsak a vendég tiszteletére éppugy, mint ahogyan a magyar vendég tiszteletére a németek is többet nyujtanak, mint amennyi a szokásos étkezésük. Tudomásom szerint a német kenyér fejadagot és hus fejadagot éppen legutóbb emelték fel, mig Magyarországon hust a polgári háztartások is igen ritkán látnak, ami pedig a kenyéradagot illeti, az mint főtápláló cikk a gabonatermő Magyarországon lényegesen kisebb, mint a Német Birodalomban.

Itt egy pillanatra holtpontra jutottunk, ami után Ribbentrop kijelentette azt, hogy a Miniszterelnök Ur Őnagyméltósága kivánságait Hitler vezér és kancellárnak meg fogja jelenteni és levelére válaszolni fog.

Távozni készültem, amikor ujból visszatartott és a Német Birodalom helyzetéről és terveiről egyéni felfogásként -és ettől kezdve higgadtan- a következő összefoglaló képet nyujtotta:

1.) Minden kétséget kizáróan a Német Birodalom szövetségeseivel már nem vesztheti el a háborut, amennyiben hidegvérét megőrzi. Azzal, hogy sikerült Szovjetoroszország termő területének legnagyobb részét birtokba venni, ugyszintén nyersanyagának igen tekintélyes hányadát is, amelyeket óriási energiával Európa érdekében hasznositani fognak, oly alapot teremtenek, amely a tengelyhatalmakat és szövetségeseiket egy esetleg hosszu időre nyuló háboru viselésére is képesiti.

Meg van győződve arról, hogy amennyiben Hitler vezér és kancellár vezette volna már az 1914 - 18. évi háborut és nem a szüklátókörü Ludendorff és munkatársai, ugy azt sem veszitettük volna el.

HADTÖRTÉNELMI TULAJDONA LEVÉLTÁR

2.) Stalingrad birtokbavételét, amit majd a hadtörténelem e háboru leghatalmasabb ütközeteként fog tanitani, egy héten belül várja. Ezt követően további eredményeket vár a Kaukázus irányában, ahol is az attól délre fekvő területek, nevezetesen pedig Baku elfoglalása nem sürgős, miután a német légierő mindenesetben meg fogja tudni akadályozni azt, hogy számottevő mennyiségü olaj a Káspi tengeren való szállitással a szovjetorosz hadvezetőség részére rendelkezésre állhasson.

Ily módon a szovjetorosz ellenállás további gyengülésével számol, miután olajának zömétől, kőszenének és vasérceinek legnagyobb részétől meg lesz fosztva.

Mintaszerü pontossággal előkészitett és végrehajtandó akciókkal meg fogják akadályozni azt, hogy Szovjetoroszország északról akár angol, akár amerikai hadianyagokban segitséget kaphasson.

További katonai akciókkal vissza fogják üzni a szovjetet az Uralba és akkor nem törődnek azzal, hogy onnan miféle kirohanásokkal fogy igyekezni azon, hogy magát továbbra is észrevétesse.

Folytatni fogják a hadmüveleteket a Kaukázustól délre, s ezekben bár kisebb erőkkel, de értékes szerep jut Rommel csoportjának is.

3.) A nyugateurópai tengerpart mentén még kb. 6 - 7 hónapra van szükségük ahhoz, hogy erődítéseiket oly tökélyre emeljék, ami után ott mindennémü ellenséges partraszállás lehetetlenné váljék. Annyira bizik ezen létesitett és befejezés előtt álló erődrendszer tökéletességében, hogy egyenesen kivánja egy nagyszabásu ellenséges partraszállás bekövetkezését, mivel ott mindenkit véres fejjel verhetnek vissza.

Beigazolást nyert a japán partraszállási kisérleteknél a Midway és a Salamon szigeteknél azon tény, hogy partraszállást még meg nem erődített helyeken is csupán akkor lehet eredményesen végrehajtani, amennyiben azt megelőzően a partraszálló erők részéről a teljes légi fölény el lett érve.

HADTÖRTÉNELMI TULAJDONA LEVÉLTÁR

4.) Amennyiben Anglia légitámadásokkal további német városok polgári negyedeit támadnámeg, ugy a német légierő fokozatos kiépitésével kapcsolatosan a jövő évben, avagy esetleg 1944-ben oly büntetőakciókat lesznek képesek végrehajtatni, amelyek folytán minden angol várost el fognak pusztitani.

5.) Roosewelt blöfföl. Kijelentési közül a légierők fokozása tekintetében a valótlanság máris megállapitható. A Ford-müvek által szériagyártásban készülő repülőgépekbe azok elavultsága miatt az amerikai pilóta bele sem mer ülni. Egy uj tipusra való átmenetel még Amerikában is legalább hat havi időveszteséget jelent, addigra pedig, még jobb német gépek fognak szériákban kijönni és igy a német gépben és pilótákban való jelenlegi nagy fölényt nem lehet behozni.

Az U.S.A. be fogja látni rövidesen, hogy ebben a háboruban a vesztes oldalára állott, annál is inkább, mert már jelenleg is a világ nyersanyagának nagyobb része van a Német Birodalom és Japán birtokában.

6.) Pontos adatok állanak rendelkezésére, amelyek szerint az elsüllyesztett hajótér jelenleg a kétszeresét teszi ki annak, mint amennyit Anglia és Amerika ujjáépiteni képes. Mindamellett a német tengeralattjárók épitését változatlan erős tempóban folytatják. Mindezek következtében egy európai partraszállást angol és amerikai erők részéről a jövőben is kilátástalannak tart, amit még elősegit az a körülmény is, hogy az amerikai hadianyag kimondottan rossz gyártmányokból áll.

7.) Az idő és évek mulása határozottan a tengelyhatalmak és szövetségeseik erejét növelik, amennyiben tehát a háboru hosszu évekre huzódna el, ugy azon belül Európa ellenállása évről-évre erősebb lesz.

Ujból távozni akartam, azonban visszatartott és érdeklődött a harcoló magyar haderő nagyságáról és szelleméről,

- 7 -

amire vonatkozóan megnyugtattam, mire azt válaszolta, hogy pánikjelenségek még a legjobb német hadosztálynál is előfordultak és sajnos csak véráldozatok révén lehet a harcoló csapatok egyéneiből azt a kökemény typust kitermelni és kinevelni, amely azután a kiméletlenül küzdő szovjetorosz katonával szemben is fölényesen harcol.

Érdeklődött a Honvédség tradiciói után, ugyancsak megnyugtattam, hogy épugy mint a multban, ugy a jelenben is a Honvédség meg fogja állani a helyét, a kökemény typus eléréséhez persze időre van szükség.

Folytatólag rátért arra, hogy mily mélyen hatott rá a Kormányzó Ur Ő Főméltósága nemes magatartása és az az erő, amellyel a fiát ért sorscsapást viselte, megemlékezett Hitler kancellár leveléről, amelyet ezt megelőzően a Főméltóságu Urhoz irt, továbbá arról, hogy a Főméltóságu Ur annak idején beszélt vele Miklós fiát ért balesetről, végül megkérdezett, hogy az uj kormányzóhelyettest illetően van-e valami positivum, amire azt válaszoltam, hogy erről nincs tudomásom, ő pedig azt, hogy nincs róla ezideig jelentése.

Végül megköszönte a Miniszterelnök Ur Ónagyméltósága levelének átadását, ujból kijelentette, hogy a kivánságot Hitler vezér és kancellárnak jelenteni, a Miniszterelnök Ur Ónagyméltósága levelére pedig válaszolni fog.

Miután közben esteledni kezdett, felajánlott visszautamra fegyveres kiséretet, amit köszönettel nem fogadtam el.

A német külügyminiszter által elmondottak jelentéséhez nem kértem ki engedélyét.

Eltávozásunk után német kisérőtisztem gratulált a kemény szóharchoz, mert nézete szerint is Ribbentrop-nak kellemetlenül jött katonai dologban az intervenció kérése; majd közölte velem, hogy az OKH. még szeptember hó 2.-án átirt Ribbentrop-hoz és a még kiállitandó két magyar biztositó hadosztályt illetően a magyar kormánynál intervencióját kérte. Richter nagykövet két izben referálta ez ügyet, azonban Ribbentrop nem volt hajlandó az átiratot aláirni, ugyhogy az intervenció szeptember 21.-éig emiatt nem történhetett meg. Richter nagykövet még 21.-én este ujból referálásra készült.

- 8 -

Egyéni benyomásaim a kihallgatásról:

Ribbentrop-ot idegesnek és ingerlékenynek találtam, rossz testi kondicióban, utóbbinak oka, hogy ugyancsak "Ukrajnka"-ban szenved, mint itt sokannyian.

Az ellentét a német pártpolitika és a hadvezetőség között mind mélyebbé válik, mivel a hadvezetőség belátja, hogy a szövetséges államok haderőire szüksége van, mig a pártpolitikus Ribbentrop nem, s hetekig vajudik azon, hogy leirja-e a "kérem" szót (értem az uj 2 magyar megszálló hadosztály ügyében), vagy sem.

Szeptember 16.-án Hitler vezér és kancellár ismételten megemlékezett Nagyméltóságod előtt azon gondjairól, melyekkel amiatt küzd, nehogy a megfelelő védelmi előkészületek megtétele előtt, a szovjetorosz haderők Rostow irányában áttörjenek, öt nappal később Ribbentrop külügyminiszter már az Ural-ból indittat meg szovjetorosz ellentámadásokat.

Egyénileg megállapitom azt, hogy kétségtelenül nagy csalódások eredménye lehet, hogy von Ribbentrop külügyminiszter az előző évek győzelmi hangoztatása helyett ma arról beszél, hogy a háboru nem veszthető el.

Ami azon megállapitását illeti, hogy a Kaukázustól délre eső területek, igy Baku elfoglalása nem sürgős, az pedig sajnos azon körülményre vezetendő vissza, hogy ott a szovjetorosz ellentállás mindinkább erősbbödik és német-román-olasz részről jelenleg e területen nem állanak oly erők rendelkezésre, amelyek támadása révén Baku birtokbavétele rövidesen várható lenne.

Az általa kifejtett Anglia elleni légi megtorlásokat (4./) is negativumként kell tekintenem, amennyiben a jelen angol légitámadásokkal szemben és minden más légitámadással szemben is a légvédelem absolut hátrányban van, éjjeli támadásokkal szemben pedig mindössze zavaró ellenhatásu. Igy a német Külügyminiszter Ur megnyilatkozásában is a tehetetlenség dühe nyilvánul meg, miután tudja, hogy a német légierők tekintélyes részei (kb. 1/3) azzal van jelenleg lekötve, hogy az afrikai utánszállitást biztositsa Rommel részére és igyekszik megakadályozni azt, hogy Szovjetoroszország ne kaphasson nagymennyiségü hadianyag utánpótlást Murmanszk és Archangelszk-be, s igy ez a légierő a szovjetorosz, valamint a nyugateurópai légi arcvonalakon hiányzik.

10.

- 9 -

[redacted] Még igy is, az év csupán két hónapjában ugyan, amerikai szállitmányok a Bering szoroson át és Szibériát északról megkerülve sértetlenül jutnak be Archangelszk kikötőjébe.

[redacted] Ribbentrop külügyminiszter által az 5.) pont alatti bekezdésében, valamint a 6.) pontban az elsüllyesztett hajótér kétszeres nagyságáról elmondottak nem fedik a német vezérkar közölt hivatalos adatait, igy propagandisztikus célt szolgálhatnak, miután ma és holnap jön ide Antonescu Mihály, valamint dr. Pavelic, akiknek ugyanezt biztosan el fogja mondani és igy a nemzetiszocialista pártfelfogást tükrözik vissza.

Kérem Nagyméltóságodat, hogy levelem sértetlen állapotban való kézhezvételét velem tudatni méltóztassék.

Nagyméltóságu Vezérezredes Ur

alázatos alárendeltje

1 darab melléklet.

v. H Pomeranz

OKH., 1942. szeptember 29.

T i t k o s !

[redacted]

Nagyméltóságu Vezérezredes Ur !

Kegyelmes Uram !

Halder vezérezredes f.hó 25.-én a földi haderő vezérkarfőnöki tiszte alól való felmentéséről még ugyanaznap táviratilag jelentettem. A fölmentés okai és körülményeiről kérem megengedni, hogy ezuton jelentsem a következőket:

1.) Halder vezérezredes a legutóbbi hónapokban -egyes napoktól eltekintve- fáradt benyomást tett, ami 3½ évi szakadatlan, önmagát felörlő munkatempója és 60 éves kora mellet természetes is.

Tulkevés alvása folytán (napi 2-3 óra) idegessége nőtt tulsok gondot okozott magának, tulsokat intézett el ő maga, teljesen belemerült a részletekbe, ami elhatározó képességének is rovására ment és ami ismételten megnyilatkozott Hitler Vezér és Birodalmi Kanzellárnál való referádái alkalmából és az OKW.-nál való megbeszélései és tanácskozásai során.

2.) Hitler Vezér és Kanzellár fölött is mulnak az évek Tetterejét kora még nem befolyásolja, azonban mély emberi böl csessége folytán uj, tetterős emberekkel igyekszik magát körülvenni, akikben ő is alátámasztást talál arra, hogy kimélet lenül törjön előre egyenesen célja felé. Éppen ezért minden téren érvényesülni engedi a nálánál fiatalabb generációt.

3.) A folyó évi hadműveletben Szovjetoroszországgal szemben Halder vezérezredest nem kisérte szerencse. Bár a junius 28.-án megindított támadás Kursk - Woronesh irányában meglepően találta az oroszokat, mégis sikerült gyors visszavonulással a megsemmisüléstől magukat megmenteniök. Nagy,

12

bekerítő hadműveletekre és azokban az ellenség megsemmisitésére soholsem került sor, üldöző harcokban a szovjetorosz haderő tekintélyes számu embert és anyagot vesztett ugyan, azonban nem annyit, hogy ellentálló ereje megtört volna, sőt nagyobbszabásu ellentámadások megindítására is képes (Stalingrad, Kaukázus, illetve Rshew, Woronesh).

Ezen hadműveleten belül az üldöző harcokat a Kaukázus felé ideiglenesen be kellett szüntetni, mivel az utánszállitás nem birt az előrehaladással lépést tartani, aminek folytán pedig a szovjetorosz erőknek ellentállása fokozódott, sőt uj erőket is volt idejük Wologda (Moszkvától É-ra kb.400 km.) körletéből Groznyj körletébe vasuton és hajón szállitaniok, ahol azok már harcba is léptek.

Igen elhuzódnak a harcok Stalingrad körül is, aminek következtében a német főhadiszálláson a románokkal augusztus hó 18.-án létrejött ama megállapodás, amely szerint Antonescu táborn~~a~~gy szeptember hó 25.-évei átveszi a mellékelt vázlaton és területen feltüntetett uj Heeresgruppe parancsnokságát, nem volt megvalósitható, sőt megvalósitásától messze van, miután a Don, illetve Wolgára kerülő román erők közül még 7 ho. ma is a Kaukázusban, azaz kiutalt telelőkörletétől 7-900 km-re harcban áll s gyalogmeneteit majd az esőperiódus után, azaz télen lesz kénytelen végrehajtani, ami miatt jogos szemrehányásokat tettek is a románok.

Betetőzésül kezdték német részről belátni azt is, hogy az angolok Nyugateurópában ez évben is blöffölték őket a második arcvonal megteremtésével, aminek következtében pedig a parti erődítések nagyszámu megszálló erején felül Norvégiától a spanyol határig 29 német ho. harc nélkül volt lekötve és állott ott az év folyamán, amelyeknek pedig tekintélyes részét igen jól alkalmazhatták volna a szovjetorosz haderő ellen.

A pihenésre rászorult Halder vezérezredes rendelkezési állományba került, s igy kivált az az ember, aki 1940. májusában magyar-német fegyveres akciót tervezett Romániával

szemben.

Kérem e levelem legbizalmasabb kezelését.

Nagyméltóságu Vezérezredes Ur

alázatos alárendeltje

1 darab melléklet.

Nagyméltoságu Vezérezredes Ur !
Kegyelmes Uram !

A német főhadiszállásról való visszaérkezésem után ,január 8-án,von Mellenthin vk.ezredes,a Németországgal szövetséges államok katonai ügyeinek vezetője bizalmasan a következőket hozta tudomásomra.

Január 7-én este Zeitzler gyal. tábornok telefonbeszélgetést folytatott Frh.v. Weichs vezérezredessel,a Heeresgruppe B. parancsnokával,aki elmondotta nekiazt,hogy közte és vitez Jány vezérezredes ur Önagyméltosága között - érzése szerint - nincs meg a teljes egyetértés.

Dacára annak,hogy Weichs szerint mindent elkövetnek német részről,hogy német csapatokkal és hadianyaggal a magyar hadsereg ellenállóképességét növeljük és ezzel a hadsereg állásainak tartását biztositsák,Weichs vezérezre-

16

nyékre,miután Jány kegyelmes ur tanitványa volt s még jelen állásában is őt kissé tanitványként kezeli.

Amennyiben a helyzet annyira sulyos lenne,hogy von Weichs és vitéz Jány vezérezredes urak egymást megérteni nem tudnák,ugy konkret adatokkal és javaslatokkal forduljon a német vk.főnöke Nagyméltoságodhoz,miután a jelen komoly helyzetben egymással teljesen őszintén szükséges eljárnunk.

Szabadjon ezeket Nagyméltoságodnak ez uton jelentenem azzal,hogy Zeitzler gyal.tábornok esetleg ez ügyben Nagyméltoságodnak irni fog.

Nagyméltoságu Vezérezredes Ur
alázatos alárendeltje:

Berlin 1943.Január hó 9-én

18

desnek az a benyomása,hogy mindezen német erőfeszitések vitéz Jány vezérezredes ur Önagyméltosága által akként fogadtatnak,hogy azoknak nagy fontosságot nem tulajdonit,sőt hogy azokat feltalanoknak minősiti.

Weichs vezérezredes nem óhajtja ezt passiv resistenciának felfogni azonban az a benyomása,hogy őt Jány kegyelmes ur vagy nem érti meg,vagy nem akarja megérteni,valamint az,hogy Jány kegyelmes ur ban "ist die Verantwortung für die Verteidigung seines Armeeabschnittes nicht voll,dass seine Mitarbeit keine positive ist und dass er eine schwache Resignation zu Tage legt."

Mindezeket a német vk.főnöke személyesen akarta velem közölni,azonban a telefonbeszélgetés idején vonatunk már utban volt visszafelé.

Igy most Mellenthin utján érdeklődött a következő eljárást illetőleg.

Mellenthinnek a következőkben válaszoltam.

Nem látom eredményét annak,hogy Kovács vezérőrnagy figyelmét hivjam fel ezen körülmé-

17

MAGYAR KIR. KÖVETSÉG
KGL. UNGARISCHE GESANDTSCHAFT
BERLIN

Katonai és légyügyi attaché
Militärattaché und
Attaché für Luftfahrt.

Nagyméltóságu Vezérezredes Ur!

Kegyelmes Uram!

Legyen szabad ez uton levélben megírnom, – miután jelentéstételre még teljesen meg nem érett, – a[illegible] a német legfőbb katonai vezetésben tervezett változtatásokat, amelyek rövidesen várhatók és amelyek különböző, de eddig hitelesnek mutatkozott hírforrásaimon alapszanak.

Nagyméltóságod február elején, a német F.hadiszállásán tett látogatása alkalmából jelentettem volt, hogy Hitler Vezér és Kanzellár január [illegible] közepe táján Keitel tábornagyot és Jódl tü.tábornokot a szó teljes értelmében elkergette, majd 4 nappal később ismét hívatta és visszahelyezte őket állásaikba. Amint azóta tudomásomra jutott, mindketten a birtokbavett szovjetorosz terület merev és görcsös védelme, illetve állásharca helyett, a rugalmas, a német katona egyéniségének is jobban fekvő mozgó hadviselésre való áttérést tanácsolták, javaslataikat a német Hgr. és AOK-k jelentéseire alapozva.

A Führer akkor erről magát meggyőzni nem engedte, azonban kiadott parancsa ellenére is von Mannstein vezérezredes, öntevékenyen a mozgó harcra való áttérést rendelte el a Hgr. "Don" arcvonalán, amit a Hgr. "A" és a Hgr. "B" is követni kényszerült.

Az események Mannsteint igazolták, a folytonosan megujuló szovjetorosz tömegtámadások merev védelem esetén máig már az érintett német erőket is teljesen felőrölték volna, s a jelenlegi sulyos helyzet helyett már katasztrófának lennénk a szemtanui.

Stalingrad eleste, főleg az azt megelőző utolsó hét ottani szomoru, de várható eseményei, – melyekről egyidejüleg külön jelentek – ideiglenesen megtörték a Führer

/Ia

[illegible] is és néhány napra apatikussá vált ugy, hogy senkit sem fogadott.

Valószinüleg önmagában küzdötte le azt a prestige veszteséget, amely Stalingrad elestével őt személyileg is érte, s ami megnyilvánul abban, hogy német tábornokok Hitler Kanzellár hadvezéri képességeiről való nyilatkozat helyett mély hallgatásba burkolódznak, mig a berlini utca szennyes népe azt mondja, hogy legalább egy vezérkari Schnellsieder[illegible] kellett volna végighallgatnia, mielőtt a német haderő tényleges vezetésére magát önhatalmulag kinevezte s azt át is vette. Való, hogy Stalingrad eleste óta – közel két évi szünet után – bomba robbant a Friedrichstrasse-i pályaudvaron, a német államfő személyét sértő falragaszok jelentek meg Berlin egyes utcáin, sőt – állitólag – egy személye elleni összeesküvésnek is jutottak volna nyomára, amit rövid uton elintéztek. Mindezen felsoroltak azonban csupán mellékjelenségekként tekintendők.

Egyéni benyomásom alapján csupán annak a megállapítására szoritkozom, hogy Hitler Kanzellár hadvezéri működését az ugyanugy fontos "szerencse" nem kisérte és annak folyamán a politikai befolyás tulnagy szerepet játszott.

Élénk emlékezetemben van, hogy 1941. november legelején [illegible] hadbalépését kiváltandó – tehát politikai célkitüzéssel indíttatott meg a Moszkva elleni német támadó hadművelet. Ezzel szemben a közelgő télre való tekintettel az akkori Oberkommandant des Heeres, von Brauchitsch tbgy. tiltakozott, majd vállalta, sőt folytatta akkor is, midőn a politikai cél, a [illegible] hadüzenet, – amelyet megelőzően a német propaganda minisztérium és külügyminisztérium a szovjetorosz összeomlás küszöbönállását hangoztatta, – már el volt érve. Következett 1941.decemberében, a német haderők kifulladása folytán, a szovjetorosz részről a tempo végrehajtott ellentámadás, következményei német részről óriási veszteségek, von Brauchitsch tbgy. menesztése voltak, amik után 1941.december végén, kritikus helyzetben vette át Hitler Kanzellár a szárazföldi haderők főparancsnokának tisztjét is. Egyedül az ő személyes prestige-ének köszönhető, hogy akkor, a még téli [illegible] [illegible] kellőleg el nem látott és részlegesen teljesen megvert német haderő ki tudott tartani, sőt 1942. junius 28-án, [illegible] [illegible], a szovjetorosz arcvonal déli szakaszában támadásba is tudott átmenni. Igaz, hogy ezen [illegible] kisérte szerencse,

70

- 3 -

a megtámadott szovjetorosz erők, – veszteségek árán – kitértek, döntő harcokba nem bocsátkoztak. Akkoriban Nagyméltóságodnak jelentett okok alapján Halder vezds., vkf-nek is távoznia kellett.

Következett folytatólag a "prestige" hadjárat német részről Stalingrad birtokbavételéért, amelyet azonban inkább "kényszerű" hdm-nek kell neveznünk.

Ezt a hadjáratot a Német Birodalom elvesztette Hitler fővezér parancsnoksága alatt. Részletek ma mellékesek. Szemrehányásokat tenni az elszenvedett kudarcért a románoknak, olaszoknak, magyaroknak, németeknek, tulhaladott álláspont s nem változtat azon tényen, hogy komoly idők előtt állunk.

A Stalingrad tartására kiadott parancs elbukott, Stalingrad elesett, vele együtt elveszett 27o.ooo ember. Nehéz csapás, amiért egyedül a fővezér, Hitler Kanzellár viseli a felelősséget. A valóságos okot a hadtörténelem fogja felderíteni, az is oly módon, hogy ki lesz a győztes. Hibásak egyéni nézetem szerint a románok és az olasz 8.hds. Bennünket a téli nyugalmában zavart 2.német hds. okol, az a hds., amely már 1941-42. telén is komolyabb harcok nélkül megunta a szovjetorosz hadjáratot s még ugyancsak nagyrészben elvérzett.

Igy került arra a sor, hogy Hitler Kanzellár, mint Oberkommandant des Heeres, földi vonalon küzdött többezer km-en megnövekedett arcvonalon, kellő erők híján, miután azok Halder vezds., vkf. megitélése szerint Franciaország kétes magatartása miatt ott kellettek, – amiben igaza is volt – s ekkor hagyta el őt, ama Isten-i szikra és fővezéri előrelátás, amely a nagy térségekben és különböző kiterjedésekben előbb-utóbb elfog minden embert, kötve bizonyos mértékben jóslásokba bocsátkozó beszédei és ígéretei által is, ami után egy államfő igen nehezen tudja jóvátenni azt, amit már kijelentett, s kicsuszott a döntő hiba, Stalingrad tartása, akár a szövetségesek haderejében való tulságos bizakodás, akár azoknak bizonyos elvérzését sem sajnálván. Ebbe a kétszeres politikai és katonai hibába kapaszkodik bele mindenki, aki a német nép pusztulását félti és igy elsősorban a német felelős hadvezérek. Ezek egy része ma is azon állásponton van, hogy politikai célokért eshetnek el az emberek ezrei, azonban az emberek milliói nemzeti célokért harcolnak. Igy vonatkoztatva ezt Japán hadbalépésére, lehetséges, hogy az óriási politikai jelentőségében, azonban annak kiváltása megakadályozta a döntést 1942-ben Szovjetoroszországgal szemben és igy mindeddig kevesebb hasznot, de annál több kárt okozott.

Hitler Vezér és Birodalmi Kanzellár ideiglenes fővezéri kikapcsolódása folytán keletkezett interregnumban – miután Zeitzler gy.tbk., vkf-nek erre hatásköre nem volt – v.Kluge tábornagy a Hgr.Mitte parancsnoka a Hgr.Nord fölött is parancsnokolt, von Mannstein vezds. pedig a Hgr.Don pk-a a mozgó harcban, illetve visszavonulásban levő Hgr."A" és "B" fölött is átvette a psságot. Ez a helyzett áll fenn ma is, miután közben ismét a Hgr. "Süd" lépett von Mannstein psága alatt a Hgr."A", "Don" és "B" helyébe és a Hgr.Mitte és Süd közötti határsávok uj rendezést találtak.

Igy került február 9-én vagy 10-én von Bock tábornagy, aki annak idején rossz testi kondiciója miatt omlott össze, valamint Halder vezds. együttes megjelenésére Hitler előtt a sor, kik neki azt tanácsolták, miután egyikük sem persona ingrata, hogy Hitler Kanzellár, mint államfő, a német földi haderő főparancsnokságát engedje át, maradjon, mint 1941.december előtt, továbbra is az O.K.W. parancsnoka, maradjon kivül a felelős hadvezéri teendőkön és létesüljön tekintettel a f.év folyamán várható második európai arcvonalra, egy uj Oberkommando der Ostfront (pk-a von Mannstein vezérezredes), e mellett egy Oberkommando der Westfront (pk-a von Rundstedt tbgy), míg a Földközi tengerről fenyegető veszéllyel szemben (amely német felfogás szerint mindaddig nem aktuális, ameddig Tunis áll), a későbbiek alapján történik előgondoskodás és intézkedés, a Földközi tengeri szigetek erődítéseinek kiépítése mellett.

A Führer tehát adja vissza azt, amit magára vállalt 1941.telén, tartsa meg az OKW. vezetését, ehhez szárazföldi haderőbeli tanácsadóként Halder vezds-t kapja, tengerészeti tanácsadóként Raeder főtengernagyot, légügyi tanácsadóként továbbra is Göring Reichsmarschall marad.

Vagyis: állíttassék vissza az 1941.december előtti állapot, azzal a különbséggel, hogy pártpolitikai szempontok a hadviselésből teljesen kikapcsoltassanak, Hitler Kanzellár pedig, mint az OKW. parancsnoka, katonai befolyását mindössze abban érvényesíthesse, amennyiben a hadműveletek folyamán és azokon belül az egyes (földi, légi, tengeri) haderők összműködése teszi azt szükségessé.

72

- 5 -

MAGYAR KIR. KÖVETSÉG
KGL. UNGARISCHE GESANDTSCHAFT
BERLIN

Katonai és légügyi attaché
Militärattaché und
Attaché für Luftfahrt.

HADTÖRTÉNELMI LEVÉLTÁR
[redacted]

Ily előfeltételek mellett terentse meg von Mannstei vezérezredes, ki a későbbiek folyamán a főhadszintéren, vagyis a Szovjetoroszországgal szembeni német és szövetséges erők főparancsnoka legyen, az előfeltételeket ahhoz, hogy 1943.nyárelején a támadó hadműveletek a szovjet ellen ismét felvehetők legyenek.

Eddig szólanak értesüléseim, amelyeket részben német vk.helyekről, részben vitéz Sziklay ezds. jelentésével japán forrásból nyertem.

Azt hiszem a kép világos, nem rendszerváltozásról van szó, amely német katonai diktatura előtörbe kerülését jelenti, hanem elájátékról, amely esetleg katonai diktatura is vezethet. Mindeddig nincs komoly jele annak, hogy a jelen sulyos helyzetében német katonai részről oly kísérletek történnének, melyek a Führer megbuktatását tekintenék kiinduló alapként, hanem sokkal inkább oly törekvések, amelyek a politikamentes hadviselés érdekeit szolgálják.

Hogy mennyiben valósulnak meg e hírek, hogy mily mértékben lesz hajlandó Hitler Vezér és birodalmi Kanzellár ezen katonai törekvéseket támogatni, azt a közeljövő fogja megmutatni.

Kérem Nagyméltóságodat, hogy levelemben felsoroltakat csakis oly magas személyiségeknek méltóztassék tudomására hozni, akiknek erről tudomással feltétlenül birniok szükséges.

Levelem sértetlen állapotban való kézhezvételét velem tudatni kérve, vagyok Nagyméltóságu Vezérezredes Ur

alázatos alárendeltje

Berlin, 1943.február 13.

v. [signature]

P.S.: von Rundstedt tbgy-nak Párisban febr.7-én Nagyméltóságod üdvözleteit személyesen adtam át. Legszivélyesebb viszonzásukat és köszönetét szabad jelentenem.

23

26.

MAGYAR KIR. KÖVETSÉG
KGL. UNGARISCHE GESANDTSCHAFT
BERLIN

Katonai és légügyi attaché
Militärattaché und
Attaché für Luftfahrt.

HADTÖRTÉNELMI LEVÉLTÁR
[redacted]

Nagyméltóságu Vezérezredes Ur!

Kegyelmes Uram!

F.évi febr.25.-én Cramer altbgy-al találkoztam,ki az Afrika-i német pc.hdt.pk-ává kineveztetvén Berlinen volt átutazóban.Kértem őt közölné velem észleleteit,amelyeket a 2.magyar hds.alárendeltségében mint hdt.pk.tett s őszinte véleményét kértem nekem megmondani.E megbeszélésen v.Sziklay ezds. is jelen volt.

Cramer előrebocsájtotta,hogy a magyar katonának világháborus jó hirnevéből eredő,kedvező elfogultsággal érkezett a 2.hds.-hez és magánérintkezés szempontjából a két tisztikar hasonló felfogása és magatartása folytán is azonnal jól érezte ott magát,bár elég kényes és nem kellemes beosztása miatt aggályai voltak.Válaszában őt a feltétlen segiteniakarás,a teljes őszinteség,s nem kritizálás vezeti.

A ho-ok tul nagy védőkörletei-től és a részben hiányos fegyverzettől eltekintve,ő aki az olaszok afrikai és a románok Stalingrad körüli összeomlását személyesen végigélte,a magyar hds-től általában többet várt és többe várt a német felső vezetés is.

A sulyos szerencsétlenség,mely a 2.hds-et érte és katasztrófális kihatásainak okát Cramer részleteiben a következőkben mondotta el:

a.) Első helyen a fiatal tisztikar elpuhultságát és kemény helytállásának hiányát jelölte meg (es versagte völlig und es fehlte ihr an der notwendigen Härte),-bár voltak közöttük,kik igen bátran is viselkedtek,aminek következtében csupa 20-30 legénységi csoportokat látott

24

pk-ok nélkül,melyek mint a birkanyájak céltalanul ide-oda bolyongtak.

Hogy a fiatal tisztikar nevelésében hol lehet a hiba azt nem tudja,de érzése szerint már az ifjusági szervezetekben kellene keményre gyurni,mert idősebb korban már késő.

Az idősebb tisztikarban jóval nagyobb kötelességtudást észlelt,de az adott helyzetben nagy részük elvesztette a fejét.

Az idősebb tisztikarnál megjegyezte,hogy abban még él a régi K.u.k. kötelességérzet.

b.)Második helyen a parancsnokok és vezérkari főnökeik felváltását és a már állandóan várt ells. támadás dacára engedélyezett szabadságolásokat sorolta fel.Megemlitette,hogy pld. az 1.pc.ho.pk-át és vezérkari főnökét felváltották és helyébe két olyan tisztet neveztek ki,kiket megszeretett és jó képességü vk.tiszteknek tart,de technikai és pc.tudásuk nulla.De mindjárt hozzá is tette, hogy az Istenért le ne váltsuk őket,mert a harcok folyamán nemcsak bátran és derekasan viselkedtek,de már uj szerepkörükbe is lassanként beletörődtek.Megemlitette, hogy a német vezetés választása éppen azért esett őrá, mint az OKH.pc.ügyeinek tábornokára,mert látták a magyar pc.ho.vezetésbeli hiányait.

Ugyanezen pc.ho-nál ily parancsnoklási viszonyok mellett,a pc.ezred pk-a és az egyik lövész zlj.pk-a is szabadságon volt.A VII.hdt.pk. és vkf-je szabadságon volt Általában szerinte az első vezetéstől felfelé,akit fel nem váltottak,azt a harcok előtt nagyrészt szabadságolták Cramer ezt érthetetlennek tartja német felfogás szerint, hogy szabadságolásokat engedélyeznek akkor,midőn mindenki orosz támadást várt.

c.)Végül harmadik helyen a 12.zlj.felváltásának kihatásait jelölte meg.Cramer szerint igen sulyos volt az,amit ez a felváltás előidézett,mert az orosz támadás pillanatában az a helyzet alakult ki,hogy a felváltott, harcedzett 12 zlj. némileg hátrább állott - de fegyver nélkül - ,mig az első vonalban minden haditapasztalat hijján a 12 uj zlj.,amelyek fegyverzetükkel nem tudtak mit kezdeni és természetesen pánik következett be.

27

Cramer e kérdésnél kitért Jány vezérezds. ur ónagyméltóságára is,előrebocsájtván,hogy személyes bátorsága előtt meghajlik,mert nem látott nála bátrabb, magasabb parancsnokot,de szerény nézete szerint a változott hadihelyzetben a felváltást nem lett volna szabad végrehajtania és Cramer óvatos megjegyzéseiből annyi volt kivehető,hogy Jány vezérezds.Ur mint hds.pk. nem vezetett.-Itt emlitette meg,hogy a 2.magyar hds.pka és a német felsőbb pság-a között sem volt a viszony szerencsés..

Elbeszélése folytán több izben visszatért a fiatal tisztikar magatartására,a szabadságolásokra és a 12 zlj.felváltására.

Kérdésemre,hogy végeredményben egyes alakulatok helyt nem állásától eltekintve,milyen magatartást észlelt a hds. zöménél,azt felelte,hogy bármily szomoru is megállapitása,de teljes őszinteséggel akarja feltárni a helyzetet,a hds.zöme nem állott helyt,(Waffen weggeworfen und davongelaufen") és a kisebb rész pedig mely szépen és bátran viselkedett,harcászati szempontból ügyetlen magatartást tanusitott.Ennek következtében nagy véres veszteségek mutatkoztak.

d.) Ehhez kapcsolódva személyes észlelete alapján kiemelte azokat,kik a harcban teljesen megállották helyüket és bátran viselkedtek.Ezek szerinte az 1.pc.ho. pk-a,vkf-e,a pc.ezred pk-a,a gk.löv,zlj.pk-a, a 23. ho.ideigl.pk-a,vkf-e,magyar öti-je (Bányay alez.) és hiradó osztagának pk-a és a szabadságáról bevonult Vargyassy ezds. az utóvédharcokban.

e.) Megkérdeztem Cramert,hogy mi a véleménye az Ostrogoschkban körülzárt volt magyar 10. és 13.ho.magatartásáról.

Cramer csodálkozva azt felelte,hogy azok a körülzárás idején már nem voltak ott,Hollóssy-Kuthy vőrgy. sem és igy nem volt kit kihozni,mert a 168.német ho. egyedül volt ott és tört ki.

Majd rátért folytatólag a VII.hdt.ideigl.pk-ára és a VII.hdt. egész törzsére,kik mind személyi magatartás,mind vezetés tekintetében csődöt mondottak.

26

Ugyanigy nyilatkozott a IV.hdt.pk.személyére nézve is.Nézete szerint - további veszteségeket elkerülendő - ki kellene cserélni őket.Számára külön személyes nagy csalódást okozott a 7.ho.pk-ának gyenge magatartása.

d.)Kértem,ha valami felvilágositással szolgálhatna III.hdt-ünket illetően,hálásan fogadnánk. Cramer a III.hdt.sorsáról nem tudott részleteket,német forrásból ugy értesült,hogy gr.Stomm Marcell altbgy. megadta magát.

Cramer zárószavaiban ujból kiemelte,hogy csak a segiteniakarás vezeti,amidőn ily őszinteséggel tárta fel észleteit és abban semmiféle mellékcél nem vezette,hisz most egy távoleső harctérre indul utba, amelyre csak a bajtársi együttélés emlékeit viszi magával és kéri,hogy az általa dedikált négy német tárgyu,de magyar szövegü könyvet juttassuk el az 1.pc. ho-hoz.

Cramer altbgy. megjegyezte azt,hogy ő minderről,amit elmondott jelentést nem tett és nem tesz, kötelességének tartja,hogy elmondja amiatt,hogy tisztán lássunk.

Ennek következtében Nagyméltóságodnak is csupán ez uton magánlevélben jelentem.

Nagyméltóságu Vezérezredes Ur

Berlin,1943.februar 26

alázatos alárendeltje

v. [illegible]

27

43. III. [illegible]

MAGYAR KIR. KÖVETSÉG
KGL. UNGARISCHE GESANDTSCHAFT
BERLIN

Katonai és légügyi attaché
Militärattaché und
Attaché für Luftfahrt.

[illegible]

Nagyméltóságu Vezérezredes Ur!

Kegyelmes Uram!

Nagyméltóságod Zeitzler gy.tbk-hoz intézett levelét, melyet III.8.-án érkezett futárral kaptam kézhez,III.9.-én német hivatalos repülő futárral továbbitottam és kapott felvilágositás szerint az 10.-én a cimzett kezében lesz,ki még bizonytalan ideig Hitler Vezér és Birodalmi Kancellár kiséretében Szovjetoroszországban marad.

A levél fogalmazványát köszönetemmel mellékelem.

F.évi március 4.-én felkeresett Wagner német ezredes ki a 2.magyar hds."Deutscher Verbindungsstab"-jába volt beosztva és az eseményeket a 2.magyar hds. visszavonulásáig megfigyelhette,ami után más beosztást nyert,s az eseményeket nem kisérhette figyelemmel.

Wagner a magyar hadsereg viszonyairól elbeszélésében és megállapitásaiban sokkal enyhébb és szelidebb hangokat ütött meg,de lényegében Cramer vőrgy-al azonos megállapitásokat tett.

28

HADTÖRTÉNELMI LEVÉLTÁR
TÁJÉKOZTATÓ

Ó is a fiatal tisztikar (szd.és szak.pk-ok) meg nem felelő magatartását (Versagen) és a felváltást jelölte meg,melyek a fegyverzet eldobálásához és a pánikszerü futáshoz vezettek.A csapatok közül a 4.gy.ezr.-et és a 12.ho-t jelölte meg olyanokként,amelyek alig minimális ellenállást tanusitottak,ezzel szemben kiemelte a magyar repülők ilowskojei kemény ellenállását.-

Nagyméltóságu Vezérezredes Ur

1 drb.melléklet.
Berlin,1943.márc.10. alázatos alárendeltje

MAGYAR KIR. KÖVETSÉG
KGL. UNGARISCHE GESANDTSCHAFT
BERLIN

Katonai és légügyi attaché
Militärattaché und
Attaché für Luftfahrt.

Másolat

12 sol/1943. 1943. március 27.

Tárgy: Faulhaber münchení érsek beszéde.

Szigorúan bizalmas!

Faulhaber bíbornok, München rendkívül népszerű érseke, egyik ittani templomban a minap nagy beszédet tartott. Az érsek nagy és előkelő közönség jelenlétében tartott beszédei alkalmából nem mulasztott el egy alkalmat sem, hogy burkoltan, de annál erősebben botrot ne törjön a nemzeti szocialista rezsim orra alá. Jelenlegi beszédében az egyház és az állam egymáshoz való viszonyát fejtegette a élesen kikelt az állam omnipotenciája ellen. Hangsúlyozta, hogy erkölcsi kérdésekben egyedül az egyház véleménye irányadó és erősen ostorozta a vallástalanságot. Az államhatalom kizárólag az igazságosságra lehet alapozva és sohasem az erőszakra.

Az érsek beszédéről természetesen egy német lap sem emlékezett meg, a vatikáni rádió ellenben német nyelvű adásában ismertette azt és az angol rádió is megemlékezett a beszédről német és magyar nyelvű adásában.

Kvassay sk.
a.kir.főkonzul

B 173779

SZTE Egyetemi Könyvtár SZEGED 1.

Megjelenik a Pro Pannonia Kiadói Alapítvány kiadásában,
a Pannonia Könyvek Szerkesztőségének gondozásában.
Felelős kiadó: a Kuratórium elnöke
Felelős sorozatszerkesztő: Szirtes Gábor

A nyomdai előkészítés a Tér Nyomdai és Grafikai Stúdió munkája.
A borítót — korabeli fotó felhasználásával — Bognár József tervezte.
Készült a Molnár Nyomda és Kiadó Kft. nyomdájában Pécsett, 2001-ben.
Terjedelem: 30,75 A/5 ív

ISSN 0237 4277
ISBN 963 9079 38 3

A PRO PANNONIA KIADÓ AJÁNLATA

Bernics Ferenc: A JULIÁN AKCIÓ.
Egy „magyarságmentő" egyesület tevékenysége Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában és a jelen 1904-1992 600,-

Bédi Imre: A PÉCSI EGYETEMI KISEBBSÉGI INTÉZET 1936-1949 600,-

Csapó Csaba: A MAGYAR KIRÁLYI CSENDŐRSÉG TÖRTÉNETE 1881-1914 1600,-

Fehér István: A SOKNEMZETISÉGŰ BARANYA A XX. SZÁZADBAN 1200,-

Füzes Miklós: TÖRVÉNYSÉRTÉSSEL (A hortobágyi táborok története) 400,-

Izsák Lajos: POLGÁRI PÁRTOK ÉS PROGRAMJAIK MAGYARORSZÁGON 1945-1956 900,-

Ormos Mária: „SOHA, AMÍG ÉLEK!"
Az utolsó koronás Habsburg puccskísérletei 1921-ben 350,-

Sey Gábor: CÍMEREK PÉCSETT 800,-

Schuman, Robert: EURÓPÁÉRT 450,-

Szabó A. Ferenc: EGYMILLIÓVAL KEVESEBBEN...
Emberveszteségek, népesedési tendenciák és népesedéspolitika Magyarországon 1941-1960 990,-

Szávai Ferenc: AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA KÖZÖS VAGYONA 1950,-

Szávai Ferenc: GAZDAKÉPZÉSI RENDSZEREK.
A mezőgazdasági szakképzés története a XIX-XX. századi Európában 990,-

Szirtes Gábor: A „GATYÁS KOMMUNISTÁK"? 300,-

Szirtes Gábor: A MILLENNIUMI PÉCS 1300,-

Varga Lajos, Sz.: SZAKSZERVEZETEK A DIKTATÚRÁBAN.
A Magyar Dolgozók Pártja és a szakszervezetek 1948-1953 500,-

Megrendeléseit postai úton teljesítjük!
Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 7601 Pécs, Pf.: 270.
Tel.: (72) 516-866, tel./fax: (72) 213-379
E-mail: pro.pannonia@mail.datanet.hu

A könyv a szerző korábbi, közönségsikert aratott munkáinak (*Trianon-Belvedere-hadbalépés*, 1994; *Ország a hadak útján. Magyarország és a második világháború*, 1996) sajátos folytatása, középpontjában a németországi magyar diplomáciai képviselet mindezidáig részleteiben nem vizsgált szerepének elemzésével. A kötet első része bemutatja az önálló magyar katonai attaséi szolgálat megalakulását az első világháborút követő években, kiemelve *Sztójay Döme* szerepét e szervezet létrehozásában. A háború alatti katonai attasé, *Homlok Sándor* altábornagy életpályájának ismertetésével párhuzamosan elemzi az 1938-1942 közötti évek katonapolitikai eseményeit. A második rész kronologikus feldolgozásban mutatja be a háború történéseit, annak visszatükröződését a berlini követség jelentéseiben, ill. ezek hatását a hazai katonai és politikai vezetés magatartására 1942-1943-ban. A harmadik rész a háború végkifejletével, valamint a diplomáciai képviselet megszűnésének folyamatával foglalkozik. A monográfia mellékleteként olvashatók Homlok Sándor és néhány konzulátus (Bécs, Prága, München) jelentései, valamint az ún. *Kardos hagyaték*.

Páva István (1928) évtizedek óta folytatott kutatásainak újabb eredményeit tartalmazza ez a könyv, amely a második világháború magyar vonatkozású történéseinek néhány meghatározó jelentőségű kérdését vizsgálja, olyanokat, melyek többnyire eddig feltáratlanok voltak. Az itt először közzétett dokumentumokkal együtt valódi hiánypótló munkát vehet kezébe a szakember és az érdeklődő olvasó.

ISBN 9639079383

9 789639 079380

PANNÓNIA KÖNYVEK

PÉCSI TUDOMÁNYTÁR

Hadtörténeti Intézet Könyvtára

943.9-19
P48

B 173779

Páva István

Jelentések a Harmadik Birodalomból
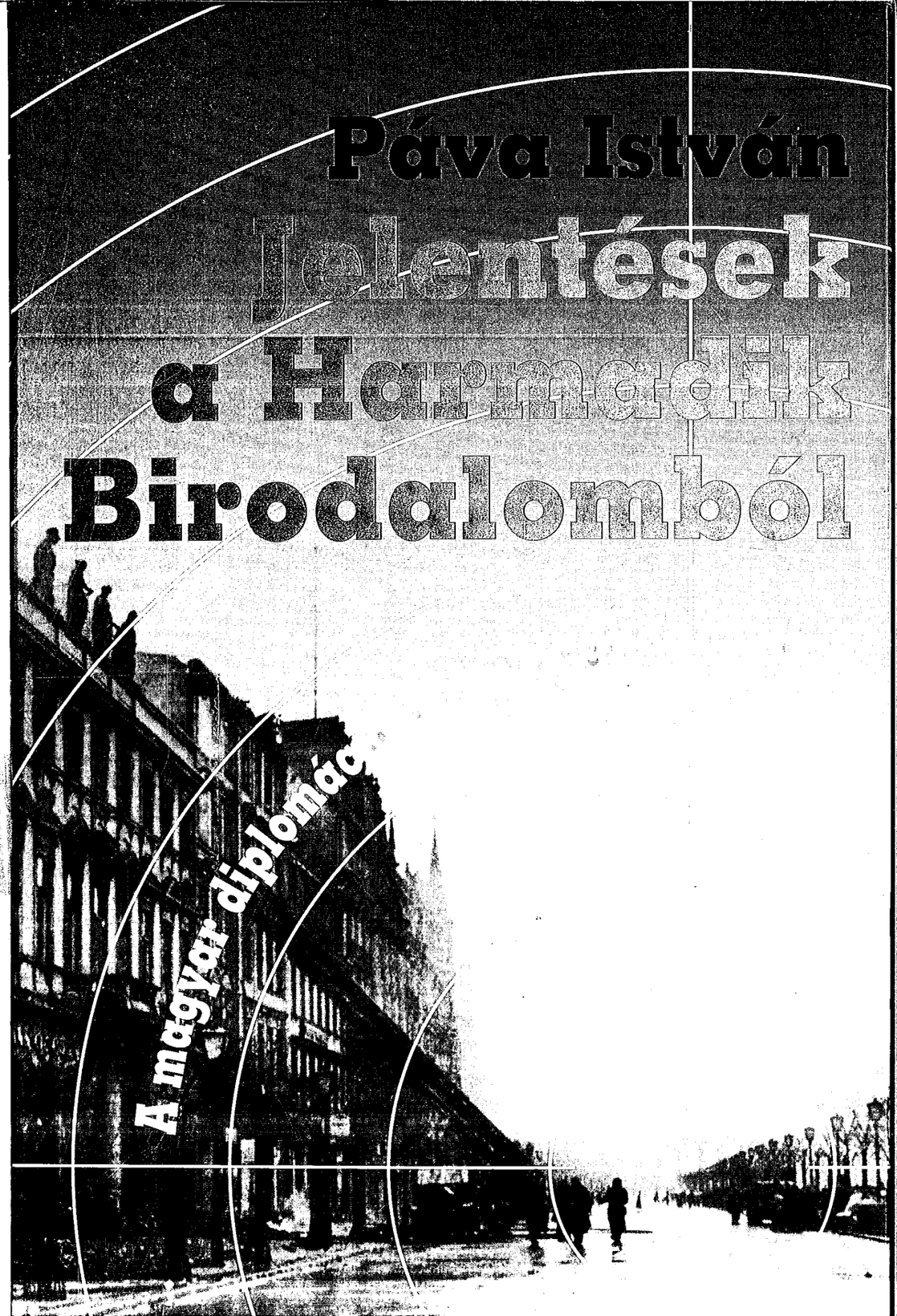
A magyar diplomácia